

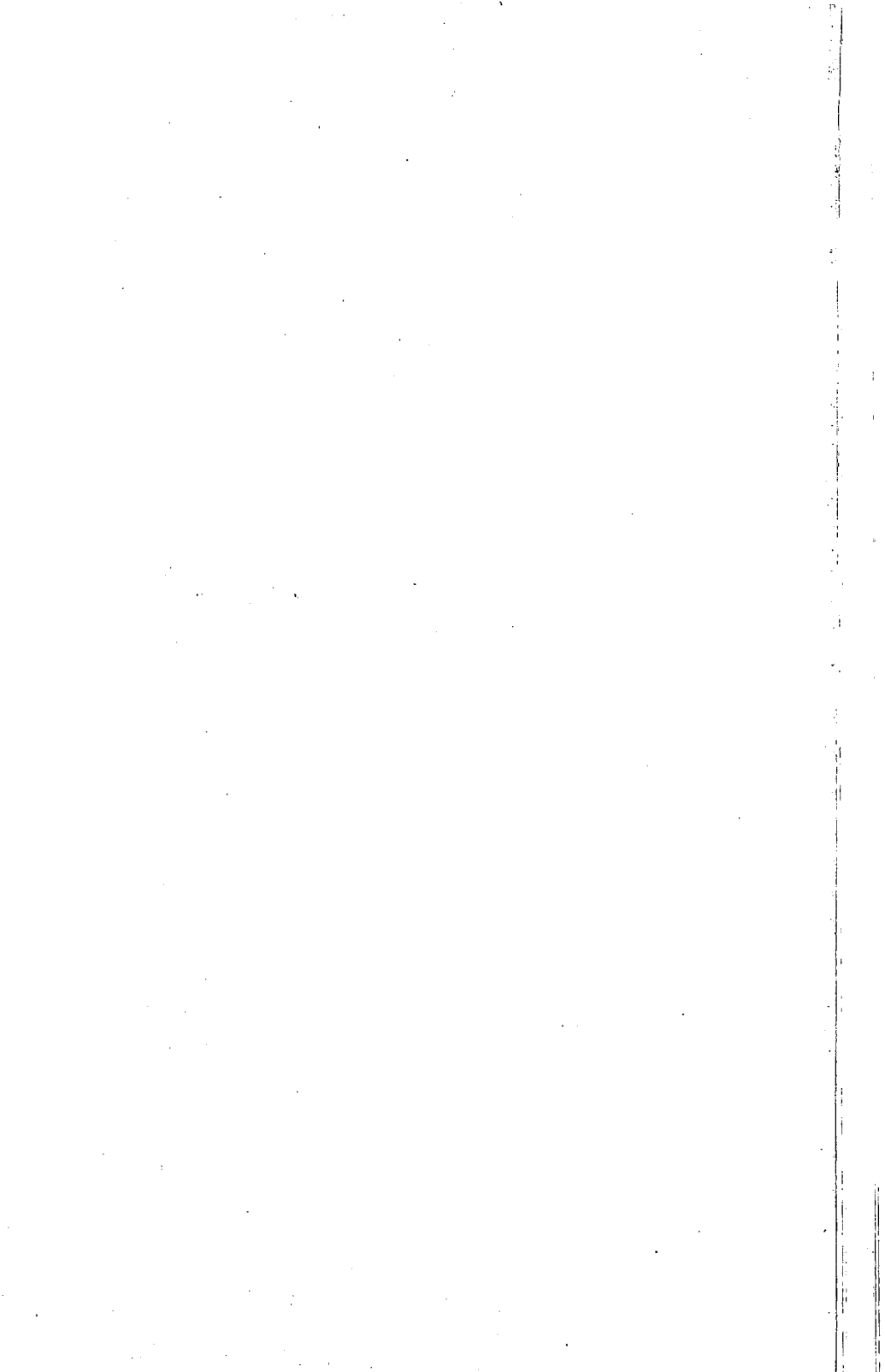
Risale-i Nur'un Anahtar Kavramları

Tevhid, Kur'ân, Kâinat, İnsan, İman, Ahlâk

DR. FERİD EL-ENSARÎ

Din ve İlahiyat

 NESİL

risale-i nur'un anahtar kavramları

DR. FERİD EL-ENSARÎ

Tercüme:

Dr. Veli Sırım
Ahmed Hamdi Yıldırım

risale-i nur'un anahtar kavramları

DR. FERİD ELENSARÎ

Yayın Yönetmeni:
Selahattin Arslan

Editör:
Ömer Faruk Pakso

Tashih:
Orhan Güler

Mizanpaj:
Ahmet Ay

Kapak:
Kenan Bıyıklı

Üretim:
Ali Osman Macit

ISBN: 978-975-269-297-8

Baskı:
Mayıs 2007

Baskı-Cilt:
Nesil Matbaacılık
Mermerciler San. Sit. 2. Cd.
No: 23 Yakuplu / İstanbul
Tel: (0212) 876 38 68

NESİL YAYINLARI

Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

Faks: (0212) 551 26 59

İnternet: www.nesilyayinlari.com

e-posta: nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın'a aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

risale-i nur'un anahtar kavramları

DR. FERİD EL-ENSARÎ

Tercüme:

Dr. Veli Sırım

Ahmed Hamdi Yıldırım

1960 yılında Fas'ta doğdu. Fas'ın Fes şehrinde Sultan M. Bin Abdullah Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi'nde master çalışmalarını tamamladı. Uluslararası İslami Edebiyatçılar Birliği Üyesi olan Dr. Ensari, halen Miknas Mevla İsmail Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İslami Eğitimler Bölüm Başkanıdır. Değişik üniversitelere bağlı bazı enstitü ve kurumlarda kurucu ve idari üye olan Dr. Ferid el-Ensari'nin yayınlanmış çok sayıda eseri vardır.

DR. FERİD EL-ENSARÎ

İÇİNDEKİLER

RİSALE-İ NUR'UN ANAHTAR KAVRAMLARI	9
--	---

HAZIRLIK.....	29
---------------	----

1922-1940 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Önemli Olaylar ve Uygulamalar	29
Bediüzzaman Said Nursî'nin Hayatında Yer Eden Bazı Önemli Gelişmeler.....	33

BİRİNCİ BÖLÜM

"TEVHİD" KAVRAMI	35
------------------------	----

GİRİŞ.....	35
------------	----

A) TEVHİDİN TANIMI	37
--------------------------	----

1) Sözlük Manası.....	37
-----------------------	----

2) Bediüzzaman'a Göre "Tevhid" Kavramı	40
--	----

B) İSTİLAHÎ OLARAK BAĞLANTILARI	54
---------------------------------------	----

1) Eş Anlamlı Kavramlar	54
-------------------------------	----

a) İman	54
---------------	----

b) Vahdaniyet	55
---------------------	----

c) Vahdet.....	55
----------------	----

d) Tehlil	56
-----------------	----

2) Zıt Anlamlı Kavramlar	56
--------------------------------	----

a) Küfür.....	56
---------------	----

b) Şirk, Dalâlet, Teaddüd ve Kesret Kavramları.....	57
---	----

c) Vahdet-i Vücut	57
-------------------------	----

Said Nursî'ye Göre Vahdet-i Vücut ile Tevhid Mefhumu Arasındaki Temel Fark	62
---	----

3) Aynı Kökten Türetilenler ve İçinde Barındırdığı Kavramlar	66
a) Aynı Kökten Türetilenler	66
b) İçinde Barındırdığı Kavramlar	68
HÜLASA	76

İKİNCİ BÖLÜM

"İNSAN" KAVRAMI	77
GİRİŞ	77
A) TANIM	79
1) Sözlükte	79
2) İstilahta	80
a) İnsan Yaradılış Ağacının Bir Meyvesidir	81
b) İnsan Kâinatın Cami Bir Fihristidir	85
c) İnsan, Esmâ-i Hüsnâ'nın En Mükemmel Yansıtıcısıdır	88
d) İnsan, Fitratında Saklı Beka Arzusunu Gerçekleştirmeye Çalışır	92
e) İnsan Yeryüzünde Halife Olmakla Kâinatın Ubûdiyetini Müşahedeye Memurdur	101
f) Vahid ve Ehad Allah-u Teala'ya Külliyyen İbadet	110
B) TÜREVLERİ VE KAPSAMI	118
1) Türevleri	118
a) İnsaniyet	118
b) İnsaniyet-i Kübrâ veya Hakiki İnsaniyet	120
2) Kapsamı	121
a) Hakiki İnsan	121
b) Kâmil İnsan	121
c) İnsanın Manevî Mahiyetinin Siması	122
HÜLASA	123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"KEVN / KÂİNAT" KAVRAMI	125
GİRİŞ	125
A) TANIM	126
1) Sözlükte	126
a) Hilkatın Şecere-i Külliyesi	128
b) Kâinat, Allah-u Teala'nın Nazar Olunan Kitabıdır	134
c) Kâinat, Esmâ-i Hüsnâ'dan Yansımadır	138
d) Kâinat, Muhabbet Hareketiyle Yaradan'ına Çekilmektedir	144

e) Kâinat Hayat Doludur	148
B) İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	155
1) Eş anlamlı Kavramlar	155
a) Vücut/Varlık	155
2) Zıt Anlamlı Kavramlar	156
a) Adem/Yokluk	156
C) KAPSAM ALANI	160
1) Tekvinî Âyetler	160
2) Tekvinî Hakikatler	161
3) Tekvinî Hadiseler	161
4) Tekvinî Sünnetler	162
5) Kâinat Ağacı	164
6) Tekvinî Şeriat	165
7) Kâinat Tilsımı	165
8) Kâinatın Fihristesi	166
9) Kâinatın Kalbi	167
10) Kâinat Kitabı	168
HÜLASA	169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"KUR'AN" KAVRAMI	171
GİRİŞ	171
A) TANIM	173
1) Sözlükte	173
2) Bediüzzaman Said Nursî'nin Gözüyle "Kur'an"	
Kavramı	176
a) Kur'an, Allah Kelamıdır	180
b) Kur'an-ı Kerim'in Kevniliği	189
c) Kur'an-ı Kerim'in Mesajı ve Kulluk Hedefi	193
d) Kur'an-ı Kerim, Kesretteki Vahdeti Göz Önüne	
Serer	197
B) KUR'AN-I KERİM'İN KAVRAMSAL DEĞERİ	202
C) "KUR'AN-I KERİM" KAVRAMININ KAPSAMI	203
1) Kur'an-ı Kerim'in Esrarı	203
2) Kur'an-ı Kerim'in İ'cazı	204
3) Kur'an-ı Kerim'in Manevî İ'cazı	210
4) Kur'an-ı Kerim'in Tilmizi/Öğrencisi	211
5) Kur'an-ı Kerim'in Hakikatleri veya Hakaik-i	
Kur'aniye	212
6) Kur'an-ı Kerim'in Hikmeti	213
7) Kur'an-ı Kerim'e Hizmet veya Hizmet-i Kur'aniye	214

8) Kur'an Hizmetkârı veya Hademe-i Kur'an.....	215
9) Kur'an Yolu	215
10) Kur'an Lafızları veya Elfaz-ı Kur'aniye	216
11) Kur'an Miracı	218
12) Kur'an'ın Maksatları	220
13) Kur'an'ın Vazifesi	220
HÜLASA.....	221

BEŞİNCİ BÖLÜM

"İNTİSAB-I İMANÎ" KAVRAMI	223
GİRİŞ.....	223
A) SÖZLÜKTE İNTİSAB-I İMANÎ	225
B) BEDİÜZZAMAN'A GÖRE İNTİSAB-I İMANÎ	226
1) İntisab-ı İmanî ve Tevhid	229
2) İntisab-ı İmanî ve Kulluk	231
3) İntisab-ı İmanî ve Tecelli-i Rabbanî	235
4) İntisab-ı İmanî ve Harika Bir Kuvvete Dayanma.....	237
5) İntisab-ı İmanî ve "Zaman" Kavramı.....	241
6) İntisab-ı İmanî ve Varlıklarla Kardeşlik.....	243
HÜLASA.....	246

ALTINCI BÖLÜM

"AHLAK" KAVRAMI.....	247
GİRİŞ.....	247
A) AHLAKIN SÖZLÜK ANLAMI.....	250
B) FELSEFENİN AHLAK TARİFİ.....	252
C) RİSALE-İ NUR'DAKİ AHLAK TARİFİ.....	254
1) Ahlak Kur'an Nizamıdır	254
2) Ahlak, Mahiyetiyle Birlikte İnsanî Ruhun Sûretini Damgalar	264
3) Ahlak, İnsanî Ruh Terbiye ve Mücadele Yollarına Sevk Eder	270
4) Ahlak, İnsanî Ruha Kevnî Anlamını Kazandırır	275
5) İsmî Arınma ve Harfî Süslenme Arasında Ene Mücadelesi.....	277
HATİME: AHLAK, ISLAHIN ANAHTARIDIR.....	284

KAYNAKLAR	287
-----------------	-----

RİSALE-İ NUR'UN ANAHTAR KAVRAMLARI

Şüphesiz ki en doğru ve en istikametli söz Allah-u Teala'nın kitabı, en hayırlı hidayet yolu efendimiz Muhammed'in (a.s.m.) gösterdiği yoldur. En şerli işler, kötü gayelerle sonradan çıkarılan uygulamalardır. Bu şekilde ortaya çıkan yenilikler bid'attır. Bütün bid'atler dalâlettir ve hak yoldan sapmadır. Bütün dalâletlerin sonu ise cehennemdir.

Bütün bunlardan hareketle, insanları dalâlete çıkaran her kapının fitne kapılarından birisi olduğuna hiç şüphe kalır mı? Hele küreselleşen bir dünyada insanların imanlarını bir fırtına gibi esip paramparça eden çok sayıda unsurun ve yeniliğin peş peşe boy gösterdiği bir ortamda bu yöndeki gelişmelere prim vermek akıl kârı mıdır?

Fitnelerin ardı sıra patlak verdiği şartlar altında yaşadığımız konusunda hiçbir şüpheye yer yoktur. Resulullah'ın (a.s.m.) buyurduğu şu hadis-i şerifte, yaşadığımız şartlar çok net ifade buyurulmuştur:

“Kıyametin hemen öncesinde fitneler ortaya çıkar. Bu yüzden mü'min olarak sabahlayan kişi kâfir olarak akşamlar, mü'min olarak akşamlayan bir kişi kâfir olarak akşamlar. Az bir dünyalık menfaat için dinlerinin temellerini satarlar.”¹

¹ Tirmizi, sahih bir senetle rivayet etmiştir. Sahihu'l-Camii's-Sağır, 2993.

Günümüz dünyasında insanlık bu kadar nura ihtiyaç hiç duymamıştır.

Çok gariptir ki, insanlık karanlıklar içinde dolaşmada bu kadar ısrarlı hiç olmamıştır. Nur ve aydınlık bu kadar yakınlarında olmasına rağmen, kendisini aydınlatacak nura hiç bu kadar umursamaz kalmamıştır.

“Allah göklerin ve yerin nurudur.”²

“Kullarım sana beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok ya-kınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar...”³

Müthiş bir durum! Kur'an-ı Azim, mü'minlere, ebediyen hiç sönmeyecek olan bir nuru sunuyor.

“İşte böylece sana da emrimizden bir ruh vahyettik. Hâlbuki sen daha önce Kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Lakin Biz onu, kullarımızdan dilediklerimize, doğru yolu gösteren bir nur kıldık. Sen gerçekten insanlara doğru yolu gösterirsin. Yani göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibi olan Allah'ın yolunu gösterirsin. İyi bilin ki bütün işler eninde sonunda Allah'a döner, kararlar O'ndan çıkar.”⁴

Peki, insan nerede?

Nur tecelli etti, baki kalan Tur üzerinde

*Tûr-u Sinâ'daki Kelîm⁵ hâlâ orada baki mi?*⁶

Hiç şüphesiz ki, Kur'an-ı Kerim'in mucize özellikleri bütün dönemlerde, o dönemin insanların anlayacağı şekilde, kendisini göstermiştir. Bu yön, Kur'an'ın üzerine vurulan İlahî mühürün bir göstergesidir. Ve bu yönü, Resulullah'ın (a.s.m.) uyardığı ve içine düşmemeleri için ikaz ettiği fitne karanlıklarının hüküm sürdüğü bu asırda da ortaya çıkacaktır. Hatta çıktı bile... Kur'an'ın i'cazını (mucize oluşunu), onu okuyup onun yolunda gi-

² Nur: 35

³ Bakara: 186

⁴ Şûra: 52-53

⁵ Allah-u Teala ile konuşma mucizesinden dolayı Hz. Musa'ya verilen unvan

⁶ Muhammed İkbal'in bir şiirinden.

denler, bir kere daha, muhtaç olanlara gösterme gayretini sergilemekteler.

Miladi 19. yüzyılın sonlarına doğru, İslâm ümmetinin neredeyse tamamına yakını, sömürge kâbusu altında, çok ağır şartlar altında ezilmekteydi. Âdeta zifiri karanlık içinde iyice bocalayan Müslümanlar, 20. yüzyılın ilk yarısına doğru bazı ideolojilerin yayılması merhalesini yaşadılar. Bu dönemde dini inkâr ve dinin hakikatlerin üzerinde şüphe tohumlarını ekme temeli üzerine kurulu felsefi ekoller boy gösterdi. Bu dönem, önceki dönem neredeyse aratan karanlıklarla doluydu. Bu ağır şartlar altında Müslümanlar, kendilerini nura ulaştıracak bir bağlantıya sarılma ihtiyacı duymaktaydılar. Maalesef böyle bir dayanak noktasını bulamıyor, göremiyorlardı. Üstelik şu âyet-i kerimelelerin hakikatleri ortada olduğu hâlde:

“Göklerde ve yerde Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini gösteren nice deliller vardır ki insanlar yanından geçip gittikleri hâlde yüzlerini çevirdiklerinden farkına varmazlar.”⁷

“Siz o müşrikleri (veya putları) doğru yola davet ederseniz işitmezler. Onların sana baktığını görürsün, ama aslında onlar görmezler.”⁸

Bu iki âyette geçen “görme” (basar) fiilinden hareketle, Müslümanlara muhtaç oldukları hakikatleri gösterme görevini üstlenecek bir rehber gerekiyordu. İşte bu ağır dönemde Bediüzzaman Said Nursî ortaya çıktı. Miladî 1878-1960 yılları arasında yaşayan Said Nursî, “Allah onunla, rızasını izleyenleri selamet yollarına iletir, onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları dosdoğru yola iletir” âyet-i kerimesinde vurgulandığı üzere, Kur'an'ın i'cazını (mucize oluşunu) bir nur olarak ortaya çıkarma görevini üstlendi.

İslâm âleminin materyalist ve dinsizlik karanlıkları içinde kıvrandığı; din âlimlerinin ve ıslahatçıların asıl yapmaları gereken görevlerinden ziyade ayrıntılar üzerindeki tartışmalara odaklandığı; fikrî açıdan değil de fiilî cihadın üzerine yoğunlaştığı bir dönemde Bediüzzaman, “İ'caz-ı Kur'an” sancağını yük-

⁷ Yusuf: 105

⁸ A'raf: 198

lendi ve bu sancağın altında amel etme yöntemlerini ortaya koydu. Ancak Said Nursî bu fonksiyonu, tıpkı eskiden olduğu gibi, mücerred belagat dersleri şeklinde sunmadı. Gerek bireyin kendisini gerekse toplumun tamamını Kur'an hakikatleriyle tanıştırmak; Müslümanları yeniden Kur'an ve İslâm'a yönlendirebilmek, onların içine Kur'an'ın ruhunu yeniden filizlendirebilmek için yeni bir metot geliştirdi. İnsanların içinde Kur'an ruhunu yeniden canlandırabilmek için ele aldığı en etkili yöntem ise, Kur'an'ın mucize olan yönlerini ortaya koyabilmektir.

İşte bu yüzden Üstad Bediüzzaman, insanların basiretini açmaya ve Kur'an'ın mucizelerini net olarak göstermeye çalıştı. Aslında bu yöntem, Bediüzzaman'ın dini tecdid etme yönünde elde ettiği başarının en büyük amili oldu. En önemlisi de, bu başarı o vefat edip ahirete geçmesiyle de sona ermedi. Tam tersine Kur'an'dan aldığı nur, dalga dalga tüm dünyaya yayıldı. Ve bu nur, istikbalde de insanların gönüllerinde yer etmeyi sürdürdü. Kur'an-ı Kerim'i okurken ve tefsir ederken eşine ender rastlanan "istibsari," yani insanların kalp gözlerini açıp iman hakikatlerini görebilmelerini sağlayan bir metodu hayata geçirdi. Böylelikle onun eserlerini okuyan herkes, nesiller boyunca orada kendi ihtiyaçlarını buldular ve bulmaya devam ediyorlar. İşte bu tabloyu görürcesine Bediüzzaman, bir eserinde şöyle diyor-du:

"Ey bu sözlerimi dinleyen bu Cami-i Emevî'deki kardeşler ve 40-50 sene sonra âlem-i İslâm camiindeki ihvan-ı müslimin!"⁹

Kezalik, sen de Risale-i Nur Külliyyatı'nı okuduğun takdirde, bu risalelerin sanki senin yaşadığın zaman diliminde yazılmış gibi düşünür yahut bu dönemin Müslüman toplumlarında yaşanan ve bizim de etkisi altında bulunduğumuz, hatta "Çıkış yolu yok mu!" diye feryat ettiğimiz hadiselerden hareketle kaleme alınmış yeni bir eser gibi telakki edersin. Öyle ki, Risale-i Nur'u okudukça, şaşkınlık içinde karanlıklar ve ıstıraplarla dolu bir edayla, feryadı andıran çılgınlarla ağızımızdan dökülen bu sorumuza çoktan cevap verildiğini görürsün. Ardından vicdanından şu ikazları işitirsin:

⁹ Bediüzzaman Said Nursî, Terimli-İndeksli-Lügatli Risale-i Nur Külliyyatı (RNK), İstanbul, 1996, Hutbe-i Şâmiye, s. 1969.

“Kalbinin gözünü, ruhunun kulağını, basiretinin şuhûdunu aç! Ta ki, başka vasıtalar aramadan, doğrudan kendin Kur'an'ın nuruyla kucaklaş! Ta ki bu hakikatleri basiretle görenlerden ol!”

Bediüzzaman (rahimehullah) diyor ki:

“Arkadaş! Şu müşevveş eserlerimle büyük bir şeyin etrafını kazıyorum. Amma bilmiyorum keşfedebildim mi! Veyahut sonra inkişaf edecektir. Veyahut bilahare zuhur edecek. Keşfine yol açıp gösteriyorum.”¹⁰

Bediüzzaman, i'caz-ı Kur'an'ı, yani Kur'an'ın mucize olan yönlerini insanlara beyan yolunu belirlerken, aynı zamanda, gerek dinî şuur açısından gerekse bir medeniyet ortaya çıkarma açısından Müslümanları en yüce makamlara yükseltme yolunu da belirlemiştir. İslâm ümmetinin arayış içinde olduğu geniş ve şümüllü bir toplum yapısını da belirlemiştir. Bunu yaparken, sadece bazı cüz'î meselelere, fûruattan olan uygulamalara ve bazı geçici sıkıntılara çözümler üretme yönüne gitmemiştir. Bazı ıslahatçıların tereferruattaki, hatta mevhum olan hususlarla meşgul oldukları bir ortamda, o, çok önemli ve gerekli büyük bir projeyi yürürlüğe koymuştur: Bir Kur'an neslinin binası.

Bu dev projeyi ise “İ'caz-ı Kur'an'ın beyanı” temelleri üzerine kurmuştur.

Bediüzzaman'ın dünyaya geldiği ve yaşadığı dönem de sıradan bir dönem değildir. Allah, onun yaşadığı dönemde yaşayan İslâm ümmetinin imanlarının kurtulması ve istikbale yönelik imanlı bir ümmetin bina edilmesi için gönderdiği ve görevlendirdiği bir insandır. Asırlar boyu İslâm hilafetinin merkezi olan bir beldeden ayrılmamış olması, bir tesadüf ve abes bir tavır değildir. Bilakis, tecdid görevinin bir göstergesi, bu cihetten kaderde takdir edilen bir hükmün icrasındır. Şu hâliyle de İslâm ümmetinin ufkunu aydınlatan bu ışığın istikbalde de yansımaları olacaktır. Bizzat kendisinin bir kitabında aktardığı ve “Rüya-da” başlıklı yazısında, hayatının ilk dönemlerinde yaşadığı şu hadise, söylediklerimizi gayet net olarak ortaya koyar:

“Eski Harb-i Umumi'den evvel ve evâilinde, bir vakıa-i sadıkada görüyorum ki, Ararat Dağı denilen meşhur Ağrı Dağı'nın

¹⁰ RNK, Mesnevî-i Nuriye-Habbe, s. 1333.

altındayım. Birden o dağ müthiş infilak etti. Dağlar gibi parçaları dünyanın her tarafına dağıttı. O dehşet içinde baktım ki, merhum validem yanımdadır. Dedim: 'Ana, korkma! Cenâb-ı Hak'ın emridir; O Rahim'dir ve Hakîm'dir.'

"Birden, o hâlette iken, baktım ki, mühim bir zat bana amirane diyor ki:

"İ'caz-ı Kur'an'ı beyan et.'

"Uyandım, anladım ki, bir büyük infilak olacak. O infilak ve inkılâptan sonra, Kur'an'ın etrafındaki surlar kırılacak. Doğrudan doğruya Kur'an kendi kendini müdafaa edecek. Ve Kur'an'a hücum edilecek; i'cazı onun çelik bir zırhı olacak. Ve şu i'cazın bir nevini şu zamanda izharına, haddimin fevkinde olarak, benim gibi bir adam namzet olacak. Ve namzet olduğumu anladım."¹¹

Bu gelişmenin ardından, kendisini ve hayatını Kur'an hakikatlerini araştırmaya adan, pek çok meslek ve metotlar içinde lazım olan tarzı geliştiren bir dava adamıyla karşı karşıya geliyoruz.

Hayat çizgisinin üzerinde gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise, yine uzun tefekkür ve kendi kendisini sorgulamaların ardından, kendi ifadesiyle "Yeni Said"¹² olarak nitelediği dönemde kendisini gösterir. Resmî laiklik uygulamalarının hemen her alana hâkim olduğu bu dönemde i'caz-ı Kur'an'ın keşfine çabalamış; İslâm ümmetinin temelden itibaren, yeniden yapılandırılmasına yönelik eserler vücuda getirmiştir. Bir eserinde, bizzat kendisi, hayatını bu açıdan şöyle özetler:

"Şimdi bence kat'iyet peyda etmiştir ki, ekser hayatım, ihtiyar ve iktidarımın, şuur ve tedbirimin haricinde, öyle bir tarzda geçmiş ve öyle garip bir surette ona cereyan verilmiş, ta Kur'an-ı Hakîm'e hizmet edecek olan bu nevi risaleleri netice versin. Âdeta bütün hayat-ı ilmiyem, mukaddemat-ı ihzariye hükmüne

¹¹ RNK, Mektubat, s. 522.

¹² Said Nursî, risalelerinde bu hayatını iki ana döneme ayırır. "Eski Said" olarak nitelediği dönem, siyasi mücadelelerin ağırlıkta olduğu 40 yaşının öncesindeki dönemdir. "Yeni Said" döneminde ise, toplumda Kur'anî bir metodun inşası için çalışmış bir dava adamıdır. Bu dönemle ilgili kullandığı en çarpıcı mesajı, "Eüzü billâhi mine's-şeytani ve's-siyâse" (Şeytanın ve siyasetin şerrinden Allah'a sığınırım) olmuştur.

geçmiş ve Sözlere ile i'caz-ı Kur'an'ın izharı, onun neticesi olacak bir surette olmuştur. Hatta şu yedi sene nefyimde ve gurbetimde ve sebepsiz ve arzumun hilâfında tecerrüdüm ve meşrebime muhalif, yalnız bir köyde imrar-ı hayat etmekliğim; ve eskiden beri ülfet ettiğim hayat-ı içtimaiyenin çok rabıtalardan ve kaidelerinden nefret edip terk etmekliğim, doğrudan doğruya bu hizmet-i Kur'aniyeyi halis, safi bir surette yaptırmak için bu vaziyet verildiğine şüphem kalmamıştır. Hatta çok defa bana verilen sıkıntı ve zulmen bana karşı olan tazyikat perdesi altında bir dest-i inayet tarafından merhametkârane, Kur'an'ın esrarına hasr-ı fikir ettirmek ve nazarı dağıtmamak için yapılmıştır kanaatindeyim. Hatta eskiden mütalaaya çok müştak olduğum hâlde, bütün bütün sair kitapların mütalaasından bir men, bir müca-nebet ruhuma verilmişti. Böyle gurbette medar-ı teselli ve ünsiyet olan mütalaayı bana terk ettiren, anladım ki, doğrudan doğruya ayat-ı Kur'aniyenin üstad-ı mutlak olmaları içindir.

“Hem yazılan eserler, risaleler, ekseriyet-i mutlakası, hariçten hiçbir sebep gelmeyerek, ruhumdan tevellüt eden bir hacete binaen, anî ve defî olarak ihsan edilmiş. Sonra bazı dostlarıma gösterdiğim vakit, demişler: ‘Şu zamanın yaralarına devadır.’ İntişar ettikten sonra ekser kardeşlerimden anladım ki, tam şu zamandaki ihtiyaca muvafık ve derde layık bir ilaç hükmüne geçiyor...

“İşte, ihtiyar ve şuurumun dairesi haricinde, mezkûr hâletler ve sergüzeşt-i hayatım ve ulumların envalarındaki hilâf-ı âdet, ihtiyarsız tettebbuatım, böyle bir netice-i kudsiyeye müncer olmak için kuvvetli bir inayet-i İlahiye ve bir ikram-ı Rabbanî olduğuna bende şüphe bırakmamıştır.”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Said Nursî'nin “Yeni Said” olarak nitelediği bu dönemin en belirgin neticesi “Risale-i Nur Külliyyatı”dır.

Buradan hareketle diyebiliriz ki, Nur hareketinin başlama noktası, işte bu önemli davanın ve projenin de başlama noktası olmuştur. Bu mümtaz iman tecrübesi, Osmanlı hilafet beldelelerinde ve çok önemli tarihî hadiselerin beşiğinde filizlenmiştir.

Bu önemli noktadan hareketle, elinizde bulunan bu mütevazî çalışmada, Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan temel ıstılahlar ve kavramlar ele alınmış; anahtar konumundaki ıstılahlar açısın-

dan bir kaynak sözlük ortaya koyma maksadıyla hazırlandığı için ismi "Mefâtîhu'n-Nûr" (Risale-i Nur'un Anahtar Kavramları) olarak belirlenmiştir.

Bilindiği gibi kavramsal çalışma, bizzat metodik bir ilimdir. Herhangi bir ilim dalında gerçekleştirilen bir araştırma açısından bu ilim bir cevher, olmazsa olmaz bir temeldir. Kavramlar üzerinde önemli çalışmaları olan Dr. Eş-Şâhid el-Bûşeyhî şöyle der:

"Bir kavram, her ne olursa olsun, ister olan bir şeyi aktarsın, ister olmakta olan bir şeyi vafetsin, isterse gelecekte olacak bir şeyi vücuda getirme özelliği bulunsun çok önemlidir."¹³

Hal böyle olunca, mefhum ve kavram üzerinde bina edilmeyen hiçbir ilmin olmadığını söyleyebiliriz. Bu durum her alanda açıkça görülebilir. Buradan hareketle, "Kavram, bir bilimdir"¹⁴ diyebiliriz.

Netice itibarıyla kavram, ilmî mefhumlardan hareketle yapılan ve âlem olan bir isimlendirme neticesinde ortaya çıkar. Kısaca bir kavram, ilgili olduğu ilme dair âlem bir isimdir.

Bu mananın daha kolay anlaşılabilmesi için, ilk insanın yaradılışının ardından gelişen bir hadiseyi bize aktaran, "Allah, Âdem'e isimlerin hepsini öğretti"¹⁵ âyet-i kerimesine bakalım. Bu âyet-i kerimede zikredilen "esmâ," Arap gramerine göre bir şeye mahsus değil, umumi bir siga (kalıp) olarak zikredilmiştir. Ayrıca bütün isimler için geçerlidir. Âyette geçen "külle-hâ" ifadesinde de aynı durum vardır. Çünkü isimler bütün varlıkları tanımlamada temel şarttır. Bundan sonra da, harfî ve fiilî olmak üzere iki vazifenin bulunduğu isimler arasında kurulu bir bağlantının dışında bir varlık hakikati kalmaz.

Bu doğrultuda, Bediüzzaman Said Nursî'nin beyan ettiği ince bir ilmî işaret vardır. Varlıkların fena ve beka özellikleri dikkate alınarak taksim edilmesiyle bağlantılı olarak "mana-yı harfî" ve "mana-yı ismî" şeklinde bir ayırım yapar. Bu konuyla ilgili, bir talebesinin sorduğu soruya şöyle cevap verir:

¹³ Dr. eş-Şâhid el-Bûşeyhî, Mustalahâtü'n-Nakdi'l-Arabî, s. 7.

¹⁴ Dr. Ferid el-Ensârî, el-Mustalahü'l-Usulî Ind'e's-Şâtibî, s. 11.

¹⁵ Bakara: 31

“Senin ikinci sualin olan, mana-yı ismî ile mana-yı harfinin bahsi ise, ilm-i nahvin umum kitapları başlarında o mesele izah edildiği gibi ilm-i hakikatin Sözler ve Mektubat namındaki risalelerinde temsilatla kâfi beyanat vardır. Senin gibi zeki ve müdakkik bir zata karşı fazla izahat fazla oluyor. Sen aynaya bak-san, eğer aynayı şişe için bakarsan şişeyi kasten görürsün, içinde Re’fet’e tebeî, dolayısıyla nazar ilişir. Eğer maksat mübarek si-manıza bakmak için aynaya baktın, sevimli Re’fet’e kasten görürsün. ¹⁶ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ dersin. Ayna şişesi tebeî, dolayısıyla nazarın ilişir.

“İşte birinci surette ayna şişesi mana-yı ismîdir. Re’fet mana-yı harfî oluyor. İkinci surette ayna şişesi mana-yı harfîdir, yani kendi için ona bakılmıyor, başka mana için bakılır ki akistir.

Akis, mana-yı ismîdir. Yani ¹⁷ دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسِهِ olan tarif-i isme bir cihette dâhildir. Ve ayna ise ¹⁸ دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي غَيْرِهِ olan harfin tarifine masadak olur. Kâinat nazar-ı Kur’anî ile bütün mevcudâtı huruftur, mana-yı harfîyle başkasının manasını ifade ediyorlar. Yani esmâsını, sıfatını bildiriyorlar. Ruhsuz felsefe ekseriya mana-yı ismîyle bakıyor, tabiat bataklığına saplanıyor.”¹⁹

Buradan hareketle, kavramın diğer ilimler ve marifet yollarına göre konumunu mana-yı ismî, bu alanın dışında gerçekleşen cihetten ise mana-yı harfî olarak değerlendirebiliriz. Bu doğrultuda ilmin erkânını, yani temel unsurlarını üç kısma ayırabiliriz: kavram, kaide ve metot...

Öncelikle, ilimlerin her şeyden önce ıstılahlarının, yani kavramlarının neşet ettiğini söyleyelim. Çünkü âlimlerin, ele aldıkları meseleleri ve yaptıkları yorumları belirli mefhumların üzerine bina etmeleri gerekir. Buradan hareketle kavramlar doğar. Böylelikle sair mefhumlar ve söylemlerin yanı sıra o ıstılahlar kullanıldıkları ilmin alanı içinde yer alırlar. Kısaca kavramlar,

¹⁶ “Yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde olan Allah’ın şanı ne yücedir!” Mü’minûn: 23:14.

¹⁷ Manası kendî içindedir ve kendine işaret eder.

¹⁸ Tek başına bir manası yoktur; ancak başkasının manasını gösterir.

¹⁹ RNK, Lem’alar, s. 641.

ilimlerin doğmasında ve şekillenmesinde önemli role sahiptirler. Hangi ilim dalını ele alırsanız alın, kavramlar o ilmin temellerini oluşturmuştur. Âdeta o ilmin çocukluk dönemini meydana getirmiştir. Ardından gençlik ve olgunluk dönemi olarak, o kavramın üzerine çok önemli hükümler, yorumlar ve kurallar bina edilmiştir.

Bunun ardından her bir ilim dalının temel meselelerinin üzerine bina edildiği basamaklara geçilir. Temel meselelerin kısa cümlelerle kurallar hâlinde ifade edildiği nizamnamelere ihtiyaç vardır. Tahlil ve terkiplerin uygulama alanına geçilmesine yönelik kuralların belirlenmesi gerekir. Bunlara “kavâid-i ulum,” yani “ilimlerin kaideleri” adı verilir.

Örneğin, ulum-u şer'iyye, yani İslâmî ilimlerden olan fıkıh, usul, hadis ve nahiv ilimleriyle ilgili kaideler açısından bu konuyu ele alalım. “Zaruretler, haramları mubah hâle getirir” şeklinde ifade edilen kaide, mükellef bir insanın içinde bulunduğu şartlar, zaman ve mekân açısından yaşanan farklı gelişmelere göre birbirine tamamen zıt uygulamalar için esnek bir zemin oluşturur. Burada asıl söz konusu olan, “zaruretler”dir. Belirli şartlar altında bu kaideyle, karşılaşılan problem çözülmekte ve zorluklar ortadan kaldırılmaktadır.

Kaidelerin bir diğer yönü de, ilgili olduğu ilim dalının sürekli tazeliğinin korunması, eksiklerinin tamamlanması ve tekmil edilmesi için uygun bir zemin hazırlamasıdır. Bu cihetten ilimlerin tecdidi ve yenilenmesine yönelik olarak, “istinbat, istikra, kıyas, istidlal” gibi sebeplerden sonuçlara gitmeyi öngören çeşitli metotların gelişmesine imkân tanınmıştır.

Tekrar “Kavram ilimdir” kaziyesine dönecek olursak, önümüzde şunu buluruz:

Bir tarz ve metot, bir ilmin tamamlanması için en gerekli temeldir. Bir ilim dalıyla ilgili araştırmaların ortaya çıkardığı neticeler açısından, o neticelerin belli bir sistematikle ve kaidelere dayalı olarak bir araya getirilmesi yine kavramlarla gerçekleşektir. Mesela kıyas, bir araştırma ve istidlal (bir konu hakkında deliller ortaya koyma) uygulamasına yönelik olarak, ilmî kaideler mecmuasına belirli görevler yükleme fonksiyonuna sahiptir. Şu kaidelerde görüldüğü gibi:

• Hüküm, vücud ve adem açısından illet etrafında döner. Eğer illet bulunursa hüküm de bulunur. İlet ortadan kaldırılacak olursa, hüküm de ortadan kalkacaktır.

• Farklı bir yapıya sahip olan şeyler arasında kıyas olmaz.

• Nasla (ayet ve hadis metinleri) bir başka şey arasında kıyas yapılmaz.

İşte bu ve benzeri örneklerden hareketle “tahrîcül-menât, tenkîh, tahkîk” kaideleriyle birlikte illeti ortaya çıkarmaya yönelik sebr ve taksim kaideleri aynı özelliklere sahiptir. Menfi ve müsbet bütün kaideler, araştırma ve istidlale yönelik olarak, herhangi bir kıyas metodunun uygulamaya geçmesinde önemli bir role sahiptirler. Kaideleri uygulama özelliği taşımayan bir kıyas yöntemi tasavvur edilemez. Buradan hareketle, belirli veya belirsiz herhangi bir metot, o şeyin hakikatinin teşekkül etmesinde önemli bir yer tutan kaidelerin bir arada toplanması gerektiğini söyleyebiliriz.

Bir metodun cüzlerinden bir ferdi olan “kaide” mefhumu, kavramların düzen ve uyum içinde bir araya getirilmesiyle ortaya çıkar. Daha önceden de zikrettiğimiz bir fıkıh kaidesi olan “Zaruretler, haramları mubah kılar” kaidesi ve benzeri diğer kaideler, bir ilmi oluşturan kaidelerdir. Bu açıdan bir kaide, istidlali bir düzenleme açısından, ıstılahların ve kavramların birleşiminden ortaya çıkar. Buradan hareketle, son olarak zikrettiğimiz kaidenin üç önemli mefhum üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz: zaruretler, ibaha ve mahzurlar... Ancak bu mefhumlar istidlali açıdan bu mefhumlar belli bir sistemde bir araya getirilmişlerdir. “Zaruretler, haramları mubah kılar” kaidesini tekrar dikkate aldığımızda, kaidenin anlaşılmasının, kavramı anlamamanın dışında gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde, bir metodun, üzerine kurulu olduğu kaidelerin dışında da anlaşılması imkânsızdır.

Buraya kadarki izahlardan hareketle, metodu anlamada kaidelere, kaideleri anlamada da kavramlara gerek duyulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kavramın, bir ilim için sadece tek şart olmadığını, bir ilmi anlamamanın kavramları anlamakla başladığını, bir ilmin tekvini (yapılandırılması) ve tecdidi (yapılanması) için kavramlara muhtaç olduğunu açık bir şekilde gördük. İşte bu gerçeklerden dolayıdır ki, el-Harezmi, kavramların görevlerini

adlandırma noktasında çok derin anlamları ihtiva edecek şekilde, bu alanda yazdığı eserin ismini "Mefâtihu'l-Ulum," yani "İlimlerin Anahtarları" olarak koymuştur.

İşte bu gerçeklerden hareketle, Üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin düşüncelerini insanlara daha köklü olarak takdim edebilmek, risalelerinde dikkate aldığı manalarıyla bir kavram sözlüğü ortaya koymak ve bu yönde bir ilk olacak şekilde bir kavram çalışması yapabilmek için böyle bir alanı seçtik. Lakin, böyle bir çalışmayı hazırlarken, bazı kavramların taşıdıkları manaları kısaca açıklama tarzında, tıpkı yaygın sözlüklere benzer bir şekilde, sıradan bir sözlük çalışması ortaya koymayı istemedik. Bunun yerine, "Vasfî Metot"²⁰ üzerine kurulu kavramsal bir araştırma yapmaya, Said Nursî'nin geniş kapsamlı bir şekilde takdim ettiği kavramları küllî tarifler vücuda getirmeye yönelik çalışmaya girdik.

Bediüzzaman'ın telif ettiği Risale-i Nur Külliyyatı'nı okumaya başladığım sırada, özel bir kavramsal sözlüğe alt yapı oluşturacak seviyede bir kavram hazinesini andıran bu eserler üzerinde, geniş çaplı kavram çalışması yapmak aklıma gelmemişti. İlk başta bu eserlerle ilgili edindiğim izlenim, bu eserlerde kullanılan kavramların, geleneksel manasıyla birlikte bir sufi lügate dayanmadığı yönündeydi. Bir süre sonra, bendeki bu intiba değişmeye başladı. Külliyyat ummanına dalmaya başlayınca, çok büyük ve yeni bir âlemle yüz yüze olduğumun, asil bir İslâmî ıstılahlar kültürüyle tanıştığının farkına vardım.

Çok ender bir ıstılahî servetle ve çok değerli bir mefhumî hazineyle karşı karşıya bulunuyordum. Aynı yolu takip eden herkes, araştırdıkça perdeleri aralayacak ve o perdelerin ardındaki ince kavramsal yapıyı keşfedecektir.

Risale-i Nur'u ilk olarak okuyan kişi, ilk başta bu eserlerin, tıpkı önceki dönemlerde kaleme alınmış pek çok kitap gibi sadece nasihatler ve uyarılarla dolu kitaplardan ibaret olduğunu, dünya ve din hakkında edebî ifadeleri barındıran kâğıtlardan

²⁰ Vasfî Metot, bir kavramsal çalışmada bazı sınırlı merhalelerle gerçekleştirilir. Öncelikle temel özellikler ve unsurlar titizlikle ortaya konulur. Geniş kapsamlı bir tasnif ve tam bir değerlendirmeye başlanır. Muayyen bir âlemde yaygın olarak kullanılan ıstılahlarda ve muayyen bir asırda kaleme alınan kitaplarda bu işlem gerçekleştirilir. Ardından ıstılah ailesinde yer alan diğer kavramlarla tasnif edilir.

müteşekkil bir toplama eser olduğunu tevehhüm edebilir. Ancak onu derinlemesine ele alan, sabırla en ince ayrıntılarına kadar tahlil eden bir araştırmacı, belli bir felsefî yaklaşımla, özellikle kâinatı, hayatı ve bu maddî âlemde kendisini gösteren her türlü hadiseyi ele alan bir eser olduğunu keşfedecektir. Burada felsefeden kastettiğimiz anlam, her ne kadar felsefe ilmiyle gerek ıstılahlar gerekse mefhumlar açısından paralellikler arz etse de, Kur'an-ı Kerim'den hareketle ortaya konulan felsefedir. Bütün bunlardan sonra da, Bediüzzaman'ın kavramsal derinliği gayet net olarak görünecektir.

Said Nursî'ye göre kavramların, günümüz şartları altında, geleneksel çerçevede tasnif edilmesi çok güçtür. Bu durumda, kavramların ve ıstılahların nasıl tasnif edileceği, en uygun olarak hangi ilimle münasebet kurulacağı; Kur'an'a mı yoksa ondan çıkan ilimlere mi, kelim ilmine mi akait ilmine mi, tasavvufa mı ahlak ilimlerine mi, geleneksel anlamda felsefeye mi ve daha pek çok hususlarda muhayyer kalır.

Said Nursî'nin ıstılahları ağırlıklı olarak mahza Kur'anî'dir. Ancak o, bu kavramları çeşitli açılardan tahkik ve tevil etmiştir. Her kim onun ince bir perdeyi andıran bu yaklaşımlarını biraz aralayacak olursa, Kur'an'ın hakikatlerini açıkça görecektir. İşte bu yönünden dolaydır ki, Bediüzzaman'ın yaşadığı asır ve dönemden itibaren insanların içinde ve geniş içtimâî yapıda bu hakikatler aksiyona dönüşmüş, istikbalde de aynı özellik sürekli olarak kendisini göstermiştir.

Said Nursî'nin eserlerinde kullandığı kavramlar, bazen sufi ıstılahlarla benzerlik arz eder. Ancak yapılacak bir tahkikatla, Allah'ın inayetiyle herkes, Kur'anî mefhum ve kavramların, Said Nursî'nin manevî zevki ve tahlilleriyle sunulduğunu görecektir. Bunun haricinde bir söz söyleyebilmek çok zordur.

Said Nursî, kelim, felsefe ve tasavvuf âlimlerinin takip ettikleri yöntem ve metotları uygulamamış, bunların yerine "tarik-i Kur'an" ve "mirac-ı Kur'an" metodunu tercih etmiştir. Bu metot farklılığından hareketle, kullandığı kavramlar ve bu kavramlara yüklediği manalarda da farklılık vardır.

Yine Said Nursî'nin eserlerini okuyan herkes, onun bazı yönlerini tenkit ettiği felsefe, kelim ve tasavvuf ilimlerini âdeta yut-

tuğunu görecektir. Aynı şekilde o, modern asrın ilimlerini de çok iyi elde etmiştir.

İşte bu yöndeki işaret taşlarını takip ettiğiniz takdirde, Said Nursî'nin çok özel kavramsal sözlüğü bütün özellikleriyle karşılışırsınız ve onu takdir etmekten başka yapacağınız bir şey kalmaz. Meselenin bir diğer yönü, bu büyük âlimin, imanı kurtarma savaşını verirken, aynı daire içinde kavramlar ve mefhumlar savaşını da sürdürmesidir. Üstelik ilhat (dinsizlik) ve komünizmin felsefesinin bizzat devlet idarecileri tarafından yayılması için her şeyin yapıldığı bir ülkede... Bütün bunları dikkate aldığınızda da, ister istemez ağzınızdan şu cümle dökülecektir:

Said Nursî, Kur'an sancığı altında dinsizlikle harp etmiştir.

Kur'an-ı Kerim, üzerinde araştırmalar yapıldıkça zevk ve lezzet verir. Buradan hareketle, Said Nursî'nin kullandığı ve özel manalar yüklediği kavramları bütün ilim dünyasının dikkatli nazarlarının önüne koymak üzere bir araya topladım. Bunlar öyle kavramlardır ki, kesin bürhanlar üzerine bina edilmiş, sağlam delillerle desteklenmiştir. Eğer bu kavramları hazmettiğiniz takdirde, bunların ışık gibi, hava gibi, su gibi hayati öneminin olduğunu rahatlıkla anlayabilirsiniz.

Geniş kapsamlı kavramsal araştırmalara yönelik bir metot ortaya koymak hiç de kolay değildir. Ayrıca belli bir tarif kalıbı ve bir mefhumu istenen kıvama getirecek bir yöntem ortaya koymaya yönelik araştırmalarda bulunan bir kişi, bu işlemleri severek ve isteyerek yapmak zorundadır. İmam-ı Malik'in de (rahimehullah) dediği gibi, "ilmin onda dokuzu, isteyerek ve se-verek yönelmektir."

Netice itibarıyla, Allah'ın inayeti ve yardımıyla, kavramsal bir araştırma üzerine bina ederek, vasıflandırmaya dayalı bir metodu takip ederek, Üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin kullandığı kavramları bir araya getirecek bir lügat hazırlamaya karar verdik.

Risale-i Nur Külliyyatı'nı Arapça'ya tercüme eden İhsan Kasm es-Salihî'nin de teklif ve tavsiyeleri doğrultusunda, bölümler şeklinde hazırlanmış bir kavramlar sözlüğü projesi hazırladık. Bu projeye, "Risale-i Nur Külliyyatı" ismiyle de insicamlı olması için, "Mefatihü'n-Nur" (Nur'un Anahtarları) ismini verdik. Anahtar rolü üstlenebilecek kavramları, birbirini takip eden bir

silsile ve dizi şeklinde hazırlıklara giriştik. İlk etapta altı ana kavramı (tevhid, insan, kâinat, Kur'an, intisap, ahlak) bir kavram sözlüğü kapsamında hazırladık. Bu altı temel kavramı, birer anahtar rolü üstlenmelerine binaen, ayrıca Üstad Said Nursî'nin fikir manzumesinin temel yapısını keşfetmeye yönelik olarak bölümler hâlinde sunduk.

Burada, hemen Bediüzzaman Said Nursî'nin düşüncesinde yer alan, açıklanması mutlaka gerekli olan ve şartlarını bütün yönleriyle bilmeyi gerektiren bazı müteşabih mefhumları arz etmemiz gerekir. Said Nursî'yi hakıyla anlamak isteyenlerin bu hususu çok iyi bilmeleri gerekir. Aksi takdirde bu büyük âlim, hiç sahip olmadığı vasıflarla nitelenmiş olur ve böylece büyük bir zulüm işlenmiş olur.

Bütün bu gerekçelerden hareketle, Said Nursî'nin düşünce yapısını ve şahsiyetini daha yakından kavrayabilmek için şu temel unsurları dikkatle incelemek gerekir:

Said Nursî, Risale-i Nur'da meydan okuma temeline dayalı çeşitli üslupları kullanmıştır. Hatta onun eserlerine bu açıdan yaklaşan bir kimse, her ne kadar yaşadığı dönemdeki âlimler arasında kendisine ve nefesine çok ağır eleştiriler yöneltse de, onun kendisini ve eserlerini çok beğendiğine dair bir izlenim edinebilir. Böyle bir üslubu edinmesinin sebebi, yaşadığı dönemdeki ilhat ve zındıka ehlini, yani inkârcılığı ve inançsızlığı yaymaya çalışanları durdurma gayretidir ve bunun için eserleriyle sürekli meydan okur. Bu inkârcı kesim, bütün dünyanın yanı sıra İslâm âlemini tehdit altına alan ve dinsizlik cereyanını bazen "felsefe" adıyla bazen de "ihtilal" adıyla yaymaya çalışan, Marksist-Leninist fikirleri hemen her kesime kabul ettirmek için faaliyetler gerçekleştiren bir kesimdir. Dar dairede, Türkiye'de dine ve imana karşı dinsizliğe dayalı tuğyanı, başkaldırıyı gerçekleştiren; ülkenin bütün beldelerinde dinin kaynaklarını kurutma faaliyetlerini yürüten kesimdir.

Bu yönde, iktidarı ele geçiren kesim, pek çok camiye kapatmış, bunlardan bir kısmını depo, bir kısmını müze hâline getirmiştir. İslâm'ın bir şiarı olan ezanı değiştiren, Arap hattını yasaklayan, okullarda din eğitimini yasaklayan, toplumsal hayatta dinin en küçük bir görüntüsü ve yansımasını dahi meneden; giyim kuşamdan unvanlara varıncaya kadar dinle bağlantılı her

şeyi yasaklayan kanunlar çıkarılmıştır. Hatta o dönemde Müslüman halk Kur'an mushaflarını evlerinin duvarlarında gizli yerlere saklamak, dışarıda dinî sayılabilecek her türlü görüntüyü sergilemekten kaçınmak zorunda kalmışlardır. Dışarıda, yasaklanan şekilde bir elbise giyenler, insanların gözü önünde asılarak ya da ağır işkencelerle cezalandırılmıştır. İşte böylesi ağır ve tehlikelerle dolu şartlar altında, inkârcılık ve inançsızlık tehlikesine karşı uyardırmaya çalışan bir âlim, o insanlara nasıl seslenebilirdi? İşte Bediüzzaman'ın önünde, bu kesime karşı davasını meydan okuma tarzından başka bir yöntem bulunmuyordu. İnkârcılığa karşı, benzeri görülmemiş bir cesaretle fikirlerini ve delillerini ortaya koydu. Bu yolda, kendi nefesine yönelik söylediği şu söz çok manalıdır:

"Said, tam toprak gibi mahviyet ve terk-i enaniyet ve tevazu-u mutlakta bulunmak şarttır; ta ki Risaletü'n-Nur'u bulandırmasın, tesirini kırmassın..."²¹

İşte, Said Nursî, böyle bir tarzı, hayata geçirmiştir.

Mukaddemeden hemen sonra aktaracak olduğumuz kronolojik hadiseler zincirine hızlı bir şekilde göz atılacak olursa, Said Nursî'nin nasıl bir hayat sürdüğü, Risale-i Nur Külliyyatı'nın hangi şartlar altında telif edildiği ve neticede onun görüşlerinin Türk toplumunda nasıl yer bulduğu açıkça görülecektir.

Said Nursî, ardında bıraktığı Risale-i Nur eserlerini, zindandan zindana, sürgünden sürgüne gönderildiği bir hayat çizgisi üzerinde kaleme almıştır. Bir ilim ve aksiyon adamı olduğu Eski Said döneminden, bir Kur'an ve terbiye adamı olduğu Yeni Said dönemine uzanan zorluklar, gaileler, sıkıntılar, baskılar ve acılarla dolu hayatı boyunca, eserlerini bazen Arapça, bazen Türkçe telif etmiştir. Telifinin üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra da, İhsan Kasım Salihî tarafından, bu eserlerin tamamı Arapça'ya tercüme edilmiştir. Allah, onun, büyük hayırlara vesile olan bu amelini, salih ameller arasında kabul eylesin!

Said Nursî'nin büyük hadiseler ve verimli eserlerle dolu 82 senelik ömrü boyunca, Risale-i Nur'da, gerek konuların gerekse kavramların ele alınış tarzında bazı değişimler yaşanmıştır. Öyle

²¹ RNK, Kastamonu Lâhikası, s. 1576

ki, bazı nüshalarda yer alan değerlendirmeler kapalı kalırken, bazılarını da anlamak, ancak bir başka nüshayı dikkate almakla gerçekleşebilmektedir. Bazen de küçük çaplı bazı kopukluklara şahit olunmakta, o boşlukların doldurulması için eserlerin genelinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu durum, kavramlara yüklenen manalar açısından da geçerlidir. Üstad Bediüzzaman'ın kullandığı bazı kavramlarla ilgili genel değerlendirmeler yaparken aynı ameliyeyi yapmak durumunda kaldım. Onun ifadelerine ve yorumlarına, diğer eserlerini de göz önüne alarak ve yer yer tevillerde bulunarak, en güzel manaları yüklemeye çalıştım. Aslında bu tarzda bir çalışma, İslâm âlimlerinden İbni Kayyim el-Cevzi'nin "Medâricü's-Sâlikîn" isimli dev eseri üzerinde yapılmıştır. Ayrıca bu yönde pek çok âlim ve eseri örnek olarak verilebilir.

Said Nursî, pek çok risalesinde sufi kavramlar kullanmıştır. Ancak bunların pek çoğu, asli delaletleri açısından farklı konumdadır. Çoğu zaman mahza Kur'anî manaları kasteder. Âdetâ her bir kavramda Kur'an'daki manayı konuşturur. Bu açıdan beyan edilebilecek bütün manaları o kavramda ifade eder. Sufi geleneğin etkisinden ziyade, o kavramın kültürel temellerine iner. Bu yönü ise, özellikle kavramsal bir araştırma metodunun temel hareket noktası olan derin ve detaylı araştırma yöntemleriyle tanınabilir. Ancak, bütün bu yöntemlere rağmen Risale-i Nur Külliyyatı'nın tamamındaki mantık silsilesinden çıkarılması gerekli bazı hususlar yine hep var olacaktır. Burada asıl olan, okuyucunun bu eserlerin muhkem ve sarsılmaz temellerini; şirk, hurafeler ve dalâletleri tamamıyla nefyeden, reddeden fikir alt yapısını ve takip ettiği metodun kaidelerini kavrayabilmektir. Bu doğrultuda, Said Nursî'nin, marifet yollarını dört kısma ayırdığı şu ifadeleri dikkate alınmalıdır:

"Marifet-i Sâni' denilen kemalat arşına uzanan miraçların usulü dörttür.

"Birincisi: Tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikin-i sufiyenin minhacıdır.

"İkincisi: İmkân ve hudusa mebni mütekellimin tarikidir.

"Bu iki asıl, çendan Kur'an'dan teşaub etmişlerdir. Lakin fikri beşer başka surete ifrağ ettiği için uzunlaşmış ve müşkilleşmiş. Evhamdan masun kalmamışlar.

"Üçüncüsü: Şübehat-âlûd hükema mesleğidir.

"Dördüncüsü ve en birincisi: Belagat-ı Kur'aniyenin ulvî mertebesini ilan etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumu-na en eşmeli olan mirac-ı Kur'anî'dir."²²

Bir başka risalede ise, dördüncü usulü şöyle değerlendirir:

"Hem şu tarik daha eslemdir. Çünkü nefsin şatahat ve bâlâ-pervazane davaları bulunmaz. Çünkü acz ve fakr ve kusurdan başka nefsinde bulmuyor ki haddinden fazla geçsin..."²³

Said Nursî, yaşadığı şartların ağırlığı sebebiyle, risalelerinin çoğunu, birbirinden farklı ve birbirinden kopuk zaman dilimlerinde telif etmiş; bu telifat ise kaleme alma ve konuları belirli tasnifler hâlinde inceleme tarzında değil, imla, yani yazdırma şeklinde gerçekleşmiştir. Hatta risalelerinden bazılarının telifleri arasında senelerce zaman ayırımı vardır. Bu zaman ayırımından dolayı da bazı yorum ve izahlar yarıda kalabilmiştir. Bunun da en belirgin işaretlerinden birisi, belli bir izahın ardından bir hikmete binaen veya siyasi şartlar sebebiyle sükût edildiğinin, bir konuyla ilgili en doğru izahın susmak olduğunun ifade edilmesidir. Bu yöndeki örneklerden birisi, Sözler isimli risalesinde, şöyle geçer:

"Mütebakisi şimdilik yazdırılmadı."²⁴

Bütün bu anlatılanlardan hareketle, Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan kavramlar üzerinde yapılacak çalışmanın önemi daha fazla anlaşılacaktır. Çünkü risalelerde geçen bir kavramın veya o kavramın yer aldığı cümlelerin öncesi ve sonrasında bağımsız olarak anlaşılması çok zordur. Risalelerin herhangi bir yerinde geçen bir kavram, yeri geldiğinde farklı manalar ifade edebilmekte; yeri geldiğinde geçen kavramı açıklar tarzda izahlar getirilmekte, yeri geldiğinde eş anlamlı bir başka kavram kullanılarak açıklanmakta, yeri geldiğinde bir başka risaleye atıf yapılarak geniş açıklamaların bulunduğu bildirilmekte, yeri gel-

²² RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1370

²³ RNK, Sözler, s. 212

²⁴ RNK, Sözler, s. 62 (Müellif tarafından yazılmayan kısım daha sonra telif edilmiştir. Bu bölüm Emirdağ Lâhikası (1) - Mektup No: 195 -s. 1789'da "Hüve Nükte'nin ahirinde bu parça yazılacak" başlığı altında yer almaktadır. Mütercim.)

diğinde ise geniş manalar ihtiva eden bir kavram takyit (mana yönüyle sınırlama), tahsis (özel bir manada kullanma) veya nesh edilmektedir. Dolayısıyla Risale-i Nur'u okuyan birisi için bir kavramı sadece bir açıdan ele alması doğru olmaz. Bu sebeple, Said Nursî'nin bir kavrama nerede, hangi manaları yüklediğine iyi bakılmalıdır. Bunun için de, Risale-i Nur eserleri üzerinde geniş çaplı bir kavram çalışmasının yapılması çok büyük bir ihtiyaç arz eder.

Bu mukaddime bölümünün kapısını kapatmadan önce, hocamız ve Fas'taki akademisyenler neslinin hocası olan, ayrıca Fas Kavramlar Araştırma Merkezi'nin müdürü olan Prof. Dr. El-Büşeyhî'ye teşekkürü bir görev ve borç biliyorum. Çünkü bu çalışmamın ortaya çıkmasında kendisinin payı çok büyüktür. Risale-i Nur Külliyyatı üzerinde kavramsal bir çalışma görevini bana vermekle, Kur'anî bir bakış açısını elde etme ve iman hakikatlerine geniş bir ufuktan yaklaşma hususunda çok değerli bir hazineyle tanışmama vesile olmuştur. Allah, kendisinden ebeden razı olsun ve ecrini en yüksek derecesiyle ihsan buyursun!

Bu vesileyle İhsan Kasım Salihî'ye de teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Çünkü kendisi, sadece Risale-i Nur Külliyyatı'nı tercüme etmemiş, hâl ve tavırlarıyla da bu eserleri uygulamalı olarak tercüme etmiştir. Dolayısıyla böyle bir çalışmayı vücuda getirirken, bir nasihatçi, bir mürşit ve bir danışman olarak her türlü desteğini ve yardımını esirgememiştir. Allah onun bu gayretlerini mübarek eylesin! Butün hizmetlerini salih ameller arasında kabul eylesin!

"Onlardan sonra gelenler: 'Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla; kalbimizde mü'minlere karşı kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz Sen şefkatlisin, merhametlisin' derler."²⁵

Sübhanekellâhümme ve bihamdike, neşhedü en lâ ilâhe illâ ente, nestağfiruke ve netübü ileyke.

*Ferîd bin el-Hasen el-Ensârî
Miknâsetü'z-Zeytûn / Fas*

²⁵ Haşir: 10

HAZIRLIK

1922-1940 Yılları Arasında Türkiye’de Gerçekleşen Önemli Olaylar ve Uygulamalar

1-11-1922: Osmanlı saltanatının kaldırılması.

29-10-1923: Cumhuriyetin ilanı, Mustafa Kemal’in cumhurbaşkanı seçilmesi ve Ankara’nın başkent olarak kabulü.

16-3-1924: Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulü. Bu gelişmeyle din eğitimi ortadan kaldırıldı. Bütün okullar Maarif Bakanlığı’na bağlandı. Kur’an-ı Kerim ve İslâm diniyle ilgili eğitim yapan medreseler kapatıldı.

3-3-1924: Halifelik kaldırıldı. Bütün Osmanlı hanedanına bağlı aile fertleri sınır dışı edildi.

24-4-1924: Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı ve şer’î mahkemeler kapatıldı.

13-2-1924: Şeyh Said İsyanı patlak verdi.

21-2-1924: Doğu vilayetlerinde divan-ı harp mahkemeleri kuruldu.

6/9-3-1924: İstanbul’da yayınlanmakta olan 10 gazete kapatıldı.

29-6-1924: Şeyh Said ve yakınlarından 47 kişi idam edildi. Ardından bütün Doğu Anadolu illerinde tekke ve zaviyeler kapatıldı.

25-7-1924: Kullanılmakta olan Rumi takvim kaldırıldı ve bunun yerine Avrupa’da uygulanmakta olan Gregoryen takvimi kabul edildi.

24-8-1924: Mustafa Kemal, Kastamonu'da şapkayla halkın önüne çıktı.

2-9-1924: Dinî kıyafetlerin, din görevlileri de dâhil olmak üzere, başa takke ve sarık giyilmesi yasaklandı.

4-9-1924: İstanbul'un Taksim semtinde tertiplenen dans yarışmasına ilk defa Müslüman kadınlar katıldı.

8-12-1924: Kıyafet Kanunu uygulamaya konuldu. Bu kanuna göre, şapka giyilmesi şart koşuluyordu.

14-12-1924: Bütün tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanun kabul edildi. Şeyh, halife, mürit gibi lakapların kullanılması yasaklandı.

17-2-1926: İslâmî usullerle uygulanan nikâh yasaklandı, onun yerine Medenî Kanun'a göre nikâh şartı getirildi. İslâmî miras kuralları kaldırıldı.

4-10-1926: Avrupai Medenî Kanun kabul edildi. İsviçre Medenî Kanun'u harfi harfine tercüme edilerek uygulamaya konuldu. Bütün şer'î kanunlar kaldırıldı.

20-5-1927: Bütün resmî dairelerde bulunan Osmanlı Devleti'ne ait levhalar, tuğralar veya işaretler kaldırıldı.

3-2-1928: İlk Türkçe hutbe okutuldu.

10-4-1928: Devlet adamlarının yeri göreve başlarlarken yaptıkları yeminde yer alan Allah lafzı kaldırıldı. Anayasa'da yer alan "Devletin resmî dini İslâm'dır" ibaresi çıkarıldı. Aynı şekilde, Anayasa'da daha önceden yer alan dinle ilgili bütün kavramlar kaldırıldı.

24-5-1928: Arap rakamlarının yerine Avrupai rakamlar kullanılmaya başlandı.

1-11-1928: Kullanılmakta olan Arap harflerinin yerine Latin alfabesi kabul edildi.

30-12-1928: İstanbul'da 90 cami kapatıldı.

1-9-1929: Bütün okullarda Arapça ve Farsça eğitimi yasaklandı. Kur'an-ı Kerim okunması, dinî kitapların bulundurulması yasaklandı ve bu yasak çok şiddetli bir şekilde uygulandı.

Aynı şekilde Osmanlı döneminde sıkça kullanılan paşa, efendi gibi lakapların kullanılması yasaklandı.

23-12-1930: Menemen Hadisesi patlak verdi.

3-2-1931: Menemen Hadisesi'yle bağlantılı olarak 28 kişi idam edildi.

22-1-1932: Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesinin okutulmasına başlandı.

6-2-1932: İstanbul'da bulunan Süleymaniye Camii'nde ilk defa Türkçe hutbe okundu.

18-7-1932: Ezan ve kametin Türkçe okunmasına dair kanun çıkarıldı ve Arapça okunması yasaklandı. Türkçe mushaf basıldı.

1-8-1932: Türkiye'den ilk defa güzellik yarışmasına katılan bayan çıktı.

26-11-1934: Lakapların kaldırılmasına dair kanun çıktı.

2-1-1935: Resmî tatil günü cuma günü yerine pazar günü olarak değiştirildi.

1-2-1935: Ayasofya Camii bir süre kapalı tutulduktan sonra müzeye çevrildi.

7-3-1940: Kurulan köy enstitüleriyle dinsizlik tedrisatı resmî olarak başlatılmış oldu.

Bu kanunlar, İslâm'ı köklerinden itibaren kesmek için konulmuş ve uygulanmıştı. Altı asır boyunca İslâm bayraktarlığını yükseklerde dalgalandıran bu Müslüman ümmetin kalplerindeki imanı söküp almak için bütün yollar denenmişti. Bütün okullarda din dersi yasaklandı. Yazı alanında Arap harfleri ve rakamları kaldırılarak yerine Latin harfleri ve rakamları konuldu. İslâm'ın şiarlarından birisi olan ezanın aslıyla okunması ve hatta namazdaki duaların asıyla söylenmesi dahi yasaklanmıştı. İslâmî kitapların yazılması yasaklandı. İnsanlar kendilerine mahsus giysiler yerine Avrupai giysileri giymeye sevk edildi. Erkeklerin şapka giymeleri, kadınların da örtülerini açmaları istendi.

Anadolu'da yaşayan insanlar korkutularak ve terör estirilerek kendi istedikleri yere getirilmek istendi. Bunun için mahkemeler kuruldu. Önde gelen dinî şahıslar için darağaçları kuruldu. Hâkim olan zihniyete ve yönetime karşı az da olsa bir muhalefetin dile getirilmesi en ağır biçimde cezalandırıldı.

Korku ve terör havası en ücra yerleşim yerlerine kadar yerleşti. Bu yüzden dinle uzaktan dahi olsa ilgili olabilecek her şey saklanmaya, gizlenmeye çalışıldı. Belli bir zümrenin sesi olan gazetelerde ve dergilerde dinle alay ediliyor, inanç ve ahlakı bozan yayınlara yer veriliyordu. Dinsizliği yaymak için kitaplar yazılıyor, daha önceden "Allah, Rab, Hâlık, İslâm" kelimelerinin ve bu kelimelerin içinde barındırdığı manaların silinmesi için "tabiat, kalkınma, Türk milliyetçiliği" gibi kavramlar yerleştirilmeye çalışılıyordu.

Okullarda görev yapan öğretmenler ve eğitimciler henüz küçük yaşta bulunan öğrencilerin kalplerindeki imanı ve bu imanının en küçük tesirini dahi silebilmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Materyalist felsefeyi ve Allah'ın, peygamberlik kurumunun, ahiret inancının inkâr edilmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Bu ümmetin diniyle olan bağlarını, sevgilerini ve ilgilerini koparabilmek için, sahip oldukları bütün imkânlarını, vasıtalarını, güçlerini ve mahkemelerini kullanıyorlardı. Bunlarla da yetinmeyip, gizlenen Kur'an mushaflarını ve dinî eserleri toplayıp yok ediyorlardı. Bunun da gerçek sebebi, bütün zorlamalarına rağmen istenilen neticeyi alamadıklarını gördükleri için, gelecek nesilleri bu manevî kaynaklarından mahrum etmektir.

Edip İbrahim Debbağ, "Said Nursî: Küfür ve Tuğyan Saldırılarına Karşı Koyan İman Adamı" isimli eserinde şöyle der:

"Eğer Cenâb-ı Allah bu iman adamını bu ümmete bir nimet olarak ihsan buyurmasaydı, Türkiye'yi acaba hangi korkunç akıbet bekliyor olacaktı? Kandırmaca baltalarının havalarda sallandığı, tahripkâr inkâr kazmalarının kalpteki imanlara saplandığı ve manevî yapıyı derinden sarstığı; bütün beldelelerden imanının ve İslâm'ın izlerinin silinmesi için akla hayale gelmedik icraatların hayata geçirildiği bir zeminde, insanlar bütün ümitlerini kaybetmezler miydi? Bu ihtimalin gerçekleşmesinin ne kadar kesin olduğunu Endülü's Emevî Devleti'nin yaşadığı acı son gösterecektir. Çünkü bu büyük medeniyet, bir daha geri gelmeyecek şekilde, büyük bir hüsrânı yaşamıştı."

İşte bu ülkede yaşanan İslâm'la savaşın en bariz örneklerinden birisi Bediüzzaman Said Nursî'nin inzivaya çekildiği Van'daki Ereğ Dağı'ndan alınarak, kuş uçmaz kervan geçmez küçük bir köye sürgün gönderilmesi oldu. Asıl maksat, böylesi büyük bir şahsiyetin halk üzerindeki tesirini kırmak, onu unutulmaya mahkûm etmek, bu feyizli kaynağı kurutmaktı. Ancak yapılan bu plan tutmadı. Said Nursî, bu korkunç tuzağa düşmedi. Zamanını bir saniyecik de olsa boşa harcamadı. Bütün hayatını iman hakikatlerini bütün gönüllere ulaştırabilmeye adanmıştı. Kur'an-ı Kerim'in nurlarından istifadeyi her kesime yaygınlaştırmak için büyük gayret gösterdi. "Risale-i Nur" olarak isimlendirdiği eserleri, muhtaç gönüllere sanki cennet nehirlerinden gelmişçesine aktı. Hasta kalpler, Allah'ın izni ve inayetiyle, iman nuruyla şifa buldu.

Bediüzzaman Said Nursî'nin Hayatında Yer Eden Bazı Önemli Gelişmeler

1878 – Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı İsparit nahiyesinin Nurs köyünde dünyaya geldi.

1888 – Normalde 15 yıl süren klasik medrese eğitimini, üç ay gibi kısa bir sürede tamamladı.

1894 – Van'a giderek orada coğrafya, matematik, jeoloji, fizik ve kimya gibi müsbet ilimleri öğrenmeye başladı. Kısa süre sonra da ilim adamları tarafından, ilimdeki üstünlüğü sebebiyle "zamanın emsalsizi, benzersizi" anlamında Bediüzzaman lakabı verildi.

1907 – Eğitimle ilgili projelerini padişaha sunmak üzere İstanbul'a geldi.

1909 – 31 Mart Olayı sebebiyle divan-ı harp mahkemesinde yargılandı ve beraat etti.

1911 – Şam Emeviye Camii'nde büyük bir hutbe irat etti. Bu hutbe daha sonra Hutbe-i Şamiye adıyla kitaplaştırıldı. Münazarat ve Muhakemat gibi eserlerini telif etti.

1915 – Talebelerinden gönüllü bir milis alayı kurarak Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Savaşırken cephede İşaratü'l-İ'caz adlı eserini telif etti.

1916 – Bitlis savunması esnasında yaralanarak Ruslara esir düştü.

1918 – İki buçuk yıl süren esaretten firar etti, İstanbul'a geldi. Devrin tek İslâm akademisi olan "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye"ye üye oldu.

1919 – Mesnevi-i Nuriye adlı eserini telif etmeye başladı.

1920 – İstanbul'un İngilizler tarafından işgali üzerine Hutuvat-ı Sitte adlı bir eser yayınladı. Bu eser yüzünden işgal kuvvetleri tarafından gıyabında ölüm cezasına mahkûm edildi.

1922 – Zaferden sonra Ankara'ya Büyük Millet Meclisi'ne davet edildi. Burada mebuslara hitaben bir beyanname yayınladı.

1923 – Van'a döndü. Talebelerine ders vermeye başladı. Ereğ Dağı'nda iki senesini geçirdi.

1925 – Şeyh Said İsyanı'yla hiçbir ilgisi olmadığı hâlde, bu bahaneyle mecburi ikamet için Burdur'a gönderildi ve Burada "Nur'un İlk Kapısı" isimli eserini yazdı.

1926 – Barla’da zorunlu ikamete memur edildi. Burada Risale-i Nur’u telife başladı. Sözler ve Mektubat’ın tamamı, Lem’alar’ın da büyük bölümü burada telif edildi.

1934 – Barla’dan Isparta’ya getirildi.

1935 – “Gizli cemiyet kurmak, rejimin temel düzenini yıkmak” ithamıyla Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi’nde aleyhinde dava açıldı ve mahkeme neticesinde Tesettür Risalesi’nden dolayı 11 ay hapse mahkûm edildi. Yüz yirmi talebesiyle birlikte Eskişehir Hapishanesi’nde tutuklu kaldı ve orada tecrid-i mutlak altında tutuldu.

1936 – Kastamonu’da zorunlu ikamete memur edildi. Buradaki ikameti yedi yıl sürdü. Eserlerini telife burada da devam etti.

1943 – Yüz yirmi altı talebesiyle birlikte tekrar tutuklanarak Denizli Hapishanesi’ne sevk edildi. Dokuz ay süren tutukluluktan sonra Denizli Ağır Ceza Mahkemesi beraat kararı verdi.

1944 – Emirdağ’a götürüldü ve burada zorunlu ikamete memur edildi.

1948 – Aynı suçlamalarla tekrar tutuklanarak 54 talebesiyle birlikte Afyon Hapishanesine sevk edildi. Yaklaşık 20 ay süren hapis hayatında büyük sıkıntılar çektiler. Mahkemenin verdiği mahkûmiyet kararı temyiz edilip esastan bozuldu. Buradan tekrar Emirdağ’a götürüldü.

1952 – Gençlik Rehberi mahkemesi münasebetiyle İstanbul’a geldi ve bu davadan da beraat etti.

1953 – Emirdağ’a döndü. İkinci defa İstanbul’a geldi ve 3,5 ay burada kaldı. Bundan sonraki hayatı genellikle Emirdağ ve Isparta’da geçti.

23 Mart 1960 – Urfa’da Hakk’ın rahmetine kavuştu...

Birinci Bölüm

“TEVHİD” KAVRAMI

GİRİŞ

Şüphesiz ki, “tevhid” kavramı İslâmî kavramlar içinde en önemli ve üzerinde en fazla titizlik gösterilmesi gereken ilk kavramdır. Bundan dolayıdır ki, geçmişten günümüze kadar İslâm âlimleri bu kavrama çok ciddi seviyede önem atfetmişlerdir. Örneğin kelimî (kelam ilmiyle bağlantılı) tartışma, müzakere ve münazaraların başladığı ilk dönemden itibaren bu kavram, üzerinde en fazla durulan ve fikir yürütülen konu olmuştur. Aynı zamanda ehl-i zühd ve tasavvufun gerek kendi aralarındaki muhaverelerde gerekse ibadet yapılan mekânlarında yine bu kavram hep ön planda bulunmuştur.

Hangi alanda olursa olsun bu mesele üzerinde ittifak eden gerçek manada ittifak etmiş, ihtilaf eden de gerçek manada ihtilaf etmiştir. Bu meselede istikametini kaybeden inkâr ve dalâlete giriftar olur, gerek itikadî gerekse tasavvufî açıdan sapıklığa düşer. Aynı şekilde bu kavram üzerinde müceddid âlimler tarafından da dikkatle durulmuştur. Bu kavramın sadece iman konusunda temel merci ve bağlantı noktası olması sebebiyle değil, ayrıca bir ıslah edici âlimin içtimaî hayatta birtakım hurafelere, vehimlere ve şüphelere karşı çözüm üretmesi, bu sahada karşılaşılan yeni gelişmelere karşı fikirler ortaya koyması açısından da önemli görülmüştür.

İşte bu yüzdendir ki, tevhid konusu Bediüzzaman Said Nursî tarafından da çok önemli bir hareket noktası olarak değerlendirilmiştir.

rilmiş ve ortaya koyduğu tecdidî (yenilikçi) projesinde hareket noktası olan dört temel maksadın (tevhid, nübüvvet, haşir ve adalet) başında yer verilmiştir. “Dinin en büyük maksatları” ve “Makâsıd-ı Kur’ânî'l-Azım” olarak nitelediği bu dört temel şarta, aşağıdaki açıklamalarda da yer verdiğimiz gibi, davasını ispat metotları içinde en önde gelen yeri vermiştir.

Burada, Risale-i Nur Külliyyatı’na göre “tevhid” kavramı üzerinde yaptığımız araştırmalar çerçevesinde önemle üzerinde durulması gereken nokta şudur:

Bediüzzaman, toplum içinde tecdid-i din (din alanında yenilikler ortaya koyma) gayretleriyle bağlantılı olarak “tevhid” kavramını nasıl çok etkin bir şekilde uygulayabilmiştir? Tasavvuf ve kalp ehli arasında çok sık rastlanan şatahat ve dalâlete düşme tehlikesine hiç düşmeden, üstelik tasavvuf ehlinden daha ileri seviyede zevkî tecrübeleri olduğu hâlde, bu kavramı, nasıl takip ettiği hareket metodunun en önemli unsuru olarak belirleyebilmiştir? Üstelik Kur’an-ı Kerim’de arz edildiği şekilde çok basit ve çok derinlemesine olarak!

Tevhid kavramıyla bağlantılı olarak çoklarınca sergilenen yaygın tutumlardan birisi, bu kavramın daha ziyade, sadece zih-nî bir tasavvura dayalı bir akide olarak değerlendirilmesidir. Bu kavramın vicdanî ve zevkî bir akide olması yönü çoğu zaman dikkate alınmaz.

Bediüzzaman Said Nursî, selefin ortaya koyduğu akide esaslarını, geniş çaplı bir incelemenin ürünü olarak şu başlıklar altında toplamıştır:

- Tevhid-i rubûbiyet.
- Tevhid-i ulûhiyet.
- Tevhid-i esmâ.
- Tevhid-i sıfat.

Said Nursî, çok derin Kur’anî terbiye ve eğitimiyle, bu ana başlıklar arasında, çok ince bir ustalıkla, nakış dokur gibi bağlantılar kurmuş, ardından hepsini “tevhid-i hakiki” ana başlığı altında toplamıştır.

Diğer yandan bu konuyla bağlantılı olarak, İslâm ümmeti içinde birbirinden alabildiğine uzak iki çizgiyi takip eden kesimlerin var olduğunu ve bunların ifrat ve tefrit yaklaşımlarını ser-

giledikleri görmekteyiz. Bunlardan birincisi, itikadî konularda aklî yaklaşıma sahip olan ehl-i kelamın (kelam âlimleri) takip ettiği yoldur. Bu kesim, tasavvuf ehline dile getirilen manevî zevkler, feyizler ve nurlar konusunda olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. Mücerred (soyut) tasavvurlara, kalbin ve ruhun devreye girdiği alanlarda meşgul olmaksızın giriştikleri tetkiklere alabildiğine dalmışlar, neticede itikat alanında aklî yaklaşımları benimsemişlerdir. İkinci çizgide ise tasavvuf ehli bulunmaktadır. Bunlar da, kelam ilmini tamamen saf dışı bırakmışlar, tamamen içe kapanarak nefsin hastalıklarını tedavi etme, manevî zevklere ve mertebelere ulaşma hedefini öne çıkarmışlardır. Bunu yaparken de, ilmî kaideleri ve usulü ihmal etmişlerdir. Zikrettiğimiz bu iki farklı kesim, zaman içinde bazı dalâlet ve bid'alara düşmüşler, hatta bazen -el-iyâzü billâh- küfür ve inkâr derekelerine yuvarlanmışlardır.

Bediüzzaman Said Nursî gibi, bu iki zıt kesimde bulunmayan ya da bu kesimlerde oldukları hâlde herhangi bir aşırılığa girmeyen âlimler de vardır. Bunlardan birisi, İbn-i Kayyîm el-Cevzî'dir. Başta, tasavvuf ehline yönelik kaleme aldığı "Medâricü's-Salihîn" isimli eseri olmak üzere, telif ettiği pek çok eserinde ifrat ve tefrit yaklaşımlardan çok uzak durmuştur.

Bediüzzaman Said Nursî, İslâm ümmetinin önüne Kur'an akidesini yeniden ortaya koymuş, "tevhid-i rubûbiyet, tevhid-i ulûhiyet, tevhid-i esmâ, tevhid-i sıfat" kavramlarını bir yandan tasavvuf ehlinin maruz kaldığı şatahatlardan, diğer yandan kelam ehlinin yüz yüze geldiği aklî şüphelerden salim bir tevhid anlayışını sunmuştur.

Bu özet girişten sonra, tevhid kavramını daha ayrıntılı olarak ele alalım.

A) TEVHİDİN TANIMI

1) Sözlük Manası

"V-h-d" kökünden türeyen kelimenin sözlük manası, her ne kadar aynı kökten gelmeseyse de, "infirad," yani teklik, tek olma hâlidir. Bu yönüyle "v-h-d" ve "e-h-d" maddeleri hakkında pek çok lügatte açıklamalar yer alır. Ancak asıl kök olarak ikisinden ilki, yani "v-h-d" başlığı altında ele alınmıştır. Bunun temel ge-

rekçesi ise, başta yer alan “hemze”nin “vav” harfine dönüşmesidir. İbn-i Fâris, “e-h-d” maddesinde şu açıklamaya yer verir:

“Hemze, hâ ve dal harflerinden müteşekkildir. Bu kelime asıl değil, fer’dir. Aslı ise ‘v-h-d’dir.” İbn-i Fâris, “v-h-d” maddesiyle ilgili de şu açıklamayı yapar:

“Vav-hâ-dal. İnfirada (tek olmaya) delalet eder. Buradan hareketle ‘vahdet’ kelimesi, ‘bir misli ve benzeri olmama’ manasını taşır. Bu yönüyle de ‘vahid’ kelimesinin tam karşılığı, ‘münferid’dir.”²⁶

Râgıb el-İsfahânî, şu ince bilgiyi aktarır:

“El-Vahde; infirat, hakikat-i hâlde tek olan... Öyle bir şey ki, kendisinden başka, kendisi gibi hiçbir şey bulunmayan... Bütün varlıkların üzerinde sonsuz vasıfları taşıyan, onun sahip olduğu sıfatların hiçbirisiyle vasıflandırılmayan... Bu manaların dışında, bazı varlıklar için de bu kelime kullanılır. Ancak Allah için ‘el-Vahid’ denildiği zaman, O’nun hakkında tecezzi ve tekessür (bölünme, çoğalma) gibi sıfatlar asla kullanılamaz. Bu yönüyle ‘vahdet’ kelimesinin manası şu âyetle şöyle buyrulur:

“Allah tek olarak anıldığı zaman, ahirete inanmayanların kalpleri nefretle çarpar, ama Allah’tan başka putlar anıldığı zaman hemen yüzleri güler.”²⁷⁻²⁸

İmam Zemahşerî ise, Arapça sarf kuralları çerçevesinde bu maddeye farklı bir yaklaşım getirmiştir. Bazı örnek cümleleri aktarır: “Hüve vahid (tekiler için ‘o tekdir’) ve hüm vuhdân (çoğullar için ‘onlar tekdirler’). Kabirdeki birliği ve korkunç yalnızlığı unutmama. O tek başına geldi. Her bir kişiye ikramda bulun. Onlar ühâde (tek tek) ve mevhade (birer birer şekilde) geldiler. O âhâdü’n-nâstır (insanların bir tek olanlarındandır). O vahid-i kavmi ve evhadidir (milletinin bir tek ve yegâne şahsıdır)... Vahhede’llâhi tevhida (O Allah’ı tevhid ile birliğini söyledi). Vahhid Rabbeke (Rabbini birle. O’nun bir olduğunu söyle.). Tevehheda’llâhe bi’r-Rububiyye (Allah’ı Rububiyyetiyle tevhid etti). Tevehhede fülânün bi-re’yihi (Fulan kişi görüşüyle tek kişi oldu).

²⁶ El-Makâyis, “e-h-d” ve “v-h-d” maddeleri.

²⁷ Zümer: 45

²⁸ El-Müfredât, “v-h-d” maddesi.

Tevhahdehu'llâhu bi'l-fazlı (Allah ona ihsan ettiği fazlı ile biricik eyledi). Fülânün vahedün ve vahidün münferidün (Fülân kişi bir tek, biricik ve yegânedir). İstevhade: İñferade (Bir tek oldu: Tek başına oldu).²⁹

Bütün bu açıklamalar ve verilen örnekler bizi “v-h-d” kökünden türetilen “vahid” kelimesinin mana itibarıyla teferrüt (tek başına olma), inñirat (bir tek olma) ve tefrit (birleme, bir olduğuna söyleme) anlamlarına getirdiğini gösterir.

İbn-i Manzûr, “tevhid-i imanî”yi lügat manası açısından şöyle açıklar:

“Tevhid, tek olan ve hiçbir ortağı bulunmayan Allah’a iman etmektir. Allah, Vahid ve Ehad’dır. Vahdaniyet ve tevhid sıfatına sahiptir... Vahid-i Ehaddir... Hz. Nebî’den (a.s.m.) yapılan bir rivayete göre, birden fazla parmağını işaret ederek Allah’ı zikreden bir adamı görünce bir yandan ‘Ahñid! Ahñid!’ (Birle! Birle!) buyururken, diğer yandan da tek parmağını işaret eder.”³⁰

Pek çok Arapça lügat, “el-Vahid” ve “el-Ehad” kelimelerinin anlamlarını verme hususunda farklılıklar gösterir. Özellikle Said Nursi’nin kullandığı ıstılahlar ve kavramlar konusunda yaptığımız bu çalışmamızda mezkûr durumu çok açık olarak gördük. Bazı örneklerle bu durumu ele alalım.

Ebü Mansur ve benzeri âlimler bu iki kavram hakkında şöyle demişlerdir:

“El-Ehad kelimesi, adet ifadesiyle birlikte kullanılır ve genellikle olumsuz anlamda kullanılır: ‘Mâ câenî ehadün (Bana hiçbir kimse gelmedi)’ ifadesinde olduğu gibi... El-Vahid kelimesi ise yine adet konusuyla yakın bağlantılıdır, ancak olumlu bir anlam yüklenir: ‘Câenî vahidün mine’n-nâs (Bana insanlardan bir kişi geldi)’ ifadesinde olduğu gibi... Bu ifade ‘Câenî ehadün (Bana bir kişi geldi)’ şeklinde bir cümle kurulmaz. El-Vahid kelimesi, bir şeyin misli ve benzeri olmamasıyla gerçekleşen inñirat (teklik) manasını taşır. El-Ehad kelimesi ise mana itibarıyla münferid olmayı ifade eder. Bu hususta şöyle denilmiştir:

²⁹ El-Esâs, “v-h-d” maddesi

³⁰ Sıfatû Salâti’n-Nebî, 171

“El-Vahid kelimesi tecezzinin (bölünme, parçalalara ayrılma) ve tesniyenin (ikili hâle gelme) olmaması anlamına gelir. Yani inkısamın (bölünmeyi) olmamasını, bir benzerinin ve mislinin bulunmamasını ifade eder. Diğer yandan, açıkladığımız bu iki kavram, Allah'ın dışında hiçbir varlıkta bulunmaz.”³¹

“Ehadün kelimesi, daha ziyade cühûd (inkâr etme) konusunda yapılan açıklamalarda kullanılır. Vahid kelimesi ise ispat kollarıyla bağlantılı olarak ifade edilir. Bir örnek vermek gerekirse: ‘Mâ etânî minhüm ehad (Onlardan bir kişi dahi gelmedi).’ Bu cümlemin manası ne bir kişinin ne de en fazla iki kişinin gelmediğidir. Şayet ‘Bana onlardan bir kişi geldi’ dersek, birden fazla olarak iki veya daha fazla kişinin gelmediği kastedilmiş olur. Bu mana, el-Ehad kelimesinin ifade ettiği mananın en genel çerçevesidir. Bu kelimeyi el-Vahid kelimesiyle bağlantılı olarak ele almak da mümkündür. ‘Ehadü’s-selâse’ (üç şeyden birisi) denildiğinde ‘Vahiden mine’s-selâse (üç şeyden bir tek şey)’ manası kastedilmiştir.³²

Bu açıklamaların yanı sıra “vahid” ve “ehad” kelimeleri, bir vasıf olma açısından, genel hatları itibarıyla “tevhid” kelimesinin dairesinden dışarı çıkmaz. İbn-i Manzûr şöyle der:

“‘El-Vahidü’ ve ‘el-Ehadü’ kelimeleri ‘el-Ehadü’ gibidir. Bu kelimenin başında bulunan hemze (harekeli elif harfi) vav harfine bedel olarak gelmiştir. Buradan hareketle el-Ehad kelimesinin ilk harfi vavdır.”³³

Bütün bunların hepsi de “et-tevhid” kelimesine racidir. Bu açıdan “Vahhede-hâ tevhiden (onu birleyerek tek olduğunu ifade etti) ifadesi, kastedilen varlığın tek olduğu manasını taşır.”³⁴

2) Bediüzzaman’a Göre “Tevhid” Kavramı

Tevhid kavramı mezkûr iki küllî mefhumu ele alırken, her birinin diğerini tazammun ettiğini (içinde barındırdığını), diğer yandan her ikisinin de tevhid kavramı içinde yer aldıklarını söy-

³¹ El-Lisân, “v-h-d” maddesi

³² El-Lisân, “v-h-d” maddesi

³³ El-Lisân, “v-h-d” maddesi

³⁴ El-Kâmûs, “v-h-d” maddesi

ler. Buradan hareketle, Said Nursî'ye göre her iki madde, ana madde olan tevhide dayanır.

Said Nursî, öncelikle tevhidi iki kısma ayırır. Bunlardan birincisi "tevhid-i âmî ve zahirî"dir. Bu mertebedeki bir kişi "Cenâb-ı Hak birdir; şeriki, naziri yoktur. Bu kâinat O'nundur" demekle bu tevhid mertebesine ulaşmış olur. İkincisi ise "tevhid-i hakikidir" ki, Bediüzzaman bu yönüyle tevhid kavramını şöyle açıklar:

"Her bir varlık üzerinde sikke-i kudretini, hatem-i rubûbiyetini ve nakş-ı kalemini görmekle, doğrudan doğruya her şeyden O'nun nuruna karşı bir pencere açıp, O'nun birliğine ve her şey O'nun dest-i kudretinden çıktığına ve ulûhiyetinde ve rubûbiyetinde ve mülkünde hiçbir vecihle hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhûda yakın bir yakınle tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimi elde etmektir."³⁵

Küllî tevhid anlayışını ana başlıklar altında şöyle değerlendirebiliriz:

a) Allah-u Teala'nın bir şeriki olmadığı temeli üzerine kurulu rubûbiyet-i mutlakının bir ispatı olarak tevhid kavramı.

Bu yönüyle tevhid mefhumu, özellikle mücerred aklî idrak üzerine kaimdir. İnsan, her ne kadar tevhide dayalı imana akıl cihetiyle muhatap olsa da, Bediüzzaman Said Nursî'ye göre, bu zaviyeden, gerek temel özellikleri gerekse insan üzerinde meydana getirdiği tesir bakımından tevhid manalarının en alt seviyesini üzerinde taşır. Buradan hareketle Bediüzzaman, bu tevhid mertebesini, biraz önce zikrettiğimiz üzere "âmî ve zahirî tevhid" olarak isimlendirir. Bu seviyedeki tevhid inancı, kişiye tevhidin kemaline ve cemaline ulaşma noktasında çok büyük eksikliklerle doludur. Bu doğrultuda şöyle der:

"Zahir ile batın arasında müşabehet varsa da, hakikate bakılırsa aralarında büyük uzaklık vardır. Mesela, âmiyâne olan tevhid-i zahirî, hiçbir şeyi Allah'ın gayrısına isnad etmemekten ibarettir. Böyle bir nefiy, sehil ve basittir. Ehl-i hakikatin hakiki tevhidleri ise, her şeyi Cenâb-ı Hakk'a isnad etmekle beraber,

³⁵ RNK, Sözler s. 121.

her şeyin üstünde bulunan mührünü, sikkesini görüp okumaktan ibarettir. Bu huzuru ispat, gafleti nefyeder.”³⁶

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, “Cenâb-ı Hak birdir; şeriki, naziri yoktur. Bu kâinat O'nundur” ifadelerinin kaynağı olan tevhid-i âmî ve zahirî, insanları gaflete, daha da ilerisi dalâlete, inkârcılığa ve inançsızlığa kadar sürükleyebilir. Buradan hareketle, Said Nursî'ye göre bu mefhumu şöyle tanımlamak mümkündür:

“Madem bir rubûbiyet-i mutlaka vardır, elbette şirk ve iştirakı kabul etmez. Çünkü o rubûbiyetin, kendi cemalini izhar ve kemalatını ilan ve kıymetli sanatlarını teşhir ve gizli hünelerini göstermek gibi en mühim maksat ve gayeleri, cüz'iyatta ve zîhayatta temerküz ve içtima ettiğinden, en cüz'î bir şeye ve en küçük bir zîhayata kendi başıyla müdahale eden bir şirk, o gayeleri bozar ve o maksatları harap eder. Ve zîşuurun yüzlerini o gayelerden ve o gayeleri irade edenden çevirip esbaba saldığundan ve bu vaziyet rubûbiyetin mahiyetine bütün bütün muhalif ve adavet olduğundan, elbette böyle bir rubûbiyet-i mutlaka, hiçbir cihetle şirke müsaade etmez. Kur'an'ın kesretli takdisatı ve tesbihatı ve âyâtı ve kelimâtı, belki hurufâtı ve hey'âtıyla mütemadiyen tevhide irşadâtı bu büyük sırdan ileri gelmiştir.”³⁷

Bu mefhum, akli hüccet ve delilleri ön planda tutan bütün kelimat âlimlerinin ulaşmak istedikleri temel gayeyi ifade eder. Çünkü “mütekellimîn uleması, âlemi, imkân ve hudûsun unvanı icmalisi içinde sarıp zihnen üstüne çıkar, sonra vahdaniyeti ispat ederler.”³⁸

Şüphesiz ki, “ispat” üzerine kurulu “tevhid” kavramı sadece “nefy”e dayanmaz. Çünkü bu, eksik ve dar bir yaklaşım olur. Çünkü bu çerçevedeki bir yaklaşım, mümkünat olarak ifade edilen varlık âlemlerinin ilah olmadıklarını ortaya koyabilmek için tamamen devre dışı bırakılmasına dayanan akli bir metodu ortaya koyar. Hatta rubûbiyetin hiçbir varlığa verilmemesi ve taksim edilmemesi esassından hareketle, varlık sıfatını taşıma açısından “Vacibü'l-Vücut”u tek kabul eder. Bu akli önerme ise,

³⁶ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1353.

³⁷ RNK, Şualar, s. 919.

³⁸ RNK, Mektubat, s. 504.

Said Nursî'ye göre, "tevhid" gayesine ulaşmak üzere yaratılan insanda taabbüd, yani kulluk manasını bırakmaz. Bu yüzden "ilm-i kelim vasıtasıyla kazanılan marifet-i İlahiye, marifet-i kâmile ve huzur-u tam vermiyor. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın tarzında olduğu vakit, hem marifet-i tammeyi verir, hem huzur-u etemmi kazandırır."³⁹

"Tevhid-i âmî ve zahirî," her ne kadar aralarında bir benzerlik görülse de "tevhid-i hakiki"ye muhaliftir. Çünkü hakiki tevhid, "her şey üstünde sikke-i kudretini ve hatem-i rubûbiyetini ve nakş-ı kalemini görmekle, doğrudan doğruya her şeyden O'nun nuruna karşı bir pencere açıp, O'nun birliğine ve her şey O'nun dest-i kudretinden çıktığına ve ulûhiyetinde ve rubûbiyetinde ve mülkünde hiçbir vecihle hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhûda yakın bir yakınlıkla tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimi elde etmektir."⁴⁰ Bu hususla ilgili daha detaylı açıklamalar aşağıda verilecektir.

Aklî mefhumu açısından tevhid, insanı, Allah'ın (azze ve cel-le) rubûbiyetiyle bütün âlemlerde tek olduğu neticesine ulaştırır. Bu noktadan bakıldığında Allah, bütün âlemlerin Rabbidir (Rabbü'l-Âlemîn). Her türlü şirk manasından ve şeriklerden münezzeh ve mukaddestir. Ancak bu cihette elde edilen tevhid inancı, insanı, bütün varlıkların eksik ve kusurlarla alude ve zayıf olduğu, Ferd ve Samed olan bir Rabbe muhtaç olduğu neticesine ulaştırmalıdır. Said Nursî'ye göre, bu tevhid yaklaşımı, insanı mutlaka "marifet-i İlahiye" olarak ifade edilen cevher-i tevhide ulaştırması gerekir. Bu noktada, bütün varlıkların ve yaratılmışların bir yaratıcıya mutlak muhtaç olması cihetinden tevhidin zaruri oluşuyla, bu yaklaşıma ilave olarak Zat-ı İlahî'nin tekliği ve birliği üzerine kurulu tevhid inancı arasında büyük fark bulunur. Bu açıdan bakıldığında, "tevhid-i âmî ve zahirî" ile "tevhid-i hakiki" arasında, ilk bakışta benzerlik görülse de çok büyük farklar bulunur.

Said Nursî'nin bakış açısına göre, tevhidin üzerine kurulu olduğu diğer küllî mefhumu ve en önde gelen manası ise şudur:

³⁹ RNK, Mektubat, s. 503.

⁴⁰ RNK, Sözler, s. 121.

b) Bütün varlıkların her birisinin üzerine vurulan mühür açısından, rubûbiyet-i ulyâsını ve vahdaniyet-i ulûhiyetini yakinen müşahede etme cihetiyle tevhid kavramı.

Aslında bu başlıkta yer alan tarife pek çok kaynakta rastlayabiliriz. Ancak Said Nursî, tevhid mefhumunu şerh etmiş, bu kavramı izah etmeye yönelik önemli açıklamalar ve misaller ortaya koymuştur. Biz burada, mezkûr tariflerden, merhum Said Nursî'nin tevhid mefhumuyla ilgili açıklamaları içinde en geniş ve en ihatalı gördüğümüz açıklamalarına temas edeceğiz.

Said Nursî “tevhid-i hakikî”yi şöyle açıklar:

“Her şey üstünde sikke-i kudretini ve hatem-i rubûbiyetini ve nakş-ı kalemini görmekle, doğrudan doğruya her şeyden O'nun nuruna karşı bir pencere açıp, O'nun birliğine ve her şey O'nun dest-i kudretinden çıktığına ve ulûhiyetinde ve rubûbiyetinde ve mülkünde hiçbir vecihle hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhûda yakın bir yakınle tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimi elde etmektir.”⁴¹

Said Nursî'nin tevhid-i hakikiyi tarif ederken kullandığı “şuhûda yakın bir yakınle tasdik edip iman getirmektir” ifadesinden hareketle, tarifte geçen “şuhûd ve müşahede” kelimeleri üzerinde duracağız. Gerçekten, Said Nursî tevhidin tanımını hakiki ve yakînî ifade ve müşahede üzerine kurmuştur. Buradan hareketle, şu âlemde sayısız yansımaları gözlemlenen ulûhiyet ve rubûbiyetin, Allah'ın vahdaniyetini çok net olarak ortaya koymaktadır. Bir risalesinde şöyle der:

“Tevhid denizinden bir katre: Bu risalede yazılan hakikatler, zıtlarına bir imkân-ı vehmi kalmayacak derecede yazılmıştır. Uzun bir hakikate, deliliyle beraber bir kayıt veya bir sıfatla işaret yapılıyor.”⁴²

Said Nursî, bu ifadelerinde olduğu gibi, tevhide dair açıklamalarına başlamadan ve buna dair delillerini sıralamadan önce, ekseriyetle “müşahede ettim, şahit oldum” gibi ifadeleri kullanır.

⁴¹ RNK, Sözler, s. 121.

⁴² RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1297.

Said Nursî'ye göre "müşahede," gözle, akılla ve kalple görme üzerine kurulu bir mefhumdur. Çünkü o, bütün eşyaya, bütün yaratılmış varlıklara, Esmâ-yı Hüsnâ'nın onlar üzerindeki tecellilere nüfuz ederek bakar. Çünkü her bir varlık, onun nazarında, bütün İlahî isimlerin üzerinde aksettiği birer ayna gibidir. Buradan hareketle, kalp gözü ve yakînî görüş açısıyla Allah-u Teala'nın rubûbiyet ve ulûhiyet cihetinde tek ve benzersiz olduğu neticesine ulaşır. Bu hususla alakalı şunları söyler:

"Tevhid iki çeşit olur:

"Birisi âmiyâne tevhiddir ki, 'Allah'ın şeriki yok ve bu kâinat O'nun mülküdür' der. Bu kısım tevhid sahiplerinin fikirce gaflet ve dalâlete düşmeleri korkusu vardır.

"İkincisi hakiki tevhiddir ki, 'Allah birdir, mülk O'nundur, vücud O'nundur, her şey O'nundur' der, lâyetezelzel bir itikada sahiptirler. Bu kısım tevhid sahipleri, her şeyin üstünde Cenâb-ı Hakk'ın sikkesini görür ve her şeyin cephesinde bulunan müh-rünü, damgasını okur. Ve bu sayede huzurî bir tevhid melekesi maliki olurlar ki, dalâlet ve evhamın taarruzundan kurtulurlar."⁴³

Tevhid-i âminin sözlü ifadesi olan "Allah'ın şeriki yok ve bu kâinat O'nun mülküdür" cümlesiyle ilgili yorumda, doğrudan bu ibare kastedilmez. Çünkü İslâm'da tevhid temelinin ifadesi bu veya buna benzer cümlelerdir. Buradaki kasıt, zahirî olarak tevhid inancının sadece bu ibareyi dile getirmekle yetinmemek gerektiğidir. Yani bu cümlede ifade edilen manaların, bütün varlıklar üzerindeki yansımalarını görebilmek ve nüfuz edebilmektir.

Mesela, "Lâ ilâhe illallah" cümlesini iki ayrı şahsın söylediğini düşünelim. Bunlardan birincisi, bütün varlıklar âleminin, cüziyat ve külliyyatı itibarıyla, varlık özelliğini ancak Allah'ın varlığıyla bağlantı kurulduğunda bir değer taşıdığını düşünür ve kabul eder. Bu yaklaşım güzel ve doğru bir yaklaşımdır. Ancak, bazı cihetlerden yeterli ve kâmil değildir. İkinci şahıs ise, yine bu yaklaşıma sahiptir. İlave olarak da, Allah'ın varlığını ispat eden tecellilere bakar ve bu yolla Allah'ı tanımaya yönelik

⁴³ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1279.

önemli mesafeler kateder. Yani Allah'ı (c.c.) celal-i rubûbiyeti ve cemal-i ulûhiyetini bütün varlıklar âleminde müşahede eder. "Bu kısım tevhid sahipleri, her şeyin üstünde Cenâb-ı Hakk'ın sikkesini görür ve her şeyin cephesinde bulunan mührünü, damgasını okur. Ve bu sayede huzurî bir tevhid melekesi maliki olurlar ki, dalâlet ve evhamın taarruzundan kurtulurlar."

"Sikkenin görülmesi" ve "mührün okunması" ameliyesi, kâinattaki bütün varlıklar üzerindeki yansımaları, Allah'ı (Azze ve Celle) tanıtan bütün mesajları kalple bağlantılı bir görüş ve akfî bir idrak manasına gelir. "Huzurî tevhidin ispatı" ise, gafleti ortadan kaldıran şuhûd-u kalbî ile gerçekleşir. Said Nursî, bu hususta şu açıklamayı yapar:

"Ehl-i hakikatin hakiki tevhidleri ise, her şeyi Cenâb-ı Hakk'a isnad etmekle beraber, her şeyin üstünde bulunan mührünü, sikkesini görüp okumaktan ibarettir. Bu huzuru ispat, gafleti nefyeder."⁴⁴

"İspat" temeli üzerine kurulan müşahede de aynı şekildedir. "Tevhid-i âmî"de olduğu gibi, sadece nefyetme üzerine kurulu bir anlayış ve iman değildir. Çünkü bu tevhid inancında, sadece Allah'ın bir şerikinin nefyedilmesi, yani reddedilmesi söz konusudur. Diğer yandan "müşahede" ve benzeri yaklaşımlar üzerine kurulu tevhid inancında, zaten bu özellikler de, örneğin Allah'a bir veya daha fazla şerik ve ortakların kabul edilmemesi gibi özellikler yer almaktadır. Ancak "müşahede" eksenli tevhid anlayışında, bu özelliğe ilave olarak, vahdaniyet-i rubûbiyet ve ulûhiyetin kabul edilmesi şartı bulunmaktadır. Ancak bu özellik, insanı, gözle görürcesine varlıklara yaklaşmak, bu yolla aklî ikna etmek, kalbi itminana ulaştırmak ve Allah'ı tanımak gibi çok büyük derecelere yükseltecektir. Netice itibarıyla "tevhid-i hakiki," saydığımız bütün mertebeleri ve dereceleri içinde barındırır.

Bu açıdan insan tevhidle mükellef ve muhataptır. Bu hedefe ulaşmak için de elinde üç temel unsur, bir arada olması gerekir: akıl, kalp ve amel... Tevhid-i hakiki semeresini elde etmek ve bunun dışındaki yan unsurları terk etmek, bir insan için en

⁴⁴ RNK, Mesnevî-I Nuriye, s. 1353.

önemli görevdir. Bediüzzaman bu husustaki görevleri şöyle sıralar:

- Kalbiyle teslim ve inkıyad.
- Akılla iman ve tevhid.
- Kalıbıyla amel ve ibadet.⁴⁵

Müşahedeye dayalı tevhidin asıl gayesi, aklın iknası, kalbin doyurulması ve ibadetin en yüksek seviyede gerçekleştirilmesidir. İşte bu yüce neticeden dolayıdır ki, âlemlerin Hâhki bütün varlıkları bunun için yaratmıştır. Said Nursî, bir risalesinde konuyla ilgili açıklamalarına "Tevhid-i hakikiyi gayet muhtasar beyan edeceğiz" diyerek başlar ve hemen ardından, aklî ve mantikî deliller sunarak şöyle devam eder:

"Ferd İsm-i Azam'ı, azamî bir tecelli ile, kâinatın heyet-i mecmuasına ve her bir nevine ve her bir ferdine birer sikke-i tevhid, birer hatem-i vahdaniyet koyduğunu, Yirmi İkinci Söz ile Otuz Üçüncü Mektup tafsilen göstermişlerdir. Burada yalnız üç sikkeye işaret edeceğiz.

"Birinci Sikke: Ferdîyet cilvesi, kâinat yüzünde öyle bir sikke-i vahdet koymuştur ki, kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirmiştir. Bütün kâinata tasarruf edemeyen bir zat, hiçbir cüz'üne hakiki malik olamaz. İşte, kâinatın simasındaki bu teavün, tesanüt, tecavüp, teanuk, pek parlak bir sikke-i kübrâ-yı vahdettir.

"İkinci Sikke: Zeminin yüzünde ve bahar simasında öyle bir parlak hatem-i ehadiyet ve sikke-i vahdaniyet, ism-i Ferd'in cilvesiyle görünüyor ki, küre-i arzın yüzünde bütün zîhayatı bütün efradıyla ve ahval ve şunatıyla idare etmeyen ve umumunu birden görmeyen ve bilmeyen ve icad etmeyen bir zat icad cihe-tinde hiçbir şeye karışmadığını ispat ediyor...

"Üçüncü Sikke: İnsanın yüzünde... Belki insanın yüzü öyle bir sikke-i ehadiyettir ki, Âdem zamanından ta kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün efrâd-ı insaniye birden nazar-ı mütalasında bulunmayan; ve her birine karşı o tek yüzde birer alamet-i farika koymayan ve o küçük yüzde hadsiz alamet-i farika

⁴⁵ RNK, İşaratü'l-İ'caz, s. 1221.

bırakmayan bir sebep, bir tek insanın yüzündeki hatem-i vahanîyete icad cihetiyle el uzatamaz.”⁴⁶

Bütün varlıkların yaratıcısı ve âlemlerin Rabbi olan Allah'ın, varlıklar âleminde müşahede edilen rubûbiyeti, bütün mahlukâtın kendisine şevk ve ubûdiyetle intisabı şeklinde müşahede edilen ulûhiyeti, hakiki tevhid noktasında önemli bir tabloyu gözler önüne serer. Böyle bir bakış açısına sahip olan her bir insan, gördüğü her bir varlığın ve sanatın altına taklidi imkânsız bir mührün vurulduğunu görür.

Bu orijinal yorum, Said Nursî'ye aittir. Mezkûr konuyla bağlantılı açıklamalarında bu tarz açıklamalara yer verir ve önemli bir bakış açısı sağlar. Her bir varlığın üzerinde bulunan ve taklit edilemez oluşunun nişanesi olan mühür, sikke ve tuğraları hemen her fırsatta, tabiattan örnekler sunarak gösterir. Tevhidin kemal derecesi ve eşsiz güzelliğini sunmaya yönelik bu yaklaşım tarzı öylesine orijinaldir ki, geçmiş dönemlerde yaşayan ne bir kelimâ-ı âlîmi böyle bir metodu takip etmiş, ne bir filozof böyle bir yorum ortaya koymuş, ne bir mutasavvıf manevî aşk ve fenasında böyle bir ulvî zevki yaşayabilmiştir.

Said Nursî'nin tevhid-i hakikiye ulaşmada kullandığı yöntem çok farklı ve müstesnadır. En başta, doğrudan Kur'an-ı Kerim mesleğini takip eder. Bu mesleğin ana özelliği ise, kâinattaki bütün varlıkları ve eserleri, hakikatleri görebilecek gözlerin, ibret alabilecek akılların ve hissedebilecek kalplerin önüne sunmaktır. Böylece, bütün bu aktörler, bütün varlıklar üzerinde tecelli eden Esmâ-yı Hüsnâ'nın nurlarını tefekkür ve tedebbürle müşahade etme imkânı bulurlar. Böylece kul, ma'rifet-i İlahiye'ye emniyet içinde ulaşabilir. Said Nursî'ye göre, bu mesleğin ve yöntemin dışındaki yollar, şüpheler ve vehimler karşısında çok korunmasız kalacaktır. Hatta böylesi savunmasız bir inanca sahip olanlar, her an inkâr ve dalâlet çukurlarına düşme tehdidi altında kalacaklardır. Tıpkı ehl-i kelâm tarafından takip edilen yöntemlerde olduğu gibi... Bu noktada, ehl-i tasavvuf ve ehl-i felsefe de aynı konumda bulunurlar.

⁴⁶ RNK, Lem'alar, s. 806.

Said Nursî, Kur'anî yolu, bir diğer ifadesiyle tevhid-i hakikiye ulaştıran mirac-ı Kur'anîyi şöyle izah eder:

“Arş-ı kemalat olan marifet-i Sâniin miraçlarının usulü dördtür:

“Birincisi: Tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikin-i sofîyenin minhacıdır.

“İkincisi: İmkân ve hudusa mebni olan mütekellimînin tarikidir. Bu iki asıl, filvaki Kur'an'dan teşaub etmişlerdir. Lakin fikr-i beşer başka surete ifrağ ettiği için tavîlü'z-zeyl ve müşkilleşmiştir.

“Üçüncüsü: Hükemânın mesleğidir.

“Üçü de taarruz-u evhamdan masun değildirler.

“Dördüncüsü: Ki belagat-i Kur'anîyenin ulüvv-ü rütbesini ilan eden ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mirac-ı Kur'anî'dir. İşte biz dahi bunu ihtiyar ettik.”⁴⁷

Kur'anî yol veya aktardığımız ifadelerdeki karşılığıyla “marifet-i Sâniin miracı”na ulaştıran yöntem, insanların her bir varlık üzerine vurulmuş olan hatem, sikke ve tuğra-yı İlahiyi müşahade etmeyi; diğer ifadeyle, marifetullah ve hakiki tevhide pencere aralayacak şekilde varlıklar üzerinde tecelli eden esmâ-ı İlahiyi görebilmeyi sağlar. Bu hususla ilgili olarak, Said Nursî, bir talebesinin yönelttiği bir soruyu aktardıktan sonra şu cevabını aktarır:

“Sual: Mütekellimîn uleması, âlemi, imkân ve hudûsun unvan-ı icmalisi içinde sarıp zihnen üstüne çıkar, sonra vahdaniyeti ispat ederler. Ehl-i tasavvufun bir kısmı, tevhid içinde tam huzuru kazanmak için, ‘Lâ meşhûde illâ Hû’ deyip kâinatı unuttur, nisyan perdesini üstüne çeker, sonra tam huzuru bulur. Ve diğer bir kısmı, hakiki tevhidi ve tam huzuru bulmak için, ‘Lâ mevcude illâ Hû’ diyerek kâinatı hayale sarar, ademe atar, sonra huzur-u tam bulur. Hâlbuki sen, bu üç meşrepten hariç bir cadde-i kübrâyı Kur'an'da gösteriyorsun. Ve onun şiarı olarak, ‘Lâ

⁴⁷ RNK, Muhakemat, s. 2022.

mâbûde illâ Hû, Lâ maksûde illâ Hû' diyorsun. Bu caddenin tevhide dair bir burhanını ve bir muhtasar yolunu icmalen göster.

"Elcevap: Bütün Sözler ve bütün Mektuplar o caddeyi gösterir. Şimdilik, istediğiniz gibi, azim bir hüccetine ve geniş ve uzun bir burhanına muhtasaran işaret ederiz. Şöyle ki:

"Âlemde her bir şey, bütün eşyayı kendi hâhkına verir. Ve dünyada her bir eser, bütün asarı kendi müessirinin eserleri olduğunu gösterir. Ve kâinatta her bir fiil-i icadî, bütün efâl-i icadiyeyi kendi failinin fiilleri olduğunu ispat eder. Ve mevcudâtta tecelli eden her bir isim, bütün esmâyı kendi müsemması-
nın isimleri ve unvanları olduğuna işaret eder. Demek her bir şey, doğrudan doğruya bir burhan-ı vahdaniyettir ve marifet-i İlahiye'nin bir penceresidir...

"Evet, her bir eser, hususan zîhayat olsa, kâinatın küçük bir misal-i Musaggarıdır ve âlemin bir çekirdeğidir ve küre-i arzın bir meyvesidir. Öyleyse, o misal-i musaggarı, o çekirdeği, o meyveyi icad eden, herhalde bütün kâinatı icad eden yine O'dur. Çünkü meyvenin mucidi, ağacının mucidinden başkası olamaz. Öyleyse her bir eser bütün asarı müessirine verdiği gibi, her bir fiil dahi bütün ef'âlî failine isnad eder.

"Çünkü görüyoruz ki, her bir fiil-i icadî, ekser mevcudâtı ihata edecek derecede geniş ve zerreden şümusa kadar uzun birer kanun-u hallakiyetin ucu olarak görünüyor. Demek o cüz'î fiil-i icadî sahibi kim ise, o mevcudâtı ihata eden ve zerreden şümusa kadar uzanan kanun-u küllî ile bağlanan bütün ef'âlin faili olmak gerektir. Çünkü kanun bir silsiledir, ef'âl onunla bağlıdır.

"Demek, nasıl her bir eser, bütün asarı müessirine verir ve her bir fiil-i icadî bütün ef'âlî failine mal eder. Aynen öyle de, kâinattaki tecelli eden her bir isim, bütün isimleri kendi müsemmasına isnad eder ve O'nun unvanları olduğunu ispat eder. Çünkü kâinatta tecelli eden isimler, devair-i mütedâhile gibi ve ziyadaki elvan-ı seb'a gibi birbiri içine giriyor, birbirine yardım ediyor, birbirinin eserini tekmil ediyor, tezyin ediyor."⁴⁸

Esmânın varlıklar üzerinde tecelli etmeleri, "hatem, sikke ve tuğra" olarak ifade edilmiştir. Bunlardan her birisi marifet-i İla-

⁴⁸ RNK, Mektubat, s. 505.

hiye'ye, tevhid-i hakikiye götürür. Önceki bölümlerde, tevhidin tahkiki ve hayata yansıtılması ile alakalı olarak Said Nursî'nin bazı görüşlerine işaret edilmişti. Burada, aynı mesele üzerinde serdettiği görüşlerine örnekler vererek, biraz daha detaylı olarak temas edeceğiz.

Said Nursî, hakiki tevhid inancına sahip olan bir mü'minin yaklaşımını şöyle izah eder:

"Allah birdir, mülk O'nundur, vücud O'nundur, her şey O'nundur' der; lâyetezelzel bir itikada sahiptirler. Bu kısım tevhid sahipleri, her şeyin üstünde Cenâb-ı Hakk'ın sikkesini görür ve her şeyin cephesinde bulunan mührünü, damgasını okur. Ve bu sayede huzurî bir tevhid melekesi maliki olurlar ki, dalâlet ve evhamın taarruzundan kurtulurlar."⁴⁹

Bir başka yerde, "ehl-i hakikat" olarak nitelediği insanların tevhid inancını benimsemelerini şöyle açıklar:

"Ehl-i hakikatin hakiki tevhidleri ise, her şeyi Cenâb-ı Hakk'a isnad etmekle beraber, her şeyin üstünde bulunan mührünü, sikkesini görüp okumaktan ibarettir. Bu huzuru ispat, gafleti nefyeder."⁵⁰

Sözler isimli eserinde tevhidi şöyle tarif eder:

"Tevhid-i hakiki, her şey üstünde sikke-i kudretini ve hatem-i rubûbiyetini ve nakş-ı kalemini görmekle, doğrudan doğruya her şeyden O'nun nuruna karşı bir pencere açıp, O'nun birliğine ve her şey O'nun dest-i kudretinden çıktığına ve ulûhiyetinde ve rubûbiyetinde ve mülkünde hiçbir vecihle hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhûda yakın bir yakınle tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimi elde etmektir."⁵¹

Bu hususla alakalı olarak, Risale-i Nur'un muhtelif yerlerinde aktarılan tarif ve açıklamalardan bazılarını aktaralım:

"Hilkat-i semavat ve arzdan, ta simalardaki teşahhusata kadar hangi şeyden sorulduysa, lisan-ı hâl ile vahdaniyete şahadet ve sikke-i tevhidi gösterdi; sen de gördün. Öyleyse, kâinatın mevcudâtında bir emare yok ki, bir şirk ihtimali ona bina edil-

⁴⁹ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1279.

⁵⁰ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1353.

⁵¹ RNK, Sözler, s. 121.

sin... Demek, dava-yı şirk, sırf tahakkumî ve manasız söz ve dava-yı mücerred olduğundan, şirki iddia etmek mahz-ı cehalet, ayn-ı belahettir.”⁵²

“Sath-ı arzda, altı ay zarfında, beşerin haşrini temsil eden o sayısız haşır ve neşirlerde görünen rubûbiyetin o tasarruf-u aziminde pek yüksek, büyük ve ince nakışlı bir hatemi vardır. Mahlukatın icadında görünen şu intizamlar, suhuletler, sür’atler, imtiyazlar hep o hatemin parıltısından meydana geliyorlar.”⁵³

“Hiç mümkün müdür ki, hadsiz alamet-i farika ile bütün insanlara bakan şu insan yüzündeki sikke-i vahdete ve bütün mevcudâtı omuz omuza, el ele, baş başa veren kâinat üstündeki hatem-i vahdaniyete Vahid-i Ehad’dan başka bir şeyin müdahalesi bulunsun?”⁵⁴

“Ve böyle bir tasarruf, yalnız ve yalnız Rabbü'l-Âlemîn’e mahsus bir hatemdir.”⁵⁵

Bütün bu tanımlardan hareketle, tevhid-i hakikiyi, “bütün varlıklar üzerine vurulan her bir mührün, Allah-u Teala’nın bir ve benzersiz olan rubûbiyetini, ulûhiyetinin vahdaniyetini yakinen müşahede etme” ifadeleriyle tanımlayabiliriz. İşte bu şekilde tevhidin, bir mühür olarak, bütün varlıklar üzerinde müşahede edilebilmesi, ma’rifet-i İlahiye’nin bir sırrı, Kur’anî tevhide ulaştıran bir yoldur.

Bütün varlıkların üzerine vurulan bu mührün müşahede edilebilmesi, insan kalbini, gözümüz önündeki kâinatta yer alan her şey üzerinde tecelli eden Esmâ-yı Hüsnâ’nın nurlarıyla aydınlatır. “Şems-i Sermed’in ve tecelli-i ehadiyetin ihya cihetinde her bir zîhayat üstünde öyle bir turrası vardır ki, faraza bütün esbap toplansa, yine o turranın taklidini yapamaz.”⁵⁶

“Zîhayatta ve bilhassa insanda, o derece sanat-ı camia içinde, hadsiz enva-ı nimeti anlayacak, kabul edecek, isteyecek cihazat ve aletler vardır ki, bütün kâinatta tecelli eden bütün esmâsının cilvesine mazhardır. Âdetâ bir nokta-i mihrakiye hükmünde,

⁵² RNK, Sözlür, s. 277.

⁵³ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1281.

⁵⁴ RNK, Mektubat, s. 453.

⁵⁵ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1279.

⁵⁶ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1397.

bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı birden mahiyetinin aynasıyla gösterir ve onunla ehadiyet-i İlahiye'yi ilan eder.”⁵⁷

O hâlde, hatem ve mührün müşahedesinden kastedilen asıl gaye cemal-i İlahî'nin müşahedesidir. Bütün varlıklar üzerinde nakış nakış dokunan ve tecelli eden Esmâ-yı Hüsnâ'nın müşahedesidir. “Bu kâinat... kendini icad ve idare ve tertip eden ve tasvir ve takdir ve tedbir ile bir saray, bir kitap gibi, bir sergi, bir temaşagâh gibi tasarruf eden Sâniî'ne ve kâtibine ve nakkaşına delalet eder...”⁵⁸ Bu cihetten hareketle, bütün varlıkları bu zaviyeden müşahede eden bir kişinin kalbi Allah'ın aşkı ve muhabbetiyle şekillenir, huşu ve huzu içinde daima O'nun huzurunda olduğunu düşünür, ibadetin ve kulluğun manasını bihakkın idrak eder.

Said Nursî (rahimehullah), bu yüce ve erişilmez nimetin verdiği zevk ve lezzeti şöyle izah eder:

“Tevhid ve vahdette cemal-i İlahî ve kemal-i Rabbanî tezahür eder. Eğer vahdet olmazsa, o hazine-i ezeliye gizli kalır.

“Evet, hadsiz cemal ve kemalat-ı İlahiye ve nihayetsiz mehasin ve hüsn-ü Rabbanî ve hesapsız ihsanat ve bahâ-i Rahmanî ve gayetsiz kemal-i cemal-i Samedânî, ancak vahdet aynasında ve vahdet vasıtasıyla, şecere-i hilkatin nihayatındaki cüzîyatın simalarında temerküz eden cilve-i esmâda görünür.”⁵⁹

“Yani tevhid mührü, sikkesi veya tuğrası üzerinde Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sı müşahede edilir. Bütün mahlukâtı, Halk-ı Azim'i tanıtan birer âyet olarak görür.

“Bu merhalenin ardından, tevhid-i rubûbiyet tevhid-i ulûhiyet mertebesine yükselir. Böyle bir terakkiye nail olan insanın kalbi Allah'a ubûdiyette bulunma ve O'na yönelme şevkiyle atmaya başlar. Sekinet ve itminana ulaşır. “Hem tevhid, en ehemmiyetli ve en halavetli ve en yüksek bir vazife-i kudsiye ve bir farıza-i fitriye ve bir ibadet-i imaniyedir. Öyleyse, gel, bir mertebeyi daha bulmak için, bu ibrethanenin diğer bir menziline kapısını daha açmalıyız. Çünkü aradığımız hakiki tevhid, yalnız ta-

⁵⁷ RNK, Mektubat, s. 455.

⁵⁸ RNK, Şualar, s. 1130.

⁵⁹ RNK, Şualar, s. 848.

savvurdan ibaret bir marifet değildir. Belki, ilm-i mantıkta tasavvura mukabil ve marifet-i tasavvuriyeden çok kıymettar ve burhanın neticesi olan ve 'ilim' denilen tasdiktir.

"Ve tevhid-i hakiki öyle bir hüküm ve tasdik ve iz'an ve kabuldür ki, her bir şeyle Rabbini bulabilir. Ve her şeyde hâlıkına giden bir yolu görür. Ve hiçbir şey huzuruna mâni olmaz. Yoksa, Rabbini bulmak için her vakit kâinat perdesini yırtmak, açmak lazım gelir."⁶⁰

Hakiki manadaki tevhid inancı, soyut bir zihnî tasavvurdan ve aklî bir itikattan ibaret değildir. Bilakis tevhid, iz'an ve kabuldür, Hâlık-ı Kerim'e yöneliştir. Bu açıdan bakıldığında, en önde gelen, en mukaddes ve derecesi en yüksek ibadetlerden birisidir.

B) ISTILAHÎ OLARAK BAĞLANTILARI

1) Eş Anlamlı Kavramlar

a) İman

Tevhid ıstılahı, Said Nursî'ye göre, zihnî tasavvur çerçevesinde imanla eşdeğer manayı taşır. Muhatap, "Kalbiyle teslim ve inkiyada, aklıyla iman ve tevhide, kalbiyle amel ve ibadete mükelleftir."⁶¹ "Demek bu istikametli ve hikmetli ve her şeyden en kısa ve kolay yolda sevk edilen bu kâinatta, elbette şirk ve küfürün hakikatleri olamaz. Ve iman ve tevhidin hakikatleri, bu kâinata güneş gibi lâzım ve vaciptir."⁶² Bu ifadede zikredilen "vücub" şer'i manada bir gereklilik değil, aklî manada bir gerekliliktir. Çünkü iktibas edilen cümleden önce zikredilen nassın aklî delillerle ve istidlâl yollarıyla açıklanmasına; küfür ve ilhad ehli tarafından ileri sürülen iddiaların iptaline, iman hakikatlerinin ispatına matuf olarak bu ifadeler aktarılmıştır.

İman kavramının tevhid kavramıyla eşanlamlı oluşu aynı zamanda vicdanî ve zevkî yönden de geçerlidir. Bu cihete yöne-

⁶⁰ RNK, Şualar, s. 920.

⁶¹ RNK, İşaratü'l-İ'câz, C.2, s. 1221.

⁶² RNK, Şuâlar, C. 1, s. 1124.

lik Bediüzzaman "Duanın verdiği halis tevhidin genişliğine ve gösterdiği nur-u imanın halâvet ve sâfilğine bak"⁶³ der.

b) Vahdaniyet

Bediüzzaman "vahdaniyet" lafzını kullandığı pek çok yerde mutlak manada "tevhid" kavramını kasteder. Meselâ, "Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, tevhid ve ferdiyeti pek çok tekrarlar, kuvvetli bir hararetle, yüksek bir halâvetle ders"⁶⁴ verdiğini söyler. "Hiç mümkün müdür ki, hadsiz âlâmet-i farika ile bütün insanlara bakan şu insan yüzündeki sikke-i vahdete ve bütün mevcudâtı omuz omuza, el ele, baş başa veren kâinat üstündeki hâtem-i vahdaniyete Vâhid-i Ehad'den başka birşeyin müdahalesi bulunsun"⁶⁵ ifadesini kullanır.

c) Vahdet

Bu kavramla da Bediüzzaman çoğu yerde "tevhid" ve "vahdaniyet" kavramlarını kasteder. Ona göre vahdet, Hâlık-ı Zülcelâl'in rubûbiyetinde ve ulûhiyetinde tek olmasıdır. Bütün herşey sadece O'na bağlıdır ve O'nun eseridir.

Bediüzzaman şöyle der:

"Sen bir mevcutsun. Eğer Kadîr-i Ezeli'ye kendini versen, bir kibrit çakar gibi, hiçten, yoktan, bir emirle, hadsiz kudretiyle, seni bir anda halk eder. Eğer sen kendini O'na vermezsen, belki esbab-ı maddiyeye ve tabiata isnad etsen, o vakit sen, kâinatın muntazam bir hülasası, meyvesi ve küçük bir fihristesi ve listesi olduğundan; seni yapmak için kâinatı ve anasını ince elekle ele-yip hassas ölçülerle aktâr-ı âlemden senin vücudundaki maddeleri toplamak lazım gelir. Çünkü esbab-ı maddiye yalnız terkip eder, toplar. Kendilerinde bulunmayanı hiçten, yoktan yapamadıkları, bütün ehl-i akıl yanında musaddaktır. Öyleyse, küçük bir zîhayatın cismini aktâr-ı âlemden toplamaya mecbur olurlar. İşte vahdette ve tevhidde ne kadar kolaylık ve şirkte ve dalâlette ne kadar müşkilât var olduğunu anla.

"İkincisi: İlim noktasında hadsiz bir suhulet vardır. Şöyle ki:

⁶³ RNK, Mektubat, C. 1, s. 489.

⁶⁴ RNK, Lem'alar, C.1, s. 810.

⁶⁵ RNK, Mektubat, C. 1, s. 453.

“Kader, ilmin bir nev'idir ki, herşeyin manevî ve mahsus kalıbı hükmünde bir miktar tayin eder. Ve o miktar-ı kaderî, o şeyin vücuduna bir plan, bir model hükmüne geçer. Kudret icad ettiği vakit, gayet suhuletle, o kaderî miktar üstünde icad eder. Eğer o şey muhit ve hadsiz ve ezeli bir ilmin sahibi olan Kadîr-i Zülcelâle verilmezse, sabıkan geçtiği gibi, binler müşkilât değil, belki yüz muhalat ortaya düşer. Çünkü o miktar-ı kaderî ve miktar-ı ilmî olmazsa, binler haricî ve maddî kalıplar, küçücük bir hayvanın cesedinde istimal edilmek lâzım gelir.

“İşte vahdette nihayetsiz kolaylık ve dalâlette ve şirkte hadsiz müşkilâtın bir sırrını anla...”⁶⁶

“Vahdette suhulet-i mutlaka, şirk ve kesrette ise içinden çıkılması imkânsız bir suubet vardır.”⁶⁷

d) Tehlil

Bu kavram, daha önceden tevhid kavramının “zikr” manasını hususî olarak ifade etmesi noktasında dile getirdiğimiz gibi, tevhid kelimesiyle müteradif, yani eş anlamlıdır. Yine tarif sadedinde beyan edilirken aynı durum sözkonusu olmuştur. Bediüzzaman şöyle der:

“... Gayet muhteşem ve müzeyyen bir meclis-i tehlil ve tevhid ve bir halka-i zikir ve şükür teşkil etmişler. Bütün eşcar ve nebatatın envâları, bil'icmâ, beraber; Lâ ilâhe illâ Hû diyorlar...”⁶⁸

2) Zıt Anlamlı Kavramlar

a) Küfür

Tevhid kavramına zıt kelimeler içinde belki en bariz olanı ve tenakuz teşkil eden “küfür” kavramıdır. Çünkü tevhid nasıl bir ispat ise, küfür kavramı tam tersine nefiy ve inkârdır. Bediüzzaman bu noktaya şöyle işaret etmiştir:

“Risale-i Nur'da bütün muvazeneleri ve küfür ve iman yollarının mukayeseleri kat'î gösteriyorlar ki, iman ve tevhid yolu ga-

⁶⁶ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 485.

⁶⁷ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 762.

⁶⁸ RNK, Şuâ'lar, C. 1, s. 902.

yet kısa ve doğru ve müstakim ve kolaydır ve küfür ve inkâr yolları gayet uzun ve müşkülâtlı ve tehlikelidir.”⁶⁹

b) Şirk, Dalâlet, Teaddüd ve Kesret Kavramları

Bütün bu kavramların taşıdıkları ortak mana çokluktur. Vahdet manası üzerine kâim olan tevhid kavramıyla tezat ve tenakuz teşkil ederler. Bu yön Bediüzzaman'ın şu ifadelerinde veziz bir şekilde yer alır:

“...Vahdette nihayet derecede suhuletle vücuda gelen binler mevcut, şirkte ve kesrette birtek mevcuttan daha ziyade kolay olur.”⁷⁰

c) Vahdet-i Vücut

Bu ifade Hâlık ile mahlûkun, Yaratıcı ile O'nun tarafından yaratılan varlıkların bir tek şey olduğunu esas alan bir itikaddır. Bu inanca göre Hâlık ile mahluk bir tek cevherdir. Bediüzzaman bu görüş sahipleriyle ilgili şu tespitte bulunur:

“Mertebe-i rubûbiyetin hallâkıyetini azamî derecede zihinlerine sığdıramadıklarından ve sırr-ı Ehadiyet ile herşeyi bizzat kabza-i rubûbiyetinde tuttuğunu ve herşey kudret ve ihtiyar ve iradesiyle vücut bulduğunu kalplerine tam yerleştiremediklerinden, 'Herşey O'dur' veyahut 'yoktur' veya 'hayaldir' veya 'tezâhürîyetidir' veya 'cîlveleridir' demeye kendilerini mecbur bilmişler.”⁷¹

Böyle bir neticeye ulaşmaları “...aklın gayet geniş ve gayet yüksek olan bazı hakâik-ı imaniyeye yetişmediğinden ve ihata edemediğinden ve aklın iman noktasında tamamıyla inkişaf etmediğindendir.”⁷²

Vahdet-i Vücudu kabul eden Sufiler, bu kavramın taşıdığı manayı şöyle ifade ederler:

Vahdet-i Vücut, Vacibü'l-Vücut'un tevhidinde âşkın istiğrak haline girmesi; kâinatta Allah'tan başkasını görmemesidir.

⁶⁹ RNK, Şuâ'lar, C. 1, s. 1124.

⁷⁰ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 685.

⁷¹ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 600.

⁷² RNK, Lem'alar, C. 1, s. 601.

Daha önceden Said Nursî'nin görüşlerini de aktarırken söylediğimiz gibi, Vahdet-i Vücut ehli sufilerin ifade ettikleri bu manaya göre, mezkûr kavram, insanın İlahî aşkla kendisini bütün yollardan, bütün vesilelerden ve sebeplerden kendini tecrid ederek; sadece ve sadece Vâcibü'l-Vücut'u düşünüp O'nda fani olmakla, tefrid (bütünleşme) ile istiğrak haletine girmesi üzerine kuruludur. Bu yolla aşığın kalbi Vâcibü'l-Vücut ile dolar ve bütünleşir. Tâ ki O'ndan başkasıyla meşgul olmayacak külliyete vasil olur. Bu mertebeye ulaşmanın ardından kâinattaki her şeyi Esmâ-i Hüsnâ'nın bir tecellisi ve yansıması olarak görür. Bu durum onlara göre "nazar-ı fillah"tır. Bu mertebeye ulaştıktan sonra ise Vahdet-i Şuhûd'dan Vahdet-i Vücûd mertebesine intikal etme söz konusu olacaktır. Bunun manası Allah ile vahdet-i huzûr-u kalbî, yani kalp vasıtasıyla her an Allah ile birlikte olmak; Allah'ın dışında hiçbir şeyle meşgul olmamak, hiçbir şeye yönelmemektir. Buradan da Allah'ın dışındaki tüm varlıkları fenâyı tâmmeye tasavvur etme mertebesine intikal edilir. Bu ise Vahdet-i Vücut'un bir nevi kapıcısı hükmündedir.

Bediüzzaman bu konuda şöyle der:

"Vahdetü'l-vücut ehli, kâinatı nefyetmekle idam ediyorlar. Vahdetü's-şühud halkı ise, bütün mevcudâtı, görerek, cezahlar gibi nisyan zindanında ebedî hapse mahkûm ediyorlar."⁷³

Bu izahlardan da anlaşıldığı üzere Vahdet-i Vücut, halk arasında şatahat olarak tabir edilen bir haldir. Bunun yanı sıra âşığın tevhide ulaşma yolunda sergilediği istidracı benzer bir haldir. Zira bu âşık, "Tefekkür-ü fî Halkullah" (Allah'ın yarattığı varlıklar üzerinde tefekkürde bulunma) yerine "Tefekkür-ü Fillah" (her varlıkta doğrudan Allah'ı tefekkür etme) yolunu bir kulluk görevi olarak görmüşlerdir.

Hubb-u İlahî (İlahî muhabbet) olarak değerlendirdiğimiz takdirde bu durum aslen makbul bir zevk olarak kabul edilebilir. Ancak, lügat yönüyle belirli ibareleri dikkate aldığımız zaman, zihinlerde şüpheler doğuran bir tablo ile karşılaşırız.

Örneğin Hâlık (Yaratıcı) ile mahluk (yaratılan varlıklar) arasında karışıklıklar ortaya çıkacaktır. Öyle ki, Vahdet-i Vücut eh-

⁷³ RNK, Mesnevî-i Nuriye, C. 2, s. 1352.

li tarafından dile getirilen bu ifadelerle felsefe yoluyla bir takım neticelere ulaşmak isteyenlerin ifadeleri arasında bir paralellik ortaya çıkacaktır. Her ne kadar hareket noktası, kullanılan metotlar ve varılmak istenen neticeler farklı olsa da...

Bediüzzaman Said Nursî, kendisine yöneltilen "Vahdetü'l-Vücut'u nasıl görüyorsun?" sorusunu şöyle cevaplandırır:

"Tevhidde istiğraktır. Ve nazara sığmayan bir tevhid-i zevkîdir. Esasen tevhid-i rubûbiyet ve tevhid-i ulûhiyetten sonra tevhidde zevken şiddet-i istiğrak, vahdet-i kudret, yani

لَا مُؤْتَرِّفِي الْكَوْنِ إِلَّا اللَّهُ⁷⁴ sonra vahdet-i idare, sonra vahdetü's-

şühud, sonra vahdetü'l-vücut, sonra yalnız bir vücudu, sonra yalnız bir mevcudu görünceye müncer oluyor. Muhakkıkîn-i sofiyenin müteşabihat hükmünde olan şatahatiyla istidlâl edilmez. Daire-i esbabı yırtıp çıkmayan ve tesirinden kurtulmayan bir ruh, vahdetü'l-vücuttan dem vursa, haddini tecavüz eder. Dem vuranlar, Vâcibü'l-Vücuda o kadar hasr-ı nazar etmişlerdir ki, mümkünattan tecerrüd ederek, yalnız bir vücudu, belki bir mevcudu görmüşler.

"Evet, delil içinde neticeyi görmek, âlemde Sâniî müşahade etmek, tarik-i istiğrakkârâne cihetiyle cedâvil-i ekvanda cereyan-ı tecelliyat-ı İlahiye'yi ve melekûtiyet-i eşyada sereyan-ı füyuzatı ve meraya-yı mevcudâtta tecelli-i esmâ ve sıfâtı, yalnız zevken anlaşılır birer hakikat iken, dîk-ı elfaz sebebiyle ulûhiyet-i sâriye ve hayat-ı sâriye tabir ettiler. Ehl-i fikir, o hakaik-i zevkiyeyi nazarın mekayisine sıkıştırdığından, çok evham-ı bâtilaya menşe oldu. Maddeperver hükemâ ve zaifü'l-itikad ehl-i nazarın vahdetü'l-vücutu ile evliyanın vahdetü'l-vücutu, tamamen birbirinin zıddıdır."⁷⁵

Said Nursî, sûfleri ve tasavvuf ehlini filozoflara nisbeten çok yüksek derecede görmekle birlikte, onların tevhid konusundaki yaklaşımlarını gerek mefhum olarak, gerek takip ettikleri metot olarak tenkit etmiştir. Onların mesleğini (yöntemini) hakiki bir meslek olarak kabul etmez. Buradan hareketle tevhid mef-

⁷⁴ "Mükevvenatta (varlık âlemlerinde) Allah'tan başka müessir yoktur."

⁷⁵ RNK, Mesnevî-i Nuriye, C. 2, s. 1372.

humunun taşıdığı hususu mana ile böyle bir anlayışın yüklendiği mefhum arasında farklılık ve zıtlığın olduğuna hükmeder.

Bediüzzaman'a, İbn-i Arabî'nin görüşleriyle ilgili şu soru yöneltilir:

“Muhyiddin-i Arab, vahdetü'l-vücut meselesini en yüksek bir mertebe telakki ettiği gibi, ehl-i aşk bir kısım evliya-i azîme dahi ona ittiba etmişler. Bu meslek en yüksek mertebe olmadığını, hem hakiki olmadığını, belki bir derecede ehl-i sekir ve istiğrakın ve ashab-ı şevk ve aşkın meşrebi olduğunu söylüyorsun. Öyle ise, muhtasaran sırr-ı veraset-i Nübüvvetle ve Kur'an'ın sa-rahatiyle gösterilen tevhidin yüksek mertebesi hangisidir?”⁷⁶

Bediüzzaman cevabına “Vahdetü'l-vücutun meşrebine ve saplanmasına çok esbab var” ifadesiyle başlar ve iki önemli sebep zikreder:

“Birinci sebep: Mertebe-i rubûbiyetin hallâkiyetini azamî derecede zihinlerine sığıştıramadıklarından ve sırr-ı ehadiyet ile herşeyi bizzat kabza-i rubûbiyetinde tuttuğunu ve herşey kudret ve ihtiyar ve iradesiyle vücut bulduğunu kalplerine tam yerleştiremediklerinden, 'Herşey O'dur' veya 'yoktur' veya 'hayaldir' veya 'tezâhürîyetidir' veya 'civveleridir' demeye kendilerini mecbur bilmişler.

“İkinci sebep: Fırakı hiç istemeyen ve firaktan şiddetle kaçan ve ayrılıktan titreyen ve bu'diyetten cehennem gibi korkan ve zevalden gayet derece nefret eden ve visali, ruhu ve canı gibi seven ve kurbîyeti cennet gibi hadsiz bir iştîyakla arzulayan aşk sıfatı, herşeydeki akrebiyet-i İlahiye'nin bir cilvesine yapışmakla, fırak ve bu'diyeti hiçe sayıp, lika ve visali daimi zannederek 'Lâ mevcude illâ Hû' diye, aşkın sekriyle ve o şevk-i beka ve lika ve visalin muktezasıyla, gayet zevkli bir meşreb-i hâli vahdetü'l-vücutda bulunduğunu tasavvur ederek, müthiş fıraklardan kurtulmak için, o vahdetü'l-vücut meselesini melce' ittihaz etmişler.

“Demek birinci sebebin menşei, aklın gayet geniş ve gayet yüksek olan bazı hakâik-ı imaniyeye yetişmediğinden ve ihata edemediğinden ve aklın iman noktasında tamamıyla inkişaf et-

⁷⁶ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 600.

mediğindendir. İkinci sebebin menşei, kalbin aşk noktasında fevkalâde inkişafından ve harikulâde inbisatından ve genişliğinden ileri gelmiştir.

“Amma sarahat-i Kur’âniye ile verâset-i Nübüvvetin evliyâ-i azîmesi ve ehl-i sahv olan asfiyânın gördükleri mertebe-i uzmâyı Tevhid ise, hem çok yüksektir, hem rubûbiyet ve hallâkiyet-i İlahiye’nin mertebe-i uzmâsını, hem bütün esmâ-i İlahiye’nin hakikî olduklarını ifade ediyor. Ve esâsâtı muhafaza edip, ahkâm-ı rubûbiyetin muvazenesini bozmuyor. Çünkü derler ki:

“Cenâb-ı Hakk’ın ehadiyet-i zâtiyesiyle ve mekândan münezzehiyetiyle beraber, herşey bütün şuunâtıyla, doğrudan doğruya ilmiyle ihata ve teşhis edilmiş ve iradesiyle tercih ve tahsis edilmiş ve kudretiyle ispat ve icad edilmiştir. Bütün kâinatı birtek mevcut gibi icad ve tedbir ediyor. Bir çiçeği kolaylıkla halk ettiği gibi, koca baharı dahi o suhuletle halk eder. Birşey birşeye mâni olmaz. Teveccühünde tecezzî yoktur. Aynı anda, her yerde, kudret ve ilmiyle tasarruf noktasında bulunuyor. Tasarrufunda tevzi ve inkısam yoktur.”⁷⁷

Bediüzzaman bu ifadeleriyle birlikte, vahdet-i vücud mefhumu ve anlayışına yönelik şiddetli tenkidlerde bulunmaktan da çekinmez. Bu görüşte olanların tevhid anlayışına dair de muhalefette bulunur. Şöyle der:

“Mektubu kâtip zanneden veya kâtibi mektup içinde tahayyül eden veya mektubu hayal tevehhüm eden, elbette aşk perdesinde aklını saklamış, hakikatin hakikî suretini görmemiş.

“Vahdetü'l-vücudun meşrebine sebebiyet veren aşkın evmandan en mühim ciheti, aşk-ı dünyadır. Mecazî olan aşk-ı dünya, aşk-ı hakikîye inkılap ettiği zaman, vahdetü'l-vücuda inkılap eder.”⁷⁸

Buradaki dünya aşkı ve sevgisi, tabiata, hayata ve kâinata olan aşktır. Meselâ kâinata olan aşk, Zât-ı İlahiye’nin bir tecellisi olması cihetindedir ve âşığı hakikî sevgiliye gıyaben ve gizli olarak duyulan bir aşka yöneltir. Böylece âşık, Esmâ-i Hüsnâ’nın tecellilerine ilticâ ederek muhabbet eder. Hatta bu du-

⁷⁷ RNK, Lem’alar, C. 1, s. 600-601.

⁷⁸ RNK, Lem’alar, C. 1, s. 601.

rum, tecelliye mazhar olan varlıkların ayn-ı hakikat olduğu zamanı ortaya çıkarır. Bu hususta Bediüzzaman şöyle der:

“Nasıl ki insandan şahsî bir mahbubu muhabbet-i mecâzî ile seven, sonra zevâl ve fenâsını kalbine yerleştiremeyen bir âşık, mahbûbuna aşk-ı hakikî ile bir beka kazandırmak için ‘Mâbud ve Mahbûb-u Hakikî’nin bir âyine-i cemâlidir’ diye kendini teselli eder, bir hakikate yapışır. Öyle de, koca dünyayı ve kâinatı hey’et-i mecmuasıyla mahbub ittihaz eden, sonra o muhabbet-i acîbe dâimî zevâl ve firak kamçılarıyla muhabbet-i hakikîye inkılâb ettiği vakit, o çok büyük mahbubunu zevâl ve firaktan kurtarmak için vahdetü’l-vücud meşrebine ilticâ eder. Eğer gayet yüksek ve kuvvetli iman sahibi ise, Muhyiddin-i Arabın emsâli gibi zâtlara zevkli, nûrânî, makbul bir mertebe olur. Yoksa, var-talara, maddiyâta girmek, esbapta boğulmak ihtimâli var. Vahdetü’ş-şühûd ise, o zararsızdır, ehl-i sahvin da yüksek bir meşrebidir.”⁷⁹

Said Nursî’ye Göre Vahdet-i Vücud ile Tevhid Mefhumu Arasındaki Temel Fark

Vahdet-i Vücud meşrebi ile Bediüzzaman Said Nursî’nin tevhid yorumunu, yukarıda aktarmaya çalıştık. Bu bilgiler ve açıklamalarda gördük ki, Bediüzzaman Vahdet-i Vücud çizgisini takip eden sufilerin meşreplerini kesin hatlarıyla ve açık ifadelerle reddetmiştir. Tıpkı bazı Kelâm âlimleri ve filozofların meşreplerini reddettiği gibi.

Bediüzzaman’ın takip ettiği meslek ve metod seçkin ve bağımsızdır. İzlediği yol doğrudan Kur’an-ı Kerim olan hakikat-i tevhidiyye-i uzmâdır (büyüklükte sınırı olmayan tevhid hakikati). Kur’an’a dayanması demek Kur’an metoduna bütün incelikleriyle birlikte tabî olmak demektir. Tevhid mefhumunu ortaya koyarken, bu kavramı bütün yansımaları ve mertebeleriyle birlikte sunmuştur. Tevhid hakikatini Risale-i Nur’da arzederken, sufilerin ve tasavvuf ehlinin sunduğu Vahdet-i Vücud mefhumuyla tamamen farklı, hatta ileri derecede tezat teşkil edecek bir tarz benimsemiştir.

⁷⁹ RNK, Lem’alar, C. 1, s. 602.

Bu iki farklı yaklaşım arasındaki temel fark, yukarıda da beyan edildiği üzere, Vahdet-i Vücut görüşünün kâinatın nefy ve inkar edilmesi, perdelenmesi ve göz ardı edilmesi esası üzerine kurulmuş olmasıdır. Kâinata bakarken ondaki varlıklara yaratılmış varlıklar olarak değil, Zât-ı İlahiye'nin mazharları ve cilveleri olarak bakılmasıdır. "Nefy" mefhumu Allah'ın dışındaki varlıklar için söz konusudur. Bu yaklaşım tarzı Said Nursî'nin manalandırdığı ve daha önceden beyan ettiğimiz "İsbat" mefhumu üzerine kurul tevhid mefhumuyla tezaad teşkil etmektedir. Mahlûkun (Allah tarafından yaratılan varlıkların) isbatı demek, o mahlûkun Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellilerine bir fihriste olması demektir. Aynı şekilde Kemâl-i Rubûbiyetin ve Cemâl-i Ulûhiyetin isbatı manasını taşır. Bu yaklaşım tarzı şu büyük âlemdeki bütün varlıklara ve bütün eserlerine bakarken söz konusudur. Çünkü dışa yansıyan mükemmel özellik ve güzellikler bütün Esmâ'nın tecellileridir. Bunlardan her birisi, Bediüzzaman'ın tabiriyle birer Hâtem-i Tevhid, Sikke-i Tevhid veya Tuğrâ-yı Tevhid'dir.

Bazı mutasavvıfların hataya düşmelerinin sebebi Allah'ın hakikî güzelliklerinden âlemdeki güzelliklere yönelmeleri, dikkatlerini o güzelliklere yönlendirmeleri, bu güzellikleri asıl güzellik zannetmeleri olmuştur. Bediüzzaman Said Nursî, bu zahiri güzelliklere, sadece ve sadece, onların hakikî ve bâhir olan güzelliklere işaret eden mecazî bir güzellik olarak bakar. Bu yaklaşım tarzını ise, Kur'an'a sıkı sıkıya bağlanması sayesinde gerçekleştirmiş; hakikatler umanına dalıp her bir hakikati en sağlam ve sağlıklı bir vaziyette insanlara sunmuştur. Bediüzzaman bu hakikati iki nefis ifadeyle öz bir şekilde dile getirmiştir. Bunlardan ilkinde şöyle der:

"Cenâb-ı Hakk'a vasıl olacak tarikler pek çoktur. Bütün hak tarikler Kur'an'dan alınmıştır."⁸⁰

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Kur'an'a dayanmayan, esas almayan bir tarihin varacağı nokta dalâletten başkası değildir.

Bu tespitin ardından Bediüzzaman, Kur'anî ve Vahdet-i Vücut meşrebinde olanların esas aldığı tevhid anlayışı arasın-

⁸⁰ RNK, Sözler, C. 1, s. 210.

daki ihtilafı ve derin farklılığı ifade eder. Tarîk-i Kur'ânîyi niçin tercih ettiğini, tevhid hakikatini ele alırken takip ettiği metodu-
nu şöyle dile getirir:

“Şu tarik daha eslemidir. Çünkü nefsin şatahat ve bâlâpervâ-
zâne dâvâları bulunmaz. Çünkü acz ve fakr ve kusurdan başka
nefsinde bulmuyor ki, haddinden fazla geçsin.

“Hem bu tarik daha umumî ve cadde-i kübrâdır. Çünkü, kâi-
natı, ehl-i vahdetü'l-vücut gibi, huzur-u daimî kazanmak için
idama mahkûm zannedip Lâ mevcude illâ Hû hükmetmeye ve-
yahut ehl-i vahdetü's-şuhûd gibi, huzur-u daimî için kâinatı nis-
yan-ı mutlak hapsinde hapse mahkûm tahayyül edip Lâ meşhu-
de illâ Hû demeye mecbur olmuyor. Belki, idamdan ve hapisten
gayet zâhir olarak Kur'ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve
mevcudâtı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülce-
lâl hesabına istihdam edip Esmâ-i Hüsnâ'sının mazhariyet ve
aynadarlık vazifesinde istimal ederek, mana-yı harfî nazarıyla
onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u daimîye gir-
mektir; her şeyde Cenâb-ı Hakk'a bir yol bulmaktır. Elhasıl,
mevcudâtı mevcudât hesabına hizmetten azlederek, mana-yı
ismiyle bakmamaktır.”⁸¹

Bediüzzaman Saîd Nursî, Nahiv alanında, ilmî cihetle hususî
bir alanda kullanılan “Mânâ-yı Harfî” ve “Mânâ-yı İsmî” ibarele-
rini, yeni bir ilmî zeminde ve yeni bir mana yükleyerek bu mese-
lenin izahında kullanır. Nahvî açıdan “Harf” kavramı kendi nef-
sinde gayr-ı müstakil olan, yani tek başına bir mana ifade etme-
yen, bir mana ifade etmek için başka bir unsura veya unsurlara
muhtaç olan şey olarak tanımlanır. Bu tarifte vurgulanan mana-
yı Nahivciler “İftikar” olarak ifade etmişlerdir. “İsim” ise, “bir
manaya delaleti için bizzat kendisi yeterli olan” şeklinde tarif
edilmiştir.

Bu bilgilerden hareketle kâinat Mânâ-yı İsmî değil Mânâ-yı
Harfî sahibi bir varlıktır. Çünkü kendi nefsinde müstakil değil-
dir. Var olmak ve varlığını devam ettirebilmek için Yaratıcıya
muhtaçtır. Bekâsı için Sübhanehû ve Teâlâ'nın iradesine ihtiyacı
vardır. Bütün mevcudâtın varlığı sadece Harfî oluşu şeklindeki

⁸¹ RNK, Sözler, C. 1, s. 212.

bakış açısı, kâinattaki bütün varlıkların İlahî Esmâ ve Sıfatların tecellilerini aksettiren birer ayna olarak görülmesini netice verir. Bütün varlıklar Bâri, Musavvir, Alîm ve Habîr olan bir Halîk'in yaratmasına muhtaçtır. Bu "muhtaç" olma ve "ihtiyaç" duyma özellikleri sonsuz zenginlik sahibi "Ganî"nin sonsuz güzelliğine delalet eder. Bütün yönleriyle Harfî manası olan kâinata "İsim" olma hakkını vermek imkânsızdır. Çünkü her birisi harf olan varlıklar insanı Vâhid ve A'zam'ın ismine götürür. Böyle bir noktada vahdet-i vücud görüşünden söz etmek mümkün değildir. Yukarıdaki iktibasta sunduğumuz Bediüzzaman'ın şu son sözü asıl maksadı ifade eder:

"Elhasıl, mevcudâtı mevcudât hesabına hizmetten azlederek, mana-yı ismiyle bakmamak" gerekir.

Burada, Bediüzzaman'ın "Tevhid-i Uzmâ" olarak isimlendirdiği bir mertebe söz konusudur. Üstad Bediüzzaman, mezkûr sûreti daha vâzih hale getirmek için şu açıklamayı yapar:

"Amma sarâhat-i Kur'âniye ile verâset-i Nübüvvetin evliyâ-i azîmesi ve ehl-i sahv olan asfiyânın gördükleri mertebe-i uzmâyı tevhid ise, hem çok yüksektir, hem rubûbiyet ve hallâkiyet-i İlahiye'nin mertebe-i uzmâsını, hem bütün esmâ-i İlahiye'nin hakikî olduklarını ifade ediyor. Ve esâsâtı muhâfaza edip, ahkâm-ı Rubûbiyetin muvâzenesini bozmuyor. Çünkü derler ki:

"Cenâb-ı Hakk'ın ehadiyet-i zâtiyesiyle ve mekândan münezehiyetiyle beraber, herşey bütün şuûnâtıyla, doğrudan doğruya ilmiyle ihata ve teşhis edilmiş ve irâdesiyle tercih ve tahsis edilmiş ve kudretiyle ispat ve icad edilmiştir. Bütün kâinatı birtek mevcud gibi icad ve tedbir ediyor. Bir çiçeği kolaylıkla halk ettiği gibi, koca baharı dahi o suhuletle halk eder. Birşey birşeye mâni olmaz. Teveccühünde tecezzî yoktur. Aynı anda, her yerde, kudret ve ilmiyle tasarruf noktasında bulunuyor. Tasarrufunda tevzi ve inkısam yoktur."⁸²

⁸² RNK, Lem'alar, s. 601.

3) Aynı Kökten Türetilenler ve İçinde Barındırdığı Kavramlar

a) Aynı Kökten Türetilenler

Vahdaniyet ve Ehadiyet: Tevhid kavramı üzerinde araştırmalar yapılırken Ehadiyet ve Vahidiyet kavramlarının ele alınması gerekli önemli kavramlar olduğunu belirtmemiz gerekir. Bunu yaparken de sadece Sarf (Arapça gramer) yönüyle değil, Mefhûmiyet (kavramsallık) yönüyle de ele alınmalıdır. Said Nursî Ehadiyet ve Vahidiyet kavramları arasında gayet ince ve dakik bir karşılaştırma yapar. Her birisini son derece dikkatli bir yaklaşımla birbirinden ayırır. Bunu yaparken Esmâ-i İlâhiye'den olan Ehad ve Vahid isimlerinden de ilham almıştır. Tevhid kavramını bina ederken bütün bu bilgilerden istifade eder.

Yaptığım araştırmalarda lügat âlimlerinin Ehad ve Vahid kelimeleri arasında bir ayırma gittiklerini gördüm. Bu ayırım daha ziyade kelimelerin lügat manaları arasındaki farklar üzerine kuruluydu. Bediüzzaman da bu kelimelerin ıstılahî manalarından istifade etmiş; her iki kavramın delalet ettikleri muhtelif manaları da dikkate almıştı. Bu yöndeki açıklamalarını şöyle aktarabiliriz:

Vahidiyet: Allah'ın kendi Zâtında tek olmasıdır. Her bir varlığın Rabbi ve İlâhı'dır. Rubûbiyeti ve ulûhiyetinde tektir.

Ehadiyet: Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sının her bir varlık üzerinde tecelli etmesidir. Zira Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyin varlığı ancak ve ancak O'na bağlıdır.

İki kavram arasındaki farka gelince:

Vahidiyet, Allah-u Teâlâ'nın Vahdaniyet sıfatında kendisini gösterir. Zâtında tektir. Bütün varlıklar O'nun bu özelliğine şehadet eder. Bu mana, tevhid için zihnî bir tasavvura racidir.

Ehadiyyet kavramı ise, mezkûr manayı bütün varlıklar üzerinde müşahade etmektir. Yani bütün varlıklar O'na delalet eder. Bu doğrultuda Bediüzzaman, varlıklar üzerinden yansıma ve tecellileri "Hatem-i Tevhid," "Sikke-i Tevhid," ve "Tuğra-i Tevhid" ifadeleriyle zikreder. Vahidiyet, itikad ile idrak edilebilirken Ehadiyet sadece müşahade ve gözlemlle idrak edilebilir. Said Nursî'ye göre tevhidin kemâli, daha önceden de takdim

edildiği üzere, her ikisinin cem'i, yani bir araya getirilmesiyle gerçekleşebilir.

Bediüzzaman şöyle der:

“Vâhidiyet ise, bütün o mevcudât Birinindir ve Birine bakar ve Birinin icadıdır demektir. Ehadiyet ise, herbir şeyde, Hâlık-ı Küllî Şey'in ekser esmâsı tecelli ediyor demektir. Meselâ, güneşin ziyası bütün zeminin yüzünü ihata ettiği haysiyetiyle, vâhidiyet misalini gösterir. Ve herbir şeffaf cüzde ve su katrelerinde, güneşin ziyası ve harareti ve ziyasındaki yedi rengi ve bir nevi gölgesi bulunması, ehadiyet misalini gösterir. Ve herbir şeyde, hususan zîhayatta ve bilhassa herbir insanda, o Sâniin ekser esmâsı onda tecelli ettiği cihetle, ehadiyeti gösterir.”⁸³

Bediüzzaman devamında şunları söyler:

“Celâl ve haşmet noktasında vâhidiyet görüldüğü gibi, cemal ve rahmet noktasında dahi, nimet ve ihsan, ehadiyet-i İlahiye'yi ilan eder. Çünkü, zîhayatta ve bilhassa insanda, o derece san'at-ı câmia içinde, hadsiz envâ-ı nimeti anlayacak, kabul edecek, isteyecek cihazat ve âletler vardır ki, bütün kâinatta tecelli eden bütün esmâsının cilvesine mazhardır. Âdeta bir nokta-i mihrakiye hükmünde, bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı birden mâhiyetinin aynasıyla gösterir ve onunla ehadiyet-i İlahiye'yi ilan eder.”⁸⁴

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Ehadiyet, geniş dairede Vâhidiyetle bağlantılı ve iç içe bir konumdadır. Kâinattaki her bir varlık, hal diliyle “Ehad! Ehad!” diye zikreder ve ilan eder. Her haliyle Ehad, Ferd ve Samed olan bir Hâlık'tan haber verir. İnşâ (varlıkları farklı şekillerde yaratma), takdir (her bir varlığa dilediği şekli ve özelliği verme), riayet ve tedbir (varlıkları gözetimi ve idaresi altında tutma) cihetleriyle Rahmet-i Rabbaniyenin şümülü içinde olduğunu gösterir. Bütün bu yönleriyle varlıklar âlemi ve bu âlemde yer alan her bir varlık bize Allah'ı tanıtır. O'nun (Sübhanehu ve Tealâ) Vahid olduğunu, O'nun bir şeriki ve ortağının bulunmadığını gösterir. Bediüzzaman'ın buna dair görüşlerine önceden de yer verdiğimiz gibi, bu manaları ihtiva eden tarif, bütün varlıklar üzerinde tecelli eden Esmâ-i

⁸³ RNK, Mektubat, C. 1, s. 455.

⁸⁴ RNK, Mektubat, C. 1, s. 455.

Hüsnâ'nın cemalini ve güzelliklerini müşahede etme ve gözlemlemeyi esas alan yönteme dayalı bir tariftir.

b) İçinde Barındırdığı Kavramlar

Tevhid-i Ulûhiyet: Bu kavram Vahid-i Ehad'in (Celle ve Alâ) tek olduğunu ifade eder. O, mabudiyyete, kendisine ibadet ve kulluk edilmesine lâıyk olan tek İlahtır. O'ndan başkasına kul olunmaz, ibadet edilmez. Bu manasından hareketle Tevhid-i Ulûhiyet kavramı, Said Nursî'nin kullandığı istilâhlar arasında yer alan "Tevhid-i Ma'budiyyet" kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu iki kavram Bediüzzaman'ın şu cümlesinde zikredilir:

"La ilahe illallah'ta bir tevhid-i ulûhiyet ve mâbudiyyet vardır... İşte, o Vâhid-i Ehadi kabul etmeyen, ya nihayetsiz ilâhları kabul edecek veyahut ahmak sofestâî gibi hem kendini, hem kâinatın vücudunu inkâr edecek."⁸⁵

Tevhid-i Hakikî: Yukarıda da beyan edildiği gibi, Said Nursî'nin "tevhid" kavramı çerçevesinde kullandığı temel manaları içeren bir ifadedir. Bediüzzaman Tevhid-i Hakikiyi şöyle tanımlar:

"Herşey üstünde sikke-i kudretini ve hâtem-i rubûbiyyetini ve nakş-ı kalemmini görmekle, doğrudan doğruya herşeyden Onun nuruna karşı bir pencere açıp, Onun birliğine ve herşey Onun dest-i kudretinden çıktığına ve ulûhiyyetinde ve rubûbiyyetinde ve mülkünde hiçbir vecihle hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhûda yakın bir yakınle tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimî elde etmektir."⁸⁶

Şu ifadelerinde de benzer hakikati dile getirir:

"Tevhid-i hakiki öyle bir hüküm ve tasdik ve iz'an ve kabuldür ki, Herbir şeyle Rabbini bulabilir. Ve herşeyde Hâlıkına giden bir yolu görür. Ve hiçbir şey huzuruna mâni olmaz. Yoksa, Rabbini bulmak için her vakit kâinat perdesini yırtmak, açmak lâzım gelir."⁸⁷

⁸⁵ RNK, Mektubat, C. 1, s. 452.

⁸⁶ RNK, Sözler, C. 1, s. 121.

⁸⁷ RNK, Şuâlar, C. 1, s. 920.

Tevhid-i Hâlis: Bu da Tevhid-i Hakikî'yi ifade eder. "Halis" ifadesinin kullanılması, sadece ve sadece Allah için söz konusu olmasından; O'nun bir ve tek oluşunu, başka hiçbir varlıkta bu özelliğin bulunmayışını, O'nun her türlü şüphelerden ve şatahattan uzak oluşunu ifade etmesinden kaynaklanır.

"İslâmiyet, tevhid-i hakikî dinidir ki, vasıtaları, esbabları iskat ediyor, enânîyeti kırıyor, ubûdiyet-i hâlisâ tesis ediyor. Nefsin rubûbiyetinden tut, tâ her nevi rubûbiyet-i bâtilâyı kat ediyor, reddediyor."⁸⁸

"Herbir şey öyle bir pencere-i tevhiddir ki, bütün eşyayı bir Vâhid-i Ehade mal eder."⁸⁹

Tevhid-i Rubûbiyet: Vahid-i Ehad (sübhanehû) olan Allah, bütün varlıkların Hâlık'ı olması, her şeyin Mâlik-i Hakikisi olarak kabza-i kudretinde bulundurması açısından tektir. Bir ortağı

ve benzeri yoktur. Bediüzzaman, *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ* cümlesini izah ederken şöyle der:

"Bir rivayet-i sahihada İsm-i Âzam mertebesini taşıyan şu cümle-i tevhidiyenin on bir kelimesi var. Herbir kelimesinde, hem birer müjde ve beşaret, hem birer mertebe-i tevhid-i rubûbiyet, hem bir İsm-i Âzam noktasında bir kibriya-i vahdet ve bir kemâl-i vahdaniyet vardır."⁹⁰

Çünkü, Allah, "sırr-ı Ehadiyet ile herşeyi bizzat kabza-i Rubûbiyetinde" tutar ve her şey O'nun "kudret ve ihtiyar ve irâde-siyle vücut" bulur.⁹¹

Tevhid-i Âmî, Tevhid-i Zâhirî-i Âmî, Tevhid-i Âmî-i Zâhirî: Bu tevhid anlayışlarındaki en belirgin özellik Rubûbiyete şerik ve ortak gösterme teşebbüslerini ve görüşlerini nefyetme ve reddetme esası üzerine kurulu salt aklî manaların esas alınmasıdır. Daha önceden de temas ettiğimiz gibi, "Allah'ın

⁸⁸ RNK, Mektubat, s. 558.

⁸⁹ RNK. Sözler, C. 1, s. 314.

⁹⁰ RNK, Mektubat, C. 1, s. 448.

⁹¹ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 600.

Rubûbiyet-i Mutlakasını şerikleri reddetmek suretiyle isbat etmek" şeklinde tarif edilen bu kavramlarla ilgili Bediüzzaman, "tevhid-i âmî ve zahirî"ye sahip kişilerin "Cenâb-ı Hak birdir; şeriki, naziri yoktur. Bu kâinat onundur"⁹² diyeceğini belirtir.

Bir başka yerde şu tespiti yapar:

"Âmiyâne olan tevhid-i zâhirî, hiçbirşeyi Allah'ın gayrısına isnad etmemekten ibarettir. Böyle bir nefis sehil ve basittir."⁹³

Tevhid-i Ma'budiyet: Bu kavram aynı zamanda, daha önceden dile getirdiğimiz "Tevhid-i Ulûhiyet" kavramıyla aynı manaları taşır.

Hatem-i Tevhid, Hatem-i Vahdaniyet; Hatem, Tuğra ve Sikke-i Tevhid: Bütün bu kavramlar müteradiftir, yani eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bediüzzaman, eserlerinin farklı yerlerinde şu ifadeleri aktarır:

"Herbir masnûun yüzünde öyle bir sikke vardır ki, ancak herşeyi halk eden Hâlık mahsustur. Ve herbir mahlûkun cephesinde öyle bir hâtem vurulmuştur ki, herşeyi yapan Sânidenden maada kimsede o hâtem bulunmaz. Ve kudretin neşrettiği mektuplarından herbir mektubun âhîrinde, taklidi kabil olamayan öyle bir turra vardır ki, ancak Sultan-ı Ezel ve Ebede hastır."⁹⁴

"Herbir yüz, yüzer cihetle bir Sâni-i Hakîmin vücuduna şehadet ve vahdetine işaret ettikleri gibi, bütün yüzlerin heyet-i mecmuasıyla izhar ettikleri o sikke, bütün eşyanın Hâlıkına mahsus bir hâtem olduğunu akıl gözüne gösterir."⁹⁵

"Şu büyük âlemin küll ve eczalarında Onun sikkesi okunduğu gibi, bu küçük âlemin cisim ve âzâlarında da Onun hâtemi vardır."⁹⁶

Hatem-i Tevhid, Sikke-i Tevhid veya Tuğrâ-i Tevhid, yukarıda da dile getirdiğimiz gibi, kâinattaki bütün varlıklar üzerinde Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellileridir. Bu varlıklar, doğrudan doğruya

⁹² RNK, Sözler, C. 1, s. 121.

⁹³ RNK, Mesnevî-i Nuriye, C. 2, s. 1353.

⁹⁴ RNK, Mesnevî-i Nuriye, C. 2, s. 1279.

⁹⁵ RNK, Sözler, C. 2, s. 300.

⁹⁶ RNK, Mektubat, C. 1, s. 453.

Allah'ın yarattığı, onun dışında hiçbir yaratıcının olmadığını gösteren delillerdir.

Bediüzzaman şöyle der:

“Zîhayatta ve bilhassa insanda, o derece san'at-ı câmia içinde, hadsiz envâ-ı nimeti anlayacak, kabul edecek, isteyecek cihazat ve âletler vardır ki, bütün kâinatta tecelli eden bütün es-mâsının cilvesine mazhurdur. Âdeta bir nokta-i mihrakiye hükümünde, bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı birden mâhiyetinin aynasıyla gösterir ve onunla ehadiyet-i İlahiye'yi ilan eder.”⁹⁷

Bu ifadelerden hareketle Hatem-i Tevhidi “Ehadiyetin ilanı” olarak tanımlayabiliriz.

Delâil-i Tevhid: Tevhid mefhumuna delalet eden bürhanlar kastedilir. Bu yöndeki manalar Said Nursî'nin eserlerinde de kendini gösterir. Buna göre delillerden bir kısmı “makrû,” yani okunan, bir kısmı “müstanbıt,” yani belli neticelere ulaşma, bir kısmı aklî cihetten muhal oluşu da inkâr edilecek şekilde “ma'kûl,” yani akıl yoluyla çıkarımlarda bulunma özelliğine sahiptir. Aynı zamanda bu deliller zevkîdir. Bir diğer ifadeyle ahvâl-i vicdaniye ve letâif-i zevkiyyeden bir zevk olma özelliği vardır. Bu üç grubu açıklamak gerekirse:

Birincisi makrû, yani okunan delildir. Bunu Bediüzzaman şöyle dile getirir:

“Kur'ân-ı Kerim, tevhid ile nübüvveti delâil-i akliye ile ispat etmiştir.”⁹⁸

İkincisi, ma'kul, yani aklı iknaya yönelik delillerdir. Varlıklar üzerinde kendini gösteren fiiller ve tedbirler hakkında Bediüzzaman'ın dile getirdiği şu ifadelerde vurgulandığı gibi:

“Herşeyi kanun ve nizamına itaat ettiren hikmet-i âimme; ve herşeyi süslendirip yüzünü güldüren inâyet-i şâmîle; ve herşeyi sevindiren memnun eden rahmet-i vâsia; ve zîhayat herşeyi beslendiren lezzetlendiren rızık-ı umumî-i îâşe; ve herşeyi umum eşyaya münasebettar ve müstefid ve bir derece mâlik eden hayat ve ihyâ gibi, kâinatın yüzünü güldüren, ışıktandıran bedihî hakikatler ve vahdanî fiiller, ziya güneşi gösterdiği gibi, birtek Zât-

⁹⁷ RNK, Mektubat, C. 1, s. 455.

⁹⁸ RNK, İşaratü'l-İ'câz, C. 2, s. 1242.

1 Hakîm, Kerîm, Rahîm, Rezzâk, Hayy ve Muhyîyi bilbedâhe gösteriyorlar. Eğer herbiri birer burhan-ı bâhir-i vahdaniyet olan o yüzer geniş fiillerden tek birisi Vâhid-i Ehade verilmezse, yüzer vecihle muhaller lâzım gelir.

“Meselâ, onlardan değil hikmet, inayet, rahmet, iâşe, ihyâ gibi bedihî hakikatler ve vahdanî deliller, belki yalnız tanzif fiili Kâinat Hâlıkına verilmezse, o vakit ehl-i dalâletin o meslek-i küfrisinde lâzım gelir ki, ya tanzifle alâkadar zerreden, sinekten tut, tâ unsurlara, yıldızlara kadar bütün mahlûkatın herbiri, ko- ca kâinatın tezyin ve tevzin ve tanzim ve tanzifini bilecek, düşünecek ve ona göre davranacak bir kabiliyette olacak; veyahut Hâlık-ı Âlemin sıfât-ı kudsiyesi kendisinde bulunacak; veyahut bu kâinatın tezyinat ve tanzifâtı ve varidat ve masarifinin muvazenelerini tanzim etmek için, kâinat büyüklüğünde bir meclis-i meşveret bulundurulacak ve hadsiz zerreler, sinekler, yıldızlar o meclisin âzâları olacak. Ve hâkezâ, bunlar gibi hurafeli, safsatalı yüzer muhaller bulunacak, tâ ki her tarafta görünen ve müşahede olunan umumî ve ihatalı ulvî tezyin ve tathir ve tanzif vücud bulabilsin. Bu ise, bir muhal değil, belki yüz bin muhal ortaya girer.”⁹⁹

Üçüncüsü, üzerinde aklî yollarla araştırma yapmaya kabil olmayan, maddî ilimlerle derinleşme imkanı bulunmayan “Delil-i Vicdanî ve Zevkî”dir.

“Bazı burhanlar suya benziyor; bir kısmı da havaya benziyor, bir kısmı da ziya gibidir. Binaenaleyh, bu gibi burhanları gayet lâtif ve dikkatli ince bir fikirle arayıp tutmalıdır ki, dökülmesin, sönmesin, uçmasın.”¹⁰⁰

Mir'ât-ı Tevhid: Bütün mahlukât, kâinattaki bütün varlıklar tevhidin tecelli ettiği, yansıdığı birer aynadır. Her bir varlık Es-mâ-i Hüsnâ'nın tecellilerine mazhar olmuştur.

Bu mana, Said Nursî'nin tevhid mefhumuna yüklediği ana manalardan birisi olmuştur ve “Müşahede” temeli üzerine kurulmuştur. Bediüzzaman şöyle der:

“Hadsiz cemal ve kemâlât-ı İlahiye ve nihayetsiz mehasin ve hüsn-ü Rabbânî ve hesapsız ihsanat ve bahâ-i Rahmânî ve gayetsiz kemâl-i cemâl-i Samedânî, ancak vahdet aynasında ve

⁹⁹ RNK, Lem'alar, C. 1, s. 799.

¹⁰⁰ RNK, Mesnevî-i Nuriye, C. 2, s. 1302.

vahdet vasıtasıyla, şecere-i hilkatin nihâyâtındaki cüz'iyâtın sîmâlarında temerküz eden cilve-i esmâda görünür. Meselâ, iktidarsız ve ihtiyarsız bir yavrunun imdadına umulmadık bir yerden, yani kan ve fişkı ortasından beyaz, safi, temiz bir süt göndermek olan cüz'î fiil ise, tevhid nazarıyla bakıldığı vakit, birden, bütün yavruların pek çok harikulâde ve pek çok şefkaktârâne olan küllî ve umumî işleri ve validelerini onlara musahhar etmeleriyle rahmet-i Rahmân'ın cemâl-i lâyezâlîsi kemâl-i şâşaa ile görünür. Eğer tevhid nazarıyla bakılmazsa, o cemaat gizlenir ve o cüz'î işe dahi esbaba ve tesadüfe ve tabiata havale edilir, bütün bütün kıymetini, belki mahiyetini kaybeder.”¹⁰¹

Bu manayı ifade sadedinde Bediüzzaman şu güzel örneği vererek açıklama yapar:

“Nasıl ki suyun katrelerinden, şişenin parçalarından tut, seyyar yıldızlara kadar şeffaf veya şeffaf gibi herşeyde şemsin cilvelerinden şemse mahsus bir turra, bir cilve bulunur. Kezalik, Şems-i Ezelînin de bütün canlı mahlûkatta 'ihya ve nefh-i hayat' cihetiyle bir tecelli-i ehadîyeti vardır ki, bütün esbab iktidar ve ihtiyar sahibi oldukları farz edilse dahi, o sikkenin ne mislini ve ne taklidini, ne münferiden ve ne müctemian yapmaktan acizdirler. Buna binaen, şeffaf şeylerde görünen o timsaller şemsin timsali olup, şemsten o şeffaf şeylere in'ikâs etmiş olduklarına hükmedilmediği takdirde, o sayısız katrelerde ve zerrelere, herbirisinde hakikî bir şemsin maddesiyle mevcut bulunduğuna hükmetmek lâzım gelir.”¹⁰²

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi varlıklar, Cemal-i Rubûbiyetin müşahedesi için birer aynadan başka bir şey değildirler. Bu yönüyle her bir varlık tevhidin en yüksek gayelerine ulaşmaya birer vesile olacaktır.

“Madem bir rubûbiyet-i mutlaka vardır; elbette şirk ve iştirakı kabul etmez. Çünkü, o rubûbiyetin, kendi cemâlini izhar ve kemâlâtını ilan ve kıymetli san'atlarını teşhir ve gizli hünerlerini göstermek gibi en mühim maksat ve gayeleri, cüz'iyatta ve zîhayatta temerküz ve içtimâ ettiğinden, en cüz'î birşeye ve en küçük bir zîhayata kendi başıyla müdahale eden bir şirk, o gayeleri bozar ve o maksatları harap eder. Ve zîşuurun yüzlerini o gayeler-

¹⁰¹ RNK, Şuâlar, C. 1, s. 848.

¹⁰² RNK, Mesnevi-i Nuriye, C.2, s. 1279.

den ve o gayeleri irade edenden çevirip esbaba saldığundan ve bu vaziyet rubûbiyetin mahiyetine bütün bütün muhalif ve adâvet olduğundan, elbette böyle bir rubûbiyet-i mutlaka, hiçbir cihetle şirke müsaade etmez. Kur'ân'ın kesretli takdisatı ve tesbihatı ve âyâtı ve kelimatı, belki hurufatı ve hey'âtıyla mütemâ-diyen tevhide irşadatı bu büyük sırdan ileri gelmiştir."¹⁰³

Meratib-i Tevhid: Bu ifadenin karşılığı Marifetullah makamlarıdır. Allah'ı Rab ve İlah olarak kabul etmek, O'na yönelmek ve bunu bir meslek olarak kabul etmek bu mertebeler arasındadır.

Tevhid mertebeleri, makamlar, yönelişler ve mesleklerin çokluğuyla paraleldir. Bu çerçeveye, tarif ederken zikrettiğimiz tevhid'e dair diğer mefhumlar da dahildir. Bu çerçeveden bakanlar Vahdaniyet-i İlahiye'deki manaları, varlıklar üzerine vurulmuş ve her bir varlıkta tecelli eden tevhid mühürlerini göreceklerdir. Bediüzzaman bu konuda şöyle der:

"Ehl-i imanın, hususan ehl-i tarikatın her vakit tekrarla Lâ ilâhe illâ Hû demeleri, tevhidi yâd ve ilan etmeleri gösterir ki, tevhidin pek çok mertebeleri bulunuyor."¹⁰⁴

Bu tespitten hareketle Hz. Peygamber Efendimiz (a.s.m.), tevhid mertebelerinin tamamını en mükemmel şekilde aşmış ve ilan etmiştir. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim, "erkân-ı imaniyeyi ve tevhidin mertebelerini gayet kuvvetli ve yüksek ve icazlı bir icaz ile tekrar edip ifade ederek, mebd'e ve meâd, Allah'ı ve âhireti, değil yalnız bir sayfada, bir âyette, bir cümlede, bir kelimede, belki bazan bir harfte ve takdim, tehir ve târif ve tenkir ve hazf ve zikir gibi heyetlerde öyle kuvvetli ispat eder ki, ilm-i belâgatın dâhî imamları hayretle karşılaşmışlar."¹⁰⁵

Tevhid-i Uzmâ Mertebesi, Tevhidin Makâm-ı Azamı, Makâm-ı Tevhid: Bu ibarelerle "Tevhid-i Hakikî" kavramı aynıdır. Diğer ifadeyle Bediüzzaman'ın literatüründe tevhid kavramının karşılığı olarak kullanılan ana ibareler arasında yer alırlar. Ayrıca "Tevhid-i Âmî"nin zıddı olarak belirtilir.

Mertebe-i Uzmâ veya Makâm-ı Âzam ifadeleri, bütün mertebeler için söz konusu olan fazilet ve üstünlükleri içinde toplar.

¹⁰³ RNK, Şuâlar, C. 1, s. 919.

¹⁰⁴ RNK, Şuâlar, C.1, s. 920.

¹⁰⁵ RNK, Şuâlar, C.1, s. 974.

İçine şüphelerden veya şatahattan en küçük bir parça dahi karışmamıştır. Bu noktada Bediüzzaman şöyle der:

“Sarâhat-i Kur’âniye ile verâset-i Nübüvvetin evliyâ-i azîmesi ve ehl-i sahv olan asfiyânın gördükleri mertebe-i uzmâ-yı tevhid ise, hem çok yüksektir, hem rubûbiyet ve hallâkiyet-i İlahiye’nin mertebe-i uzmâsını, hem bütün esmâ-i İlahiye’nin hakikî olduklarını ifade ediyor. Ve esâsâtı muhâfaza edip, ahkâm-ı Rubûbiyetin muvâzenesini bozmuyor. Çünkü derler ki:

“Cenâb-ı Hakk’ın ehadiyet-i zâtîyesiyle ve mekândan münezzehiyetiyle beraber, herşey bütün şuûnâtıyla, doğrudan doğruya ilmiyle ihata ve teşhis edilmiş ve irâdesiyle tercih ve tahsis edilmiş ve kudretiyle ispat ve icad edilmiştir. Bütün kâinatı birtek mevcud gibi icad ve tedbir ediyor. Bir çiçeği kolaylıkla halk ettiği gibi, koca baharı dahi o suhuletle halk eder. Birşey birşeye mâni olmaz. Teveccühünde tecezzî yoktur. Aynı anda, her yerde, kudret ve ilmiyle tasarruf noktasında bulunuyor. Tasarrufunda tevzi ve inkısam yoktur.”¹⁰⁶

Bediüzzaman Tevhid-i Hakikî için “Tevhid-i Uzmâ Mertebesi” ifadesini kullanırken, “Tevhidin Makam-ı Âzam Makamı” şeklinde bir isimlendirme de yapar. Bu açıdan tevhid mertebelerinin Makamları ve Menzilleri bulunduğunu da belirtir. Kulun Rabbine ulaşabilmesi, en yüksek mertebe olan Marifetullah’a vasil olabilmesi için bu mertebeleri aşması lazımdır.

Said Nursî şöyle der:

“Ferşten Arşa, serâdan Süreyya’ya, zerrattan seyyârâta, ezelden ebede kadar herbir mevcut, semâvat ve arz, dünya ve âhiret, herşey O’nun mülküdür. Mâlikiyet mertebe-i uzmâsı, tevhid-i âzam suretinde O’nundur.”¹⁰⁷

Bediüzzaman, bu manaların tamamını “Makam-ı Tevhid” lafzında da toplar. Bir diğer ifadeyle Tevhid-i Hakikî ile eşanlamlı bir lafızdır. Şöyle der:

“Teyemmün, teberrük ve istiane gibi çok vecihleri hâvi; ve tevhid, tenzih, senâ, celâl ve cemal ve ihsan gibi çok makamları tazammun; ve tevhid ve nübüvvet, haşir ve adalet gibi makasid-i erbaaya işaret eden besmele, zikredilen yerlerin herbirisinde bu vecihlerden, bu makamlardan biri itibarıyla zikredilmiş ve edil-

¹⁰⁶ RNK, Lem’alar, C. 1, s. 601.

¹⁰⁷ RNK, Mektubat, C. 1, s. 453.

mektedir. Maahâza, hangi sûrede tekerrür varsa, o sûrenin ruhuyla münasip olan bir vecih bizzat kasdedilmekle öteki vecihlerin istitradî ve tebeî zikirleri, belâgate münafi değildir.”¹⁰⁸

HÜLASA

Bu bölümde Bediüzzaman Said Nursî'nin cüz'î ve küllî olarak, “Tevhid Mertebeleri” ve bunun için kullanılan her mefhum arasındaki münasebetler ve taşıdıkları manaları hakkında bilgiler sunmaya çalıştık. Bu yolla ayrıca, bu büyük ilim adamının Müfessirlerce ortaya konulan meseleleri nasıl en ince detaylarına kadar vakıf olduğunu; Mütakellimûn (Kelâm alimleri) tarafından kullanılan delilleri, filozofların görüşlerini, Mutasavvıfların keşiflerini nasıl tahsil ettiğini görmüş olduk. Bu kadar geniş ve derin sahalarda, pek çok ilim ehlinin maruz kaldıkları şüphe ve şatahatlara düşmediğini müşahade ettik. Vahdet-i Vücud'dan Vahdet-i Şühûd meselelerine kadar pek çok tehlikeli ve mes'uliyetli sahalarda herhangi bir sapma göstermeksizin, tevhid mertebelerinin en yüksek derecelerine yükselerek, letâif-i zevkiyenin en ince noktalarını bizim önümüze sunduğunu gördük. Bütün bunların üzerinde, tevhid hakikatine ulaşmaya yönelik diğerlerinden çok farklı bir metot ve yöntem ortaya koyduğunu, bunun Kur'an-ı Kerim'in miracı olduğunu anladık.

Said Nursî'nin “tevhid” kavramına olan yaklaşımı hakkındaki bu çalışmamız aracılığıyla, Bediüzzaman'ın bu kavramı en ince hislerine kadar hazmettiğini; hem kendisi hem talebeleri için delaletleri ve mealleri güvenilir olmayan ibare ve ıstılahları tenkit ettiğini; fikir ve düşünce dünyasını tasfiye ederken mefhum ve ıstılahları da tasfiye ettikten sonra uygulamaya geçirdiğini tespit ettik.

Muasır İslâm düşüncesinin en büyük kahramanlarından birisi olan bu zâta Allah rahmet eylesin. Sâlih amelleri yerine getirme gibi büyük bir nimeti ihsan eyleyen Allah'a hamd ve şükürler olsun. Hz. Muhammed (a.s.m.) Efendimize, Âline ve Ashabına salât ve selâm eylesin.

¹⁰⁸ RNK, İşaratü'l-İ'caz, C. 2, s. 1167.

İkinci Bölüm

“İNSAN” KAVRAMI

GİRİŞ

“İnsan” kavramı, Risale-i Nur’da ele alınan anahtar kavramların en önemlilerindendir. Bu kavram, Üstad Bediüzzaman Said Nursî’nin düşünce dünyasına, felsefi/Kur’anî sistematığına nüfuz edebilmemizi sağlayacak muazzam bir çıkış kapısıdır. Bediüzzaman, kâinatı anlamaya çalışırken insanı o kâinatın bir parçası olarak görür. Kâinat, hayat ve hayatın sonuyla ilgili düşüncelerini insanın bizzat kendisine dair düşüncelerinin üzerine oturtur. Bunları da geçerek göklerin ve yerin ufuklarına doğru tedrici olarak ilerler ve her şeyi tefekkür eder. Bir yandan kendi içindeki acz ve fakrı düşünürken diğer yandan da bu âlemlerdeki sonsuz enginliğe bakar. Bu gözlemlerinin akabinde bir varlık/vücut sırrı, varlık şifresi ve felsefi problem olan yaradılış kıssasına bakar. Hâliyle bütün bu bakışlar Kur’an-ı Kerim eksenlidir. Ancak onun Kur’an-ı Kerim’e bakışı sade bir okuyucunun bakışıyla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda bir gözlemci gözüyle tahlillerde bulunmuştur. Zira Kur’an-ı Kerim’i bir gözlemci olarak okumak, “kitab-ı kebir-i kâinatı mütalaa etmek ve sırlarını alenen görmek” anlamına gelmektedir.

Said Nursî, insana da bu zaviyeden bakar. İnsanın kozmik bir varlık olduğunu söyler.

Bediüzzaman’ın düşüncesinde insan sıradan bir varlık olmadığı gibi, sadece yeryüzüne ait bir mahluk değildir. Bunun çok daha ötesinde ve çok daha büyük olup, kozmik bir varlıktır. Yani

insana ait olan vücudi mahiyetin bizzat kendisi, kâinata ilişkin mahiyet-i kübrânın aynısıdır. Yani “insan” denilen bu canlının, sadece ikamet yeri olan şu yeryüzüne hasredilerek ele alınıp kavranılması mümkün değildir. İnsanı anlayabilmek için, onun varlığının bütün varlıkla alakalı olarak ele alınması gerekir. Zira insanın mahiyetini anlamaya çalışırken karşılaştığımız ilk konu, yaratılış veya var oluş illetidir. Temelde insanın var oluşuna ve yaratılışına kaynaklık eden illet nedir? Bu ve benzeri soruları aramızda konuşup dururuz. İşte bu ve benzeri sorulara cevap verdiğimizde, insanın var oluş alanı belirginleşecek ve buradan hareketle insanın kâinata ilişkin mahiyeti anlaşılacaktır.

Kur'an-ı Kerim, Said Nursî'nin düşünce sistematığının temel ve ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu yüzden Said Nursî bize, insanın yaratılış hikâyesinden önce insana verilen halifelik olayından bahseder. Zira insanın yaratılışı, kâinattaki vazifesi belirlendikten sonra gerçekleşmiştir. Çünkü Cenâb-ı Allah'ın şu sözü: “Ve düşün ki Rabbin meleklere ‘Ben yerde muhakkak bir halife yapacağım’ dediği vakit...” (Bakara: 30), Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılışından önce vaki olmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim bu bildirimin yaratılıştan önce olduğunu bizlere anlatmaktadır: “Rabbin melaikeye dediği vakit: Haberinizi olsun, ben bir çamurdan bir beşer yaratmaktayım. Onu tesviye ettim de ruhumdan ona nefh eyledim mi derhâl ona secdeye kapanın!” (Sâd: 71-72) Cenâb-ı Allah, yaratılış sebebini açıklarken şöyle buyurmaktadır:

“Hem o odur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Arş'ı su üstünde idi, hanginiz daha güzel amel yapacaksınız diye sizi imtihan meydanına çıkarmak için...” (Hûd: 7)

Said Nursî'ye göre, derinlemesine bir şekilde insanın var oluşunu anlayabilmek için, insana “kozmik bir varlık” olarak bakmak gerekir. Bu kavram, Bediüzzaman'ın, “İnsan nedir?” sorusunu cevaplamak için kullandığı, kendisine özgü yeni bir kavramdır. Ve bu kavramı Kur'an-ı Kerim'i derinlemesine düşünüp tefsir etmek için anahtar kavram olarak kullanmıştır. Buradan hareketle Bediüzzaman'ın insana Kur'anî bir mefhum yüklediğini, kâinata, hayata ve nihayete dair bütün görüşlerini bunun üzerine bina ettiğini söyleyebiliriz.

Bediüzzaman'a göre, "insan" kavramını tahkik eden bir kimse, kendisini kevnî/kozmetik bir mefhum karşısında bulur. Bu mefhumun küllî bir tanımda özetlenmesi mümkündür. Bunu Risale-i Nur Külliyyatı üzerinde araştırma yapmak suretiyle ortaya koyabiliriz. Ancak bu tanımla insanın bütün var oluş boyutlarını en ince noktasına kadar ele almak ve Bediüzzaman'ın bakış açısıyla ortaya koymak gerekir. Şimdi bu göz kamaştıran mefhum âlemine, alışageldiğimiz kavramsal metotlarla bakalım.

A) TANIM

1) Sözlükte

"E-n-s," kök itibarıyla sözlükte, "açığa çıkma, yakınlaşma, ülfet kurma ve yalnızlık hissetmeme" anlamına gelmektedir. Tercih edilen görüşe göre, bu maddenin diğer sözlük anlamları yine bu kökten türemiştir. Sözlüklerin geneline yakını bu görüştedir. İbn Faris der ki: "E-n-s maddesi tek bir kök olup, "bir şeyin açığa çıkması" anlamına gelir. Aynı zamanda, "vahşiliğe ters düşen her şey" anlamına da gelir. İnsan, 'cin'in zıt anlamlısıdır, demişlerdir. İnsana 'insan' denilmesinin sebebi, açıkta olduğu içindir.

Bir şeyi gördüğünde أَتَيْتُ الشَّيْءَ ifadesini kullandığındandır. Nitekim âyetle de bu manayadır: "Onlardan rüşd üns ederseniz/görürseniz..." (Nisa: 6). Bir şeyi duyduğunda da, أَتَيْتُ الشَّيْءَ ifadesi kullanılır. Bu anlam birinci kullanımdan istiare edilmiştir. El-Hâris der ki:

Bir haber işitmişti, ikinci vakti, / Avcılar onu ürküttü ve de akşamlama yaklaştı. (Şiir)

Ünsiyet, "insanın bir şeye ünsiyet kurması, ondan ürkmemesi" anlamındadır.¹⁰⁹ Ancak "insan" kavramının kökü üzerinde ihtilaf edilmiştir: "Üns" kökünden mi yoksa "nisyan" kökünden mi gelmektedir? "İns" lafzının, tevahhuşun zıddı olan "üns" kökünden geldiğinde çoğunluk görüş birliği içindedir. Lügat âlimlerinin çoğu da "insan" kelimesinin anlamını buna hamletmiştir.

¹⁰⁹ El-Makayis, (hemze, nun, sin) maddesine bakınız.

Ancak bazıları da “üns” kökünden değil de “nesy” kökünden geldiğini söylemiştir. Rağıb el-İsfahanî der ki: “İns, cin kelimesinin zıt anlamlısıdır. İns, “nefret” kelimesinin zıt anlamlısıdır. İnsi, “insana mensup” demektir. Ünsiyeti çok olan kimseye ve ünsiyet kurulabilen her şeye bu kelime kullanılır... İnsana “insan” denilmesinin sebebi, kendi hemcinsleriyle ünsiyeti olmaksızın kıvam bulmaları imkânsız bir yaradılışla yaratıldıkları içindir. Be sebeptedir ki, ‘İnsan tabiatı itibarıyla medenidir’ denilmiştir. Yani hemcinsleri olmaksızın bir hayat sürmesi söz konusu olamadığı gibi, bütün ihtiyaçlarını kendi başına karşılaması da mümkün değildir. Bir görüşe göre de, insana “insan” denilmesinin sebebi, ülfet kurduğu her şeyle ünsiyet kurabildiği içindir. Bir görüşe göre, insan if’ılan kalıbından olup, aslı “insiyan”dır. Kendisine bu ismin verilmesinin sebebi, üzerine aldığı sorumluluğu unutmamasıdır.”¹¹⁰

Bu son mana İbn Abbas’tan da rivayet edilmiştir. Sahibü’l-Lisan der ki: “İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet edilmiştir, demiştir ki: “İnsana insan denilmesinin sebebi, üzerine bir sorumluluk yüklendiği hâlde sorumluluğunu unuttuğu içindir... Bir görüşe göre de, inse ‘ins’ denilmesinin sebebi, ünsiyet edilmeleri, yani görülebilmeleri sebebiyledir. Nitekim cine de cin denilmesinin sebebi, ünsiyet edilememeleri, yani görülememeleri sebebiyledir.”¹¹¹

“İnsan” kelimesinin sözlük anlamında kök mana ne olursa olsun, insan sosyal bir varlık olarak bütün bu anlamları içinde barındırmaktadır. Hemcinsiyle aynı toplumda yaşamakta, birbiriyle yakın ilişki kurmakta, ülfet kurmakta ve kendisiyle ülfet kurulabilmekte, unutmakta ve hatırlamaktadır. İşte bütün semavi dinler bu noktadan hareketle peşpeşe gelmiş, insana devamlı olarak var oluş hakikatini ve evrendeki görevini hatırlatmayı gaye edinmiştir.

2) İstilahta

Bediüzzaman’ın ıstilahında insan, yaradılış ağacının bir semeresi, kâinatın cami bir fihristi, Esmâ-i Hüsnâ’nın en mükemmel bir yansıması, fitratında saklı beka arzusunu gerçekleştir-

¹¹⁰ El-Müfredat, (hemze, nun, sin) maddesine bakınız.

¹¹¹ El-Lisan, (hemze, nun, sin) maddesine bakınız.

mek için çalışan, yeryüzünde halife kılınmakla kâinatın kulluğunu gözlemleyen, Vahid ve Ehad Allah'a külliyen ibadete memur bir varlıktır.

Bunun açıklaması aşağıdaki gibidir:

a) İnsan Yaradılış Ağacının Bir Meyvesidir

İnsana, mahiyeti itibarıyla bir varlık/vücut kavramı olarak bakmak, Said Nursî'ye mahsus Kur'anî bir bakıştır. Zira Bediüzzaman'ın bakış açısına göre kâinat ancak Kur'an-ı Kerim eksenli olarak düşünülebilir. Onun bu tarzı, "Kur'an-ı Kerim'in kavramsal tefsiri" diye adlandırılabilcek yeni bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. İnsanın yaratılış ağacının meyvesi olması, "âdemoğlu" denen varlığın bu evrenin yaratılışındaki temel gaye oluşundandır. Kur'an'ın inşası da bu yöndedir. Zira Allah-u Teala yeryüzünü ve gökleri bu eşsiz misafirin, göklere, yere ve dağlara teklif olunan emanetin taşıyıcısının ağırılanmasına uygun bir surette yaratmıştır: "Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yüklendi. O cidden çok zalim, çok cahil bulunuyor." (Ahzab: 72). Binaenaleyh bu emanetin taşınması işi, Kur'an'ın anlatımına göre, yeryüzü, dağlar ve göklerle irtibatlı kevnî bir hadisedir. Bu bir açıdan böyle iken, diğer bir açıdan bakıldığında da kâinat içindeki bütün yaratılmışların hepsi insanın hizmetine verilmiştir. Ve insan, fıtratı gereği hiçbir kimseye hizmetle mükellef değildir. İnsan sadece kutsal bilgiyi aramak, kemal merdivenlerinde yükselmeye çalışmak, kâinatın Rabbi'ni tanımak ve Allah Sübhanehü ve Teala Hazretleri'ne ibadete tamamen kendini vermek üzere yaratılmıştır.

Bediüzzaman der ki:

“İnsan ise, şecere-i hilkatin zîşuur meyvesidir. Meyve ise, en cemiyetli ve en uzak ve en ziyade nazarı âmm ve şuuru külli bir cüz’üdür.”¹¹²

Yine şöyle der:

“Beşer, şecere-i hilkatin en son cüz’ü olan meyvesidir. Mâ-lumdur ki, bir şeyin semeresi en uzak, en cemiyetli, en nazık, en

¹¹² RNK, Sözlər, s. 90.

ehemmiyetli cüz'üdür. İşte bunun için, semere-i âlem olan insan en cami, en bedî', en âciz, en zayıf ve en latif bir mucize-i kudrettir."¹¹³

Bu ifadeler, mefhum-u muhalefet yoluyla dahi, İlahî yaratmanın bazı türlerde veya bazı mazharlarda noksan olduğu anlamını taşımaz. Hâşâ ki, böyle bir şey söz konusu olsun... Maksat irade-i Rabbanî'nin insanın kâinatta en mükemmel bir yaratılışta olmasına hükmetmiş olduğunu göstermektir. Şöyle ki, insan, Esmâ-i Hüsnâ'nın tecelli ettiği en büyük Rabbanî mazhardır. Bu da Vahid ve Kahhar olan Allah'a boyun bükmesi ve dayanması yoluyla olmaktadır. Böyle olunca da bazı mahlukatın diğer bazılarından, boyun bükme ve ibadetteki kemal cihetiyle daha mükemmel olması mümkündür. Buradaki mükemmellik, yaratma ve muhkem yapma noktasında değildir. Zira Cenâb-ı Allah'ın bütün yarattığı varlıklar gayet sanatlı ve gayet muhkem olup, tabiatıyla varlığın derecesine ve de yaratılma maksadına göre de değişebilmektedir. Maksat kulluğun tamamen kemal-i izharıdır. Nitekim bu meyanda Kur'an-ı Kerim'in bazı sure ve âyetleri de diğer bazılarına göre daha faziletlidir. Zira bu sure ve âyetlerde ya birtakım İlahî maksatlar daha yoğundur ya da İsm-i Azam bulunmaktadır. Aynen bu şekilde insan da, hilkatı ve fitratı ile Allah'ın ism-i Azam'ının mazharıdır, Halık Teala'nın vahdaniyetine delalet etmektedir. Said Nursî, bu manayı açıklamaya sadedinde, Şualar'da insandan bahsederken şöyle der:

"Ve kâinat Kur'an'ının âyet-i kübrâsı,

Ve İsm-i Azam'ı taşıyan âyetü'l-kürsîsi,

Ve kâinat sarayının en mükerrem misafiri,

Ve o saraydaki sair sekenelerde tasarrufa mezun en faal memuru."¹¹⁴

Sonra, insanın semere olması hasebiyle nitelendiği zaafiyet, olumlu manada kullanılmış olup, negatif anlamda değildir. Beşerî zaafiyet Kavî ve Azim olan Allah'a kulluk kapısıdır. Bu nedendir ki, insan her an ve her dem Rabbine muhtaçtır. Bir an O'na dayanmaktan gafil olursa, o zaman yoldan çıkmışlardan

¹¹³ RNK, Sözler, s. 69.

¹¹⁴ RNK, Şualar, s. 960.

olur. Bunun içindir ki, beşer hayatı bidayetinden nihayetine Allah'a kulluktur: "Ve Rabbine kulluk yap, ta sana O yakın gelene kadar..." (Hicr: 99). İnsanın nail olduğu takdir ve ikramın kaynağı da budur. Binaenaleyh yaratılışın meyvesi olması, bütün bu kâinatın onun için hazırlanmış olması manasınadır; bu kâinatta yaşar, ölür, onun ölümü ile de bütün kâinat ölür. Sonra insanın tekrar yaratılmasıyla kâinat tekrar yaratılır. Yani kâinatın tekrar yaratılması, tekrardan insanın yaratılması maksadıyladır. Yukarıda da geçtiği üzere, Cenâb-ı Allah buyurur ki: "Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O cidden çok zalim, çok cahil bulunuyor." (Ahzab: 72) Yine şöyle buyurur:

"...Evvel başladığımız gibi halkı iade edeceğiz, uhdemizde bir va'd, şüphe yok ki biz yaparız." (Enbiya: 104)

Mizanlar kurulacak, son gün için hesap işlemi başlayacak. O son gün (ahiret günü) ki, o gün cennette kalanların cennette, cehennemde kalanların da (Allah muhafaza etsin!) cehennemde ebediyen kalması için ebedî kılınmıştır.

İnsan bütün bunları düşünüp dehşete kapılabilir. Bütün bu kevnî olaylar, yeryüzünün ve gökyüzünün başkalaşması şu "insan" denilen güçsüz bir mahluk için nasıl olmaktadır? İşte Said Nursî, şu sözüyle buna cevap vermektedir:

"Hatıra gelmesin ki, bu küçücük insanın ne ehemmiyeti var ki bu azim dünya onun muhasebe-i a'mâli için kapansın, başka bir daire açılsın? Çünkü bu küçücük insan, camiiyet-i fitrat itibarıyla şu mevcudât içinde bir ustabaşı ve bir dellal-ı saltanat-ı İlahiye ve bir ubûdiyet-i külliyeye mazhar olduğundan, büyük ehemmiyeti vardır."¹¹⁵

Bediüzzaman bir yandan kâinata dair tefekkürde bulunmakta, bir yandan da Kur'an-ı Kerim'i tedebbür etmektedir. Bu şekilde Kur'an naslarından aşikâr olarak görülen, ancak çoğu kez bizlere kapalı kalan şu büyük neticeye ulaşmıştır:

İnsan bu kâinatta hizmet edilendir, hizmetkâr değildir! Yeryüzünde veya gökyüzündeki her şey, doğrudan veya dolaylı ola-

¹¹⁵ RNK, Sözler, s. 26.

rak insana hizmet etmektedir. Meleklerden tutunuz da en basit varlıklara, haşere ve mikroplara kadar her şey, insana hizmet için vardır. Mesela melekler, âlemlerin Rabbi tarafından görevlendirilmişlerdir; Âdem'e secde etme görevinden sonra, cenine ruh üfleme, doğumundan önce ve doğumundan sonra onu koruma, amelini yazma, ruhunu kabzetme ve daha nice görevleri vardır. Sonra bütün hayvanlar, haşereler, mikroplar, her şey, insanın yemeğini, içeceğini ve rızkını üretmek için, çevre sağlığını, yaşadığı atmosferi korumak vs. şeyler için istihdam edilmektedir. Allah'ın izniyle bunların hiçbirisi, yanlış kullanılmadığı sürece insana zarar vermemektedir. Sonra, insana bir bakalım. İnsan hiçbir kimseye hizmet etmiyor. Şayet bir hizmet söz konusu ise onu da kendi kişisel çıkarı için yapıyordur. Mesela bir çoban, koyunları güdüyordur; ama bunu etinden, derisinden ve yününden istifade için, kendi rızkı için yapıyordur. Bütün bunlar gösteriyor ki, insanın yeryüzündeki vazifesi, Vahid ve Kahhar olan Allah'a ibadete kendini adamasıdır.

Bediüzzaman der ki:

“Kâinat içinde bir zerre gibi zayıf, küçük bir mahluk olan şu insan, ubûdiyetin azameti cihetiyle Hâlık-ı Arz ve Semavat'ın mahbup bir abdi ve arzın halifesi, sultanı ve hayvanatın reisi ve hilkat-i kâinatın neticesi ve gayesi oluyor.”¹¹⁶

Dahası Said Nursî, tedebbürü ve tefekkürüyle insanın bütün bu kâinatın var oluşunu tefsir eden hikmetli Rabbanî bir illet olduğunu keşfetmiştir! Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuyor mu:

“Ey insanlar! Sizi ve sizden evvelkileri yaratmış olan Rabbi-nize kulluk ve ibadet ediniz ki korunur müttakilerden olasınız. O sizin için yeri bir döşek yaptı, semayı bir bina ve sizin için semadan bir su indirdi de onunla türlü mahsullerden size bir rızık çıkardı. Siz de artık bilecek hâlde iken tutup da Allah'a denkler tutmayın!” (Bakara: 21-22)

Bir diğer kavlı-î İlahî'de şöyle buyrulur:

“Hem o odur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Arş'ı su üstünde idi, hanginiz daha güzel amel yapacaksınız diye sizi imtihan meydanına çıkarmak için...” (Hud: 7)

¹¹⁶ RNK, Lem'alar, s. 650.

Bu âyet açıkça göstermektedir ki, kâinatın yaratılması "hanginiz daha güzel amel yapacaksınız diye," yani insanın varlığı, imtihanı ve yeryüzüne halife olma hikmetine binaendir!

Said Nursî, tedebbürî tefsirinde bunu şöyle yorumlar, der ki:

"Evet, Zat-ı Hayy-ı Kayyûm, bu kâinatta insanı irade etmiş ve kâinatı onun için yaratmış, denilebilir. Çünkü insan, camiiyet-i tamme ile bütün esmâ-i İlahiye'yi anlar, zevk eder. Hususan rızıktaki zevk cihetiyle pek çok Esmâ-i Hüsnâ'yı anlar. Hâlbuki melaikeler, onları o zevkle bilemezler."¹¹⁷

Bunu daha açık bir ifadeyle şöyle dile getirir:

"Ey insan! Sen, nebati cismaniyetin cihetiyle ve hayvani nefsin itibarıyla sağır bir cüz, hakir bir cüz'î, fakir bir mahluk, zayıf bir hayvansın ki, bütün dehşetli mevcudât-ı seyyalenin dalgaları içinde çalkanıp gidiyorsun. Fakat muhabbet-i İlahiye'nin ziyasını tazammun eden imanın nuruyla münevver olan İslâmiyet'in terbiyesiyle tekemmül edip, insaniyet cihetinde, abdiyyetin içinde bir sultansın; ve cüziyetin içinde bir küllisin; küçüklüğün içinde bir âlemsin; ve hakaretin içinde öyle makamın büyük ve daire-i nezaretin geniş bir nazırsın ki, diyebilirsin: 'Benim Rabb-i Rahîmim dünyayı bana bir hane yaptı. Ay ve güneşi o haneme bir lamba; ve baharı, bir deste gül; ve yazı, bir sofrâ-i nimet; ve hayvanı bana hizmetkâr yaptı. Ve nebatatı o hanemin ziynetli levazımatı yapmıştır.'¹¹⁸

b) İnsan Kâinatın Cami Bir Fihristidir

Yukarıda da anlatıldığı üzere, madem insan şecere-i hilkatin bir semeresidir, öyleyse kaçınılmaz olarak şu engin kâinatın da bir fihristidir. Zira semere/meyve, ağacın bütün genetik/kalıtsal özelliklerinin tamamen bulunduğu bir depodur. Çekirdeğinde ağacı oluşturacak bütün unsurları, ilk yaprakçıklarından köklerine, dallarına, çiçeklerine ve meyvelerine kadar her şeyi ihtiva ettiği, bilinen bir gerçektir. Bütün bunlar, çok yoğun bir surette meyvenin çekirdeğinde bulunur. O kadar ki, o çekirdeği ekersen ondan aynı ağaç meydana gelir. Bediüzzaman bu misali

¹¹⁷ RNK, Lem'alar, s. 825.

¹¹⁸ RNK, Sözlür, s. 141.

istiare ederek, insanın bu engin kâinatta bir merkez mahluk olduğunu bizlere anlatır:

“Her bir şahs-ı insanî, mahiyetinin camiiyetiyle ve küllî şuurıyla ve umumi tasavvuratiyla, bir şahıs iken bir nev hükmüne geçmiştir. Bir neve gelen ve cari olan kanun, o şahs-ı insanîde dahi caridir.”¹¹⁹

Biz burada bu mana karşısında insana, bu kâinat içerisinde sadece gelip geçici bir misafir, dünyaya doğup gelen, birkaç gün yaşayıp sonra ölecek ve ebediyen yok olacak bir mahluk olarak bakamayız. Meyve olma mantığı bunu reddeder. Zira en basit şekliyle meyve, devamlılığın ve ebediliğin sırrı demek olan çekirdeği taşımaktadır. İnsan bu yönüyle kâinatın öz maddesine sahiptir. Said Nursî'nin ifadesiyle söylemek gerekirse, kâinatın fihristesi veya fihristidir. Böyle olunca da insan kâinatın merkezidir, kâinatın Rabbi Allah'a delalet etmede de bütün mahlukatın merciidir. İnsan çekirdek değil midir? Öyleyse cami olmak durumundadır. İşte bu, insan şu kâinatta mevcut bütün hasletlerin; melekî olanlarından şeytani olanlarına, nebati olanından türabî olanına kadar her özelliğın fihristidir, camidir, sözünün anlamıdır. Bediüzzaman'ın risalelerinde bu noktaya birçok atıfta bulunmuştur. Ancak bu hikmetli anlatımın en yoğun işlendiği yer burasıdır. Ayrıca Bediüzzaman'ın, “fihrist” veya “fihriste” kavramını, insanın kuşatıcılığını ve ahlakî enginliğini ifade için de çokça kullandığı görülmektedir. Der ki:

“İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan, o büyük insanın bir fihristesi ve hulasa-sıdır. İnsanda bulunan numunelerin büyük asılları, insan-ı ekberde bizzarure bulunacaktır.”¹²⁰

“Cenâb-ı Hak, insanı, kâinata cami bir nüsha ve 18 bin âlemi havi şu büyük âlemin kitabına bir fihrist olarak yaratmıştır. Ve Esmâ-i Hüsnâ'dan her birisinin tecelligâhı olan her bir âlemden bir örnek, bir numune, insanın cevherinde vedia bırakmıştır.”¹²¹

¹¹⁹ RNK, Sözler, s. 232.

¹²⁰ RNK, Lem'alar, s. 625.

¹²¹ RNK, İşaratü'l-İ'caz, s. 1161.

“İnsan, cismen küçük, zayıf ve âciz olmakla beraber, hayvattan addedildiği hâlde, pek yüksek bir ruhu taşıyor. Ve pek büyük bir istidada maliktir. Ve hasredilmeyecek derecede meyilleri vardır. Ve gayrimütenahi emeller sahibidir ve addedilemez fikirleri vardır. Ve gayrimahdut şehviye ve gadabiye gibi kuvveleri vardır. Ve öyle acayip bir yaradılışı vardır ki, sanki bütün enva ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.”¹²²

Bediüzzaman bu ve benzeri ifadeleri çokça kullanmaktadır. Hatta bizatihi bu ifadeler Risale-i Nur Külliyyatı içinde büyük bir kısım oluşturacak hacimdedir! Buna dair bir misal görmek istersen kendine bak; içindeki hayata dair derin idrake bak. Bu aşırı istekler, hayra karşı muhabbetin, ebedilik sevdan, nimetlere olan düşkünlüğün, egemenlik arzun, sahip olma isteğin, her arzulananı elde etme dileğin vardır. Ve de fitratında gizli bulunan kemale dönük meylin, âlemlerin Rabbi Allah-u Teala'ya seyr ile marifet basamaklarında yükselme râğbetin, büyük ak-rabiyeti ve cennette ebediliği elde etme yolunda kâinatta bir yarışa girme râğbetin vb. duyguların bulunmaktadır. Bütün bunlar insanın küçük cisminin kesinlikle çok üstünde büyük enerjilere sahip olduğunu göstermektedir.

Öyleyse insan, içinde saklı olan fihriste mahiyetindeki enerjisini patlatmaktadır. Kâinatta bulunan bütün bu enerjiler hem yaradılıştan insanda vardır ve âlemlerin Rabbi Allah-u Teala'ya bağlıdır, hem de istinat babından ve büyük bir imanî intisap¹²³ açısından vardır. Buradan hareketle, insan kâinatın fihristesi veya Bediüzzaman'ın bir başka tabiriyle, sonunda âlemlerin Rabbi'ne götüren haritası olma vasfını kazanmıştır. Bir nevi temsili bir tafsilatla şöyle der:

“Evet, şu kâinatta insan bir fihriste-i camia olduğundan, insanın kalbi binler âlemin harita-i maneviyesi hükmündedir. Evet, insanın kafasındaki dimağı, hadsiz telsiz telgraf ve telefonların ‘santral’ denilen merkezi misillü, kâinatın bir nevi merkez-i manevisi olduğunu gösteren hadsiz fûnun ve ulum-u beşeriye olduğu gibi, insanın mahiyetindeki kalbi dahi, hadsiz hakaik-i kâinatın mazharı, medarı, çekirdeği olduğunu; hadd ü hesaba

¹²² RNK, İşaratü l-İ'caz, s. 1215.

¹²³ “İmanî intisap” kavramına bakınız.

gelmeyen ehl-i velayetin yazdıkları milyonlarla nurani kitaplar gösteriyorlar.”¹²⁴

İnsan, en üst irfanî basamak olan Allah’a (azze ve celle) ulaşma seyrinde âlemlerin Rabbi’ne götürülen kudsî marifet basamaklarını adımlamaktadır. Kendinde böyle bir kudret bulmasının sırrı da budur. Yani insan böylece vicdanıyla bütün kâinatı kuşatabilir. Bütün kâinat gibi kendini bir seyir memuru olarak görür. Ve de kevnî bir toplulukta bir birliktelik içinde kendini o sistemin, manzumenin içine kaptırır ve böylelikle Allah’a dellal olur. Bunun için de hilkat ve fitratındaki cami taabbüd hasletlerinden tecelli eden sıfatlarıyla Vahid ve Ehad olan Allah’a küllî bir boyun eğme içinde olacaktır. Böylece de kâinattaki bütün her şeyden daha fazla kevnî işaretleri almaya, taabbüdi hitapları kavramaya iktidar kazanacaktır. Çünkü diğerlerine karşı tefekkür ve tedebbür derinliğine sahiptir, (bütün esmâyı) öğrenme hususiyetini haizdir. Böylelikle de umum ve şümul yolundadır! Nitekim Said Nursî de, Cenâb-ı Allah’ın “Âdeme bütün esmâyı talim etti” (Bakara: 30) âyetinin tefsirinde bunu açıklamaktadır. Böylece insan öğrendi ve öğretti! Bu gayet mühimdir. Zira öğretim faaliyeti, insanda bulunan etkilenme ve etkilemeden mürekkep bir faaliyettir; öğrenmiş ve öğretmiştir: “Ey Âdem, bunlara onları isimleriyle haber ver buyurdu. Bu emir üzerine Âdem, onlara isimleriyle onları haber veriverince de buyurdu ki, dedim mi size Ben her hâlde Semavût-ü Arz’ın gaybını bilirim ve biliyorum ne izhar ediyorsunuz da ne ketmeyliyordunuz.” (Bakara: 32)

c) İnsan, Esmâ-i Hüsnâ’nın En Mükemmel Yansıtıcısıdır

İnsanın fihriste olması, beraberinde Allah’ın bütün Esmâ-i Hüsnâ’sına da mazhar olmasını gerektirir. Zira kâinat, Esmâ-i Hüsnâ nurlarının aksettiği bir mekândır. Çünkü insanın varlığı ve devamlılığı, Allah-u Teala’nın sıfatları olan bu isimlere bağlıdır. Rubûbiyetin anlamı, kâinata, hayata ve nihayete mutlak anlamda malik olmaktır. Kâinatın fihristesi olan insan, bir mahluk olarak bu isimlerin en mükemmel bir şekilde ortaya çıktığı, en belirgin bir hâlde görüldüğü bir mazhardır. İnsandaki şiddetli

¹²⁴ RNK, Mektubat, s. 561.

zayıflık ve şiddetli ihtiyaç hâli, Rabbi ile arasındaki güçlü bağa delalet etmektedir. İstese de istemese de sonuç değişmemektedir. İnsan kâfir bile olsa, Allah'ın yardımından, kader açısından O'na dayanmaktan müstağni kalamaz. İnsanı yaratan, yediren, içiren O'dur. Hastalandığında şifasını veren O'dur. İnsanın bunu kabul edip etmemesi başka bir konudur. Burada anlatılmak istenen, insanın kendi başına kaim olamadığı, kendi başına kaim olamayacak en zayıf mahluk olduğudur! İnsan kâinatta, her işini annesinin gördüğü bir bebek gibidir! Bunun sebebi, mahlukat arasındaki en değersiz varlık olduğundan değildir. Hâşâ! Aksine ihtiyaçlarının çeşitliliğinden, istek ve arzularının çokluğundan, bitip tükenme bilmemesindendir. İnsan bir şey isteyip elde ettiğinde hemen diğerini elde etmeye kalkışmaktadır. Diğer mahluklara baktığımızda ise, onların insana göre, hayat ve maişet ihtiyaçları azdır. Arzuları ve manevî emelleri de öyledir. İnsanda nitekim ilme ve marifete karşı fitrî bir muhabbet vardır. Yaradılıştan gelen keşfetmeye ve haberdar olmaya düşkünlüğü söz konusudur. Bu, sıradan şeyleri bilmekten başlayan yüce kudsî marifete ulaşmaya kadar varan bir muhabbettir. Bütün bu isteklerde, diğer canlılar sınırlı duygulara sahipken, insanın rağbetlerinin ve iştiaklarının sınırı ve sonu yoktur.

İnsanın mir'at/ayine oluşu en mükemmel manadadır. Zira Esmâ-i Hüsnâ nurlarını aksettirmekte, onların Rabbanî cemalini izhar etmektedir. Bunu da Vahid ve Ehad olan Allah'a taabbüdî bir seyir aracılığıyla üç mertebede gerçekleştirmektedir. Bu mertebeleri Bediüzzaman istikra yoluyla ortaya koymuş ve çeşitlerini şöyle beyan etmiştir:

“İnsan öyle bir nüsha-i camiadır ki: Cenâb-ı Hak bütün esmâsını, insanın nefsiyle insana ihsas ediyor... İnsan üç cihetle esmâ-i İlahiye'ye bir ayinedir.

“Birinci Vecih: Gecede zulümat, nasıl nuru gösterir. Öyle de, insan za'f ve aczi ile, fakr u hacatıyla, naks ve kusuruyla bir Kadîr-i Zülcelal'in kudretini, kuvvetini, gınasını, rahmetini bildiriyor ve hakeza pek çok evsaf-ı İlahiye'ye bu suretle ayinedarlık ediyor...

“İkinci Vecih ayinedarlık ise: İnsana verilen numuneler nevinden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', malikiyet, hâkimiyet gibi

cüziyat ile kâinat Malikinin ilmine ve kudretine, basarına, sem'ine, hâkimiyet-i rubûbiyetin ayinedarlık eder...

"Üçüncü Vecih ayinedarlık ise: İnsan, üstünde nakışları görünen esmâ-i İlahiye'ye ayinedarlık eder."¹²⁵

Bunlar onun nurlu simasında görünen, Allah-u Teala'nın sanatının güzelliğine, yaratışının cemaline delalet eden nakışlardır.

Bütün bu manalar sebebiyledir ki, insan Esmâ-i Hüsnâ'nın en mükemmel yansıtıcısı olmuştur. Yani zayıfken ve güçlü iken, fakirken ve zenginken, darda iken ve bollukta iken o esmânın lezzetini en fazla duyan, nurlarından en fazla istifade eden varlık olmuştur. İnsanın fitrattan gelen ihtiyacı, mutlak manada ihtiyacı, doğasındaki yüksek maddî ve manevî zevkî ihtiyaçları vardır. Bütün bunlar harika bir surette, nimetlerde ve rızıklardaki cemali vicdanen idrak etme imkânını insana verir. Böylece insanın ibadeti bütün bu şevkleri, bütün bu vicdanî sezgileri taşıma gücü bulur. İşte insan, açlık ve fakirliğin hararetini bildiği içindir ki, rızkın ve zenginliğin cemalini idrak edebilmektedir. Aksi hâlde bunları nasıl hissedebilirdi. Esmâ-i Hüsnâ nurlarına karşı fitraten bir bağı vardır ki, bu tadı alabilmektedir. Aksi hâlde bunlardan nasıl haberdar olabilirdi!

Bediüzzaman'ın şu sözleri çok harikadır:

"Enva-ı zîhayat içinde en ziyade rızkın envaina muhtaç, insandır. Cenâb-ı Hak, insanı bütün esmâsına cami' bir aynе ve bütün rahmetinin hazinelerinin müddeharatını tartacak, tanıyacak cihazata malik bir mucize-i kudret ve bütün esmâsının cilvelerinin ve sanatlarının inceliklerini mizana çekecek aletleri havî bir halife-i arz suretinde halk etmiştir. Onun için hadsiz bir ihtiyaç verip, maddî ve manevî rızkın hadsiz envaina muhtaç etmiştir."¹²⁶

Allah-u Teala, varlıkları o kadar mükemmel yaratmıştır ki, birbirine zıt gibi görünen şeyler arada bir zıtlık oluşturmaksızın bir arada bulunabilmektedir. Böylelikle İlahî kudretin, Rabbanî azametinin âyetlerinden bir âyet meydana gelmekte, halikiyyetin

¹²⁵ RNK, Sözler, s. 315.

¹²⁶ RNK, Mektubat, s. 522.

şuallarından göz kamaştıran bir şua ortaya çıkmaktadır: Yani insan ne kadar zayıf olursa "Nur" ismini o kadar güçlü bir netlikte yansıtacak, şevk ve muhabbetin vicdanî duygularını gösterirken o kadar güzel bir parlaklık verecektir. Öyle ki, hasta iken, aç iken ve muhtaç iken insan, herhangi bir şeye karşı olan rağbet ve muhabbetindeki gibi, daha fazla yansıtıcı ve kâinattaki esmâ-i Rabbaniyenin burhanlarını daha güçlü ibraz edicidir... İşte, "İnsanın gücü zayıflığından gelmektedir, kemali noksanlığındadır" sözünün manası budur. Çünkü noksanlık ve zayıflık hissine kapılmak, kişinin kendinde zillet duygusunu, boyun eğme ve teslim olma rağbetini derinleştirmektedir. Bu hâl, kuvvet sahibi, Metin ve Razzak Allah'a seyr yolunda olunca taabbüdün kemali, seyrin de cemali olur. Cenâb-ı Peygamber Efendimizin "Dua ibadettir"¹²⁷ sözünün manası da budur. Çünkü dua, muhtaçlığı, fakirliği, eksikliği ve de Vahid ve Kahhar olan Allah'a boyun bükmenin temeli olan bütün beşerî zaafiyet manalarının en doğru ifadesidir. Bediüzzaman'ın, "İnsan, Esmâ-i Hüsnâ'nın yansımasıdır" sözündeki maksadı da budur, der ki:

"Cenâb-ı Hak, insana giydirdiği vücud libasını sanatına mazhar ediyor. İnsanı bir model yapmış, o vücud libasını o model üstünde keser, biçer, tebdil eder, tağyir eder; muhtelif esmâsının cilvesini gösterir. Şâfi ismi hastalığı istediği gibi, Rezzâk ismi de açlığı iktiza ediyor. Ve hakeza..."¹²⁸

Bu mantıkla insandaki zaafiyet olumlu bir sıfat, Allah'ın insana verdiği paha biçilemez bir nimet olmaktadır. Bu çerçevede, kulun Rabbine tövbe, tevekkül, fakirlik, acziyet, şükür, iştiaak ve muhabbet hâlinde seyri esnasında bütün iman dereceleri, ihsan menzilleri hem anlaşılır, hem de lezzetlerini verir. Said Nursî bu manayı daha açık bir şekilde şöyle izah eder:

"Cenâb-ı Hak hadsiz kudret ve nihayetsiz rahmetini göstermek için insanda hadsiz bir acz, nihayetsiz bir fakr derç eylemiştir. Hem hadsiz nukuş-u esmâsını göstermek için insanı öyle bir surette halk etmiş ki, hadsiz cihetlerle elemeler aldığı gibi, hadsiz cihetlerle de lezzetler alabilir bir makine hükmünde yaratmış.

¹²⁷ İmam Ahmed ve diğer dördü rivayet etmiştir. Elbanî "Sahihü'l-Camiu's-Sağîr" 3407'de tashih etmiştir.

¹²⁸ RNK, Lem'alar, s. 581.

Ve o makine-i insaniyede yüzer alet var. Her birinin elemi ayrı, lezzeti ayrı, vazifesi ayrı, mükâfatı ayrıdır. Âdeta insan-ı ekber olan âlemde tecelli eden bütün esmâ-i İlahiye, bir âlem-i asgar olan insanda dahi o esmânın umumiyetle cilveleri var. Bunda sıhhat ve afiyet ve lezaiz gibi nâfi' emirler, nasıl şükürü dedirtir, o makineyi çok cihetlerle vazifelerine sevk eder. İnsan da bir şükür fabrikası gibi olur. Öyle de: Musibetlerle, hastalıklarla, âlâm ile sair müheyyiç ve muharrik arızalar ile o makinenin diğer çarklarını harekete getirir, tehyiç eder. Mahiyet-i insaniyede münderiç olan acz ve za'f ve fakr madenini işlettiriyor. Bir lisanla değil, belki her bir âzânın lisanıyla bir iltica, bir istimdat vaziyeti verir. Güya insan o arızalarla ayrı ayrı binler kalemi tazammun eden müteharrik bir kalem olur. Sahife-i hayatında veya hut Levh-i Misalî'de mukadderat-ı hayatını yazar, esmâ-i İlahiye'ye bir ilanname yapar ve bir kaside-i manzume-i Sübhaniye hükmüne geçip vazife-i fıtratını ifa eder."¹²⁹

Bu itibarla, insanın yaradılış gayesi, bu kevnî anlamıyla insanın Esmâ-i Hüsnâ'yı aksettiren en mükemmel mahluk oluşundadır.

d) İnsan, Fıtratında Saklı Beka Arzusunu Gerçekleştirmeye Çalışır

Üstad Said Nursî, insana kozmik bir varlık olarak bakar. Bu meyanda temellerini Kur'an-ı Kerim'de bulan önemli bir cümle kullanır. Özetle, "İnsan ebedî bir mahiyettir" der. Yani insanın varlığı ebedîdir, fena bulmak, yokluk çukurlarında kaybolup gitmek için yaratılmamıştır. Derunundaki ruh, nefha-i Rabbanî tarafından gelmiştir. Bu da ona bu yüksek kevnî özelliği vermiştir. Bu sayede mahiyeti ebedilik kazanmış ve de tabiatıyla ibadete yatkın hâle gelmiştir. Zira ibadet, insanın doğasında bulunan, içinden fışkırp Bâkî olan Allah-u Teala'ya doğru coşan beka sevgisidir. Bediüzzaman der ki:

"Şimdi ebediyeti isteyen ve ebet için halk olunan ve ihsana karşı perestiş eden ve firaktan müteallim olan ruh-u insan, kalkıp abdest alıp şu asr vaktinde ikindi namazını kılmak için Kadim-i Bâkî ve Kayyûm-u Sermedî'nin dergâh-ı samedaniyesine

¹²⁹ RNK, Lem'alar, s. 583.

arz-ı münacat ederek, zevalsiz ve nihayetsiz rahmetinin iltifatına iltica edip, hesapsız nimetlerine karşı şükür ve hamd eder.”¹³⁰

İnsandaki baki kalma tabiatı, uhrevî manasıyla Bediüzzaman'ın tefekkür ve tedebbürünün temelini oluşturan en büyük hakikatlerdendir. Birçok yerde bunu dile getirir:

“İnsan ibadet için halk olunduğunu, fitratı ve cihazat-ı maneviyesi gösteriyor. Zira hayat-ı dünyevîyesine lazım olan amel ve iktidar cihetinde en edna bir serçe kuşuna yetişmez. Fakat hayat-ı manevîye ve uhrevîyesine lazım olan ilim ve iftikar ile tazarru ve ibadet cihetinde hayvanatın sultanı ve kumandanı hükmündedir.”¹³¹

Bediüzzaman, insanın ebediliğini ispat için birçok naklî delil kullanır. Bunun yanı sıra çok latif aklî istidlallerde de bulunur. Mesela insan, farklı şekilleriyle ebediliğe karşı aşırı bir muhabbet, yok olmaya karşı ise aşırı bir nefret duygusu taşır. Bunu bir misalle açıklar. Daha uygun ifadesiyle, farz-ı misal bir izah getirir. Bu öyle bir izahtır ki, vicdanen o düşüncenin hak olduğunu sana kabul ettirir. Der ki:

“İnsandaki istidat ebade nazırdır. Eğer istersen insanîyetin cevherine ve natıkiyetin kıymetine ve istidadın muktezasına tememmül ve tetkik et. Sonra da o cevher-i insanîyetin en küçük ve en hasis hizmetkârı olan hayale bak, gör, yanına git ve de: ‘Ey hayal ağa, beşaret sana! Dünya ve mafihanın saltanatı, milyonlar sene ömürle beraber sana verilecektir. Fakat akıbetin dönmeksizin fena ve ademdir.’ Acaba hayal sana nasıl mukabele edecek? Ayâ, istibşar ve sürur veyahut telehhüf ve tahassürle cevap verecektir? Ecel, neam, evet, cevher-i insanîyet a'mak-ı vicdanın dibinde enin ve hanin edip bağırarak: ‘Eyvah, vâ hasretâ saadet-i ebediyenin fıkdanına!’”¹³²

Başka bir yerde de şöyle der:

“Mesela aklın bir hizmetkârı ve tasvircisi olan kuvve-i hayaliye denilse ki: ‘Sana bir milyon sene ömür ile saltanat-ı dünya verilecek, fakat ahirde mutlaka hiç olacaksın.’ Tevehhüm aldat-

¹³⁰ RNK, Sözler, s. 17.

¹³¹ RNK, Sözler, s. 8.

¹³² RNK, Muhakemat, s. 2028.

mamak, nefis karışmamak şartıyla 'oh' yerine 'âh' diyecek ve teessüf edecek. Demek en büyük fânî, en küçük bir alet ve cihazat-ı insaniyeyi doyuramıyor. İşte bu istidattandır ki, insanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin envaina yayılmış arzuları gösterir ki, bu insan ebet için halk edilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona bir misafirhanedir ve ahiretine bir intizar salonudur!"¹³³

Said Nursî, dakik bir psikolojik tahlil ve derin bir vicdanî yoklama ile, insan karakterini deşifre eder. Âdemoğlunun vicdanî deneyimlerini detaylı bir şekilde gösterir. Nebevi hadislerde vurgulandığı gibi, beka ve uzun ömür sevgisi üzere yaratılmış olduğunu beyan eder. Beşer fıtratı ve insan garizasındaki ortak paydayı olduğu gibi ortaya koyar. Nitekim Peygamber Efendimiz de (a.s.m.) şöyle buyurmaktadır:

"Âdemoğlu yaşlanır, iki şey de onunla beraber yaşlanır: mal ve uzun ömür sevgisi."¹³⁴

Bediüzzaman bu manayı bizzat arz eder. Ancak Kur'an-ı Kerim'in ve Peygamber Efendimizin insan varlığını tefsir eden metinlerini tefsir, güzel bir temsille arz eder. Bediüzzaman'ın sözü bir nevi, usulcülerin ifadesiyle vahyin tahkik-i manatı kabilinden olup insan nefsinin ifade etmektedir. Zira ebediyen sürecek uzun bir yaşam sevgisi insanda fitrî bir durumdur. Bu sevginin doğuracağı sıkıntıları ancak ahiret gününe iman hafifletebilir. Şu âyet-i kerime bu şekilde anlaşılmalıdır:

"Elbette onları insanların hayata en hırslı, en düşkün olanları olarak bulacak, hatta müşriklerden bile daha düşkün bulacaksınız. Onların her biri bin sene ömür sürmeyi arzular..." (Bakara: 96)

Bu duygular gerçekte sadece Yahudilere, Hristiyanlara ve müşriklere ait değildir. Evet, ahiret gününe iman etmedikleri veya bu iman onlarda çok zayıf olması sebebiyle onlardaki bu duygu aşırı ve abartılıdır. Ancak bu duygu beşer tabiatının bir parçasıdır. Bu nedenle mü'min insanda da bir dereceye kadar

¹³³ RNK, Sözler, s. 39.

¹³⁴ Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmiştir.

bulunmaktadır. Bunu ifade eden birçok hadis-i şerif vardır. Nitekim bir hadis-i kudsîde de Allah-u Teala şöyle buyurmaktadır:

“Müslüman kulunun ruhunu kabzetmekte tereddüt ettiğim gibi hiçbir şeyde tereddüt etmedim. O ölümü sevimsiz görmekte, Ben ise onun üzülmesini sevimsiz görmekteyim. Oysa ölümü de kaçınılmazdır!”¹³⁵

Yine Müslim'in Sahih'inde Hz. Peygamber'in (a.s.m.) Hz. Mûsâ'dan (a.s.) haber verdiği şu rivayeti de bunu göstermektedir:

Ölüm meleği, Hz. Mûsâ'ya geldiğinde Hz. Mûsâ bir yumruk atıp gözünün birini çıkarttı.¹³⁶ Bu türden rivayetler araştırıldığında çokça bulunabilir. Bütün bunlar Bediüzzaman'ın görüşünü desteklemektedir: “İnsanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin envaina yayılmış arzuları gösterir ki, bu insan ebet için halk edilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona bir misafirhanedir ve ahiretine bir intizar salonudur.”¹³⁷

Said Nursî'ye göre “beka” kelimesinin özel bir anlamı vardır. Gerçek bekayı, ancak Allah'a kavuşma, rıza kapısına ulaşma saadetinde ermiş kimseler elde edebilir. Ahiretten önce daha dünyada iken, kalbini huzurla, Rabbine karşı sevgiyle dolduran, beka lezzetini tadar. Bu da ona Allah-u Teala'ya giden yolda enerji verir de, hayatın vahşetini, ölümün ürpertisini duymaz. Rabbine giden yolu şaşıran kimse ise, yokluk/adem çukurlarında ayağı kayıp düşer, ölümü kesin bir son, varlık âleminde tamamen bir kopuş olarak görür de kalbi büsbütün üzüntüyle dolar. Nitekim Cenâb-ı Allah buyuruyor ki: “...Ahiretten ümidi kesmişler, kabirlerde olan kâfirlerin ümit kestikleri gibi ümitsizliğe düşmüşlerdir.” (Mümtehine: 13) Bediüzzaman, birtakım işaret ve nüktelerle Kur'an-ı Kerim'den bu manayı elde eder:

“İnsan eğer kesrete dalıp, kâinat içinde boğulup dünyanın muhabbetiyle serserim olarak fânilerin tebessümlerine aldansa, onların kucaklarına atılsa, elbette nihayetsiz bir hasarete düşer.

¹³⁵ Buharî rivayet etmiştir.

¹³⁶ Hikâyenin tamamı için Sahih-i Müslim'e, Müsned-i Ahmed'e ve diğer hadis kitaplarına bakınız.

¹³⁷ RNK, ?

Hem fena, hem fâni, hem ademe düşer. Hem manen kendini idam eder. Eğer lisan-ı Kur'an'dan kalp kulağıyla iman derslerini işitip başını kaldırsa, vahdete müteveccih olsa, ubûdiyetin miracıyla arş-ı kemalata çıkabilir. Baki bir insan olur.”¹³⁸

Şüphe yok ki, insandaki ibadet etme arzusu fitrî bir duygudur. Zira insan bekaya karşı muhabbet duyan bir fıtratta yaratılmıştır. Ancak bu arzular ibadette tecelli etmek yerine bazen enaniyette tecelli edebilir. Madem bu hâl fitrî bir durumdur, bir şekilde ortaya çıkması kaçınılmaz olacak, bir şekilde otomatik olarak kendini gösterecektir. Bu ya olumlu anlamda, Bâkî olan Allah Sübhanehü'yü arama, kudsî marifet yolunda seyir şeklinde olur ya da olumsuz anlamda, yeryüzünde zorbalık yapma, kendini ilah edinme şeklinde olur ve bu kimse böylelikle ebedîlik ve devamlılık arzularını gerçekleştirebileceğini zanneder. Oysa bu olsa olsa ahiretten önce dünyada manevî olarak fena bulma ve yok olma demektir.

Kozmik anlamıyla insanın gerçek mahiyetine ulaşmanın tek yolu, nefsi enaniyetten kurtarmaktır. Böylece o mahiyet-i hakiye, vehmî olan enaniyetini öldürerek Bâkî olan Allah Sübhanehü ile baki kalmaya gayret sarf edebilecektir. Bediüzzaman, enaniyetten kurtulmanın yolunu, onu ismî manası ile değil harfî manasıyla görmekten geçtiğini söyler. Yani varlığı, lügavi manasında da olduğu gibi, bağımlıdır, bizzat kendisinin bir varlığı yoktur. Hak olan isim, âlemlerin Rabbi olan Allah-u Teala'dır. “Ben” ifadesi ise bu tefekkür bağlamında, Said Nursî'nin kevnî manadan anladığına göre, ancak bir “harf”tir. Yani bu “ben” var olabilmek için, Bâkî olan Allah Sübhanehü'ye tabidir.

Gayet bedi' bir ifadeyle der ki:

“İ'lem Eyyühel-Aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı, insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır. Cenâb-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfiyi açan 'ene' namında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat ene de kapısı kapalı bir bilmedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.

¹³⁸ RNK, Sözlür, s. 130.

"Evet, Cenâb-ı Hak, insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir ki, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazi bir vahid-i kıyasi yapsın.

"Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip, insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan 'ene'nin iki veçhi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız ka-bil-i feyizdir, fail değildir. Diğer veçhi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fail bilir.

"Enenin mahiyeti mevhumedir, rubûbiyeti hayalîdir. Vücudu bir şeye hamil olamaz. Ancak mizanü'l-hararet gibi, Vâcibü'l-Vücud'un rubûbiyetine ait sıfat-ı mutlaka-i muhitayı bilmek için bir mizan vazifesini görüyor.

"Eğer insan benliğine mizan nazarıyla bakarsa, kâinattan zihnine akıp gelen afaki malumatı kendi malumatıyla tasarrufat ve sıfat-ı İlahiye'yi de kendi sıfatıyla tasdik eder. Yine merciine iade eder. Ve bu sayede 'Nefsini tezkiye eden felaha ermiştir' (Şems: 9) kavli-i İlahîsinin şümulüne dâhil olarak bihakkın emaneti ifa etmiş olur.

"Fakat kendisine müstakil nazarıyla bakmakla kendisini malik itikat ederse, 'Nefsini kirletip gömen de hüsrana uğramıştır' (Şems: 10) kavli-i İlahîsinin şümulüne dâhil olmakla emanette hıyanet etmiş olur. Zira semavat ve arzın, hamlinden korkarak imtina ettikleri cihet, 'ene'nin bu cihetidir. Çünkü dalâletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar. Eğer vaktiyle o 'ene'nin şiddetli bir terbiyeyle başı kırılmaz ise büyür, insanın vücudunu yutar.

"Eğer milletin de enaniyeti inzıam ederse, Sâniin emrine karşı mübarezeyle çıkar. Tam manasıyla bir şeytan olur. Sonra halkı da kendisine kıyas eder, esbabı da o kıyasa dâhil eder, büyük bir şirke düşer. -El'iyazü billah...-

"Bu noktada gözünü salıversen, bütün ufukları açsan, gözünün sana geri dönmesiyle yüzünde kapanır. Çünkü her şeyi içindeki 'ben'den bir renk ile görürsün. Bu açıdan da haddizatında onun rengi şirk ve Allah'ı tanımamaktır. Bütün afak apa-

çık âyetlerle donatılmış olsa da, 'ene'de bütün âyetleri saran karanlık bir nokta yine kalır."¹³⁹

Peygamber'in (a.s.m.) kapıdaki kimseye, "Kim o?" diye sorduğunda "Ben" cevabını vermesine kızması boş yere değildir. Buharî ve Müslim Sahihayn'da Cabir b. Abdullah'dan (r.a.) rivayet şöyle:

"Peygamber'den (a.s.m.) içeri girmek için izin istemiştim. 'Kimdir o?' dedi. 'Ben' dedim. Peygamber (a.s.m.), 'Ben! Ben!' dedi."

Müslim'in rivayetinde "Ben! Ben! diyerek, çıktı" şeklindedir. Müslim bu hadisin zikredildiği bâba, "Kimdir O? Sorusuna Kapıyı Çalan Kimsenin 'Ben' Demesinin Mekruh Olduğunu Anlatan Bâb" başlığını koymuştur. Kapıyı çalan kimseye Peygamber'in (a.s.m.) "Ben! Ben!" diye çıkışması, bu bağlamda bu tür bir ifadeyi kullanmanın yasak olduğunu bildirmek içindir. Zira bu ifade, İblis'in Hz. Adem'e (a.s.) karşı büyüklenerek kullandığı bir ifadedir. Böbürlenmiş ve kibirlenmiş, secde etmesi emredildiğinde âlemlerin Rabbine karşı bu ifadeyi kullanmış, "Ben ondan hayırlıyım" demişti. Nitekim şu âyet-i kerime bu olayı anlatmaktadır:

"Sana buyurdu: 'Emrettiğim hâlde secde etmemene mâni ne oldu?' 'Ben' dedi, 'ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.' Hemen buyurdu: 'İn oradan! Ne haddine ki orada tekebbür edesin! Haydi çık, çünkü sen alçaklardan-sın!'" (A'raf: 12-13)

Bir hadis-i şerifte de Cenâb-ı Peygamber'den (a.s.m.) şöyle dediği rivayet olunmaktadır:

"Mûsâ zamanında iki adam soy kütüklerini sayıyorlardı. Biri, ben falan oğlu filanım, diye başladı, dokuz batın kadar saydı. 'Sen kimlerdensin, anasız herif!' dedi. Diğeri de, ben filan oğlu filan İslâm oğluyum, dedi. Bunun üzerine Allah-u Teala, Mûsâ'ya vahyetti: 'Soy kütüklerini sayan o iki kimseye söyle: sen ey dokuz kişi soy kütüğünden sayan kişi, o dokuz kişi cehennemde,

¹³⁹ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1347.

sen de onuncuları cehennemdesin! Sen soy kütüğünden iki kişi sayan kişi, o iki kişi cennette, sen de üçüncüleri cennettesin.”¹⁴⁰

Yolun sonunda İslâm potasında eriyen bu “ben” İslâm’da “İslâm oğlu!” olmuştur. Sahibinin şuurundaki varlığı ise, Said Nursî’nin de açıkladığı gibi, harfî anlamıyladır, ismî/müstakil anlamıyla değildir. Ancak kendi zatında bir teselsül içinde uzayan ve bütün enaniyet güçlerini gerçekleştirmek için çabalayan “ene/-ben” ise, sahibinin şuurunda ismî/müstakil anlamıyladır. Taabbüdi alanda ene/ben şuuru taşımak, Şâri-i Hakîm’in maksadına tamamen muhaliftir. Kur’an-ı Kerim ve sünnette delillerini gösterdiğimiz insanın kemale ermesi meselesi, insanın fakirliğini, zayıflığını, Vahid ve Kahhâr olan Allah’a muhtaç olduğunu hissetmesine bağlıdır. Aksi bir durum, kulluk mantığına terstir. Bu açıdan akide/inanç düzeyinde de bir tehlike oluşturmaktadır.

İnsanın bekayı elde etmeye yönelik fitrî arzusu, ahlakî olarak harfî bakış ve ismî bakış olarak ikiye ayrıldığı gibi, aynı şekilde ekol olarak da bu manada ikiye ayrılabilir. Batı felsefesinin eskiden günümüze değin gelen problemlerinin kaynağı da budur. Zira eskiden olduğu gibi bugün de, Batı felsefesinin hedefi, insanı ilahlaştırmak, enesine ismî anlamıyla bakmaktır! Bu da yolun sonunda kaybolmaya ve yokluğa götürmüştür. Bu son, eneyi ilahlaştırmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Bediüzzaman der ki:

“Mühim bir mesele: ‘Ene’nin iki veçhi vardır. Bir veçhini nübüvvet almıştır, bir veçhini de felsefe almıştır.

“Birinci vecih, ubûdiyet-i mahzaya menşe’dir. Mahiyeti harfiye olup, müstakil değildir. Vücudu tebaî olup, asli değildir. Malikiyeti vehmî olup, hakiki değildir. Vazifesi, Hâlık’ın sıfatını fehmetmek için bir mizan ve bir mikyas olmaktır. Enbiya (Aleyhimüsselâm), enaniyetin bu veçhine bakmakla, mülkü tamamen Allah’a teslim ederek ne mülkünde, ne rubûbiyetinde, ne ulûhiyetinde şeriki olmadığına hükmetmişlerdir. Enenin bu veçhinden Cenâb-ı Hak şecere-i tuba-i ubûdiyeti inbat edip, dal ve budakları kâinat bahçesinde enbiya, evliya, siddikin gibi mübarek semereleri vermiştir.

¹⁴⁰ Nesâî, Beyhakî ve Ziyâ Übey’den (r.anh) rivayet etmiştir. El-Elbânî, Sahih-i camii’s-Sağır: 1492’da bu hadisi “sahih” diye değerlendirmiştir.

"İkinci veçhi alan felsefe, enenin vücudunu asli ve kendisini müstakil ve malik-i hakiki olduğunu zu'metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zatıyla tekemmül-ü hayattır. Enenin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalâletler çıkmıştır...

"Küçük âlemde, yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor. İkisi de tagutlardandır! '...Artık her kim Taguta küfredip Allah'a iman eylerse, o işte en sağlam tutamağa yapışmıştır; öyle ki onun için kopmak yok, Allah işidir, bilir' (Bakara: 256)."¹⁴¹

İnsandaki beka arzusu, nübüvvete sığınmazsa, zalimane bir egemenlik, haksız yere başkalarına hâkim olma, onların hayat ve var olma haklarına karşı gelme arzusunun doğurduğu neticeler sebebiyle şerler cehennemine döner. İşte bu tamamen Batı felsefesinin bugün vardığı noktadır; parkurun sonunda kustuğu sömürgeci, egoist, despot düşünce hâlâ dünyaya sıkıntılar çek-tirmektedir. Bütün bunlar ahiretteki cezanın, ebedî azabın yüce İlahî adaletin özü olduğunu desteklemektedir. O İlahî adalet zalim eneye, asıl yaradılış gayesini, kâinattaki var oluş görevini bırakıp sapması, Bâkî olan Allah'ın yoluna girerek ebedilik semalarında uçması için insana bahşedilen o muazzam enerjiyi doğru bir hedef için kullanmayıp kayması sebebi, ne büyük bir ceza öngörmüştür.

Said Nursî diyor ki:

"İnsanın kendisini sevmesi, sadece kendi çıkarını araması, sadece kendi zatını sevmesi, enenin ve enaniyetin en habis şekillerindendir. Bu meylin yanına inat ve gurur da bitişince, insanlığın henüz adımı koymadığı korkunç rezillikler doğacaktır. Bu, cehennemin gerekliliğine bir delil olduğu gibi, bunun cehennemden başka bir karşılığının da olmadığını bir delilidir!"¹⁴²

Buradan hareketle Said Nursî, insandaki bekaya yönelik kevnî arzusunun, var oluş ifadesinde doğru bir şekilde kendini bulduğunda sadece Külliyyatta değil, cüziyyatta da yararlı olacağı inancındadır. Yani enenin karıştığı hiçbir hayati konu başarıya ve ebediliğe ulaşamazken, enenin kalkmasıyla devamlılık kazan-

¹⁴¹ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1347.

¹⁴² RNK, Sözler, s. 39.

maktadır. Bütün her şeyde bu böyledir. Hatta Risale-i Nur'lar-
dan bahsederken şunu söyler:

“Ey Said! Temiz ol! Tamamen kendinden geç ve enaniyeti
terk et, toprak gibi mutlak tevazu göster ki, Risale-i Nur'ların
safiyetine leke gelmesin, insanlar nezdinde onun kıymeti düş-
mesin...”¹⁴³

e) İnsan Yeryüzünde Halife Olmakla Kâinatın Ubûdiye- tini Müşahedeye Memurdur

Bediüzzaman'ın penceresinden Kur'an-ı Kerim âyetlerine
baktığımızda, insanın yeryüzünde halife olmasının taabbüdi bir
manası olduğunu görürüz. Yani bu, bir tür görevlendirmedir.
Bütün diğer varlıklara niyabeten küllî bir görevdir, yüceler yüce-
si Allah-u Teala'ya giden şümüllü seyirdeki bütün diğer cüz'î va-
zifeleri de tamamen kuşatmaktadır. Kâinat bütün mahlukat ara-
sından, ibadet edenlere büyük bir mescit olsun diye var edilmiş-
tir. Şu âyet-i kerimeler de bunu ifade etmektedir:

“Ve ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye
yaratım.” (Zâriyat: 56) “Ve biz, o göklerle yeri ve aralarındakile-
ri oyunculukla yaratmadık. İkisini de ancak hak sebebiyle yarat-
tık ve lakin pek çokları bilmezler.” (Duhân: 38-39)

Öyleyse insane, ibadet eden bir kâinatta bulunmaktadır. Al-
lah-u Teala'nın enfüste ve afaktaki âyetlerini okurken, göklerin
ve yerin yaradılışını tedebbür ederken onun ibadetine bütün kâ-
inat şahitlik etmektedir. Bütün bunları vicdanında hissederek
ibadet eder bir vaziyette Rabbinin yoluna girmektedir. Yani
Vahid ve Kahhar olan Allah'a şümüllü ve küllî bir ibadette bulu-
nacaktır. Said Nursî'den istifadeyle ifade ettiğimiz gibi, insanın
yeryüzündeki halifelîği, “kâinatın ibadetini müşahade etmektir.”
Bu nedenle de küllî ve şümüllü bir ibadet olmuştur. Bu nokta-
dandır ki, Said Nursî insanın ibadetine de kevnî bir nazarla ba-
kar, der ki:

“Sani-i Hakîm, âlem-i ekberi öyle bedî' bir surette halk edip
ayat-ı kibriyasını üstünde nakşetmiş ki, kâinatı bir mescid-i ke-
bir şekline döndürmüş ve insanı dahi öyle bir tarzda icad edip

¹⁴³ El-Melâhık fî fıkhr'd-Da'veti'n-Nûr, s. 110.

ona akıl vererek, onunla o mucizat-ı sanatına ve o bedî' kudreti-ne karşı secde-i hayret ettirerek, ona ayat-ı kibriyayı okutturup, kemerbeste-i ubûdiyet ettirerek, o mescid-i kebirde bir abd-i sâcid fitratında yaratmıştır. Hiç mümkün müdür ki, şu mescid-i kebirin içindeki sâcidlerin, âbidlerin mabud-u hakikleri, o Sâni'-i Vahid-i Ehad'den başkası olabilsin?"¹⁴⁴

Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesinin sebebi, bu küllî ibadeti yerine getirmesi, diğer varlıkların da ibadetine kevnî anlamıyla güzel müşahede etmesidir. İşte bu açıdan insanoğlunun yeryüzünde halife olması, yukarıda da açıkladığımız gibi, temel olmuştur. Bediüzzaman der ki:

"Hz. Âdem'in melaikelere karşı kabiliyet-i hilafet için bir mucizesi olan talim-i esmâdır ki, bir hadise-i cüziyedir. Şöyle bir düstur-u küllinin ucudur ki:

"Nev'-i beşere camiiyet-i istidat cihetiyle talim olunan hadsiz ulum ve kâinatın envaina muhit pek çok fûnun ve Hâlıkın şuunat ve evsafına şamil kesretli maarifin talimidir ki, nev-i beşere değil yalnız melaikelere, belki semavat ve arz ve dağlara karşı emanet-i kübrâyı haml davasında bir rûçhaniyet vermiştir."¹⁴⁵

Said Nursî'nin sözünü ettiği emanet-i kübrâ'nın/büyük emanetin manası, taabbüdde/ibadet etmede Allah'a boyun eğen ve delalet edenler cemaatinde kâinata imamlık yapmaktır. Öyleyse bu insan, "kâinat" denilen büyük bir mescidin imamıdır, burada ibadet eden, diğer varlıkların önüne geçerek imamlık yapmaktadır. Bütün varlıklar istesin veya istemesin ibadet etmek durumundadır. Bu demektir ki, bütün kâinat muntazam bir saf olup namazda insana, âlemlerin Rabbi Allah-u Teala'ya giden yolculukta imamlarına uymuşlardır. Bediüzzaman diyor ki:

"Evet, bu kâinatı bu derece in'amat ile dolduran Zat-ı Kerim-i Zülcemal, zîşuurlardan o nimetlere karşı şükür istemesi, zarurî ve bedihidir. Hem bu kâinatı bu kadar mucizat-ı sanatla tezyin eden o Zat-ı Hakîm-i Zülcelal, elbette bilbedahe zîşuurlar içinde en mümtaz birisini kendine muhatap ve tercüman ve ibadına

¹⁴⁴ RNK, Mektubat, s. 453.

¹⁴⁵ RNK, Sözler, s. 98.

mübelliğ ve imam yapacaktır. Hem bu kâinatı hadd ü hesaba gelmez tecelliyat-ı cemal ve kemalatına mazhar eden o Zat-ı Cemil-i Zülkema, elbette bilbedahe sevdiği ve izharını istediği cemal ve kemal ve esmâ ve sanatının en camî' ve en mükemmel mikyas ve medarı olan bir zata, her hâlde en ekmel bir vaziyet-i ubûdiyeti verecek ve onun vaziyetini sairlerine numune-i imtisal edip herkesi onun ittibâna sevk edecek, ta ki o güzel vaziyeti başkalarında da görünsün..."¹⁴⁶

İnsanın İlahî hitaba, risalete, nübüvvete konu olmasının kaynağı da budur. İbadeti ifade etme yükümlülüğü insana verilmiştir. Şümullü ibadeti dile getirecek olan, bütün kâinatı araştırarak, tafsilatıyla değil ama icmalen ibadet olan bütün hâlleri kuşatacak olan insandır. Yani Vahid olan Allah'a ibadet eden ve onun vahdaniyetine delalet eden her şeyi kuşatmak, insanın sorumluluğundadır. İnsanda var olan insanca konuşma kabiliyeti bu büyük görevi, yeryüzünde ibadeti üstlenen halife olması, şümullü kevnî ibadete tanıklık etmesi ve Allah'a giden camî' seyrinde ifadesini bulması görevini yerine getirmesi için ona verilmiştir. İnsanın, âlemlerin Rabbi'nin hitabına mazhar olması, Allah'a yemin ederim ki, çok büyük bir hadisedir, şu zayıf yaratık insana yapılmış pek yüce bir ikramdır. Bunun karşısında muhabbet dolu olan bir kul, Allah'ın sunduğu bu nimetlere, verdiği bu ehliyet ve şerefe karşı ancak âlemlerin Rabbi Allah'a secdeye kapanabilir. Şüphesiz tedebbür dolu bir şahsiyet olan Bediüzzaman, vicdanıyla bu büyük hakikate ulaşmıştır:

"İnsanın, âlemlerin Rabbi'nin hitabına mazhar olması!"

Risale-i Nur'da her vesileyle Allah'ın nimetleri karşısında, Allah'ın lütufları karşısında hayretlere kapılmış bir kimsenin ifadeleri kullanılır.

İnsanı ibadet ve teklifle mükellef kılan İlahî hitap, küllî ve kevnî bir hitaptır. Yani insan, Vahid ve Ehad olan Allah'a ait camî bir kul olması hasebiyle muhatap kılındığından onun âdemî varlığında, başkalarında parça parça olan hususlar toplu hâldedir. Bunlara, insanın kâinatın semeresi olması ve de Esmâ-i Hüsnâ'yı en mükemmel aksettirici olması konularından bahse-

¹⁴⁶ RNK, Lem'alar, s. 608.

derken değinilmiştir. Kur'an, insanı, bu kevnî, küllî ve şümullü vasfından dolayı muhatap almaktadır. Bediüzzaman, ifadesiyle:

"Cenâb-ı Hak ve Mâbûd-u Bilhak, insanı şu kâinat içinde rubûbiyet-i mutlakasına ve umum âlemlere rubûbiyet-i ammesine karşı en ehemmiyetli bir abd ve hitabat-ı Sübhâniyesine en mütefekkir bir muhatap ve mazhariyet-i esmâsına en cami bir ayna ve onu İsm-i Azam'ın tecellisine ve her isimde bulunan İsm-i Azamlık mertebesinin tecellisine mazhar bir ahsen-i takvimde, en güzel bir mucize-i kudret ve hazain-i rahmetinin müştemilatını tartmak, tanımak için, en ziyade mizan ve aletlere malik bir müdakkik ve nihaysiz nimetlerine en ziyade muhtaç ve fenadan en ziyade müteallim ve bekaya en ziyade müştak ve hayvanat içinde en nazik ve en nazdar ve en fakir ve en muhtaç ve hayat-ı dünyeviyece en müteallim ve en bedbaht ve istidatça en ulvî ve en yüksek surette"¹⁴⁷ yaratmıştır.

İnsanın herkesin sözcülüğünü üstlenmesi, herkesin derdini dile getirici olması, her şeyle Allah'a ibadet edici olması bu yüzdendir! Onun kâinat üzerindeki fikrî gözetimi her şeyi kuşatmıştır. Şöyle ki, kâinattaki her şeyi Vahid olan Allah Sübhanehü yaratmıştır. Böylece bu kuşatıcı fikrî gözetimle insan bir yandan ibadet etmekte bir yandan da Allah-u Teala'yı seyretmektedir. Sanki insane, ibadetinde bütün bu kâinat adına konuşmaktadır. Bu ne harika bir tasvirdir! Said Nursî, insanın beden cihazına konulmuş olan ve şümullü ibadet görevini yerine getirmesi için kendisine verilen "sözcülük" vasfı nimetinin sırrına dikkat çekerek bu tasviri dile getirmekte ve herkes adına demektedir ki:

"Hem nasıl ki kâinattaki sanatı, kemal-i intizamından kitap şekline girdi; insandaki sıbgatı ve nakş-ı hikmeti dahi hitap çiçeğini açtı. Yani o sanat, o derece manidar ve hassas ve güzeldir ki, o makine-i zihayattaki cihazatı, fonograf gibi nutka geldi, söyledirdi. Ve öyle bir ahsen-i takvim içinde bir sıbga-i Rabbanîye vermiş ki, o maddi, cismani, camit kafada, manevi, gaybi, hayattar olan beyan ve hitap çiçeği açıldı. Ve o insan kafasındaki kabiliyet-i nutk u beyana, o derece ulvî cihazat ve istidat verdi ki, Sultan-ı Ezelî'ye muhatap olacak bir makamda inkişaf ettirdi,

¹⁴⁷ RNK, Sözler, s. 39.

terakki verdi. Yani fitrat-ı insaniyedeki sıbgat-ı Rabbaniye, hitab-ı İlahî çiçeğini açtı.”¹⁴⁸

“Hitab-ı İlahî çiçeği” olma özelliği, insandaki sözcü olma vasfı sayesinde. Bu öylesine acip bir alettir ki, tesbih, tahmit, tehlil, tekbir, dua ve de Vahid ve Kahhar olan Allah-u Teala’ya yapılan türlü senalar aracılığıyla sıfatlarına, esmâsının ve rubûbiyetinin nurlarına, sınırsız iktidarının genişliğine ve mutlak saltanatına delalet eden kelimeler sayesinde yapılan seyr ile, insana kevnî ve şümullü ibadetten, tefekkürî müşahededen bahsetme imkânı vermektedir. Hz. Peygamber Efendimizin (a.s.m.) hadisinde de aynen geçmektedir: “Göklerin dolusu, yerlerin ve arasındakilerin dolusunca, sonrasında meşiet ettiğin her şeyin dolusunca... Ey övgü ve yüceltmeye layık Allah’ım!”¹⁴⁹. Bu, bütün kâinatı tefekkür dolu bir okuma değil midir? Bütün kâinat adına bir konuşma değil midir? Kâinattaki bütün zerreler sayısınca ibadet değil midir? Bütün bunlar, Said Nursî’nin “sözcü” kelimesine yüklediği manaların bizzat kendisidir. “Natikiyet/sözcülük” kelimesi, mantıkçıların içini boşalttıkları, insanı hayvandan ayırmak için kullandıkları, mekanik bir ayraç olarak kullanılan bir lafız hâline gelmiştir. Mantıkçıların meşhur tanımlarına göre, “insan hayvan-ı natiktir.” Oysa bu lafız, Said Nursî’ye göre büyük kevnî bir mefhumdur. Said Nursî, insana hitapla diyor ki:

“Fakat vazife ve mertebe noktasında, sen şu haşmetli kâinatın dikkatli bir seyircisi, şu hikmetli mevcudâtın belagatlı bir lisan-ı natığı ve şu kitab-ı âlemin anlayışlı bir mütalaacısı ve şu tesbih eden mahlukatın hayretli bir nazırı ve şu ibadet eden masnuatın hürmetli bir ustabaşısı hükmündesin.”¹⁵⁰

Öyleyse insan bütün kâinatın Vahid ve Kahhar Allah’a ibadeti ni müşahade etmekte, Allah’a giden kafilenin içinde bulunmaktadır. Hatta sevgililer kervanının coşkulu nağmecisidir. Bunu hem sözlü hem de umumi ve ahlakî davranışlarla yapmaktadır. Bir yandan da Allah’ın kendisine bahşettiği güzel sesle, kafiye Kur’an-ı Kerim’de geçen veya Peygamber’den (a.s.m.) riva-

¹⁴⁸ RNK, Mektûbât, s. 454.

¹⁴⁹ Müslim rivayet etmiştir.

¹⁵⁰ RNK, Sözler, s. 141.

yet olunmuş büyük küllî duaları okumaktadır. Ayrıca sayıya ve hesaba gelmeyecek vicdanî duyularını ve ihtiyaçlarının söyletiği duaları terennüm etmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, insanın bütün kâinatın Allah'a ibadetlerini müşahede etmesi, bir tür ibadet safında onlara imamlığına benzemektedir. Bu yüzdendir ki, kâinat, ibadetini sanki ancak insanla yerine getirebilmektedir. Bu, cemaatin namazının imamla kaim olması gibidir. Aynı zamanda insanın yeryüzünde halife olmasının temel manalarından da biridir. Bediüzzaman der ki:

“Yani nasıl ki kâinat sırr-ı kayyûmiyetle kaimdir. Öyle de, ism-i Kayyûm'un mazhar-ı ekmeli olan insan ile, bir cihette kâinat kıyam bulur; yani kâinatın ekser hikmetleri, maslahatları, gayeleri insana baktığı için, güya insandaki cilve-i kayyûmiyet, kâinata bir direktir.”¹⁵¹

Bu anlamıyla insane, mahlukat üzerine bir müşahit/gözlemci, Allah'a giden yolda da bir kumandandır. İnsan tefekkür ve tedebbürüyle kâinatın ibadet ve tesbihatını müşahede etmekte, vicdan düzeyinde Allah'a ibadetinde bütün bunları zihninde canlı tutmaktadır. Zira insan secdesini veya tefekkürünü, bütün kâinatın Allah'ı secde ve tesbih hâlinde olduğunun şuurunda olarak yapmaktadır. Onun bu hakikati müşahadesi sayesinde kalbine bir tür ünsiyet dolmaktadır. Çünkü her şeyin Vahid ve Kahhar Allah'a ait olduğunu görmekte ve müşahede etmekte, Allah'a olan seyrinde/yolculuğunda da bütün bunlar ona bir anlam katmakta, yeryüzünde halife olmasının temelini teşkil etmektedir. Kıyamet günündeki hesabının küllî olması da bu yüzdendir! Kendisine verilen imkânların büyüklüğü, yüklendiği sorumlulukların yüceliğine göredir. Bediüzzaman der ki:

“Acaba hiç kabil midir ki, insan, hilafet ve emanetle mükerrem olsun, rubûbiyetin külliyyat-ı şuununa şahit olarak kesret dairelerinde, vahdaniyet-i İlahiye'nin dellallığını ilan etmekle, ekser mevcudâtın tesbihat ve ibadetlerine müdahale edip zabıtlık ve müşahitlik derecesine çıksın da, sonra kabre gidip rahatla yatsın ve uyandırılmasın? Küçük büyük her amellerinden sual

¹⁵¹ RNK, Lem'alar, s: 825.

edilmesin? Mahşere gidip mahkeme-i kübrâyı görmesin? Hayır ve asla!”¹⁵²

İnsana yüklenmiş olan İlahî mükellefiyet, kevnî bir mükellefiyettir! Yani insan, yukarıda adı anılan itibarlarla, fihriste olması, camiiyeti ve şahitliği itibarıyla mükelleftir. Bu sebepledir ki, ona yüklenen emanet, göklerin, yerin ve dağların yüklenmeyi kabul etmeyip ürperdikleri kadar büyük bir emanettir! Bütün bu sayılanlar kevnî varlıklardır! Yukarıda da açıkladığımız gibi, bu emanet, “kâinata imamlık yapma” vazifesidir. Varlık âlemindeki bütün diğer mahluklara, her şeyi kuşatan bir ibadet safında herkesin sözcüsü olarak imam ve naip olarak bir mahlukun Allah-u Teala’nın huzuruna çıkması kolay bir olay değildir. “Halifelik” kavramı temelde naiplik anlamı taşır. Bu açıdan da insanın naipliği iki anlamıyladır: Yukarıda izah ettiğimiz şekilde kâinattaki her şeye naiplik yapmak, ikincisi ise mahlukatı Allah’a yönlendirme hususunda Allah’a naiplik yapmaktır. Bu sebepledir ki, insana hiçbir hizmet yükü yüklenmemiş, her şey ona hizmetçi kılınmıştır! Böylelikle, görevini hakkıyla yerine getirebilme imkânı verilmiş, mahlukat içinde Allah’a en fazla ibadet eden olması sağlanmıştır.

“Hem hiç kabil midir ki, Hâkim-i Bilhak, Rahîm-i Mutlak, insana öyle bir istidat verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden çekindiği emanet-i kübrâyı tahammül edip, yani küçücük cüz’î ölçüleriyle, sanatçılarıyla Hâlıkının muhit sıfatlarını, küllî şuuratını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bilip; hem yerde en nazik, nazenin, nazdar, âciz, zaif yaratıp; hâlbuki bütün yerin nebati ve hayvani olan mahlukatına bir nevi tanzimat memuru yapıp, onların tarz-ı tesbihat ve ibadetlerine müdahale ettirip, kâinattaki icraat-ı İlahiye’ye küçücük mikyasta bir temsil gösterip, rubûbiyet-i Sübhaniyeyi fiilen ve kalen kâinatta ilan ettirmek, meleklerine tercih edip hilafet rütbesini verdiği hâlde, ona bütün bu vazifelerinin gayesi ve neticesi ve semeresi olan saadet-i ebediyeyi vermesin?”¹⁵³

İnsan mademki kâinatın ibadetini müşahade etmektedir, öyleyse kendi hizmetine verilen mahlukatın, doğru yöne, tek bir

¹⁵² RNK, Sözlür, s. 34.

¹⁵³ RNK, Sözlür, s. 39.

kibleye, Vahid ve Ehad olan Allah-u Teala'ya ibadete yönlendirilmesi görevini de yerine getirmek zorundadır. Beşeriyetin genel medeniyet adına ortaya koyduğu bütün sanatlar ve ürünler Allah'a ibadete yönelik olmalı, bütün bunları yaradılış gayesi için kullanılmalıdır. İnsanı ibadet gayesinden çevirmemelidir. Aksi hâlde çok çetin ve zorlu bir hesaba maruz kalacaktır. İnsan yeryüzünün imarından sorumludur. Kendisini ibadet edenlere imam olarak halife kılan Allah'ın sultanıyla yeryüzünü idareye memurdur. Madem insan,

“Bu mahiyetteki arzın her tarafına hükmeden ve ekser mah-lukatına tasarruf eden ve ekser zîhayat mevcudâtını teshir edip kendi etrafına toplattıran ve ekser masnuatını kendi hevesatının hendesiyle ve ihtiyacatının düsturlarıyla öyle güzelce tanzim ve teşhir ve tezyin ve çok antika nevilerini liste gibi birer yerlerde öyle toplayıp süslettirir ki, değil yalnız ins ve cin nazarlarını, belki semavat ehlinin ve kâinatın nazar-ı dikkatlerini ve takdirlerini ve kâinat sahibinin nazar-ı istihsanını celp etmekle gayet büyük bir ehemmiyet ve kıymet alan ve bu haysiyetle bu kâinatın hikmet-i hilkati ve büyük neticesi ve kıymetli meyvesi ve arzın halifesi olduğunu fenleriyle, sanatlarıyla gösteren... ve dünya cihetinde Sani-i Âlem'in mucizeli sanatlarını gayet güzelce teşhir ve tanzim ettiği için, isyan ve küfrüyle beraber dünyada bırakılan ve azabı tehir edilen ve bu hizmeti için imhal edilip muvaffakiyet gören nev-i benî-Âdem var.”¹⁵⁴

Bütün bunlar sebebiyledir ki, yeryüzü Kur'an-ı Kerim'de zikredilen o büyük değeri haiz olmuştur. Bu latif manaya Bediüzzaman ince sezgisi, safiyetini Allah-u Teala'nın kâinattaki âyetlerini müşahededen alan safi nazarı ile ulaşmaktadır. Bakmıştır ki, dünya semasının fezalarında çok basit bir nokta kadar olan yeryüzü, Kur'an-ı Kerim'de defalarca göklerin bir muadili olarak zikredilmektedir. Mesela aşağıdaki âyetler bu kabildendir:

“Ya o küfredenler görmediler mi ki gökler ile yer bitişik idi-yi de biz onları ayırdık?” (Enbiya: 30)

“Bir tenzil olarak indirdik o yaradandan ki hem yeri yarattı, hem o yüksek yüksek gökleri...” (Taha: 3)

¹⁵⁴ RNK, Şualar, s. 945.

"Hem O O'dur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı, Arş'ı, su üstünde idi, hanginiz daha güzel amel yapacaksınız diye sizi imtihan meydanına çıkarmak için." (Hud: 7)

Bu anlamda pek çok âyet vardır.

Yaradılış serüveninde yeryüzünün zikredilmesi –ki, yedi kat göklere ve içindekilere göre yeryüzü bir zerre mesabesindedir– yeryüzünün şerefine ve özelliğine delalet etmektedir. Bu, yeryüzünün kendisine ait bir durum değil, yeryüzünde sakın olan insandan, bu mükerrem Rabbanî halifeden kaynaklanmaktadır. Yeryüzü, insanın Allah'a ibadet ettiği vatanıdır; Allah-u Teala'ya doğru, mahlukat üzerindeki müşahedesi ile çıktığı şümüllü seyri yeryüzünden başlamaktadır. Bu sebeplerledir ki, yeryüzü insana özgü bir yerdir, onun hayatına ve yaşamasına uygundur. Hem kendisini hem de medeniyet ve uygarlık araçlarından icad ettiği her şeyi içinde barındırabilecek bir yapıdadır. Aynı zamanda da ibadet hayatı için elverişlidir. Ve de kâinattaki bütün hakikatleri özet bir fihriste, ifadeli bir temsil yoluyla arz edecek bir mazhar-
dır. Bediüzzaman der ki:

"İşte bunun için, semere-i âlem olan insan en cami, en bedî', en âciz, en zaif ve en latif bir mucize-i kudret olduğundan, beşiği ve meskeni olan zemin, asumana nispeten maddeten küçük-lüğüyle ve hakaretiyle beraber manen ve sanaten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün mucizat-ı sanatın meşheri, sergisi ve bütün tecelliyat-ı esmâsının mazharı, nokta-i mihrakiyesi ve nihayetsiz faaliyet-i Rabbanîyenin mahşeri ve makesi ve hadsiz Hallakîyet-i İlahîye'nin, hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-ı sagiresinde, cevvadane icadın medar ve çarşısı; ve pek geniş ahiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta numune-gâhı ve mensucat-ı ebedîyenin sür'atle işleyen tezgâhı ve menazır-ı sermedîyenin sür'atle değişen taklitgâhı ve besatin-i daime-nin tohumcuklarına sür'atle sümbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur."¹⁵⁵

Bu imtihan maksadıyla yeryüzü, Peygamber'in (a.s.m.) sözüne denk olarak asaleten insan için tezyin edilmiştir: "Dünya tatlı ve tazedir. Kim onu hakkıyla alırsa ona bereketli kılınır. Nice de

¹⁵⁵ RNK, Sözler, s. 70.

nefsinin şehvetinin peşinden gidenler vardır ki, kıyamet günü ateşten başka bir şey bulamayacaklardır.”¹⁵⁶ Buradan hareketle, insanın yeryüzünde halife olması, Halık Teala Hazretleri'nin bedi sanatlarını arz etmesini, bu dünyada cezp edici güzel bir şekilde onları tanzim etmesini gerekli kılmıştır. Bunun böyle olduğunu bilince, Said Nursî'nin: “İnsan yeryüzünde halife olmakla, kâinatın kulluğuna tanıklık etmektedir” sözünü nasıl söylediğini anlayabilirsin.

f) Vahid ve Ehad Allah-u Teala'ya Külliye İbadet

İnsanın Allah'a ulaşma yolunda bir süs misali yerine getirdiği küllî ibadet, esasen Said Nursî'nin beyan ettiği gibi, Allah'ın insana yerleştirmiş olduğu üstün mezîyetlere ve istidadındaki camiiyetine bakar. Bundan dolayıdır ki, insan, kâinattaki varlıklar içinde Allah-u Teala'ya yönelik fakirliğini ve ihtiyaçlarını dile getirmede diğer varlıklar arasında en geniş kapsamlısı olmuştur. Buradan hareketle, insandaki kemalin, zaaf yönlerindeki şiddetten geldiğini söyleyebiliriz. Bu özellik aslen kulluğun da esasıdır. Böylece insan, fitrat ve cami bir hilkat özelliğini üzerinde taşımakla bütün varlıklardan daha ayrıcalıklı hâle gelmiştir. Bediüzzaman der ki:

“Nev-i beşere camiiyet-i istidat cihetiyle talim olunan hadsiz ulum ve kâinatın envaina muhit pek çok fûnun ve Hâlık'ın şuanat ve evsafına şamil kesretli maarifin talimidir ki, nev-i beşere, değil yalnız melaikelere, belki semavat ve arz ve dağlara karşı emanet-i kübrâyı haml davasında bir rüçhaniyet vermiş...”¹⁵⁷

Bu kevnî ve küllî kulluk, insanın üstün konumuyla ilgili sırrı da ortaya koyar. Bediüzzaman der ki:

“Şu mevcudât içinde şu umumi rubûbiyeti bütün dekaikiyle, şu azim saltanat-ı ulûhiyeti bütün hakaikiyle görecektir, insan nevi vardır.”¹⁵⁸

Bütün kâinat bir tek mescitte, şu kâinat mescidinde Allah'a ibadet etmektedir. Her varlık, iradî veya gayr-i iradî olarak bu

¹⁵⁶ Taberânî rivayet etmiştir. El-Elbânî, Sahih-i camii's-Sağır: 3410 bu hadisi “sahih” diye değerlendirmiştir.

¹⁵⁷ RNK, Sözlür, s. 98.

¹⁵⁸ RNK, Sözlür, s. 257.

küllî namazda safa girmiş, el-pençe divan durmuştur. Bu varlıklar içinde sadece insan kendi hâline bırakılmış ve iradesiyle hareket etme vasfı verilmiştir. Kendisi isterse bu kemalatı iradesiyle elde edebilir. Ondan sadece, kendi ihtiyarıyla seçtiği kabul edilir. Bu durum, ibadette kemal mertebesidir. Öyleyse insana düşen sadece, sevgililer kafilesine katıldığını beyan etmek, küllî vuslat yolunda seyretmeye başlamaktır. Gaybın ipleri kâinattaki her şeyi birbirine bağlar. Ona düşen görev, sadece kalbini sağlam ve kopmaz bağlarla ona en yakın olan Allah'a raptetmesi ve "...Hatta hiçbir şey yoktur ki O'nu hamdıyla tesbih etmesin ve lakin siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız" (İsra: 44) âyetindeki hakikate binaen ibadet edenler saffında imam olarak yerini almasıdır. Bediüzzaman bu doğrultuda şöyle der:

"İnsan santral gibi, bütün hilkatın nizamlarına ve fıtratın kanunlarına ve kâinattaki nevamis-i İlahiye'nin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh insanın o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lazımdır ki umumi cereyanı temin etsin... Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin... Bu da ancak, o emir ve nevahiden ibaret olan ibadetle olur."¹⁵⁹

Bediüzzaman'ın ifade ettiği "küllî ibadet" kavramı, "kâinat-taki bütün unsurlarla irtibata geçme" manasını içinde barındırır. Bu irtibatın en belirgin göstergesi ise "tefekür"dür. İnsan her fırsatta, ciddi bir şekilde, Allah'a olan yolculuğunda, etrafındaki sırları çözmeye, yaradılış feleğindeki bütün kevnî hareketleri anlamaya çalışır. Böylelikle, varlık âlemindeki her bir canlının fıtratında bulunan ibadet etme mükellefiyeti içinde gizli sırrı anlayabilir. Buradan, kendi yaradılışının sırrını, ibadet görevini düşünür. Düşüncesinin ve bakışının ulaştığı noktada, İlahî hikmetlerin sırlarını kavradığı anda hakiki bir hikmet sahibi olur, birçok hayra ulaşır. "Hikmet verilene çok bir hayır verilmiş demektir ve bunu ancak temiz akıllılar anlar." (Bakara: 269) Ayrıca hakikatleri idrak etmek suretiyle, Allah'a ulaşma yolculuğunda bütün abitlerin efendisi ve önderi hâline gelir.

¹⁵⁹ RNK, İşaratü'l-İ'caz, s. 1215.

İnsan böylelikle “gerçek insan” sıfatını kazanmış ve de görmüş olduğu izzet-i ikrama sebep olan yeryüzündeki halifelik görevine ehil hâlde gelmiş olur. İnsan bu ehliyeti insanlık görevini yerine getirerek kazanır ya da isyan ve azgınlık ederek kaybeder. İnsan olmaktan çıkar; geriye sadece dışı insana benzeyen bir görüntüsü kalır. Bu ifadeler, Bediüzzaman’ın düşüncesinde sıkça geçmekte, küllî bir hâl almakta, hatta “insanlık” kavramı ona göre farklı bir boyut kazanmaktadır. Bunun açıklaması, Allah’ın izniyle ileride gelecektir.¹⁶⁰ Der ki:

“Ahsen-i takvim suretinde yaratılan insan, hayat-ı dünyeviye yeye hasr-ı fikir etse, yüz derece sermayece hayvandan yüksek olduğu hâlde, yüz derece serçe kuşu gibi bir hayvandan aşağı düşer.”¹⁶¹

İnsan, “ibadat ve tefekküratla hakiki insan olur, ahsen-i takvimde olduğunu gösterir, imanın yümnüyle emanete layık/emin bir halife-i arz olur.”¹⁶²

İnsandaki irfanî bilgiye karşı olan sevgi ve iştiaak, onu, Allah’ı bilenler kervanına katılmaya yöneltir. Bu yönü dikkate alındığında, yaratılanlar arasında Allah’ı insandan daha fazla tanıyan bir varlık söz konusu değildir. İnsan, Esmâ-i Hüsnâ nurlarından en çok istifade eden varlıktır. Zira insanda bulunan ihtiyaçlar hiçbir mahlukta bulunmayacak kadar çoktur:

“Demek ki, insanın vazife-i fitriyesi, taallümle tekemmüldür, dua ile ubûdiyettir... Demek insan bu âleme ilim ve dua vasıtasıyla tekemmül etmek için gelmiştir... Mahiyet ve istidat itibarıyla her şey ilme bağlıdır. Ve bütün ulum-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu, marifetullahtır ve onun üssül-esası da iman-ı billahtır.”¹⁶³

Bediüzzaman bir başka yerde, bu durumu “marifet-i kudsiye” diye adlandırır.

İnsan bu sayede küllî ibadet esası üzerine kulluğunu bina eder. İnsana şümullü irfanî kapasite ve istidadın verilmesi, onda bulunan ve ona marifetullah derecelerinin en üstüne çıkma im-

¹⁶⁰ Bu konu aynı bölümde “bu kavramın türevleri” başlığı altında zikredilecektir.

¹⁶¹ RNK, Sözler, s. 139.

¹⁶² RNK, Sözler, s. 142.

¹⁶³ RNK, Sözler, s. 134.

kânı bahşeden şümüllü hasletlerin bir neticesidir. Bediüzzaman şöyle der:

“İnsan, şecere-i hilkatin meyvesi olduğundan, meyve gibi en uzak ve en cami’ ve umuma bakar ve umumun cihetü’l-vahdetini içinde saklar bir kalp çekirdeğini taşıyan ve yüzü kesrete, fenaya, dünyaya bakan bir mahluktur. Ubûdiyet ise, onun yüzünü fenadan bekaya, halktan Hakk’a, kesretten vahdete, müntehadan mebd’e çeviren bir hayt-ı vuslat yahut mebd’ ve münteha ortasında bir nokta-i ittisaldır.”¹⁶⁴

Bediüzzaman, insanın ifa ettiği ibadetteki külliyyet kavramını işleterek fikrî problemleri de inanç çerçevesinde çözüme kavuşturur. Bu konu, bazı art niyetli insanlar tarafından İslâm’a şüphe getirmek maksadıyla kullanılan bir konudur. Bediüzzaman bu şüpheleri bertaraf etme ve Kur’anî hakikatleri açıklama görevini üstlenmiştir. Tarihte benzerine rastlanmayacak bir şekilde 20. yüzyılın ilk yarısında, İslâm toplumlarında yayılan açık dinsizlik dalgasına karşı durma görevini uhdesine almıştır. Bu şüphe Allah-u Teala’nın dünyada birkaç günlük kısa bir zaman geçirmiş bir kâfire, ebedî ve kalıcı sonsuz bir azapla azap etmesinin nasıl bir adalet olduğu yönünde ortaya atılmış bir şüphedir. Bu şüpheli soru, “Şayet bir azap olacaksa, bunun dünyada yaşadığı kadar olması adaletin bir gereği değil midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

İnsanın halifeliğinden, ona verilen muazzam imkânlardan ve sınırsız fırsatlardan söz ettiğimizde, bütün bunların farklı şekillerde Allah-u Teala’ya ibadet için verilmiş olduğunu görürüz. Bu durum da tabiatıyla, hemen ardından insanın kâinata önderlik ve imamlık yapma özelliğini doğurmaktadır. Said Nursî’nin beyan ettiği gibi, Allah’a ulaşma yolunda kulun şümüllü bir ibadet ve kulluk görevini yerine getirme yükümlülüğü vardır. Dolayısıyla insanın bu yöndeki en küçük bir ihmali ve isyanı, alacağı cezanın da seviyesinin yükselmesine sebep olacaktır. Bir diğer ifadeyle, kulluktaki en küçük bir aksama, cezanın suçla aynı kategoriden olmasını gerektirmektedir. Aynı şey mükafat için de geçerlidir. Yani ya ebedî/külli bir saadet ya da –Allah korusun!–

¹⁶⁴ RNK, Sözler, s. 159.

külli bir azap söz konusudur. İnsanın Rabbine itaatkârlığı, kâinatın imamı olması hasebiyle, külli bir itaatkârlık olduğu gibi, inkârcılığı da külli olmak durumundadır. Said Nursî (r.a.) bunu şöyle ifade eder:

“Hem hatıra gelmesin ki: Kısacık bir ömürde nasıl ebedî bir azaba müstehak olur?

“Zira küfür, şu mektubat-ı Samedaniye derecesinde ve kıymetinde olan kâinatı manasız, gayesiz bir derekeye düşürdüğü için, bütün kâinata karşı bir tahkir olduğu gibi, bu mevcudâtta cilveleri, nakışları görünen bütün esmâ-i kudsiye-i İlahiye’yi inkâr ile ret ve Cenâb-ı Hakk’ın hakkaniyet ve sıdkını gösteren gayrimütenahi bütün delillerini tekzip olduğundan nihayetsiz bir cinayettir. Nihayetsiz cinayet ise, nihayetsiz azabı icap eder...”¹⁶⁵

İnsan, yerine getirmekte olduğu küllî ibadet sayesinde kâinatın merkezi olma özelliğini taşır. Bu sebeple, layık olduğu en yüksek kevnî fitrat seviyesine yükselebilir. Böylelikle, Vahid ve Kahhar olan Allah’a olan kulluğu ve ibadeti sürekli kemale erme özelliğine sahiptir. Allah-u Teala’ya olan ibadet ve kulluk yolculuğunda, üzerinde bütün kâinata ve varlıklara imamlık özelliği tecelli etmektedir. İnsanın, sahip olduğu kozmik mahiyetinin farkında olması, vicdanını ünsiyet, emel ve kuvvetle doldurmakta, diğer yandan da hayatın faydasını ve de gaybi boyutunun derinliğini hissettirmektedir. Bütün bu önemli özellikler ciddiyetle ve son derece iştiaklı bir şekilde kulluk vazifesini ve kâinata şahitlik görevini yerine getirmesini sağlar. Ancak bütün bu düşünceler ve vicdanî duyuşlar ancak iman yoluyla sezinlenebilir. Zira netice itibarıyla bu mesele, düşünce ve inanç meselesidir. Doğru bir okumayla tüm kâinatı bu gözle değerlendirmekle böyle bir mertebeye çıkacaktır. Ancak imanî vicdan, insandaki bu kuşatıcı enerjiyi ortaya çıkartmakta, gaybi boyutlarıyla kevnî mahiyeti anlamasına imkân vermekte ve de anlattığımız gibi, insana özel bir ünsiyet, amel ve ibadet için muazzam bir kabiliyet bahşetmektedir. İman, insanın kâinatı okumasını ehadiyet ve vahidiyet üzerine oturtmaktadır. Yani sanatta ve yaratmada bir-

¹⁶⁵ RNK, Sözler, s. 26.

liği, sonra diğer varlıklarla neticede ve maksatta birliği öngörmektedir. Bediüzzaman şöyle der:

“Hem cilve-i ehadiyet sırrıyla, en küçük bir zîhayat mahluk, kâinatın bir misal-i musaggarası ve küçük bir fihristesi hükmünde olduğundan, o tek zîhayata sahip çıkan, bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutan zat olabilir. Ve bir çekirdek, hilkatçe bir ağaçtan geri olmadığı ve bir ağaç küçük bir kâinat hükmünde olduğu, her bir zîhayat dahi küçük bir kâinat ve küçük bir âlem hükmünde olduğundan, bu sırr-ı ehadiyet cilvesi, şirk ve iştiraki muhal derecesine getiriyor.

“Bu kâinat, o sırla, değil yalnız tecezzi kabul etmez bir külldür; belki mahiyetçe, inkısam ve iştiraki ve tecezzisi imkânsız ve müteaddit elleri kabul etmez bir küllî hükmüne geçtiğinden, ondaki her cüz, bir cüz’î ve bir ferdi hükmünde ve o küll dahi bir küllî hükmünde olduğundan, hiçbir cihetle iştirakin imkânı olmuyor.”¹⁶⁶

Kâinat, mahiyeti açısından, Said Nursî’nin ifadesiyle bir küllidir. Bir yaratıcının/Allah-u Teala’nın yaratmasıyla ortaya çıkan bir eserdir. Kâinattaki her şey, ne kadar küçük olursa olsun o küllün (bütünün) küçük bir numunesidir. Bu da demek oluyor ki, Said Nursî’nin ifadesiyle, kâinatın fihristesi olan insan, kâinattaki diğer varlıkların en cami numunesidir. Böyle olunca da insan, Allah-u Teala’nın özel olarak ibadet emrine muhatap olan en üst derecedeki Rabbanî varlık özelliğini elde etmiştir. Onun Allah’a ulaşma yolunda “kâinata imamlığı” unvanına sahip olması da bu sebeptir. İnsanın hayat vazifesini yerine getirirken duyduğu ünsiyetin, kevnî uhuvvetin ve enerjinin kaynağı da budur. Görevden, emaneti yüklenmekten terhis demek olan, aynı zamanda ebedî saadete, beka âlemine intikal manasını taşıyan ölümle hayatın son bulduğu andaki sevincinin kaynağı da budur. Dünya ve ahirette insanın saadatinin temeli budur. Yaratılmış her şeyle mutlu olmasının, ünsiyet ve ülfet kurmasının temelinde de bu vardır. Bütün bunlara rağmen inkârcılığa sapmak, bu hakikatleri çiğnemek, zifirî karanlığa girmek, insanın kevnî hakikatlere karşı körelmesi demektir. Böyle olunca da insan kâinatta sadece kendisini tehdit eden, ürperten, korkutan

¹⁶⁶ RNK, Lem’alar, s. 810.

şeyleri görür ve de her şeyle, hatta kendisiyle bile bir kavgaya girerek kaybeder. Bediüzzaman der ki:

“Küfür ve dalâlet, bütün kâinatı ehl-i dalâlete binler müthiş düşmanlar tafileleri ve silsileleri gösteriyor. Kör kuvvet, serseri tesadüf, sağır tabiat elleriyle, manzume-i şemsiyeden tut, ta kalpteki verem mikroplarına kadar binler taife düşmanlar bıçara beşere hücum ettiklerini ve insanın cami mahiyeti ve küllî istidadatı ve hadsiz ihtiyacı ve nihayetsiz arzularına karşı mütemadiyen korku vermektedir. (...)

“İşte, kâinat içinde maddî ve manevî bütün bu silsileler, imansız ehl-i dalâlete hücum ediyor, tehdit ediyor, korku veriyor, kuvve-i maneviyesini zir ü zeber ediyor. Ehl-i imana değil tehdit ve korkutmak, belki sevinç ve saadet, ünsiyet ve ümit ve kuvvet veriyor. Çünkü ehl-i iman, imanla görüyor ki, o hadsiz silsileleri, maddî ve manevî şimendiferleri, seyyar kâinatları mükemmel intizam ve hikmet dairesinde birer vazifeye sevk eden bir Sâni-i Hakîm onları çalıştırıyor. Zerre miktar vazifelerinde şaşırıyorlar, birbirine tecavüz edemiyorlar. Ve kâinat-taki kemalat-ı sanata ve tecelliyat-ı cemaliyeye mazhar olduklarını görüp kuvve-i maneviyeyi tamamıyla eline verip, saadet-i ebediyenin bir numunesini iman gösteriyor.”¹⁶⁷

Bu müsbet kevnî uhuvvet, yaradılış uyumu ve ibadetteki hedef birlikteliği yoluyla her şeyi kuşatabilen bakış açısını gıyaben dahi olsa elde edebilmek, kevnî ve beşerî irtibatın imana dayalı olan tabiatını sanat ve hilkat birlikteliğiyle idrak edebilmekten geçmektedir. Yani kâinat ile beşer arasındaki ilişkinin tabiatı ehadiyete, şuur ve maksadın birliğine, yani vahidiyete dayanmaktadır veya bir kelimeyle ifade etmek gerekirse, kâinatın tekliğine iman etmeye bağlıdır. Yani kâinat sadece bir Halık'ın yarattığı bir mahluktur. Hâşâ vahdet-i vücuddan/panteizmden söz etmiyoruz! Kâinattaki bazı unsurların birbirine karıştığına, sürekli ve kesintisiz birliktelik gösterdiğine, görünen veya görünmeyen/gaybi âlemlere inanmak gerekir. İşte bu noktada, her yönden inkârcılığı esas alanların göremediği bir şeyi görür, insanın kevnî mahiyetini müşahade edersin. İnsanın komutasında ve ibadet açısından liderliğinde bu muazzam ve görkemli kevnî

¹⁶⁷ RNK, Hutbe-ı Şamiye, s. 1972.

kafilede, Allah'a giden yolda ve hayatta inkârcının bulamadığı tadı alır ve güzelliği gözlemlersin.

Bediüzzaman der ki:

“Semavat memleketi, payitaht ve merkez itibarıyla gayet uzak olduğu hâlde, arz memleketinde insanların kalplerine uzanmış manevî telefonları olduğu gibi, semavat âlemi, yalnız âlem-i cismaniye bakmıyor; belki âlem-i ervahı ve âlem-i melekutu tazammun ettiğinden, bir cihette perde altında âlem-i şahadeti ihata etmiştir. (...)

“Sânî-i Hakîm-i Zülcelal'in hikmetiyle, kudretiyle, nasıl ki insanın başında yerleştirdiği duygularının merkezleri ayrı ayrı olduğu hâlde her biri umum o vücuda, o cisme hükmediyor ve daire-i tasarrufuna alabiliyor. Öyle de, bu insan-ı ekber olan kâinat dahi, mütedâhil ve birbirini içinde bulunan daireler gibi, binler âlemleri ihtiva ediyor.”¹⁶⁸

Sözlerine şöyle devam eder:

“Bu âlem-i fânî ve âlem-i şahadet ise, âlem-i gayba ve dâr-ı bekaya bir perdedir. Cennetin merkez-i kübrâsı uzakta olmakla beraber, âlem-i misal ayinesi vasıtasıyla her tarafta görünmesi mümkün olduğu gibi, hakkalyakin derecesindeki imanlar vasıtasıyla, cennetin bu âlem-i fânide –temsilde hata olmasın– bir nevi müstemlekeleri ve daireleri bulunabilir ve kalp telefonuyla yüksek ruhlarla muhabereleleri olabilir, hediyeleri gelebilir.”¹⁶⁹

Vahid ve Ehad olan Allah'a küllî ibadet insanın yeryüzündeki vazifesidir ve bu sayede insan kâinattaki bütün varlıklarla iletişim kurabilmekte, onları Vahid ve Ehad olan Allah ile buluşturabilmektedir. Böylece insan, her şeyi cemal-i İlahî'ye bir ayna olarak görür ve ondaki Esmâ-i Hüsnâ'sından yansımaları müşahade eder. Böylece yeryüzü boyunca gayb âleminden olan kevn ve melekuta dair Kur'an-ı Kerim'in diğer haberlerini tetkik eder, kendisini Allah'a ulaştıracak tefekkür yollarını bulur. Bunlar aynı zamanda onun için yakın menzillerine yükselebileceği miraç geçitleridir. Kâinattaki muntazam kesret ve çokluk, insanı Vahid ve Ehad olan Allah-u Teala'ya götürür.

¹⁶⁸ RNK, Lem'alar, s. 744.

¹⁶⁹ RNK, Lem'alar, s. 744.

B) TÜREVLERİ VE KAPSAMI

1) Türevleri

a) İnsaniyet

Kevnî ve şümullü boyutu, imanın zevkine dair tefekkür kabiliyetleri ile insandaki kulluk etme fitratıdır.

Bediüzzaman “insaniyet” kavramını, insanın yaradılıştan sahip olduğu dine bağlılık istidadıyla birlikte kabul eder. İnkârcılığın yok ettiği, yıkıcı kültürlerin etkileri ile fitraten var olan duyarlılığı kaybeden kimse, Said Nursî’ye göre, gerçekte insanlığını da kaybetmiştir. Hayatında dindarlığın zevkini tatmakta olan kimse insaniyete sahiptir, başkaları asla değildir. Bediüzzaman’a göre insanlık, onun zikrettiği gibi, “insan” kavramına aidiyet üzerine oturmaktadır. Öyleyse bu kavram içinde yeryüzünün halifesi olma manası da bulunmalıdır. Herhangi bir kişide bu manaya sahibiyet bulunursa onda insanlık var demektir. Yani vicdanı ve düşüncesi ile bir insan, insan olarak yeryüzündeki görevi/aslı yaradılış gayesi olan halifeliği yerine getirmeyi arzuluyorsa insaniyet taşıyordur.

Said Nursî’nin Kur’an-ı Kerim’de bulup çıkardığı ıstılahî hususiyetlerin en güzeli bu manada yüklüdür. Bu ıstılahı bu manasıyla bir başka müellifte göremeyebilirsiniz. Bediüzzaman der ki:

“Ve ‘insanlık’ denilen, bütün esmâ-i kudsiye-i İlahiye’nin cilvelerini güzelce ilan eden bir kaside-i manzume-i hikmet ve bir şecere-i bakiyenin cihazatını cami’ çekirdek-misal bir mucize-i kudret-i bahire ve emanet-i kübrâyı uhdesine almakla, yer, gök, dağa tefevvuk eden ve melaikeye karşı rüçhaniyet kazanan bir sahib-i mertebe-i hilafet-i arziyeyi; en zelil bir hayvan-ı fâni-i zailden daha zelil, daha zaif, daha âciz, daha fakir bir derekeye atar. Ve manasız, karmakarışık, çabuk bozulur bir adi levha derekesine indirir.”¹⁷⁰

İnsanlık nimeti, tarifte de açıkladığımız gibi, insandaki halifelik görevini yerine getirme maksadına yönelik olarak, var oluş manasını zevk edebilme imkânı veren fitrî bir güçtür. Bediüzzaman der ki:

¹⁷⁰ RNK, Sözler, s. 136.

“İmanın bir nuru olan muhabbeti sana vermekle, gayrimüte-nahi bir sofr-a-i nimet ve saadet ve lezzet sana ihsan etmiştir.”¹⁷¹

Bu mananın bir tamamlayıcısı mahiyetinde de şöyle der:

İnsanın görevi, “âleme tecelli eden esmâ-i kudsiye-i İlahi-ye'nin bütün tecelliyatının aksamını, birer birer, size o cihazat vasıtasıyla bildirip tattırmaktır.”¹⁷²

Bunun şuurunda olmamak, aslında “insanlık” sıfatını kay-betmek olduğundan “iman niteliğini de kaybetmek” demektir. İnkârcılığın imana perde olması, ancak iman kabiliyetini perde-ledikten sonra mümkün olur! Bu kabiliyet ise “insanlık” sıfatı-dır. “İnsanların iman ettiği gibi iman edin, denildiği zaman...” (Bakara: 13) âyetinin tefsirinde Bediüzzaman bu manaya değ-i-nir:

“İnsanlar içinden kimisi de vardır ki, Allah’a ve son güne iman ettik, derler de mü’min değillerdir” (Bakara: 8) âyetinin tefsirinde de şunu söyler:

“Ve keza, ‘nâs’ gibi umumi bir sıfatın nifaka münafi olması, hususi sıfatların daha ziyade münafi olmasına delalet eder. Zira insan mükerreremdir. Bu gibi rezaleti işlemek insaniyetin şanın-dan değildir.

“Ve keza, ‘nâs’ tabiri, nifakın bir taife veya bir tabakaya mah-sus olmayıp, hangi taife olursa olsun insan nevinde bulunması-dır.

“Ve keza, ‘nâs’ tabiri, nifak bütün insanların haysiyet ve şe-reflerini ihlâl eden bir rezalet olduğundan, enzar-ı ammeyi nifa-kın aleyhine çevirtmekle izale ve adem-i intişarına çalışmaları lüzumuna işaretir.”¹⁷³

Binaenaleyh mü’min bir kişinin, yeryüzünün halifesi olarak kevnî boyutunu idrak etmesi sebebiyle, gerçekte kevnî kimliğine ilişkin bir tür bozulma, insanlık tabiatından ve var oluşunun da-yandığı fitratında bir düşüş yaşayan bir kâfirin hissedemeyeceği şeyleri hissetmesi gayet doğaldır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, Bediüzzaman Said Nursî’nin düşüncesinde insanlık, kevnî boyu-tu, şümüllü bir var oluş gayesini kavraması sayesinde insandaki kulluk fitratıdır. Said Nursî diyor ki:

¹⁷¹ RNK, Sözlür, s. 158.

¹⁷² RNK, Sözlür, s. 42.

¹⁷³ RNK, İşaratü’l-İ’caz, s. 1190.

“Allah –celle celalühü– (insana) insaniyet bahşetmiştir. Bu insaniyetle de var oluş nimetini, inkişafıyla da, maddî ve manevî âlemlerde kurulmuş geniş sofralardan, insana has duygularla istifade yolunu açmıştır.”¹⁷⁴

İnsan kendisine verilmiş olan kulluk eylemini kevnî idrakle anlama kabiliyetinde yaratılmıştır. İşte bu itibarla insaniyet, insana verilmiş en büyük nimetlerdendir. İnsan şu âleme bir numune, şu kâinata bir fihriste olmuştur. İslâm, insana bu küllî manaları yükleyen tek din olduğuna göre, İslâm en belirgin suretiyle insaniyetin kendisidir. Bu itibarla Bediüzzaman, ıstılahlar manzumesinden “hakiki insaniyet” veya “insaniyet-i kübrâ” kavramlarını bunu ifade etmek için kullanmaktadır. Açıklaması ilerleyen bölümde yapılacaktır...

b) İnsaniyet-i Kübrâ veya Hakiki İnsaniyet

Bediüzzaman'ın aynı manada kullandığı iki farklı ıstılahtır. Manası, bir inanç ve hukuk sistemi olarak özellikle İslâm dini-dir. Bediüzzaman bu manada şöyle der:

“Asıl insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyet, sema-i müstakbelde ve Asya'nın cinanı üzerinde bulutsuz güneş gibi pertev-efşan olacaktır.”¹⁷⁵

Kavramın kevnî boyutlarını tafsilatıyla vererek devam ediyor. Bu kavramın karşısında da, “insaniyet-i suğra” dediği, medeniyeti, yani eşyanın yalnız maddî boyutuna esir olmuş beşerî uygarlığı zikretmektedir:

“Dehre ve tabayi-i beşere, dâmen-i kıyamete kadar hâkim olacak, yalnız âlem-i kevnde adalet-i ezeliyenin tecelli ve timsali olan hakikat-i İslâmiyet'tir ki, asıl ‘insaniyet-i kübrâ’ denilen şey odur. ‘İnsaniyet-i suğrâ’ denilen mehasin-i medeniyet, onun mukaddemesidir.”¹⁷⁶

Bu nitelemenin sebebi, İslâmiyet'in kevnî mahiyetine ilişkin insanın şuur ve idrakini derinlemesine çalıştırmaya daha muktedir olmasındandır. Zira İslâmiyet'in inanç esasları, Allah-u Teala'nın kevnî kitabı olan, her şeyin tafsilatının verildiği, kâinata bir varlık olması hasebiyle insana dair temel olan her şe-

¹⁷⁴ RNK, Sözlür, s. 77.

¹⁷⁵ RNK, Muhamekat, s. 1994.

¹⁷⁶ RNK, Muhamekat, s. 1994.

yin açıklandığı Kur'an-ı Kerim üzerine kuruludur. İnsan bu kâinatın semeresi olarak mahlukatın önde gelenidir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Bediüzzaman, “insaniyet-i Kübrâ” yerine “insaniyet-i hakk” (gerçek insanlık) ifadesini de kullanmıştır:

“Dâr-ı ahiretin bir mahzeni dünyadır; ve cennetin bir tarlası ve deposu, bu âlemdeki hüsünleri ve hasenatları ve nurları mahsul veren âlem-i İslâmiyet ve hakikatli insaniyettir!”¹⁷⁷

“İman, insanı insan eder, belki insanı sultan eder. Öyleyse insanın vazife-i asliyesi, iman ve duadır. Küfür, insanı gayet âciz bir canavar hayvan eder... Evet, insaniyet, iman ile insaniyet olduğunu, insan ile hayvanın dünyaya gelişindeki farkları gösterir. Çünkü hayvan, dünyaya geldiği vakit, âdeta başka bir âlemde tekemmül etmiş gibi, istidadına göre mükemmél olarak gelir, yani gönderilir. Ya iki saatte, ya iki günde veya iki ayda bütün şerait-i hayatiyesini ve kâinatla olan münasebetini ve kavanin-i hayatını öğrenir, meleke sahibi olur.”¹⁷⁸

2) Kapsamı

a) Hakiki İnsan

Hakiki insan, dinini bir inanç ve hukuk sistemi olarak tam yaşayan, üstlendiği emanetin hakkını veren sadık Müslüman'dır. Bu kavramın mahiyetini açıklayan ifadeler, yukarıdaki bölümde (Hakikatli insan) ifadesinde geçmişti. Burada Said Nursî'nin sadece şu sözüne atıfta bulunacağız:

“İşte bu çeşit ibadat ve tefekküratla hakiki insan olur, ahsen-i takvimde olduğunu gösterir. İmanın yümnüyle emanete layık, emin bir halife-i arz olur.”¹⁷⁹

b) Kâmil İnsan

Tahkikî iman üzerine kurulu kudsî marifet denizine dalmakla velayet makamına baliğ olan Müslüman'dır.

Said Nursî'nin “kâmil insan” tanımını, onun birçok ifadesini bir araya getirerek oluşturmaya çalıştık. Bediüzzaman diyor ki:

¹⁷⁷ RNK, Şualar, s. 1119.

¹⁷⁸ RNK, Sözler, s. 134.

¹⁷⁹ RNK, Sözler, s. 142.

“Seyr-i süluk-u kalbî ile ve mücahede-i ruhî ile ve terakkiyat-ı maneviye ile, insan-ı kâmil olmak için çalışmak; yani hakiki mü'min ve tam bir Müslüman olmak; yani yalnız surî değil, belki hakikat-i iman ve hakikat-i İslâm'ı kazanmak; yani şu kâinat içinde ve bir cihette kâinat mümessili olarak, doğrudan doğruya kâinatın Hâlık-ı Zülcelal'ine abd olmak ve muhatap olmak ve dost olmak ve halil olmak ve ayine olmak ve ahsen-i takvimde olduğunu göstermekle, benî-Âdem'in melaikeye rüçhaniyetini ispat etmek ve şeriatın imanî ve amelî cenahlarıyla makamât-ı âliyyede uçmak ve bu dünyada saadet-i ebediyeye bakmak, belki de o saadete girmektir.”¹⁸⁰

Bütün bunlar, “tahkikî iman” üzerine kurulu kudsî marifeti kazanmak yoluyla gerçekleşir. İşte bu sebeptir ki, insan-i kâmil bütün fitrî enerjisini, fikrî kabiliyetlerini Allah'a seyr için harcar. Kudsî irfanî bilginin neticesi olan marifetullah menzillerinden de gücünün yettiği kadar elde etmeye çalışır. İnsan-ı kâmil, ruhî ve nefsî bütün latifelerini bu yolda kullanır. Sahabe-i kiram bu açıdan evliyanın en kâimleri olmuşlardır. Bütün enerjilerini fiilî olarak, Vahid ve Ehad olan Allah için tüketmişler ve insan-i kâmile hakiki bir numune olmuşlardır. Bediüzzaman der ki:

“İnsanın akıl/ruh/sır/nefis gibi pek çok vazifedar letaifi ve hassaları vardır. İnsan-ı kâmil odur ki, bütün o letaifi, kendilerine mahsus ayrı ayrı tarik-ı ubûdiyette, hakikat canibine sevk etmek ile sahabe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette, kalp bir kumandan gibi, letaif askerleriyle kahramanane maksada yürüsün...”¹⁸¹

c) İnsanın Manevî Mahiyetinin Siması

İnsanın manevî siması veya insanın manevî mahiyetinin siması/çehresi, insan karakterinin, üstün fitrî kabiliyetlerinin manevî özelliklerinin yaradılışındaki ilahî i'cazın tecellilerindendir. Bediüzzaman der ki:

“Evet, zeminin yüzünde öyle bir hatem-i rahmet ve sikke-i ehadiyet bulunduğu gibi, insanın mahiyet-i maneviyesinin simasında dahi öyle bir sikke-i rahmet vardır. (...) Ey insan, hiç mümkün müdür ki, sana bu simayı veren ve o simada böyle bir

¹⁸⁰ RNK, Mektubat, s. 569.

¹⁸¹ RNK, Sözler, s. 220.

sikke-i rahmeti ve bir hatem-i ehadiyeti vazeden zat seni başıboş bıraksın, sana ehemmiyet vermesin?...¹⁸²

Said Nursî, devamla, bu kavramdan manevî maksadın ne olduğunu açıklamaya girer. Haricî ve şeklî özelliklere, maddî yöne dalmaz. Zira burada asıl maksat, Allah-u Teala'nın her insanın fitratına koymuş olduğu o özel karakterdir. İnsan bu karakter sayesinde özel bir şahsiyet kazanmıştır. Der ki:

“Röntgen şuaıyla rahm-ı maderdeki çocuğun erkek ve dişisini bilmek ile ‘...rahimlerde ne var, O bilir...’ (Lokman: 34) âyetinin meal-i gaybisine münafi olamaz. Çünkü âyet yalnız zükûret ve ünûset keyfiyetine değil, belki o çocuğun acip istidad-ı hususisi ve istikbalde kesp edeceği vaziyetine medar olan mukadderat-ı hayatiyesinin mebadileri, hatta simasındaki gayet acip olan sikke-i Samediyet murattır. (...) Nerede kaldı ki sima-yı veçhisinden yüz defa daha hârika olan istidadındaki sima-yı maneviyi keşfedebilsin!”¹⁸³

Bediüzzaman bu bakış açısıyla tasavvufçulara da yüklenmiş, bu manaya delalet eden dinî metinleri harfî/literal anlamıyla anlamalarını tenkit etmiş, psikolojik delaletlerini açıklamıştır. Diyor ki:

“Bir hadis-i şerifte varit olmuş ki: ‘Allah, Âdem’i Rahman suretinde yaratmıştır.’¹⁸⁴ Ev kema kal- Bu hadisi, bir kısım ehl-i tarikat, akaid-i imaniyeye münasip düşmeyen acip bir tarzda tefsir etmişler. Hatta onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sima-yı manevisine bir suret-i Rahman nazarıyla bakmışlar. (...) Şu mezkûr hadis-i şerifin çok makasından birisi şudur ki: İnsan, ism-i Rahman’ı tamamıyla gösterir bir surettedir.”¹⁸⁵

HÜLASA

Said Nursî’ye göre insanın kevnî kimliği, insanın zatını anlayabilmek için temel bir geçittir. Zatını anlayınca da, en büyüğünden en küçüğüne bütün varlıkların varlık vazifelerini anla-

¹⁸² RNK, Lem’alar, 633.

¹⁸³ RNK, Lem’alar, 640.

¹⁸⁴ Taberanî, el-Kebir’de rivayet etmiştir: 12/430. İbn Hacer, hadisin ricali sikadılar, demektir. Fethü’l-Bârî, 5/185. Ancak el-Heysemi, hadis zayıftır, demektir. Mecmau’z-Zevaid 8/106. Kaynaklarda geçen şekliyle asıl hadis: “Allah, Âdem’i kendi suretinde yaratmıştır” şeklinde olup, Buharî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

¹⁸⁵ RNK, Lem’alar, s. 634.

mak kolaylaşacaktır. Bu bakış açısının oluşmasında Kur'an-ı Kerim temeldir. Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi'nin kelimidir. Kevnî bir kitaptır... Ayrıca Kur'an-ı Kerim, insanı kevnî bir akış içinde takdim etmektedir. Buradan hareketle, insanın kevnîliği/evrenselliği, Kur'an-ı Kerim'in kevnîliğidir.

Kur'an'ın kevnîliği, Kur'an-ı Kerim'in âlemlerin Rabbi Allah-u Teala'nın keliması olmasından kaynaklanmaktadır. Rabb olmak, bütün kuşatma, malik olma ve iktidar sahibi olma manalarının üstünde bir durumdur. Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi'nin keliması olmakla, kâinattaki her bir şeyi zorla ve iktidarla cemedan rablığı da içinde taşıyor, demektir. Nitekim bütün kâinat da o paralelde bu mana etrafında dönmekte, yaratıcıları Allah-u Teala'ya yönelmekte, Allah-u Teala'nın nuruna doğru akıp gitmektedir. Bütün kâinatın başında da kevnî, şümullü, cami ve İlahî teklifin ilk muhatabı insan gelmektedir. "Şecere-i hilkatin meyvesi olan insana ve kendi ağacının programını ve fihristesini taşıyan meyveye işaretler. Zira kalem-i kudret, âlemin kitab-ı kebirinde ne yazmışsa, icmalini mahiyet-i insaniyede yazmıştır."¹⁸⁶ Bu itibarla, Kur'an-ı Kerim'de "her şey ifadesi" geçmekte ve "her şeyden" bahsedilmektedir. Zira Kur'an-ı Kerim, insana kevnî bir hitapla hitap etmektedir. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, "kâinat mescid-i kebirinde Kur'an kâinatı okuyor, onu dinleyelim. O nurla nurlanalım. Hidayetiyle amel edelim. Ve onu vird-i zeban edelim..."¹⁸⁷

Özetle, mahiyetlere kevnî bir nazarla bakabilmek için Kur'an'a bakmak zorunludur. Böyle bir bakış ise, Allah'ın (azze ve celle) kitabını tedebbür dolu vicdanî tecrübelerle okumaksızın mümkün değildir. İşte Üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin kendine düstur edindiği yol bu yoldur. Böyle yapmakla da, bu çağda Kur'an-ı Kerim'e en hayırlı hizmeti yapmıştır. Kur'an-ı Kerim var oldukça, gece gündüz salihler tarafından okundukça ve zikredenlerin hançerelerinde tilavet edildikçe, Allah-u Teala ona çokça rahmet etsin!

Allah-u Teala, Efendimiz Muhammed'e (a.s.m.) salât etsin!

¹⁸⁶ RNK, Sözler, s. 116.

¹⁸⁷ RNK, Sözler, s. 12.

Üçüncü Bölüm

“KEVN / KÂİNAT” KAVRAMI

GİRİŞ

“Kâinat” kavramı, Üstad Bediüzzaman Said Nursî’ye göre, Cenâb-ı Allah’ın bütün insanlığa hitap ederken kullandığı üç kârineden biridir. Vahiy olan Kur’an’dan ve de ahlakî Kur’an olan Peygamber’in (a.s.m.) şahsiyetinden sonra gelir. Öyleyse kâinat, Allah-u Teala’nın âlemlere bir hitabıdır. Bu nedenledir ki, kâinattaki her şey muzhir bir âyet, Esmâ-i Hüsnâ’nın güzelliklerini yansıtan bir nurdur. Göklerinden yerlerine, arasında dolaşan gezegenlere, Samanyolu’na kadar her şey, her maddenin taşıdığı hayat ve şuur, bildiğimiz bilmediğimiz bütün mahlukatın varlığı, bütün bunlar kâinat kitabının harfleridir. İşte bu harflerle âlemlerin Rabbi, mahlukatına hitap etmektedir. Bu muazzam manayı Kur’an-ı Kerim birçok âyette ve birçok surede beyan etmektedir: “Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar şeylerle denizde akıp giden gemide, Allah’ın yukarıdan bir su indirip de onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde, diriltip de üzerinde deprenen hayvanları yaymasında, rüzgârları değiştirmesinde, gök ile yer arasında emre hazır olan bulutta, şüphesiz akıllı olan bir topluluk için elbette Allah’ın birliğine deliller vardır.” (Bakara: 164), “Biz onlara hem ufuklarda hem kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur’an’ın hak olduğu kendilerine açıkça belli olsun... Senin Rabbinin her şeye şahit olması kâfi değil mi?” (Fussilet: 53) ve benzeri birçok âyet vardır.

Durum böyle olunca, yani kâinat var oluş manasıyla bir hitap olduğuna göre, bu hitap maksatsız olamaz. Hatta lügat açısından bir hitabın hitap olabilmesi için, sözün bir mesaj içermesi ve de bir maksada mebni tebliğ ediliyor olması gerekir. Bu sebeptendir ki, Said Nursî'nin tecdid projesinde "kâinat" kavramı önemli bir yer tutar. Bu yönü ve dâhiyane zekâsı ile Üstad, kâinat kitabını okuyabilen ender şahsiyetlerden biri olmuştur. Zira pek çok âlimin keşfedemediği birçok mana ve işaretleri Üstad ortaya çıkarmıştır. Hatta şunu açıkça ifade etmeliyim ki, Said Nursî'ye göre "kâinat" kavramını tam kavrayamamış bir kimse Said Nursî'nin düşünce sistemini anlayamaz. Tam ve kâmil anlamıyla onun etrafında veya fezasında dolaşamaz... Bediüzzaman Said Nursî, sözlüğünü hazırlarken bu kavramı önemine binaen özellikle seçmiştir.

A) TANIM

1) Sözlükte

"Kevn" maddesi sözlükte, "meydana gelme" ve "var olma" anlamına gelmektedir. "Kevn" kelimesi sözlükte iki delalet taşır; biri mastar biri de isimdir. İsim manası da mastar manasından gelmektedir. Mastar olması, tam fiil manası taşıyan (كَانَ) fiilinin mastarı olması hasebiyledir. Nakıs fiil manasına olan (كَانَ) fiilinin manasından değildir. Yani "var oldu" manasınadır.

Buna göre, كَانَ الشَّيْءُ cümlesi, "var oldu," "meydana geldi," yani "mevcut ve hadis olmuş oldu" manasınadır. "Kâne" kelimesinin diğer türevleri de bu manadan alınmıştır. Nevâsih'ten olan nakıs fiil "kâne"nin delaleti de bu manadan intikal etmiştir. Bütün bunların anlamı, "meydana gelmek, ortaya çıkmak"tır.

İkinci delaleti olan isim manasıyla ise, "kâinat" demektir, "sair mahlukattan meydana gelen varlık" anlamındır. İbn Menzur, bunları el-Lisan'da tafsilatıyla anlatmıştır. Özetleyecek olursak şöyle demektedir:

"Kevn; 'hades, meydana gelme' demektir. 'Kâne' fiilinin mastarı 'kevn' ve 'keynûnet'tir. (...) 'Keynûnet' kelimesinin 'kâne yekûnü' fiilinin mastarı olması güzel olandır. (...) el-Kâinetü; el-Hâdisetü, 'meydana gelmiş' anlamındadır. İbn Sibeyh hikâye

eder ki: 'Kâin olduğundan beri seni tanıyorum, cümlesinin anlamı, yaratıldığından beri demektir. Her iki mana birbirine yakındır.' İbn A'râbî der ki: 'Tekevvün, hareketlenme demektir.

Araplar kızdıkları birine لَا كَانَ وَلَا تَكُونُ derler, yani, yaratılmasaydın ve hareketlenmeseydin, yani, ölseydin, manasını kastederler. El-Kâinetü, meydana gelmiş bir olay, demektir. Arapça'da كَوْنُهُ فَتَكُونُ denir; meydana getirdi de oluştu, anlamında kullanılır. Hadis-i şerifte şöyle geçer:

"Rüyasında beni gören beni görmüştür; zira şeytan benim şeklimi alamaz." 188 (...)

Bir şeyi kevn etti, yani ihdas etti, meydana getirdi, demektir. Allah eşyayı tekvin edendir, demek, eşyayı ademden/yokluktan vücuda/varlığa getirdi, demektir. Mekân; yer anlamındadır. Çoğulu emkine ve emâkin şeklinde gelir. Kelimedeki mim harfinin kök harflerden olduğunu sanarak mekân kelimesinin 'temekkenne' kökünden geldiğini vehmedenler olmuştur. (...) Kâne Yekûnü ismini ref' eden, haberini nasbenden fiillerdendir.

Mesela كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا، وَيَكُونُ عَمْرُو ذَاهِبًا cümlesinde böyledir. Mastarı, kevn ve keyân şeklindedir. (...) Kâne fiili isim ve haber alır. Bazen bir ismi olur, kendisi haber olur; كَانَ الْأَمْرُ، örneğinde olduğu gibi, 'olay oldu ve hikâye vuku buldu' demektir. Buna 'kendisiyle iktifa eden tam fiil' denir. (...) كَانَ اللَّهُ غَفُورًا 'Allah afuvv ve gafur oldu' ve benzeri ifadelerle ilgili Ebu İshak ez-Zeccac şöyle der:

"Kâne fiiliyle ilgili âlimler ihtilaf etmiştir: Hasan Basrî der ki: Bunun manası, Allah kullarını yaratmazdan önce de kullarına bağışlayıcı ve kullarını affedici idi... Basralı nahivciler der ki: Sanki insanlar Allah'ın rahmetini gördüler de onlara bunun hâdis, sonradan olma olmadığı, Allah eskiden de böyleydi, şimdi

¹⁸⁸ Buharî rivayet etmiştir.

de böyledir, şeklinde bir bilgilendirme yapıldı. Bir grup nahivci ise şöyle der:

Kâne ve faale fiilleri, Allah-u Teala hakkında kullanıldığında hâl cümlesindeki ma gibidir. Buna göre, manası da, –Allah-ü a'lem– Allah afuvvdür, gafurdur, demektir. Ebu İshak der ki: Hasan Basrî'nin ve diğerlerinin görüşü Arapça'ya daha yakın ve Arapların kullanımına daha uygundur. (...) İbn A'râbî'nin 'Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet idiniz/küntüm' âyetini 'en hayır ümmetsiniz' şeklinde tefsir ettiği rivayet edilmiştir. Der ki: manasının şu olduğu da söylenebilir: 'Siz Allah'ın ilminde en hayırlı ümmettiniz.' Hadis-i şerifte "Kevn'den sonra havr'dan Sana sığınırım" geçmektedir¹⁸⁹ (Kevn, kevr olarak ra ile de rivayet edilmiş olup sahihtir). İbn Esir der ki: Hadiste geçen kevn, tam fiil olan kâne anlamındadır.¹⁹⁰

Bediüzzaman'ın ıstılahına göre "kevn" kelimesinin anlamı ise aşağıdaki gibidir:

Kevn, hilkatin şecere-i külliyesidir. Allah'ın nazar olunan kitabıdır. Esmâ-i Hüsnâ'nın yansımasıdır. Muhabbet hareketiyle Yaradan'ına akıp gitmektedir. Ve de hayat dolu bir seyirdir.

Bu ifade, Bediüzzaman'ın Kur'an-ı Kerim âyetlerini tedebbür ederek kevn/kâinata ilişkin küllî anlayışının şümüllü bir tanımıdır. Bu terkihi, küllî veya cüz'î olarak bu manayı ifade eden Risale-i Nur metinlerini araştırarak ortaya koymuşuzdur. Şimdi ise tanımda geçen unsurları; fasılları, hasseleri ve arazları tafsilatıyla teker teker aşağıda açıklamaya çalışacağız.

a) Hilkatin Şecere-i Külliyesi

Hilkatin şecere-i külliyesi olması, varlık âleminin, unsurları birbirine bağlı, dalları tamamen birbirini kucaklayan bir ağaç gibi birbirini kucaklayan bir kütle olmasındandır. Kâinat binasında ortaya çıkan teselsül, sebeplere ve gayelere dayanan bir teselsüldür. Şöyle ki, her bir dal, gövdenin üzerine oturmaktadır. Ve sonra da bütün unsurları, dalların feza uzandığı gibi uzanır ve malum bir hedefe varmaya çalışır.

¹⁸⁹ Müslim rivayet etmiştir.

¹⁹⁰ El-Lisan, " kevn" maddesine bakınız.

Bediüzzaman'ın bu düşüncesi aslında onun insanı "kâinatın en cami bir semeresi" görmesinde temellenir. Bu konuyu ilgili bölümde¹⁹¹ açıklamıştık. Der ki:

"Şu kâinatın Hâlık-ı Hakîm'i kâinatı bir ağaç hükmünde halk edip, en mükemmel meyvesini zîşuur ve zîşuurun içinde en cami' meyvesini insan yapmıştır. Ve insanın en ehemmiyetli, belki insanın netice-i hilkatı ve gaye-i fıtratı ve semere-i hayatı olan şükür ve ibadeti; o Hâkim-i Mutlak ve Âmir-i Müstakil, kendini sevdirmek ve tanıttirmek için kâinatı halk eden o Vahid-i Ehad, bütün kâinatın meyvesi olan insanı ve insanın en yüksek meyvesi olan şükür ve ibadetini başka ellere verir mi? Bütün bütün hikmetine zıt olarak, netice-i hilkatı ve semere-i kâinatı abes eder mi? Hâşâ ve kellâ..."¹⁹²

İstersen Üstad Said Nursî'nin resmetmiş olduğu ağacın suretini zihninde canlandır, diyor ki:

"Şu şecere-i kâinatın semeresi olan beşer, kâinatın vücudundan ve icadından maksut odur ve icad-ı mevcudâtın gayesi de odur. Ve o meyvenin çekirdeği olan insanın kalbi dahi, Sâni-i Kâinatın en münevver ve en cami bir aynasıdır."¹⁹³

Üstad'ın yanında bu tasavvur veya tasvir o kadar geniştir ki, her şeyi o perdeden görmektedir... Mesela şu sözlerine bak: "Yâ eyyühennas! Fezada uçan meczup ve misafir ve müteharrik olan küre-i zemine ve cereyanıyla beraber müstakarrında istikrar eden şemse ve ecrâm-ı ulviyeyi birbiriyle bağlayan cazibe-i umumiyye ve feza-yı gayrimütenahide dal ve budakları münteşir olan şecere-i hilkatten, anasır-ı kesireden olan münasebat-ı kimyeviyye nazar ve tedebbür ediniz-tâ Sâni-i Âlem'in azametini tasavvur edesiniz..." veya "O kadar küçüklüğüyle beraber bir âlem-i hayvanat-ı hurdebiniyeyi istiap eden bir katre suya, aklın hurdebiniyle temaşa ediniz-tâ Sâni-i Kâinat'ın her şeye kadir olduğunu tasdik edesiniz..."¹⁹⁴

¹⁹¹ Bu sözlüğün "insan" kavramı bölümüne bakınız.

¹⁹² RNK, Lem'alar, 683.

¹⁹³ RNK, Sözler, s. 280.

¹⁹⁴ RNK, Muhamekat, s. 1987.

Kâinatı bir ağaç gibi tasavvur etmek, Bediüzzaman'a iki temel din esasını ispat etmek imkânı vermiş oldu. Bunlar "tevhid" ve "ba's/yeniden dirilme" inancıdır.

Ağacın tevhide delaleti, kevnî yaradılışın tek bir küllî oluşuna dayanmaktadır. Şöyle ki, meyveler ve tohumlar ne kadar çok olursa olsun hepsi tek bir "çiftçi"nin eseridir. O da, bütün evreni yaratan Allah-u Teala Hazretleri'dir. Said Nursî der ki:

"Hayat bir şeye girdiği vakit, o cesedi bir âlem hükmüne getirir; cüz ise küll gibi, cüziye dahi küllî gibi bir camiiyet verir. Evet, hayatın öyle bir camiiyeti var; âdeti umum kâinata tecelli eden ekser Esmâ-i Hüsnâ'yı kendinde gösteren bir cami ayine-i ehadiyettir. Bir cisme hayat girdiği vakit küçük bir âlem hükmüne getirir; âdeti kâinat şeceresinin bir nevi fihristesini taşıyan bir nevi çekirdeği hükmüne geçiyor. Nasıl ki bir çekirdek, onun ağacını yapabilen bir kudretin eseri olabilir; öyle de, en küçük bir zıhayatı halk eden, elbette umum kâinatın Hâlıkıdır.¹⁹⁵ Bu yüzden de, "şecere-i hilkatın en muntahasındaki en cüzî ahval ve semerat, iki cihetle tevhide ve vahdete işaret ve şahadet ederler."¹⁹⁶

Bediüzzaman'ın kâinatı bir ağaç gibi tasavvur etmesi, şu varlık âlemindeki hayat durumlarını araştırması temeline oturur. Tıpkı ağaç yapraklarının düşüp yenilenmesi gibi, bu beşer nesilleri de düşmekte ve yenilenmektedir. Bu gökler ve yerler, diğer yıldızlar ve gezegenler, galaksideki her şey, bütün bunlar birbirinin hareketlerine dayalı, müthiş bir güzellikte iç içe geçmiş sistemlerden ibarettir. Bunlardaki hayat çekirdeği, gayet küçültülmüş bir özet mahiyetindedir. Ancak bütün kâinatın fihristini üzerinde taşımaktadır. Şöyle ki:

"Her bir ağacın evveli, öyle bir sandukça ve program... ve ahiri, öyle bir tarifenname ve numune... ve zahirî, öyle bir Mûsâna hulle ve bir münakkaş libas... ve batını, öyle bir fabrika ve tezgâhtır ki, bu dört cihet öyle birbirine bakıyorlar ve dördün mecmuundan öyle bir sikke-i azam, belki bir ism-i azam tezahür

¹⁹⁵ RNK, Lem'alar, 816.

¹⁹⁶ RNK, Şualar, s. 856.

eder ki, bilbedahe bütün kâinatı idare eden bir Sâni'-i Vahid-i Ehad'den başkası o işleri yapamaz.”¹⁹⁷

Ba's'ı/yeniden dirilişi ağaç tasavvuruyla izah etmek ne muazzam bir benzetmedir... Vahid ve Ehad olan Allah-u Teala'ya ba's, neşir ve de haşır olacağımız inancına yapılabilecek ne muazzam bir işarettir... Zira bitkiler âlemi genelde ba's ilkesi üzerine kaimdir. Toprağı kurumuş olan bir ağaç, mesela, yıllarca dalları kurumuş ve öldüğü kesinleşmişken birden bir yıllık bir yağmur-la yeniden canlanmakta ve toprağından yeniden dirilmektedir. Sanki yeni dikilmiş gibi taptaze durmaktadır. Bunun sebebi, bir tohumun yıllarca toprakta gizlenebilmesi ve hayat şartları oluştuğunda her anda yeniden neşre kabiliyetinin olmasıdır. Bu yüzdendir ki, Kur'an-ı Kerim çoğunlukta ba's ve nüşur akidesini ağaç ve bitki âlemiyle örneklendirmektedir. Aşağıdaki âyetler buna birkaç örnektir:

“Bir de gökten bereketli bir su indirip de onunla bağlar, bahçeler ve biçilecek taneler bitirmektediriz. Tomurcukları birbiri üzerine dizilmiş uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Bunları kullara rızık olması için (yetiştirmektediriz). O suyla ölü bir toprağa can verdik. İşte hayata çıkış da böyledir...” (Kâf: 9-11)

Bediüzzaman'ın Haşır Risalesi'ni yazması Rum Sûresi'ndeki şu âyetleri okuduktan sonradır:

“Allah O'dur ki, rüzgârları gönderir de bir bulut savururlar. Derken onu gökyüzünde nasıl dilerse öyle serer, parça parça da eder. Derken yağmuru görürsün, aralarından çıkar. Derken onu kullarından kimlere diliyorsa döküverdi mi derhâl yüzleri güler. Hâlbuki onlar, daha önce üzerlerine yağmur indirilmeden evvel ümidi kesmişlerdi. Şimdi bak Allah'ın rahmetinin eserlerine! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor... Şüphe yok ki O, mutlaka ölüleri diriltir. O her şeye kâdirdir.” (Rum: 48-50)

Üstad'ın talebesi Mustafa Sungur şu hatırayı nakleder:

“Ankara'da Maarif Şûrası toplanmış, dinden soyutlanmış programlarındaki dinsiz görüşleri talebelere nasıl kabul ettireceklerine dair yaptıkları istişari toplantıda, felsefe dersleriyle öldükten sonra dirilme olmayacağını talebelere anlatılmasına

¹⁹⁷ RNK, Şualar, s. 861.

karar vermişler. Bu kararın alındığı günlerde Üstadımız, haşır âyetini ('Şimdi bak Allah'ın rahmetinin eserlerine! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor... Şüphe yok ki O, mutlaka ölüleri diriltir. O her şeye kâdirdir.' (Rum: 50)) Barla Denizi (Eğri-Dir Gölü) kenarında 40 defa okur ve Barla'ya döndüğünde Haşır Risalesi'ni kaleme alır.¹⁹⁸

Buradan hareketle, Said Nursî, Kur'an-ı Kerim'den kâinata dair ağaç tasavvurunu alır. Zira şu varlık âleminin ağaç olması, nihayet bulduktan sonra tekrar dirilme kabiliyetine sahip olmasındandır. Üstad der ki:

"Evet, madem bu kâinatın en mühim neticesi ve mayesi ve hikmet-i hilkat-i hayattır; elbette o hakikat-i âliye, bu fânî, kısacık, noksan, elemli hayat-ı dünyeviyeye münhasır değildir. Belki hayatın yirmidokuz hassasıyla mahiyetinin azameti anlaşılan şecere-i hayatın gayesi, neticesi ve o şecerenin azametina layık meyvesi, hayat-ı ebediyedir ve hayat-ı uhreviyedir; taşıyla ve ağacıyla, toprağıyla hayattar olan dâr-ı saadetteki hayattır. Yoksa bu hadsiz cihazat-ı mühimme ile teçhiz edilen hayat şeceresi, zîşuur hakkında, hususan insan hakkında meyvesiz, faidesiz, hakikatsız olmak lazım gelecek."¹⁹⁹

Ayrıca Yasin Sûresi'nden âyetleri, tefsirinde de buna ilişkin misaller irat eder:

"Nasıl oluyor ki, neşe-i uhrayı inkâr ediyorsunuz! O, onun misli, belki daha ehvenidir. Hem Cenâb-ı Hak, insana karşı ettiği ihsanat-ı azimeyi! 'O'dur ki, yemyeşil ağaçtan size ateş çıkarır' (Yasin: 88) kelimesiyle işaret edip der:"Size böyle nimet eden zat, sizi başıboş bırakmaz ki, kabre girip kalkmamak üzere yata-sınız..." Hem remzen der: 'Ölmüş ağaçların dirilip yeşillenmesini görüyorsunuz. Odun gibi kemiklerin hayat bulmasını kıyas edemeyip istibat ediyorsunuz. Hem semavat ve arzı halk eden, semavat ve arzın meyvesi olan insanın hayat ve mematından âciz kalır mı? Koca ağacı idare eden, o ağacın meyvesine ehemmiyet vermeyip başkasına mal eder mi? Bütün ağacın neticesini terk etmekle, bütün eczasıyla hikmetle yoğrulmuş hilkat şeceresini

¹⁹⁸ bk., Son Şahitler, 4. cilt, s. 150.

¹⁹⁹ RNK, Lem'alar, 814.

abes ve beyhude yapar mı zannedersiniz?’ Der: ‘Haşırde sizi ihya edecek zat öyle bir zattır ki, bütün kâinat ona emirber nefer hükmündedir. Emr-i kün feyekün’e karşı kemal-i inkıyad ile serfuru eder. Bir baharı halk etmek bir çiçek kadar O’na ehven gelir. Bütün hayvanatı icad etmek, bir sinek icadı kadar kudretine kolay gelir bir zattır. Öyle bir zata karşı, çürümüş kemikleri kim diriltir, deyip kudretine karşı tacizle meydan okunmaz.’”²⁰⁰

Kâinatı bir ağaç gibi tasavvur etmenin sebebi, parçalanmayı kabul etmeyen bir bütün/kül olmasındandır. Ancak illa da bir bölünme söz konusu olacaksa, bu, birbirini tamamlayan bir bütünün parçalarının ayrılması gibi olabilir. Zira bir ağacın ağaç olabilmesi için, çekirdeğinden köküne, gövdesine, dallarına, çiçeklerine ve meyvelerine kadar her şeyin ağaçta bulunması lazım gelir. Bu yüzden de kâinattaki her şey diğerinin varlığını gösterir. Zira bir cüz kül olmaksızın ayakta duramaz. Kül ise içinde bir intizamla duran cüzlerin toplamı demektir. Bediüzzaman der ki:

“Bir şeyin vücudu, bütün eczasının vücuduna vabestedir. Ademi ise, bir cüz’ünün ademiyle olduğundan, zayıf adam, iktidarını göstermek için tahrip taraftarı oluyor, müsbet yerine menfice hareket ediyor.”²⁰¹

Bediüzzaman’ın ifadesiyle bu, “ehadiyet sikkesi” veya “tevhid mührü”dür. Yani bütün kâinat bir bütün olarak tek bir yaratıcıya delalet etmektedir. Zira bütünlük/külliyet, toplayıcı/küllî bir intizam esası üzerine kaimdir. Madem her şey diğerine delalet ediyor ve de her şeyde sikke birlikteliğini gösteriyor, öyleyse her şey tek olana, el-Vahid’e delalet ediyor, demektir. Böyle olunca da, kâinattaki her şey el-Vahid’e delalet edici olmakta ve de kevnî külliyet tevhid üzerine oturmaktadır. Bediüzzaman diyor ki:

“Ferd ism-i azamı, azami bir tecelli ile kâinatın heyet-i mecuasına ve her bir nevine ve her bir ferdine birer sikke-i tevhid, birer hatem-i vahdaniyet koymaktadır.”²⁰²

²⁰⁰ RNK, Sözler, s. 192.

²⁰¹ RNK, Mektubat, s. 572.

²⁰² RNK, Lem’alar, 806.

“Kâinattaki küllilik/bütünlük, bölünmeyi kabul etmez” cümlesi, “farklı kaynakları kabul etmez” anlamındadır. Çünkü Bediüzzaman’a göre, bölünebilirliğin söz konusu olması hâlinde yaradılışa birden fazla elin müdâhil olması kaçınılmaz olur ve bu durumda da her yaratılmış farazi Yaradan’ına döner. Bu da hâliyle her birinin başka bir Yaradan’a delalet eden diğerinden farklı kendine has bir sikkesi olmasını doğurur. Bu ise kâinatta bir bölünmedir. Ne var ki, bütüncül/küllî bir kudsiyet içinde intizam hâlinde bulunan yaratılmışların birliği gösteriyor ki, yaratan da tek birdir. Anlaşıyor ki, kevnî tecellileriyle “ehadiyet,” “vahidiyet”²⁰³ açık bir delildir. Bu aynı zamanda, yaratılmışların tamamından oluşma “kevnî külliliğin” de kesin bir delildir. Said Nursî diyor ki:

“Bu kâinat, o (ehadiyet) sırta, değil yalnız tecezzi kabul etmez bir külldür, belki mahiyetçe, inkısam ve iştiraki ve tecezzisi imkânsız ve müteaddit elleri kabul etmez bir küllî hükmüne geçtiğinden, ondaki her bir cüz’, bir cüz’î ve bir ferdî hükmünde ve o küll dahi, bir küllî hükmünde olduğundan, hiçbir cihetle iştirakin imkânı olmuyor.”²⁰⁴

b) Kâinat, Allah-u Teala’nın Nazar Olunan Kitabıdır

Şüphesiz kâğıt veya yaprak üzerine yazılan bir kitap, yani bildiğimiz manada kitap, iki kişi arasında lisan yoluyla bir şey söyleme maksadına mebnidir ve bir iletişim kurma hedefi güder. Böylelikle sözlü mesaj oluşur; bir tarafta mesajı gönderen, diğer tarafta da hitaba konu olan ve o mesajı alan kişi vardır. Bütün sözler bu temel unsurları taşımak durumundadır. Hâliyle boş sözler bunun dışındadır. Akıllı kimselerin sözleri de, işleri gibi, boş işlerden uzaktır. Bu böyle bilinince bilmek gerekir ki, bütün maddî ve manevî unsurlarıyla kâinat nazar olunan bir kitaptır; çünkü okunan kitapta bulunan bir hitaba mebni olmak ve de manevî bir mesaj taşımak gibi bütün özellikleri içinde barındırmaktadır:

“Dikkat edilse, şu kâinatın umumunda bir nizam-ı ekmel, bir intizam-ı kasti vardır. Her cihette reşhat-ı ihtiyar ve lemaat-ı

²⁰³ Bu bahsin içindeki tevhid bölümünün türevleri “ehadiyet” ve “vahidiyet” başlığına bakınız.

²⁰⁴ RNK, Lem’alar, 810.

kast görünür. Hatta her şeyde bir nur-u kast, her şe'nde bir ziya-yı irade, her harekette bir lem'a-i ihtiyar, her terkipte bir şu'le-i hikmet, semeratinın şahadetiyle nazar-ı dikkate çarpıyor.”²⁰⁵

“Kâinat” kavramı, var oluşa ait bir remizler mecmuasıdır. Bu itibarla, Allah-u Teala'nın insana bir hitabıdır. Böylece Allah-u Teala, vahdaniyetini, zatının cemalini ve sıfatlarını, celalini tebliğ ve insanı kendisine hidayet etmek ve kendisine vuslat yolunu göstermek istemiştir. Öyleyse şu varlık âlemindeki her şey kâinatın harfleridir, Rabbanî kelimeler samadâni cümlelerdir. Bilinen sabık bir kast ile el-Hakîm ve el-Habîr olan Allah katından gelmiştir. Said Nursî diyor ki:

“İsm-i Hakem'in tecelli-i azamı şu kâinatı öyle bir kitap hükümüne getirmiş ki, her sahifesinde yüzer kitap yazılmış... Ve her satırında yüzer sahife derc edilmiş... Ve her kelimesinde yüzer satır mevcuttur... Ve her harfinde yüzer kelime var... Ve her noktasında kitabın muhtasar bir fihristeciği bulunur bir tarza getirmiştir. O kitabın sahifeleri, satırları, ta noktalarına kadar yüzer cihette nakkaşını, kâtibini öyle vuzuhla gösteriyor ki, o kitab-ı kâinatın müşahedesi, kendi vücudundan yüz derece daha ziyade kâtibinin vücudunu ve vahdetini ispat eder.”²⁰⁶

Kâinattaki varlıkların gaye boyutu, kendilerine yüklenen var oluş vazifesi ve benzeri bütün hususlar, Said Nursî'nin kâinatı, bir hitap/söylem taşıyan delalet dolu remizler bütünü olarak görmesine yol açmış ve kâinata bir kitap olarak bakmasına sebep olmuştur. Zira nihayetinde harf, sözlük delaleti taşıyan bir remizdir. Bu açıdan kâinat, kitaba denk olmuştur. Bediüzzaman bunu “mücessem/somut Kur'an” olarak dillendirir. Okunan Kur'an, Allah'ın kullarına bir hitabıdır, kulu Muhammed üzerine indirilmiştir, insanlara bir hidayet ve irşattır. Kâinat da bu açıdan Kur'an'a benzemektedir; yani o da, Allah-u Teala'nın akıl sahiplerine remiz yollu hitabıdır, insanlara bir hidayet ve irşattır. Bediüzzaman der ki:

“Evet, Muhammed'in (a.s.m.) getirdiği nurla kâinatın mahiyeti, kıymeti, kemalatı ve içindeki mevcudâtın vazifeleri ve neti-

²⁰⁵ RNK, Sözler, s. 232.

²⁰⁶ RNK, Lem'alar, 802.

celeri ve memuriyetleri ve kıymetleri bilinir, tahakkuk eder. Ve kâinat baştan başa gayet manidar mektubat-ı İlahiye ve mücessem bir Kur'an-ı Rabbanî ve muhteşem bir meşher-i asar-ı Sübhaniye olur.”²⁰⁷

Bu açıdan Kur'an'ın hükümleri kâinatla irtibatlı olmuştur; zira her ikisine de derinlemesine bakıldığında aynı hitap oldukları görülür. Çünkü hitap eden, tek bir zattır:

“İşte, hakaik-i Kur'aniyeden ve desatir-i İslâmiye'den olan 'adalet, iktisad, nezafet' hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur'aniye ne derece kâinatla alakadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakaiki bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi mümkün olmadığını bil!”²⁰⁸

Bediüzzaman, kâinatı Kur'an olarak görür. Ve de bu, kâinatın sabit vasfıdır, der. Böyle bir ifade kullanması, kâinata yüklenen gayeye hayran oluşundandır. O derin düşüncesiyle, şu kâinattaki Rabbanî delaletleri, remizlerindeki hitap dolu manaları kavramış ve şu ince ve girift kâinat nizamının sadece kör bir tesadüf sonucu var olmasını reddetmiştir. Bu da ona, kâinatı bir Kur'an olarak görme imkânı vermiştir. Allah rahmet etsin, der ki:

“Evet, bu Kur'an-ı Azim-i Kâinat'ın her bir âyet-i tekviniyesi, o âyetin noktaları ve hurufu adedince mucizeler gösterdiklerinden, elbette serseri tesadüf, kör kuvvet, gayesiz/mizansız/şuursuz tabiat hiçbir cihetle o hakîmane, basirane olan has mizana ve gayet ince intizama karışamazlar. Eğer karışsaydılar, elbette karışık eseri görünecekti. Hâlbuki hiçbir cihette intizamsızlık müşahede olunmuyor.”²⁰⁹

Bu açıdan kâinat, tıpkı Kur'an gibi, görülen varlık sahifelerinde Allah-u Teala'nın cemalini arz etmektedir. Bu cemal, Es-mâ-i Hüsnâ cemalinin bir yansımasından başka bir şey değildir. İleride bu konuya da inşallah değinilecektir.

²⁰⁷ RNK, Şualar, s. 1131.

²⁰⁸ RNK, Lem'alar, 801.

²⁰⁹ RNK, Lem'alar, 801.

İnsan, okunan Kur'an hitabı aracılığıyla Allah-u Teala'yı tanıyabilmektedir. Aynı şekilde, nazar olunan kevnî hitap vasıtasıyla da Mevla'sını tanıyabilecektir. Her şey yaratıcısını hamd ederek tesbih etmekte, şöyle demektedir:

"Bu, şahit olarak kulak veren ve kalbi olana aittir."

Bak, işte biz Halık Teala'nın cemalini yansıtıyoruz. Gözünü kaldır ve bak. Bak ki, Hakk Teala'nın cemali, varlık âlemini güzelliklerle donatıyor.

Bu ifadeler, Bediüzzaman'ın kudsî ve nazar olunan bir kitap olarak kâinatın güzelliklerini vasfederken kullandığı ifadelerdir:

"Bu kitab-ı kebir-i kâinatın Nakkaş-ı Ezelîsi, bu kâinatla ve bu kâinatın her bir sahifesiyle ve her bir satırıyla, hatta harfleri ve noktaları ile kendini tanıttırmak ve kemalatını bildirmek ve cemalini göstermek ve kendisini sevdirmek için en cüziden en külliye kadar her bir mevcudun müteaddit lisanlarıyla cemal-i kemalini ve kemal-i cemalini tanıttırıyor ve sevdiriyor."²¹⁰

Şayet kâinat kitabının içine nüfuz edersen görürsün ki, o kitap, kâinattaki bütün varlıkların tafsilatını ve imkân âlemindeki bütün sair ölçüleri içine almış bir sicildir. Şöyle ki:

"Hem hiçbir cihette imkânı var mı ki, bu kâinatı öyle bir kitap tarzında yazar ki, her bir ağacın bütün tarihçe-i hayatını bütün çekirdeklerinde kaydeden ve her bir otun ve çiçeğin bütün vazife-i hayatiyesini bütün tohumlarında yazan ve her bir zîşuurun bütün sergüzeşte-i hayatiyesini hardal gibi küçük kuvve-i hafızasında gayet mükemmel yazdıran ve bütün mülkünde ve devair-i saltanatında her ameli ve her hadiseyi müteaddit fotoğraflarla alarak muhafaza eden ve rubûbiyetin en ehemmiyetli bir esası olan adalet, hikmet ve rahmetin tecellileri ve tahakkukları için koca cennet ve cehennemi ve sırat ve mizan-ı ekberi yaratan bir Hâkim-i Hakîm ve bir Alîm-i Rahîm, insanların kâinatı alakadar eden amellerini yazdırmasın ve mücazat ve mükâfat için fiillerini kaydettirmesin ve seyyiat ve hasenatlarını kaderin levhalarında yazmasın? Hâşâ, kaderin levh-i mahfuzunda yazılan harfleri adedince hâşâ!"²¹¹

²¹⁰ RNK, Lem'alar, 801.

²¹¹ RNK, Şualar, s. 971.

c) Kâinat, Esmâ-i Hüsnâ'dan Yansımadır

Bediüzzaman'a göre, kâinat tarifinin hasselerinden biri, onun "Esmâ-i Hüsnâ'dan yansıma olmasıdır." Yani cemel isimleriyle adlandırılmış, kemal sıfatlarıyla sıfatlanmış yüce rubûbiyetin mefulü olmasıdır. Bu da şu varlık âleminde her yana saçılmış olan kesreti bir kez daha vahdete götürür. Bu ise "yaratmak, gözetmek ve de rahmet etmek" şeklinde kâinata ışıkları saçılan Esmâ-i Hüsnâ'sı aracılığı ile tek bir Rabbe dönmek suretiyle gerçekleşir. Zira Allah Sübhanehü ve Teala Hazretleri, kâinata yaratan ve var edendir, tasarruf sahibidir. O, yaratandır, tasvir edendir, eşsiz yapandır; dirilten, öldüren, rızık veren, egemen olan, rahman olan, rahîm olandır. Öyleyse bu rubûbiyet dairesi dışında bir şeyi düşünmek nasıl mümkün olabilir? Binaenaleyh eşyanın gerçek varlığı esmâ ile kaimdir, O eşyanın kendi zatıyla kaim değildir. Said Nursî bunu şöyle ifade eder:

"Rubûbiyetin kâinattaki maksatları, onlarda tecemmu ve gayeleri onlarda temerküz ve ekser Esmâ-i Hüsnâ'nın cîveleri ve zuhurları ve taayyünleri ve hilkat-i mevcudâtın neticeleri ve faydaları onlarda içtima ettiğinden, onların her birisi bu temerküz noktasından der: 'Ben bütün kâinatı halk eden zatın malıyım, fiiliyim, eseriyim.'"²¹²

Bediüzzaman'ın bu düşüncesi, "ayna nazariyesi" veya kâinatı bir ayna gibi tasavvur etmesinden kaynaklanmaktadır. Bütün kâinat ona göre, üzerine yansıyan bir nuru aksettirme yeteneğine sahip bir ayna hükmündedir. Der ki:

"Hem birbirini arkasında daim gelen, geçen aynalar mecmuasıdır. Öyleyse onlarda tecelli edeni bil, envarını gör ve onlarda tezahür eden esmânın tecelliyatını anla ve müsemmalarını sev."²¹³

Aynanın maksadı, ışığı yansıtmaktır. Nur ise, celal ve cemel sahibi kerim olan Allah'ın nurudur. O ki kâinata hayat verendir. Esmâ-i Hüsnâ'sının güzelliği, yarattığı her şeye sirayet etmiştir. Mahlukattaki cemel suretleri, Halık Teala Hazretleri'nin tecesüm ve taşahhustan münezzeh mutlak cemaline işaret etmekte-

²¹² RNK, Şualar, s. 856.

²¹³ RNK, Sözler, s. 78.

dir: “Benzeri gibi hiçbir şey yoktur. O semî’dir, basirdir.” (Şûra: 11) Bediüzzaman der ki:

“Evet bu kâinat, nihayetsiz bir hüsn ü cemal-i sermedînin ayinesi ve cilveleri ve kâinattaki bütün cemal ve kemal ve güzellikler, o sermedî hüsnden gelir ve ona intisapla güzelleşir, kıymeti yükselir. Yoksa karmakarışık bir virane, bir hüzüngâh olur.”²¹⁴

Bütün uzantıları ve boyutlarıyla kâinata bakan bir düşünür, sayet tefekkür nuruyla bakıyorsa, Esmâ-i Hüsnâ’dan yansıyan nurlardan başka bir şey göremez. Nasıl bunları göremez, yaradılış ve eşsiz icadın sırları Allah yoluna girmiş her düşüneni büyülerken nasıl olur da göremez? Bak her şeyin seni Mevla Teala’nın isimlerinden bir isme, sıfatlarından bir sıfata götürdüğünü göreceksin! Herhangi bir kayaya, herhangi bir damlaya veya da bir çiçeğe bak!

“Eğer bir çiçekte esmâyı okuyamıyorsan ve vazıh göremiyorsan, cennete bak, bahara dikkat et, zeminin yüzünü temaşa et. Rahmetin şu büyük çiçekleri olan cennet ve bahar ve zeminde yazılan esmâyı vazıhan okuyabilirsin, cilvelerini ve nakışlarını anlar, görürsün.”²¹⁵

Bediüzzaman, tefekküre dayalı bütün tasavvurlarını, tefsirî nazariyelerini Esmâ-i Hüsnâ ağacı üzerine kurmuştur. Ona göre bütün bu kâinat, Allah’ın Esmâ-i Hüsnâ’sının cemallerinin yansımalarından başka bir şey değildir. Cenâb-ı Allah’ın isimleriyle nurlanan yüce sıfatlarının varlıkta bir eserinin olması lazım gelir. İşte bu eser kâinatın kendisidir. Yani “halikiyet” sıfatı, bir mahluku iktiza eder, malikiyet sıfatı mülk edinilen bir şeyi iktiza eder, razikiyet sıfatı rızık verilen bir şeyi iktiza eder. Rahmet, adalet, mağfiret vb. sıfatlar da böyledir. Kâinattaki her şey, Allah-u Teala’nın rahmetinin ve Esmâ-i Hüsnâ’sının eserlerinden bir eserdir. İşte, böylece, diğer bütün var oluş tecellilerinde de kâinat o isimlere yönelir, onların cemalini ve celalini yansıtır. Tıpkı bir aynanın, güneşin nurunu yansıtmaması gibi... En güzel

²¹⁴ RNK, Şualar, s. 1137.

²¹⁵ RNK, Sözler, s. 288.

misaller Allah'ındır. Bediüzzaman, İbn Arabî düşüncesini reddederken der ki:

"Ayine-i mevcudâtta kudret ve irade-i İlahiye ile vücud bulan nakışlar O'nun eserleridir. "Her şey O'ndandır;" "Her şey O değildir." Eşyanın bir vücudu vardır ve o vücud bir derece sabittir. Çendan o vücud, vücud-u Vâcib'e nispeten vehmî ve hayalî hükümünde zayıftır; fakat Kadir-i Ezeli'nin icad ve irade ve kudretiyle vardır.

"Nasıl ki, temsilde, ayna içindeki güneşin hakiki vücud-u hâricîsinden başka bir vücud-u misalîsi var. Ve aynayı ziynetli boyalayan münbasit aksinin dahi arazî ve ayrı bir vücud-u haricîsi var. Ve aynanın arkasındaki fotoğrafın resim kâğıdına intikaş eden suret-i şemsiyenin dahi ayrı ve arazî bir vücud-u hâricîsi vardır, hem bir derece sabit bir vücuddur. Öyle de, kâinat aynasında ve mâhiyat-ı eşya aynalarında esmâ-i kudsiye-i İlahiye'nin irade ve ihtiyar ve kudret ile hâsıl olan cilveleriyle tezahür eden nukuş-u masnuatın, Vücud-u Vâcib'ten ayrı, hâdis bir vücudu var."²¹⁶

Bediüzzaman'ın irfanî bir metotla arı duru bir tevhid akidesini, ehl-i sünnet ve'l-cemaat akidesinden sapmadan yerleştirmesinde bu mantık etkin olmuştur. Bunun ana sebebi de, araştırma kaynağı, tedebbür alanı ve irfan metodu olarak Kur'an-ı Kerim'le olan güçlü bağıdır. Kur'an-ı Kerim hükümlerinin kâinatla olan bağını nasıl ortaya koyduğunu ve de kâinatı nazar olunan bir Kur'an olarak nasıl takdim ettiğini görmüşsündür. Buradan hareketle, hâlık ile mahluk arasındaki farkı gayet net bir şekilde ortaya koymuş, irfan ehlinin bocalaması ve şatahata düşerek vahdet-i vücudu savunup doğru yoldan çıkmaları gibi handikaplara düşmemiştir. Bazılarının anlamakta zorlandığı, kesretin vahdete götürmesi, yani çoğun tekten çıkması gibi konularda da meseleleri gayet kolayca çözmüştür. İşte bu, Said Nursî'nin hayatı pahasına yerleştirmeye ve savunmaya çalıştığı tevhid akidesinin özüdür. Bu akidenin yerleşmediği kimseler ya vahdet-i vücuda kayarlar ya da birden fazla ilahın olduğunu söylemeye kalkışır; ki, her ikisi de açık bir inkârdır. Öyleyse Be-

²¹⁶ RNK, Lem'alar, 598.

diüzzaman'ın yolu en emniyetli yoldur; zira bütün varlık âlemi-
nin eserlerinden bir parçasını teşkil etmekte olduğu Esmâ-i
Hüsna nurlarından istifade ederek vicdanî tefekkürü, aklanî te-
debbürüyle girdiği bu yol, Kur'an yoludur. Bu isimler de Vahid
ve Ehad, Ferd ve Samed olan Allah-u Teala'nın değişmez sıfatla-
rından başka bir şey değildir. Allah Sübhanehü, mahlukatından
çok mu çok yücedir. Bütün bu hakikatleri Said Nursî'nin şu özlü
sözünde bulmaktayız:

“Kâinata görünen binlerle efal-i umumiyenin ve cilveleri
görünen yüzer esmâ-i İlahiye'nin her birinin hem hâkimiyeti,
hem kibriyası, hem kemali, hem ihatası, hem ıtlakı, hem niha-
yetsizliği, vahdetin ve tevhidin gayet kuvvetli birer bürhanı-
dırlar.”²¹⁷

Bunun beyanı şöyledir:

“Hayat bir şeye girdiği vakit, o cesedi bir âlem hükmüne geti-
rir; cüz' ise küll gibi, cüziye dahi küllî gibi bir camiiyet verir.
Evet, hayatın öyle bir camiiyeti var; âdetâ umum kâinata tecelli
eden ekser Esmâ-i Hüsnâ'yı kendinde gösteren bir cami' ayine-i
ehadiyettir. Bir cisme hayat girdiği vakit, küçük bir âlem hük-
müne getirir; âdetâ kâinat şeceresinin bir nevi fihristesini taşı-
yan bir nevi çekirdeği hükmüne geçiyor. Nasıl ki bir çekirdek,
onun ağacını yapabilen bir kudretin eseri olabilir; öyle de, en
küçük bir zihhayatı halk eden, elbette umum kâinatın hâlıkı-
dır.”²¹⁸

Böylece, kâinatın tamamında rubûbiyet maksatları ortaya
çıkışmış olmakta, her bir zerre el-Malik ve el-Vahid olan Allah'a
intisaplarını ilan etmektedir:

“Rubûbiyetin kâinattaki maksatları onlarda tecemmu' ve ga-
yeleri onlarda temerküz ve ekser Esmâ-i Hüsnâ'nın cilveleri ve
zuhurları ve taayyünleri ve hilkat-ı mevcudâtın neticeleri ve
faideleri onlarda içtima ettiğinden, onların her birisi, bu temer-
küz noktasından der: 'Ben bütün kâinatı halk eden zatın malı-
yım, fiiliyim, eseriyim.'”²¹⁹

²¹⁷ RNK, Şualar, s. 855.

²¹⁸ RNK, Şualar, s. 816.

²¹⁹ RNK, Şualar, s. 856.

Bütün bunlar, Halık Teala'nın birliğine delalet etmektedir. Zira rubûbiyet/rab olmak, hem mülkiyeti hem de kuyyumiyeti beraber iktiza eder. Yani hem yaratma hem de gözetme beraber olmalıdır. Buna göre de, diğer Esmâ-i Hüsnâ bu ikisi arasında tasarruf eder. Yani bir yanda yaratma ile eşsiz icad, diğer yanda da rızık verme, koruma, iâşe ve imate gibi Vahid ve Ehad olan Allah-u Teala'nın kâinat üzerindeki kayyûmiyetine ait diğer isimlerinde de gözetme/riayet ve de kontrol altında tutma maa-naları vardır. Her şey O'nun tek olduğuna şahitlik etmektedir. Yine her şey O'nun yaratma ve tedbire yönelik bazı esmâsından küllî olarak istifade etmektedir. Sözün özü, Cenâb-ı Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sı nihayetinde Ferd ve Samed olan Allah-u Teala'nın sıfatlarıdır. Bediüzzaman der ki:

"Evet, kâinatın idaresi bir ve tedbiri bir ve saltanatı bir ve sikkesi bir, bir bir bir, ta bin bir bir birler kadar... Hem bu kâinatı çeviren isimler ve fiiller bir iken, her biri kâinatı veya ekserini ihata eder. Yani içinde işleyen hikmeti bir ve inayeti bir ve tanzimatı bir ve iâşesi bir ve muhtaçlarının imdatlarına koşan rahmet bir ve o rahmetin bir şerbetçisi olan yağmur bir ve hakeza bir bir bir, ta binler bir birler..."²²⁰

Ancak bir tektir, isimler çoğalsa da O ferttir, tektir.

Böylelikle kâinatta veya insanda görünen herhangi bir cema-le veya kemale delalet eden bütün tecelliler ve maharetler, gerçekte Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellileridir. Hatta herhangi bir ihtiyaca veya zaafiyete delalet eden göstergeler de bu kabildendir. Mesela hastalık insanın eş-Şafi/şifa veren Allah'a, fakirlik el-Ğaniy/zengin olan Allah'a, açlık Rezzâk olan Allah'a ihtiyaca delalet etmez mi? Böylece her şey kâinata egemen olan esmâyâ raci-dir. Burada açılan yollarla kullar, âlemlerin Rabbi'ne yol bulma imkânı elde ederler. Bediüzzaman der ki:

"Hiçbir şey yok ki, O'nu hamd ile tesbih etmesin' sırınca, her şeyden Cenâb-ı Hakk'a karşı pencereler hükmünde çok vecihler var. Bütün mevcudâtın hakaiki, bütün kâinatın hakikati, esmâ-i İlahiye'ye istinat eder. Her bir şeyin hakikati, bir isme veyahut çok esmâyâ istinat eder. Eşyadaki sıfatlar, sanatlar da-

²²⁰ RNK, Şualar, s. 858.

hi, her biri birer isme dayanıyor. Hatta hakiki fenn-i hikmet, Hakîm ismine ve hakikatli fenn-i tıp Şâfi ismine ve fenn-i hendese Mukaddir ismine ve hakeza her bir fen bir isme dayandığı ve onda nihayet bulduğu gibi, bütün fünun ve kemalat-ı beşeriye ve tabakat-ı kümmelîn-i insaniyenin hakikatleri, esmâ-i İlahiye'ye istinat eder.²²¹

Aynı zamanda Bediüzzaman katında Esmâ-i Hüsnâ ağacı, Halık Teala Hazretleri'ni zatında ve sıfatlarında tevhid etme meyvesini vermiş, yeniden diriliş inancını/ba's ve de ahiret gününü ispat noktasında ürününü çıkarmıştır.

Allah-u Teala'nın Esmâ-i Hüsnâ'sı ve de sıfat-ı ulyası, Allah-u Teala'nın kâinattaki yaratan, icad eden ve gözetten tasarruflarına delalet etmektedir. Şunu da biliyoruz ki, enfüste ve afakta cereyan eden bütün değişimler ve de dönüşümler, tasarrufat-ı İlahiye'ye ve şuun-i Rabbaniyeye raci esmânın tesirinden ibarettir. Said Nursî bunu şöyle ifade eder:

"Ve o esmâ ve unvanlarının mükemmeliyeti, o ustanın sanatına dair sıfatlarının mükemmeliyetini gösterir ve o sanat ve sıfatlarının mükemmeliyeti, o sanat sahibinin, 'şuun-u zatiye' denilen kabiliyet ve istidad-ı zatiyesinin mükemmeliyetini gösterir ve o şuun ve kabiliyet-i zatiyenin mükemmeliyeti, o ustanın mahiyet-i zatiyesinin mükemmeliyetini gösterdiği misillü..."²²²

"Şuun" kavramı "O, her gün bir şe'ndedir" (Rahman: 29) âyetinden alınmıştır. Bu âyetin tefsirini âlimler, Allah-u Teala'nın rubûbiyetine ve kayyûmiyetine dayalı kâinattaki bütün Rabbanî tasarruf manalarına delalet eder, diye yorumlarlar. Ölüm ve hayat arasında cereyan eden her türlü değişimler, Allah-u Teala'nın şuunatına yöneliktir. Diriltmek ve öldürmek yeryüzüne akis aracılığıyla dünyada her gün cereyan eden olaylardır. Mesela ilkbahar ile sonbahar arasında Allah'ın isimlerinin tecvülleri, sonra nebatat âleminde ölüme delalet eden kış mevsiminden sonra tekrar ilkbaharın gelmesi buna birer misaldir. Bütün kâinat Allah-u Teala'nın el-Muhiy/dirilten, el-Mümit/öldüren, el-Hakem, el-Adl, el-Bâsit, el-Kâbız, er-Rahman, er-Ra-

²²¹ RNK, Sözler, s. 286.

²²² RNK, Sözler, s. 128.

hîm gibi isimlerin hükmü altındadır. Allah-u Teala'nın her şeyi kuşatan rahmeti, O'nun hikmetli ve adil olmasını iktiza etmektedir. Bunun tamamı ise, insanlar kıyamet günü diriltilip tam olarak amellerinin karşılığını gördükleri günde ortaya çıkacaktır. İşte bu nedenle bir Müslüman her gün en az 17 kere "Malik-i yevmi'd-dîn" âyetini okur. Kâinatın var oluşunun kendisine bağlı olduğu Allah-u Teala'nın Esmâ-i Hüsnâ'sı, kişiyi ahiret gününde ikinci var oluşuna götürecektir olan yoldur. "Evvel başladığımız gibi halkı/yaratmayı iade edeceğiz." (Enbiya: 104) Said Nursî der ki:

"Biz de deriz: Evet, kâinat hâdistir. Çünkü görüyoruz: Her asırda, belki her senede, belki her mevsimde bir kâinat, bir âlem gider, biri gelir. Demek bir Kadir-i Zülcelal var ki, bu kâinatı hiçten icad ederek her senede belki her mevsimde, belki her günde birisini icad eder, ehl-i şuura gösterir ve sonra onu alır, başkasını getirir... Birbiri arkasına takıp zincirleme bir surette zamanın şeridine asıyor."²²³

Kâinatta tasarruf eden şu Rabbanî şunlar, nurları Esmâ-i Hüsnâ semasındaki kandilden saçılan Allah-u Teala'nın rahmetinin eserleridir. İşte bunlar Bediüzzaman'a, yukarıda da belirttiğimiz gibi, o büyük risalesini, Risale-i Nur Külliyyatı içindeki haşır bölümünü yazdırmıştır. Bu risaleyi yazmasına şu âyetin etkisi büyük olmuştur:

"Şimdi bak Allah'ın rahmetinin eserlerine! Yeryüzünü ölümden sonra nasıl diriltiyor... Şüphe yok ki O, mutlaka ölüleri diriltir. O her şeyi kâdirdir." (Rum: 50)

d) Kâinat, Muhabbet Hareketiyle Yaradan'ına Çekilmektedir

Bediüzzaman Said Nursî'ye göre "kâinat" mefhumunun özelliklerinden birisi de, daima hareket hâlinde olmasıdır. Ancak onun hareketleri gelişigüzel, rastgele değil, bilinçli ve hatta derin hisli ve şuurlu hareketlerdir. Zira vicdanî bir harekettir. Kâinattaki varlıklar arasında en şuurlu derin hareket sahibi, mutlak manada vicdanî bir rağbetten kaynaklanandır. Vecd, muhabbetin özünden ve zübdesinden başka bir şey değildir. Öyleyse

²²³ RNK, Sözlür, s. 314.

kâinat, sevindir/muhiptir. Ve de muhabbet yollarında mahbubuna, âlemlerin Rabbi'ne doğru yol almaktadır. O Allah'a ki, insanı hiçbir şey değilken yaratmış, ibadetine yatkın olarak var etmiş, severek veya korkarak O'na itaate hazır bir karakterle bezemiştir.

Kâinatın hareketi, varlığa damgasını vuran zaman ve mekân değişimlerinde gayet açıktır. Kâinattaki her şey, felekler, gezegenler, yollar ve güzergâhlar hep Allah'ın takdir ettiği şekilde hedefine yürümektedir: "Güneş de kendi yolunda akıp gidiyor. İşte bu, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdridir. Ay'a gelince, ona menziller tayin ettik. Nihayet o eski hurma salkımının çöpü gibi (yay hâline) dönmüştür. Ne güneşin aya çatması yaraşır, ne de gece gündüzü geçebilir; onların her biri kendi yörüngesinde yüzerler." (Yasin: 38-40) Bu hareketin muhabbet üzerine kaim olması, insandaki aslın muhabbetle Rabbine ibadet etmesi olmasındandır. İbadet de muhabbetin özü ve ruhundan başka bir şey değildir. Bu hâliyle insan, kâinat ağacının bir semeresi ve de özlü/cami bir fihristidir. Bu çalışmanın ilgili bölümünde bu konuyu açıkladık²²⁴. Kâinattaki diğer varlıklar bu noktada insana bağlıdır. İnsan küllî ve şümüllü "ibadet" emanetini yüklenmiş olan halifedir, bu noktada kâinattaki diğer varlıklar ona tabidir. Bediüzzaman der ki:

"Evet, ağacın mahiyetinde olmayan bir şey, esaslı bir surette meyvesinde bulunmadığı delaletiyle, şecere-i kâinatın hassas meyvesi olan nev-i insandaki ciddi aşk-ı lahutî gösterir ki; bütün kâinatta –fakat başka şekillerde– hakiki aşk ve muhabbet bulunuyor. Öyleyse kalb-i kâinattaki şu hakiki muhabbet ve aşk, bir Mahbub-u Ezeli'yi gösterir."²²⁵

İşte bu itibarla, kâinattaki her şey Allah'ı zikretmekle meşguldür: "O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız." (İsra: 44) Said Nursî'ye göre, cisimleri feleklerine ve yörüngelerine bağlayan cazibiyet/çekim kanunları, Esmâ-i Hüsnâ'nın cemaline vurulmuş ve de Esmâ-i Hüsnâ'nın sahibi mahbubun rızasını kazan-

²²⁴ Bu bahsin içindeki "insan" bölümüne bakınız.

²²⁵ RNK, Sözler, s. 312.

mak için ebediyen harekete geçmiş muhabbet vecdlerinden başka bir şey değildir. Der ki:

“Bin bir esmâ-i İlahiye'nin her birinde pek çok tabakat-ı hü-sün ve cemel ve fazl ve kemal bulunduğu gibi, pek çok meratib-i muhabbet ve iftihar ve izzet ve kibriya vardır. İşte bundandır ki, Vedud ismine mazhar olan muhakkikîn-i evliya, 'Bütün kâinatın mayesi, muhabbetir. Bütün mevcudâtın harekâtı, muhabbetle-dir. Bütün mevcudâtta ki incizap ve cezbe ve cazibe kanunları, muhabbettendir' demişler.”²²⁶

Kâinattaki sözü edilen cazibiyet/çekim gücü, yaptığımız alın-tıdan da anlaşılacağı üzere, Said Nursî'ye göre Esmâ-i Hüsnâ nurunun cazibeyetidir. Kâinattaki varlıkların o nura doğru çe-kilmeleri, varlık kaynağını o esmânın teşkil ediyor olmasın-dandır. O nurlar, Vahid ve Ehad olan Allah-u Teala'dan sadır olan cemel nurlarıdır. Bu da hâliyle, şaibesiz bir tevhid inancına götürmektedir. Bu hikmete binaen de bütün varlıklar bütün es-mâya karşı bir muhabbet besler:

“Bütün esmânın muhabbeti de Allah-u Teala'nın zatına mu-habbete götürür. Zira o esmâ, Allah-u Teala'nın zatının unvan ve tecellileridir.”²²⁷

Binaenaleyh kâinattaki her şey O'nun cemalinin bir yansı-masıdır. Bu sebeple de, kâinattaki varlıklar nurun kaynağına bir şevk duymakta, zifirî karanlık bir gecede keleklerin kandilin cemaline doğru yöneldikleri gibi de O'na yönelmektedirler. Zira varlığın aslına ulaşmak, Vahid ve Kahhar olan Allah-u Teala'nın esmâsının kemalini, sıfatlarının yüceliğini bilmek suretiyle ken-di varlıkları orada gerçekleşmektedir. Kâinatın kalbindeki, vic-danî duyularındaki saklı muhabbet, O'nun varlık sebebidir. Bütün kâinat, Allah'ın cemaline ve celaline cezp olunmak için yaratılmıştır. Cenâb-ı Allah buyuruyor ki: “O, yerin üstünde sabit dağlar yarattı. Orada bereketler meydana getirdi. Orada araştırıp soranlar için rızıkları tam dört günde belli bir seviyede takdir edip düzene koydu.” (Fussilet: 10) Bu noktada Said Nursî, tefsir ve istinbat yolu şöyle der:

²²⁶ RNK, Sözler, s. 285.

²²⁷ RNK, ?

“Bu kâinat bir cami-i kebir hükmünde, başta semavat ve arz olarak umum mahlukatı hayattarane zikir ve tesbihte ve vazife başında cuş u huruşla mesudane ve memnunane bir vaziyette bulunduruyor.”²²⁸

İbadetin özü “muhabbet”ten başka bir şey değildir. Bu ise bütün mahlukatın gayesi, Yaraticı’nın yaratma maksadıdır. Bediüzzaman der ki:

“Muhabbet, şu kâinatın varlık sebebidir. Cüzlerini birbirine bağlayan rabıtasıdır. Kâinattaki her şeyin nuru ve hayatıdır.”²²⁹

Madem kâinattaki her şey Rabbini hamd ile tesbih ediyor, Vahid ve Ehad Allah-u Teala’ya ibadet ediyor, öyleyse “varlık âlemindeki her zerre bir muhabbet neşesi içindedir.”²³⁰

Her şey Cenâb-ı Allah’ın emrine arzu duyarak ve korkarak icabet etmektedir. Zira Mevla’sına yaklaşan kâinattaki her varlık, vicdanında zevk dolu bir rahatlık hisseder. Yakınlaşmak, ona, esmâ nurlarından istifade ettiği için varlığını hissettirir. Uzaklaşmak ise, ademe/yokluğa götüren karanlık labirentlerde onu itlaf eder. Oysa bir kez var oluş nimetini tatmış bir kimse için mutlak fena/yok olma hâline geri dönme takati yoktur. Öyleyse burada nûra olan muhabbet, varlığın kendi varlığına ve hayatı hissetmesine karşı bir muhabbettir. Hayat kaynağı olan nurun kaynağıyla ebedî vuslata bir rağbettir. Gerçekten görebilen kâinat varlıklarının Allah’a yapılan ibadet dolu yolculuktan lezzet alamamaları nasıl mümkün olabilir? Bediüzzaman der ki:

“Cenâb-ı Hak, kemal-i kereminden, hizmetin mükâfatını, hizmet içinde derç etmiştir. Amelin ücretini, nefs-i amel içine koymuştur. İşte bu sır içindir ki, mevcudât hatta bir nokta-i nazarda camidat dahi, ‘evamir-i tekviniye’ tabir edilen hususi vazifelerinde, kemal-i şevkle ve bir çeşit lezzetle evamir-i Rabbaniyeyi imtisal ederler. Arıdan, sinekten, tavuktan tut, ta şems ve kamere kadar her şey kemal-i lezzetle vazifesine çalışıyorlar. Demek hizmetlerinde bir lezzet var ki, akılları olmadığından akı-

²²⁸ RNK, Sualar, s. 912.

²²⁹ RNK, ?

²³⁰ RNK, ?

beti ve neticeleri düşünmeden, mükemmel vazifelerini ifa ediyorlar.”²³¹

Kâinattaki her şey, hayatın ve var oluşun kaynağına sürekli bir şekilde muhtaçtır. Bir kimse bu ihtiyacının ne kadar farkında olursa o kadar muhtaç olduğu şeye sahip olan zata karşı arzu ve iştiağ duyacaktır. Bu iştiağ da bir muhabbet cazibesi doğuracaktır. Görüldüğü üzere, kâinat öncelikle var olmaya muhtaçtır. Buna malik olan ise yalnızca “Kün feyekün” diyerek bunu ona hibe edendir. Bu yüce tekvinî emrin dışında hiçbir şeyin vücuda gelmesi düşünülemez. Öyleyse “kün” emri dışında ona bu hazzı ne tattırabilir? Hangi şeye daha fazla rağbet edebilir? İştiağ duyabilir ve her kim olursa olsun kalbini daha huzurlu kılan ne olabilir? Bu tekvinî emir ve bütün Rabbanî emirler nihayetinde muhabbetin kaynağı ve şevkin tetikleyicisidir. Şu latif temsiliyle Bediüzzaman ne de güzel bunu dile getirmektedir:

“Bir ordu kumandanının ‘İleri atılın’ emriyle bir asker ileri atıldığı gibi, bütün bir ordu da ileri atılır. Bu durum da böyledir. ‘İtaat’ sırrının hakikati, kâinattaki her şeyin, tecrübeyle görüldüğü üzere, bir kemal noktası vardır ve o noktaya meyler. Cazibiyete kapılma, şevk, ihtiyaç ve meyil... Bütün bunlar, eşyanın mahiyeti açısından Rabbanî, tekvinî emirlere uymanın çekirdeği ve tohumudur.”²³²

e) Kâinat Hayat Doludur

Şu kâinat muhabbetle hareket, vicdanla ibadet, şuurla Allah-u Teala'ya seyir ediyor ise canlıdır demektir. Zira anılan hususlardan hiçbirisi, bir ölü için düşünülemez. Gerçi kâinattaki birçok unsuru “cemat” kategorisi altında tasnif ediyor isek de, her türlü görünüşü, bütün tecelliyatı ile diridirler. Cenâb-ı Allah'ın Kur'an-ı Kerim'indeki kelamı ne boş ne de saçma bir sözdür. Yukarıda geçtiği üzere, Cenâb-ı Allah buyuruyor ki: “O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız.” (İsra: 44) Buradan hareketle Said Nursî, kâinattaki her şeyin canlı olduğunu şu özlü sözleriyle kesin olarak belirtmektedir:

²³¹ RNK, Lem'alar, 648.

²³² RNK, ?

"Hakikat-i hayat (...) Kâinatın bütününden süzülen en safi hulasadır. Ve keزالık kâinattaki makasid-i İlahiye'nin en mühimi ve âlemin yaradılışının en mühim neticesi olan şükür, ibadet, hamd ve muhabbeti doğuran en muazzam bir sırdır."²³³

Kâinatta görülen bütün maddî tezahürler, canlı bir nabız, varlığının bilincinde olan şuurlu bir idrak taşımaktadır. Bu da, var olduğu hakikatini tescil etmektedir. Görülen o tezahürler ise, var oluşta ona tabi olan karaltılardan başka bir şey değildir. Bediüzzaman der ki:

"Hayat, var oluşun esası ve aslıdır. Madde ona tabi ve onunla kaimdir."²³⁴

Öyleyse gerçek var oluş, hayatın var oluşudur. Bu nedenle "hayat, var oluşun kemalidir."²³⁵

Binaenaleyh hayat, var oluş içinde ışıık saçan bir nur olarak tecelli eder ve hakikatine canlılık verir, Hayy ve Kayyûm olan Allah'ın emriyle onu adem karanlıklarından çıkartır:

"Öyleyse kâinat, içindeki her bir âlemle, o tecelliyle diridir, ışıık vermekte ve parıldamaktadır."²³⁶

Risale-i Nur'ların birçok yerinde Bediüzzaman, kâinatın büyük bir insan, insanın da küçük bir kâinat ve onun cami bir fihristesi olduğunu söyler.²³⁷ "Fihrist olmak" demek, her şeyde büyük kitaba atıfta bulunmaktır. İnsandaki fihrist düzeyindeki var oluşun atıfta bulunması gereken bir husus da, içinde saklı ve varlığında bilfiil tecelli eden "hayat" vasfıdır. Öyleyse, atıfta bulunulan kitabın detaylarında da hayat vasfının bulunması gerekir. Aksi hâlde insandaki "fihristlik" kavramı kaybolmuş olur. Bunun için Said Nursî der ki:

"Öyle de, bu insan-ı ekber olan kâinat dahi, mütedâhil ve birbiri içinde bulunan daireler gibi, binler âlemleri ihtiva ediyor. Onlarda cereyan eden ahvalin ve hadiselerin küllî ve cüzîyeti ve hususiyeti ve azameti cihetiyle medar-ı nazar olur."²³⁸

²³³ RNK, ?

²³⁴ RNK, ?

²³⁵ RNK, ?

²³⁶ RNK, ?

²³⁷ Bu sözlüğün "insan" kavramı bölümüne bakınız

²³⁸ RNK, Lem'alar, 744.

İnsan varlığının hakikati, “hayat”tır. Öyleyse şunu söyleyebiliriz:

“Evet, nasıl ki hayat, bu kâinattan süzölmüş bir hülâsadır... ve şuur ve his dahi hayattan süzölmüş, hayatın bir hülâsasıdır... akıl dahi şuurdan ve histen süzölmüş, şuurun bir hülâsasıdır... ve ruh dahi, hayatın halis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zatıdır.”²³⁹

Ruh –(Rabbimin emrindendir)– her şeye hayat verendir. Bir şeyde ruh yoksa hayat da yok demektir. Bu, Bediüzzaman’a göre mutlak bir hakikattir:

“Bittecrübe, madde asıl değil ki vücud ona musahhar kalsın ve tabi olsun... Belki madde, bir mana ile kaimdir. İşte o mana, hayattır, ruhtur.”²⁴⁰

Bu da gösteriyor ki, hayat, kâinattaki en mühim hakikattir. Ve gerçek var oluş için en büyük tecelli, Vacibü'l-Vücud Teala Hazretleri'nin varlığıdır. Bütün bunlar, “hayat” sıfatının derinliğine ve gayb âlemindeki mutlak uzantısına delalet eder. Kâinat-taki her şey, Hakk Teala'nın, hayat veren ve bahşeden Allah-u Teala'nın varlığına delalet etmektedir. Hatta karıncı bile hayat dolu bir varlık değil midir? Öyleyse onun bile hakikati, akıllarımızın ve hatta şu yeryüzünün alamayacağı kadar büyüktür. Zira sen “bir karıncayı vücud terazisiyle tartacak olsan, bilesin ki, hayat sırrıyla, o karıncanın taşımakta olduğu varlık, şu içinde bulunduğumuz yeryüzünün içine alamayacağı kadar büyüktür.”²⁴¹

Bediüzzaman, kâinatın mahiyetindeki hakikat-i hayatın yanı sıra aralarında güçlü bağlar bulunan, birbirine delalet eden ve tek bir halka gibi birbirine çıkan başka hakikatleri de zikreder ki, bunlar “vücud, nur, rahmet ve hayat”tır. Bu dört manevî unsur, insanın mahiyetinin tabiatını teşkil eder. Şöyle der:

“Kâinatta en mühim hakikat ve en kıymetli mahiyet, “nur, vücud ve hayat ve rahmet”tir ki, bu dört şey perdesiz, vasitasız, doğrudan doğruya kudret-i İlahiye ve meşiet-i hâssa-i İlahiye'ye

²³⁹ RNK, Lem'alar, 816.

²⁴⁰ RNK, Sözler, s. 227.

²⁴¹ RNK, ?

bakar. Sair masnuatta zahirî esbap, kudretin tasarrufuna perde oluyorlar. Ve muttarit kanunlar ve kaideler, bir derece irade ve meşiete hicap oluyor. Fakat vücud, hayat ve nur ve rahmette o perdeler konulmamış. Çünkü perdelerin sırr-ı hikmeti o işte cereyan etmiyor.”²⁴²

Burada “vücud”dan maksat, mastar manası olan “var oluş”-tur. Bu bedihi bir hakikat olup, şu kâinat gerçekten mevcuttur, ancak sözlük manasıyladır, sözüne istinat eder. Bu görüş, sofestai söylemlerin tamamını reddetmektir. Onlar her şeye, hatta bedihi olan şeylere bile şüpheyle bakmaktadırlar. Sonra Bediüzzaman’a göre, vücud/var oluşun manası, kâinata bahşedilen bir hakikat-i kübrâ ve bir nimet-i uzmadır. Kâinat bir adem/yokluk olamaz mıydı? Evet! Öyleyse Allah-u Teala’nın onu var etmesi, rahmetindendir. Bu da gösteriyor ki, rahmet, Rahman ve Rahîm Allah-u Teala’nın isimleri muktezasınca bütün var oluşta sari bir tabiattır. Var oluştaki her şey bütün unsurları ile rahmet üzerine kaimdir. Aksi düşünülemez.

Nur ise... Nursuz hayat olabilir mi? Karanlık, yokluğun eşidir. İşte hayat, bu anlamıyla nur üzerine kaimdir ve varlığının şartı ve de kaynağıdır. İşte bu nedenle Allah-u Teala gerçek en-Nur’dur. Allah-u Teala buyuruyor ki: “Allah göklerin ve yerin nurudur.” (Nur: 35)

Ancak Bediüzzaman, vücud/var oluşun mahiyetine delalet eden en cami lafzın “hayat” olduğunu söyler. Hayat bütün bu unsurları, yani “vücud, nur, rahmet” unsurlarını cami bir vasıftır. Bediüzzaman “hayat” kelimesini tek başına kullandığında bütün bu manaları kasteder. Bu yüzdendir ki, diğerleri değil de “hayat” tanımının hasselerinden bir hasse olarak ele alınmıştır. Kâinat hayat taşıdığına göre, bizzarure mevcuttur ve de hayat ışığıyla aydınlanmaktadır. Ve de küllî rahmet hikmetini taşımaktadır. Bu yönü ile düşündüğü için Bediüzzaman, birçok risalesinde kâinatın canlı olduğunu söylemiştir. Kâinatın canlılığının mahiyetine ve var oluş tabiatına delalet ettiğini görmüştür. Bu noktada gayet özlü bir ifadeyle şöyle der:

²⁴² RNK, Lem’alar, s. 640.

"Vücudun kemali, hayat iledir. Belki vücudun hakiki vücudu, hayat iledir. Hayat, vücudun nurudur. Şuur, hayatın ziyasıdır. Hayat, her şeyin başıdır ve esasıdır. Hayat, her şeyi her bir zîhayat olan şeye mal eder. Bir şeyi, bütün eşyaya malik hükmüne geçirir. Hayatla bir şey-i zîhayat diyebilir ki: 'Şu bütün eşya, malımdır. Dünya, hanemdir. Kâinat, malikim tarafından verilmiş bir mülkümdür.' Nasıl ki ziya ecsamın görülmesine sebeptir ve renklerin -bir kavle göre- sebep-i vücududur. Öyle de, hayat dahi mevcudâtın keşşafıdır. Keyfiyatın tahakkukuna sebeptir. Hem cüz'î bir cüz'ü, küll ve küllî hükmüne getirir. Ve küllî şeyleri bir cüz'e sığdırmaya sebeptir. Ve hadsiz eşyayı, iştirak ve itihat ettirip bir vahdete medar, bir ruha mazhar yapmak gibi, kemalat-ı vücudun umumuna sebeptir. Hatta hayat, kesret tabakatında bir çeşit tecelli-i vahdettir ve kesrette ehadiyetin bir ayinesidir."²⁴³

Bu hayat dolu anlayışın dışında bir anlayışla kâinata bakmak, var olma düşüncesini korkutucu bir tılsım hâline getirir ve şu fani yaşantımızı vahşet, korku, endişe ve dalâlet ile doldurur. Bediüzzaman ne güzel ifade eder:

"Evet, hayat-ı ezeliye güneşinin ziyası olan bu cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şahadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u haricîye münhasır olamaz; belki her bir âlem, kabiliyetine göre o ziyanın cilvesine mazhardır; ve kâinat bütün âlemleriyle o cilveyle hayattar ve ziyadardır. Yoksa nazar-ı dalâletin gördüğü gibi muvakkat ve zahirî bir hayat altında her bir âlem, büyük ve müthiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olacaktı."²⁴⁴

Hayat, Allah-u Teala'nın Esmâ-i Hüsnâ'sına ancak intisap etmekle nurunu elde edebilir. Ki bu esmâlar her canlının kandilleri ve hayat kaynakları hükmündedir. Zira esmâ, onun hayat takviyesi yaptığı kanalları, onu ışık saçan kaynağa bağlayan noktalarıdır. Öyleyse hayat, yukarıda da izah edildiği üzere, onun var oluş desteğidir. Bu yüzden de onun üzerinde parlayan esmâ nurları onun hayat damarlarıdır, eserleri de üzerindeki ruh tecellisinin sırlarıdır. Bediüzzaman bunu şöyle ifade eder:

²⁴³ RNK, Sözler, s. 225.

²⁴⁴ RNK, Lem'alar, s. 816.

“Nasıl ki ceset ruha dayanır, ayakta durur, hayatlanır ve lafız manaya bakar, ona göre nurlanır ve suret hakikate istinat eder, ondan kıymet alır. Aynen öyle de, bu maddî ve cismani olan âlem-i şahadet dahi bir cesettir, bir lafızdır, bir surettir; âlem-i gaybın perdesi arkasındaki esmâ-i İlahiye'ye dayanır, hayatlanır, istinat eder, can alır, ona bakar, güzelleşir.”²⁴⁵

Durum böyle olunca, yani var oluşun gayb âleminden şahadet/görünen âlemine uzanan bir hayat olmaksızın hareket etmesi mümkün olmadığına göre, insanın bu hakikati bilmesi gerekir. Aksi hâlde bu manayı kavrayamaz, hayatın hakikatini anlayamamış olur. Aynı zamanda bu hayatını gayb âleminden uza-yıp gelen, hem insan hem de kâinat için gerçek hayat olan ahiret yurduyla birleştirememiş olur. İşte bu sebeple gayb haberlerini getiren peygamberler gönderilmiş, o haberlerin de insan idraki-ne hayat bilincini vermesi ve onu Allah-u Teala'ya ve ebediyete kadar uzanan ahirete bağlaması iktiza etmiştir: “Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı!” (Ankebut: 64) Yani ölümün ve yok oluşun olmadığı, bütünüyle hayat olan var oluş, ahirettedir. O zaman bütün kâinat, insanın hayatıyla hayat bulacaktır. Zira insan için, yaradılış tekrar iade edilecek, Rabbinin insana vaat ettiği ebedî cennette kalma veya –Allah muhafaza etsin– ebedî cehennemde cezalandırılma gerçekleşecektir. Binaenaleyh kâinat, insan gibi yaşamak üzere yaratılmıştır. Bediüzzaman der ki:

“Evet, madem kâinat hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy-ı Kayyûm-u Ezeli'nin bir cilve-i azamıdır, bir nakş-ı ekme-lidir, bir sanat-ı ecmelidir. Madem hayat-ı sermediye, resullerin gönderilmesiyle ve kitapların indirilmesiyle kendini gösterir. Evet, eğer kitaplar ve peygamberler olmazsa, o hayat-ı ezeliye bilinmez. Nasıl ki bir adamın söylemesiyle, diri ve hayattar oldu-ğu anlaşılır; öyle de, bu kâinatın perdesi altında olan âlem-i gaybın arkasında söyleyen, konuşan, emir ve nehyedip hitap eden bir zatın kelimatını, hitabatını gösterecek, peygamberler ve ellerinde nâzil olan kitaplardır.”²⁴⁶

²⁴⁵ RNK, Şualar, s. 880.

²⁴⁶ RNK, Lem'alar, s. 815.

ve-i reyfidir. O mebd-i rûn olan, hayat-ı ezeliyemir tecellisi ki, lisan-ı tasavvufta 'hayat-ı sariye' tesmiye ederler.”²⁴⁸

Ruhun neticesi ve gayesi, her şeyin raci olduğu o küllî kaynak ve mercidir. Böylece hayatın özü olan ruh, Vahid ve Ehad olan Allah-u Teala'ya delalet yoluna kuvvetle cezp eder hâle gelmek-tedir.

B) İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1) Eş anlamlı Kavramlar

a) Vücut/Varlık

Genel kavramsal boyutlarıyla “kevn” kavramıyla paralel ma-na taşıyan en önemli kavram, “vücut/var oluş” kavramıdır. Be-diüzzaman şöyle der:

“Bu kelime öyle mübarek bir definedir ki, senin nihayetsiz aczin ve fakrın, seni nihayetsiz kudrete, rahmete raptedip Kadir-i Rahîm'in dergâhında aczi, fakrı en makbul bir şefaatçi yapar. Evet, bu kelimeyle hareket eden, o adama benzer ki, askere kay-dolur, devlet namına hareket eder, hiçbir kimseden pervası kalmaz. Kanun namına, devlet namına der, her işi yapar, her şe-ye karşı dayanır.”²⁴⁹; “İnsan, varlık âlemindeki bütün özellikleri taşıyan öyle bir nüsha-i camiadır ki, Cenâb-ı Hak bütün esmâsı-nı, insanın nefsi ile insana ihsas ediyor.”²⁵⁰

“Varlık” ile “kevn” kavramları, içlerinde aynı manaları barın-dırır. Ancak Bediüzzaman'ın kullanımında “varlık/var oluş” ge-nelde kevnle sıfat olarak görülmektedir. Yani “var olmuş,” yani “ademe/yokluğa ters olan” anlamındadır.

“Var olma” sıfatıyla kevn'den söz etmek istenirse –ki, Bediüz-zaman buna vücut/var oluş adını vermiştir– Bediüzzaman'ın şu sözlerine dikkat etmek gerekir:

²⁴⁸ RNK, Sünhat, s. 2042.

²⁴⁹ RNK, Sözler, s. 3.

²⁵⁰ RNK, Sözler, s. 315.

Netice itibarıyla, kâinat tevhidin esasıdır, kesret dağınıklıklarını vahdette toplayan çizgidir. Yani tefekkür eden aklı, kesretlerle kâinat varlıkları arasından, hepsinin tek bir nokta-ı istinadına götürür. Öyle bir nokta-i istinattır ki, her geleni istisnasız hayatla takviye eder. Kâinattaki diğer varlıklarda, insanda, hayvanda, bitkide, hulasa her türlü canlıda tecelli eden hayat katmanlarını bütün farklılıklarıyla O takviye eder. Bütün bunlar tek bir hakikate götürür. O da bütün mahlukata bir varlık veren, bir anlam yükleyen, hem kendisini hem de etrafını idrak edebileceği bir hayat bahşeden Allah-u Teala'dır. Öyleyse hayat, Hayy ve Kayyûm olan, hayat bahşeden Allah-u Teala'nın vahdaniyetine kesin bir delildir:

"Vücudun kemali, hayat iledir. Belki vücudun hakiki vücudu, hayat iledir. Hayat, vücudun nurudur. Şuur, hayatın zıyasıdır. Hayat, her şeyin başıdır ve esasıdır. Hayat, her şeyi her bir zihayat olan şeye mal eder. (...) Hatta hayat, kesret tabakatında bir çeşit tecelli-i vahdettir ve kesrette ehadiyetin bir ayinesidir."²⁴⁷

Kâinatın her bir zerresinde saklı bulunan cazibe kanunu, kâinattaki var oluşu/vücudu bütünüyle tek bir hakikate bağlayan genel ve şümüllü bir bağıdır. O hakikat ise, kâinatta görünen kesretin teke raci olması, ne kadar farklı şekillerde çoğalırsa çoğalsın bütün eşyanın tek bir emre boyun eğdiği gerçeğidir. Kâinatta geçerli olan bu cazibiyet, ondaki hayatın bir eseridir. Binaenaleyh hayatın hafî latifesi, yani ondaki saklı ruh, kâinattaki her şeyi tevhide çeker. Bediüzzaman der ki:

"Kesretin mebdei vahdettir, muntehası da vahdettir. Bu bir düstur-u fitrattır.

"Kudret-i ezeliyenin feyz-i tecellisi ve eser-i ibdai olan kâinattaki kuvvetten umum zerrata, her bir zerreye birer zerre-i cazibe halk ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabitası olan müttehit, müstakil, muhassal cazibe-i umumiye'yi inşa ve icad etmiştir. Nasıl ki, zerratta reşahat-ı kuvvet olan cazibelerin muhassalası bir cazibe-i umumiye vardır; o da kuvvetin zıyasıdır. İzabesinden neşet eden bir istihale-i latifesidir...

"Ruh-u beşer, hatta en basit tabakat-ı mevcudât dahi fena için yaratılmamışlar, bir nevi bekaya mazhardırlar. Hatta ruh-suz, ehemmiyetsiz bir çiçek dahi, vücud-u zahîrîden gitse, bin vecihle bir nevi bekaya mazhardır."²⁵¹ "Vücud hayr-ı mahz, adem şerr-i mahz olduğuna, bütün mehasin ve kemalatın vücud-ı rücuu ve bütün maası ve mesaib ve nekaisin esası adem olduğuna, delildir."²⁵²

2) Zıt Anlamlı Kavramlar

a) Adem/Yokluk

Said Nursî'ye göre adem/yokluk, "vücud" demek olan "kevn"ın zıt anlamlısıdır. "Kevn"e "kevn" denilmesinin sebebi, kâin olduğu içindir. Adem ise bunun zıddıdır, tersidir. Yukarıda vücud-ı müradif olarak irat edilen ifadeler ademin zıtlığına delalet ettiklerinden tekrarına gerek yoktur.

Buraya kadar "adem" kavramını hakikat ve kavram boyutuyla ele aldık. Şimdi ise Said Nursî'nin "kevn" ve "vücud" kavramlarına mukabil "adem" kavramını müşahade etmesinden de hareketle, iki kavram arasındaki zıtlık ilişkisini ortaya koymaya çalışacağız. Said Nursî'nin bu hususta özel bir tefekkürü ve eşsiz bir gözlemi vardır! Üstad Bediüzzaman, bu konuda bizleri beşer aklının idrak edebileceği en derin noktalara kadar götürmektedir. Bu da göstermektedir ki, Said Nursî aklen düşünmenin, vicdanî ve zevkî gözlemin derinliklerine inmiştir. Nihai dikkatle derin gözlemlere ulaşmıştır ki, zihnen onun ulaştığı noktaları takip etmekten bile âciz kalmaktayız. Said Nursî bu derinlemesine bakışıyla bizi mutlak ilm-i ilahî okyanusunun sahiline kadar getirmekte, âdeta "Buraya bakın!" diyerek dikkatimizi bu hakikatlere teksif etmektedir. Ancak o harika nuru görmeye kimlerin göz kapakları güç yettirebilir! Tıpkı şu âyet-i kerimede buyrulduğu gibi:

"Göz âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir." (Mülk: 4)

Bizim genelde bu kavramla tanımladığımız adem, "vücud" kavramının basit bir nakizidir. Veya "vücudun yokluğu"dur da

²⁵¹ RNK, Sözler, s. 231.

²⁵² RNK, Sözler, s. 208.

diyebilirsiniz. Zira katışıksız ademin tasavvur ve idraki imkân-sızdır! Evet, sadece zihin düzeyinde bile böyle bir şey tasavvur olunamaz. Peki, bu durumda bir mefhum ve mana taşınması nasıl mümkün olabilmektedir? Beşer düşüncesinin konu edindiği kadarıyla adem alelade bir mana değil midir? Değilse ortada bir çelişki var demektir!

İşte bu sebeptendir ki, Said Nursî ademin iki manasını temyiz etmiş, birine “adem-i haricî,” diğerine ise “adem-i mutlak” veya “fena-i mutlak” adını vermiştir. Bu sonuncusu, adı konulan ancak kendisi bulunmayan bir şeydir. Zira ne zihin ne de tasavvur düzeyinde böyle bir hakikatinin bulunması mümkün değildir. Adem-i haricî ise, bilfiil vücud âleminde çıkmış ve bilkuvve vücud âlemine girmiş olması itibarıyla fenaya/yok olmaya verilen addır. Veya Said Nursî'nin ifadesiyle, âlem-i şuhûddaki kudret-i İlahiye'nin tecelliyat dairesinden çıkmış gayblar okyanusunda ilm-i İlahî'nin sırlar dairesine girmiştir. Açıklayıcı izahlarda da göreceğimiz üzere, bu kavramın mana ve vücud düzeyinde bir hakikati vardır. Said Nursî “O'nun zatından başka her şey helak olacaktır” (Kasas: 88) âyet-i kerimesinden hareketle yöneltilen “Bu âyetin ahirete, cennete, cehenneme ve ehillerine şümülü var mı, yok mu?” şeklindeki soruya şöyle cevap verir:

“Şu mesele, pek çok ehl-i tahkik ve ehl-i keşif ve ehl-i vela-yetin medar-ı bahsi olmuş. Şu meselede söz onlarındır. Hem de şu âyetin çok genişliği ve çok meratibi var. Ehl-i tahkikin bir kısm-ı ekseri demişler ki: Âlem-i bekaya şümülü yok. Diğer kısmı ise: Anî olarak onlar da az bir zamanda, bir nevi helakete mazhar olurlar. O kadar az bir zamanda oluyor ki, fenaya gidip gelmiş, hissetmeyecekler. Amma bazı müfrit fikirli ehl-i keşfin hükmettikleri fena-yı mutlak ise, hakikat değildir. Çünkü Zat-ı Akdes-i İlahî madem sermedî ve daimidir, elbette sıfatı ve esmâsı dahi sermedî ve daimidirler. Madem sıfatı ve esmâsı daimi ve sermedîdirler, elbette onların ayineleri ve cilveleri ve nakışları ve mazharları olan âlem-i bekadaki bakiyat ve ehl-i beka, fena-yı mutlaka bizzarure gidemez.

“Kur'an-ı Hakîm'in feyzinden şimdilik iki nokta hatıra gelmiş, icmalen yazacağız:

“Birincisi: Cenâb-ı Hak öyle bir Kadir-i Mutlak’tır ki, adem ve vücud, kudretine ve iradesine nispeten iki menzil gibi, gayet kolay bir surette oraya gönderir ve getirir. İsterse bir günde, isterse bir anda oradan çevirir. Hem adem-i mutlak zaten yoktur, çünkü bir ilm-i muhit var. Hem daire-i ilm-i İlahî’nin harici yok ki bir şey ona atılsın... Daire-i ilim içinde bulunan adem ise, adem-i haricîdir ve vücud-u ilmiye perde olmuş bir unvandır. Hatta bu mevcudât-ı ilmiyeye bazı ehl-i tahkik ‘a’yân-ı sabite’ tabir etmişler. Öyleyse fenaya gitmek, muvakkaten haricî libasını çıkarıp, vücud-u maneviye ve ilmiye girmektir. Yani hêlik ve fânî olanlar vücud-u haricîyi bırakıp, mahiyetleri bir vücud-u manevî giyer, daire-i kudretten çıkıp daire-i ilme girer.”²⁵³

Burada zikredilen “daire-i kudret”ten maksat, fiiller âleminde kudret-i İlahiye’nin tecellileridir. Yoksa Cenâb-ı Allah’ın kudret alanından bir şeyin çıkması söz konusu değildir. Hâsâ ki, böyle bir şey varit olsun! Anlatılmak istenen İlahî irade, bir şeyi var etme yönünde bir kesintinin olmaması hâlinde o şeyin derhâl yok olacağını beyan etmektir. Zira her şeyin gerçek varlığı Allah ile kaimdir. Binaenaleyh bu durumda o şey kudret alanından çıkmış, ilim alanına girmiştir; yani o şey bizatihi yok olsa da Allah-u Teala’nın ilminde bakidir. Bu gayet latif bir manadır. tevhidin cemel ve celalini müşahededen doğan gayet safiyane ve gayet yüce imanî hakikatleri barındırmaktadır.

Bu ifadeleri bir başka yerde daha açık bir şekilde izah eder:

“Eşya zeval ve ademe gitmiyor, belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyor; âlem-i şahadetten âlem-i gayba gidiyor, âlem-i te-gayyür ve fenadan âlem-i nura/bekaya müteveccih oluyor. Hakikat nokta-i nazarında eşyadaki cemel ve kemal, esmâ-i İlahiye’ye aittir ve onların nukuş ve cilveleridir.”²⁵⁴

Buna öncesinde şöyle harika bir misal verir:

“Yeryüzünün saksısında güzel masnuatla münakkaş olan bahar mevsimi, bir çiçektir; zahiren zeval bulur, ademe gider; fakat onun tohumları adedince ifade ettikleri hakaik-i gaybiye ve çiçekleri adedince neşrettiği hüviyet-i misaliye ve mevcudâtı

²⁵³ RNK, Mektubat, s. 373.

²⁵⁴ RNK, Mektubat, s. 481.

adedince gösterdikleri hikmet-i Rabbaniyeyi kendine bedel olarak vücudda bırakıp sonra bizden saklanır.”²⁵⁵

Öyleyse bu sadece maddî bir fena ve zevaldir. Ancak manevî ve ebedî anlamda bir bekadır.

Bu konuyu bir başka yerde, “vücut” ve “adem” kelimelerine kendi yüklediği ıstılâhî izafî kavramları, mana-yı ismî ile vücut, mana-yı harfî ile vücut kavramlarını kullanarak şöyle izah eder:

“Çok Söz’lerde izah ettiğimiz gibi, her şey, mana-yı ismîyle ve kendine bakan vecihte hiçtir. Kendi zatında müstakil ve bizatîhî sabit bir vücudu yok. Ve yalnız kendi başıyla kaim bir hakikati yok. Fakat Cenâb-ı Hakk’a bakan vecihte ise, yani mana-yı harfîyle olsa, hiç değil. Çünkü onda cilvesi görünen esmâ-i bakiye var. Madum değil; çünkü sermedi bir vücudun gölgesini taşıyor. Hakikati vardır, sabittir, hem yüksektir. Çünkü mazhar olduğu baki bir ismin sabit bir nevi gölgesidir.”²⁵⁶

“Hem O’nun zatından başka her şey helak olacaktır” (Kasas: 88) âyeti insanın elini masivadan kesmek için bir kılınçtır ki, o da Cenâb-ı Hakk’ın hesabına olmayan fânî dünyada fânî şeylere karşı alakaları kesmek için, hükmü dünyadaki fâniyata bakar. Demek Allah hesabına olsa, mana-yı harfîyle olsa, livechillah olsa masivaya girmez ki ‘O’nun zatından başka her şey helak olacaktır’ (Kasas: 88) kılınçıyla başı kesilsin.

“Elhâsıl: Eğer Allah için olsa, Allah’ı bulsa, gayr kalmaz ki, başı kesilsin... Eğer Allah’ı bulmazsa ve hesabıyla bakmazsa, her şey gayrdır. ‘O’nun zatından başka her şey helak olacaktır’ (Kasas: 88) kılınçını istimal etmeli, perdeyi yırtmalı, ta Onu bulmalı!”²⁵⁷

Böylece insan sadece Allah-u Teala’yı bulur, başkasını değil! Hakikatlerini bırakıp, karanlık gölgelere takılıp kalmaz ve de hüsrana uğrayanlardan olmaz! Zira Allah-u Teala dışında hiçbir şeyin hakikati yoktur, her şeyin hakikati ancak O’nunla kaimdir. Varlık âleminde O’ndan başkasıyla kaim olan ne vardır? O

²⁵⁵ RNK, Mektubat, s. 485.

²⁵⁶ “Mana-i ismî ile vücut” ve de “mana-i harfî ile vücut” ıstılahları için bu bahsin içindeki tevhid bölümüne bakınız.

²⁵⁷ RNK, Mektubat, s. 373.

Hayy'dır ve her şey üzerine Kayyûm'dur: "Allah her şeyin yaratıcısıdır. Her şey üzerine vekil de O'dur." (Zümer: 62)

Bediüzzaman'ın bu ifadeleri gerçekten çok latif manalar taşımaktadır. Allah'ın ilmine ve kudretine nispetle "adem" ve "fena" kavramlarının hakikatini beyan hususunda gayet zarif ve ince bir anlatımdır. Bunlar Kur'an-ı Kerim'in manevî i'cazını azim müşahededen kaynaklanan ifadeler olup, ilm-i İlahî, azim kudret-i Rahmani okyanusunun sahilinde Allah-u Teala'nın huzurunda bizi elleri bağlı tutmaktadır! Bu cümleler Bediüzzaman'ın olamaz, ancak Kur'an-ı Kerim nurundan alınma bir ilham şulesi olabilir. İşte bu güzelliklere ulaşmak için insan yollara düşse yeridir!

C) KAPSAM ALANI

1) Tekvinî Âyetler

Tekvinî âyetler; her biri, mana-yı harfî ile bir mana taşıyan ve her bir harfin celal sahibi sanatkâra delalet ettiği kâinattaki vücudi delillerdir.

Bediüzzaman der ki:

"Evet, o Furkan'dır ki, şu kâinatın sahifelerinde ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan ayat-ı tekviniyeyi cin ve inse ders verir. Hem her biri birer harf-i manidar olan mevcudâta mana-yı harfî nazarıyla, yani onlara Sâni' hesabına bakar, 'Ne kadar güzel yapılmış, ne kadar güzel bir surette Sâniinin cemaline delalet ediyor...' der. Ve bununla kâinatın hakiki güzelliğini gösteriyor."²⁵⁸

Kâinatın Semeresi: İnsandır. Bediüzzaman şöyle der:

"Her taife-i insaniyede bulunan ve kâinatın meyvesi olan insanın çekirdeği hükmünde bulunan ve küçüklüğüyle beraber manen kâinat kadar inbisat edebilen müstakim ve münevver akılların, selim ve nurani kalplerin kapısı açıldı."²⁵⁹

Said Nursî'nin "insan kavramı" başlığı altında zikrettiğimiz değerlendirmelerini tekrar edelim:

²⁵⁸ RNK, Sözler, s. 49.

²⁵⁹ RNK, Şuâlar, s. 905.

“İnsan, yaradılış ağacının bir semeresi, kâinatın cami bir fıhrisi, Esmâ-i Hüsnâ'nın en mükemmel bir yansıması, fıtratında meknun beka arzusunu gerçekleştirmek için çalışan, yeryüzünde halife kılınmakla kâinatın kulluğunu gözlemleyen, Vahid ve Ehad Allah'a külliye ibadete memur bir varlıktır.”²⁶⁰

İnsan bu manayla kâinatın semeresi olmuştur. Der ki:

“Semere-i âlem olan insan en cami, en bedi', en âciz, en zayıf ve en latif bir mucize-i kudrettir.”²⁶¹

2) Tekvinî Hakikatler

Kur'an-ı Kerim'in kâinata konulmuş olan tabii esrardan ortaya çıkardığı hakikatlerdir.

Bediüzzaman, Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliğinin doğruluğundan bahsederken dikkatleri şu noktaya çeker:

“Hakaik-i İlahiye'ye ve hakaik-i kevnîyeye ve umûr-u uhreviye'ye dair ihbarat-ı gaybiyesidir.”²⁶²

Yine aynı bağlamda şunları söyler:

“Beşerin en dâhî hükemaları o mesailin en küçüğüne akıllarıyla yetişmediği malumdur. Hem Kur'an, gösterdiği o hakaik-i İlahiye ve o hakaik-i kevnîyeyi beyandan sonra ve safa-yı kalp ve tezkiye-i nefisten sonra ve ruhun terakkiyatından ve aklın tekemmülünden sonra beşerin ukulü 'Sadakte' deyip o hakaiki kabul eder. Kur'an'a 'Bârekâllah' der.”²⁶³

3) Tekvinî Hadiseler

Yaradılış gününden yıkım gününe, varlıkların yoktan var edildiği andan kıyamet vaktine ve tekrar iade gününe kadar kâinatı yaratma ve yok etme hadiseleridir.

Âyet-i kerimelerde yaradılışın başlangıcı şöyle ifade edilir:

“De ki: ‘Siz yeri iki günde yaratanı gerçekten inkâr edip duracak mısınız? Bir de O'na eşler koşuyorsunuz ha! O bütün âlemlerin Rabbidir.’ O, yerin üstünde sabit dağlar yarattı. Orada be-

²⁶⁰ Bu çalışmanın “İnsan” kavramı bölümüne bakınız.

²⁶¹ RNK, Sözel, s. 70.

²⁶² RNK, Mektubat, s. 389.

²⁶³ RNK, Sözel, s. 182.

reketter meydana getirdi. Orada araştırıp soranlar için rızıkları tam dört günde belli bir seviyede takdir edip düzene koydu. Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye: 'İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin' dedi. Her ikisi de: 'İsteyerek geldik' dediler." (Fussilet: 9-11).

Tekrar iadeyle ilgili olarak da şöyle buyrulur:

"Göğü, kitap dürer gibi dürdüğümüz zaman, yaratmaya ilk başladığımız gibi, katımızdan verilmiş bir söz olarak onu tekrar var edeceğiz. Doğrusu biz bunları yaparız." (Enbiya: 104).

Bütün bunları ve benzerlerini Bediüzzaman "Tekvinî hadiseler" olarak adlandırır. Ve bunların doğruluğunun da Peygamber'in (a.s.m.) sıdkına delalet ettiğini dile getirir. Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliğinin doğruluğunu beyan ederken delil olarak şunları söyler:

"İslâmiyet'in menbaı ve Kur'an'ın tercümanı olan zatın (a.s.m.) herkesten ziyade ona itikat ve ihtiramı ve nüzulü zamanında uyku gibi bir vaziyet-i naimanede bulunması ve sair kelimeleri ona yetişmemesi ve bir derece benzememesi ve ümmiyetiyle beraber gitmiş ve gelecek hakiki hadisat-ı kevnîyeyi, gaybiyane Kur'an'la tereddütsüz ve itminanla beyan etmesi ve çok dikkatli gözlerin nazarı altında hiçbir hile, hiçbir yanlış vaziyeti görülmeyen o tercümanın, bütün kuvvetiyle Kur'an'ın her bir hükmüne iman edip tasdik etmesi ve hiçbir şey onu sarsmaması; Kur'an semavi, hakkaniyetli ve kendi Hâlık-ı Rahîm'inin mübarek kelamı olduğunu imza ediyor."²⁶⁴

4) Tekvinî Sünnetler

Cenâb-ı Allah'ın tabiat kanunlarına ve onların teshirinde gizli sırlara yönelik iradesidir, yani sebep ile müsebbebi birbirine bağlayan süregelen âdetlerdir.

Bediüzzaman der ki:

"İnşikak-ı kamer, kendi kendine bazı esbaba binaen vuku bulmuş, tesadüfi, tabii bir hadise değil ki; adi ve tabii kanunlarına tatbik edilsin. Belki şems ve kamerin Hâlık-ı Hakîm'i, Re-

²⁶⁴ RNK, Şualar, s. 912.

sulünün risaletini tasdik ve davasını tenvir için harikulade olarak o hadiseyi îka etmiştir.”²⁶⁵

Bunu açıklama ve şerh etme sadedinde ise şöyle der:

“O Zat-ı Zülcelal’in iki vasf-ı kemalden iki şer’i tecelli, vasf-ı iradedden gelen meşietle takdirdir, O da şer’-i tekvinî... Vasef-ı Kelam’dan gelen şeriat-ı meşhure... Teşriî evamire karşı itaat, isyan...”²⁶⁶

İşte bu yüzden, yani tekvinî sünnetler/âdetullah, kâinatın teshirinin sırları ve tabiatın genel geçer kuralları olduğu için Bediüzzaman bunlara gayet özel bir ihtimam göstermiştir. Zira maddî kalkınma ve dünyevî alanda medeniyet yarışını kazanabilmek ancak bunlarla mümkündür. Bu sebeple Müslümanların hayatında gayet mühim bir hadisedir. Diğer milletlerle söz konusu olabilecek bir medeniyetler çatışması iddiasına karşı, şu dünyanın ahiretin ekin tarlası olma vasfı üzerinde durur ve şöyle der:

“Nasıl olur, öyle de tekvinî evamire itaat ve isyan olur. Birincisi galiba dâr-ı uhrada görür,

“Mücazâtı, sevabı. İkincisi ağıleben dâr-ı dünyada çeker, mukâfat ve ikabı.”²⁶⁷

Bu yüzden yüksek sesle İslâm ümmetine seslenmiş, bu gayet mühim hadiseye dikkatlerini çekmiş ve intibaha getirmeye çalışmıştır.

Bir risalesinde şu ilginç ve şaşırtıcı dersi verir:

“Sâni’-i Zülcelal, Kadir-i Küllî Şey’, esbabı halk etmiş, müsebbebatı da halk ediyor. Hikmetiyle, müsebbebatı esbaba bağlıyor. Kâinatın harekâtının tanzimine dair kavanin-i âdetullah-tan ibaret olan şeriat-ı fitriye-i kübrâ-yı İlahiye’nin bir cilvesini ve eşyadaki o cilvesine, yalnız bir ayine ve bir makes olan tabiat-ı eşyayı, iradesiyle tayin etmiştir. Ve o tabiatın vücud-u haricîye mazhar olan veçhini kudretiyle icad etmiş ve eşyayı o tabiat üzerinde halk etmiş, birbirine mezcetmiş.”²⁶⁸

²⁶⁵ RNK, Sözler, s. 267.

²⁶⁶ RNK, Sözler, s. 333.

²⁶⁷ RNK, Sözler, s. 333.

²⁶⁸ RNK, Lem’alar, s. 683.

Kanunlar, Allah-u Teala'nın kâinata koymuş olduğu genel geçer sünnetler/âdetler, İlahî iradenin nevarına unvandırılar. Bu kanunlardan birisine beşeriyet 'elektrik' adını vermiştir.²⁶⁹ Şöyle ki:

"Tabiat, 'âlem-i şahadet' denilen cesed-i hilkatin anasır ve azasının efalini intizam ve rabt altına alan bir şariat-ı kübrâ-yı İlahiye'dir. İşte şu şariat-ı fitriyedir ki, sünnetullah ve tabiatla müsemmadır. Hilkat-ı kâinata cari olan kavanin-i itibariyesinin mecmu ve muhassalasından ibarettir."²⁷⁰

Öyleyse bu, "sıfat-ı iradedden gelen ve 'evamir-i tekviniye' tesmiye edilen şariat-ı fitriyedir ki, bütün kâinata cari olan kavanin-i âdetullahın muhassalasından ibarettir."²⁷¹

Bu kanunlar, ayrımcılık gözetmeyen kanunlardır; bunları yerine getiren, başarı ve muvaffakiyetin sebeplerine sarılmış olur. Bunları terk eden, dünyada geri kalır ve gelişmiş milletler kervanını ancak arkalarından seyreder.

5) Kâinat Ağacı

Kâinat nizamının tamamına Bediüzzaman'ın ağaç benzetmesinde bulunması, birbiri üzerine oturan, birbirinden çıkan, bir nevi dalın gövdeye dayanmasını andıran bir yapıda olmasındandır. İnsan ise şu kâinatın en özlü meyvesi ve yukarıda da açıklandığı üzere en cami semeresidir. Der ki:

"İnsan âdeta kâinatın bir misal-i musaggarı, şecere-i hilkatin bir semeresi ve şu âlemin bir çekirdeği gibi ki enva-ı âlemin ekser numunelerini camidir."²⁷²

Bir başka yerde de, insanın Allah tarafından "şecere-i kâinatın en cami ve en nazik ve en nazenin, en nazdar, en niyazdar bir meyvesi yaratıp kendine muhatap ittihaz ederek her şeyi ona musahhar kılmakla, insana bu kadar ehemmiyet verdiğini gösteren" bir varlık olarak yaratıldığını dile getirir.²⁷³

²⁶⁹ RNK, Muhak-ı Emirdağ, s. 413

²⁷⁰ RNK, Muhamekat, s. 2024.

²⁷¹ RNK, Muhamekat, s. 2024.

²⁷² RNK, Sözler, s. 122.

²⁷³ RNK, Sözler, s. 35.

6) Tekvinî Şeriat

Kâinatın sünnetlerin/kanunların toplamı ve de küllî nizamdır. Der ki:

“Bir adam müstaid ve kabil olduğu şeyi terk ve ehil olmayan şeye teşebbüs etmek, şeriat-ı hilkate büyük bir itaatsizliktir. Zira şanı odur ki, istidadı, sanatta intişar ve tedahül; ve sanatın mekayisine ihtiram ve muhabbet; ve nevamisine temessül ve imtisal, elhâsıl fena fi's-sanat olmaktır.”²⁷⁴

7) Kâinat Tılsımı

Tılsım, “gizli kapalı bir gizem” manasına gelir. Kâinat tılsımı, vücud özelliği çerçevesindeki manasıyla kâinatın gizemidir.

Tılsım, “Kâinatın varlığının/vücudunun manası nedir?” sorusudur. Yani felsefecilerin yönelttikleri: “Nereden? Nereye?, Nasıl ve Niçin?” sorusudur.

Kâinat, insan, hayat ve nihayetden bahsedilirken bunlara benzer pek çok soruyla karşılaşırız. Hakikatte ise bu tılsımı sadece Kur'an çözebilir ve yönelttilen sorulara sadece Kur'an cevap verebilir. Bediüzzaman ehl-i tahkik olan büyük zatların “nihayet-i tahkikinde, Kur'an'ın tasvirine ‘Maşaallah, bârekâllah’ deyip, ‘Tılsım-ı kâinatı ve muamma-yı hilkati keşif ve fetheden yalnız sensin, ey Kur'an-ı Hakîm!’”²⁷⁵ dediklerini dile getirir.

Bir başka yerde, insanlardaki enenin mahiyetini açıklarken şöyle der:

“Ene, künûz-u mahfiye olan esmâ-i İlahiye'nin anahtarı olduğu gibi, kâinatın tılsım-ı muğlakının dahi anahtarı olarak bir muamma-yı müşkil küşadır, bir tılsım-ı hayretfezadır.”²⁷⁶

Bir diğer eserinde şu ifadeleri aktarır:

“Cehl-i mürekkebin menşei olan adiyat perdelerini keskin beyanatıyla yırtmak, âdet perdeleri altında gizli olan harikuladeleri çıkarıp göstermek ve dalâletin menbâi olan tabiat tagutunu, bürhanın elmas kılıncıyla parçalamak ve gaflet uykusunun kalın

²⁷⁴ RNK, Muhamekat, s. 2000.

²⁷⁵ RNK, Sözler, s. 54.

²⁷⁶ RNK, Sözler, s. 241.

tabakalarını ra'd-misal sayhalarıyla dağıtmak ve felsefe-i beşeri-yeyi ve hikmet-i insaniyeyi âciz bırakan kâinatın tılsım-ı muğlakını ve hilkat-i âlemin muamma-yı acibesini feth ve keşfetmek, elbette hakikat-bîn ve gayb-aşına ve hidayet-bahş ve hak-nüma olan Kur'an gibi bir mucizekârın harikulade işleridir.”²⁷⁷

8) Kâinatın Fihristesi

Yukarıda da geçtiği üzere, insan “kâinatın meyvesidir.” “Bediüzzaman’a Göre İnsan Kavramı” adlı bölümde insanın fihriste veya fihrist olması, onun varlığın/vücudun meyvesi olmasına raci olduğunu kaydetmiştik: “Yukarıda anlatılan insanın, şecere-i hilkatın bir semeresi olmasından onun bu engin kâinatın bir fihristi olmasını da zorunlu olarak anlaşılmaktadır. Zira semere/meyve, ağacın bütün genetik kalıtsal özelliklerinin tamamen bulunduğu bir depodur. Çekirdeğinde ağacı oluşturacak bütün unsurları; ilk yaprakçıklarından köklerine, dallarına, çiçeklerine ve meyvelerine kadar her şeyi ihtiva etmektedir. Bütün bunlar çok yoğun bir surette meyvenin çekirdeğinde bulunur. O kadar ki, o çekirdeği ekersen ondan aynı ağaç meydana gelir. Bediüzzaman bu misali istiare ederek, insanın bu engin kâinata bir merkez mahluk olduğunu bizlere anlatır.”²⁷⁸

Bediüzzaman hayata ilişkin şunları söyler:

“Hayat, şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi... hem en büyük neticesi.. hem en parlak nuru... hem en latif mayesi... hem gayet süzülmüş bir hülâsası... hem en mükemmel meyvesi... hem en yüksek kemali.. hem en güzel cemali... hem en güzel ziyneti... hem sırr-ı vahdeti... hem rabıta-i ittihadı... hem kemalatının menşei... hem sanat ve mahiyetçe en hârika bir zîruhu.. hem en küçük bir mahluku bir kâinat hükmüne getiren mucizekâr bir hakikati... hem güya kâinatın küçük bir zîhayatta yerleşmesine vesile oluyor gibi; koca kâinatın bir nevi fihristesini o zîhayatta göstermekle beraber, o zîhayatı ekser mevcudâtla münasebettar ve küçük bir kâinat hükmüne getiren en hârika bir mucize-i kudrettir. Hem en büyük bir küll kadar –hayat ile– küçük bir cüz’ü büyüten ve bir ferdi dahi küllî gibi bir âlem hükmüne ge-

²⁷⁷ RNK, Sözlür, s. 181.

²⁷⁸ “İnsan” kavramı bölümüne bakınız.

tiren ve rubûbiyet cihetinde kâinatı tecezzi ve iştiraki ve inkısamı kabul etmez bir küll ve bir külli hükmünde gösteren fevkalâde hârika bir sanat-ı İlahiye'dir."²⁷⁹

Bir başka yerde de şöyle der:

"Yüzümdeki mucizat-ı kudreti, mahiyetimizdeki havarik-ı fitratı görmüyorsun. Eğer görsen anlarsın ki: Benim Sâniim öyle bir zattır ki hiçbir şey ondan gizlenemez, hiçbir şey ona nazlanıp ağır gelemmez. Yıldızlar, zerreler kadar ona kolay gelir. Bir baharı bir çiçek kadar sühuletle icad eder. Koca kâinatın fihristesini, kemal-i intizamla benim mahiyetimde derç eden bir zattır."²⁸⁰

Lem'alar'daki açık ifadelerinin kaynağı da budur:

"İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan, o büyük insanın bir fihristesi ve hulasa-sıdır. İnsanda bulunan numunelerin büyük asılları, insan-ı ekberde bizzarure bulunacaktır."²⁸¹

9) Kâinatın Kalbi

Bediüzzaman'ın ıstılahında kâinatın kalbi, yeryüzüdür. Çünkü yeryüzü, kâinat ağacının meyvesi olması itibarıyla insanın vatanıdır. Buradan hareketle yeryüzü, kâinatın kalbi olmuş olur:

"Yeryüzü, acaib-i sanata bir meşher ve garaib-i mahlukata bir mahşer ve kafil-i mevcudâta bir memur ve sufûf-u ibadına bir mescit ve makarr olan zemin; bütün kâinatın kalbi hükmünde olduğundan, kâinat kadar nur-u vahdaniyeti gösterir."²⁸²

Bir başka yerde de şunları söyler:

"Hem madem bu arz, kesret-i mahlukat cihetiyle ve mütemadiyen değişen yüz binler çeşit çeşit enva-ı zevil-hayat ve zevil-ervahın meskeni, menşei, fabrikası, meşheri, mahşeri olması haysiyetiyle bu kâinatın kalbi, merkezi, hülâsası, neticesi, sebebi hilkatî olarak gayet büyük öyle bir ehemmiyeti var ki, küçüklüğüyle beraber koca semavata karşı denk tutulmuş... Semavi فرمانlarda daima 'göklerin ve yerin Rabbi' deniliyor."²⁸³

²⁷⁹ RNK, Lem'alar, s. 812.

²⁸⁰ RNK, Sözler, s. 271.

²⁸¹ RNK, Lem'alar, s. 625.

²⁸² RNK, Sözler, s. 309.

²⁸³ RNK, Şualar, s. 946.

Bu sözlerini daha detaylı bir şekilde Sözler isimli eserinde şöyle açar:

“İşte bunun için semere-i âlem olan insan, en camî’, en bedî’, en âciz, en zaif ve en latif bir mucize-i kudret olduğundan, beşiği ve meskeni olan zemin, asumana nispeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber manen ve sanaten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün mucizat-ı sanatın meşheri, sergisi ve bütün tecelliyat-ı esmâsının mazharı, nokta-i mihrakiyesi ve nihayetsiz faaliyet-i Rabbanîyenin mahşeri ve makesi ve hadsiz hallakîyet-i İlahîye’nin, hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-ı sagiresinde, cevvadane icadın medar ve çarşısı; ve pek geniş ahiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta numunegâhı ve mensucat-ı ebedîyenin sür’atle işleyen tezgâhı ve menazır-ı sermedîyenin sür’atle değişen taklitgâhı ve besatin-i daimenin tohumcuklarına sür’atle sümbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur.”²⁸⁴

10) Kâinat Kitabı

Allah’ın varlığını ve birliğini, tevhidi dile getiren ve O’na delalet eden vücudi âyetler olması itibarıyla diğer mahlukatla beraber kâinattaki varlıkların tamamıdır. Bu tamamen Kur’an-ı Kerim âyetleri gibidir. Bu yüzden Bediüzzaman buna “kâinat kitabı” demiştir:

“Amma ‘ilm-i hikmet’ dedikleri felsefe ise, huruf-u mevcudâtın tezyinatında ve münasebatında dalmış ve sersemleşmiş, hakikatin yolunu şaşırmış. Şu kitab-ı kebirin hurufatına mana-yı harfî ile, yani Allah hesabına bakmak lazım gelirken, öyle etmeyip mana-yı ismî ile, yani mevcudâta mevcudât hesabına bakar, öyle bahseder. ‘Ne güzel yapılmış’a bedel, ‘Ne güzeldir’ der, çirkinleştirir.”²⁸⁵

Başka bir yerde şöyle der:

“Felsefe ve hikmet-i insaniye, dünyaya sabit bakar, mevcudâtın mahiyetlerinden/hasiyetlerinden tafsilen bahseder. Sâniine karşı vazifelerinden bahsetse de, icmalen bahseder. Âdeta kâi-

²⁸⁴ RNK, Sözler, s. 70.

²⁸⁵ RNK, Sözler, s. 50.

nat kitabının yalnız nakış ve huruflarından bahseder, manasına ehemmiyet vermez.”²⁸⁶

Bu yüzden, işaret ettiğimiz üzere, kâinatı “Kur’an” diye adlandırmıştır. Zira kâinat da, okunan Kur’an’ın vazifesini, Allah-u Teala’ya delalet ve hidayet etme vazifesini görmektedir.

HÜLASA

Kur’an, kâinatın ve hayatın tefsiridir. Bediüzzaman, kâinat üzerinde düşünürken ve tefekkürde bulunurken gayet mükemmel bir surette iki türlü okuma yapmaya muvaffak olmuştur. Hem okunan Kur’an’ı hem de nazar olunan Kur’an’ı okumuş ve böylece “Risale-i Nur Külliyyatı” adı altında, insanlığa sunulmak üzere bir tefsir ve anlayışın kumaşını dokuma imkânı bulmuştur. Onun Kur’an-ı Kerim’e “kâinatın en büyük tefsiri” olarak bakışı, Allah-u Teala’nın kelamı ile melekut arasındaki ilişkiyi anlamasına da yardımcı olmuştur. Bu yüzden der ki:

“Kur’an-ı Hakîm, şu Kur’an-ı Azim-i Kâinat’ın en âli bir müfessiridir ve en belîğ bir tercümanıdır.”²⁸⁷

Bu da ona ibadet kapısından hayata girme imkânı vermiştir. Sanki şu kâinat büyük bir mescittir, âlemlerin Rabbi’ne ibadet asli görev olarak kendisine verilmiştir. Öyleyse insan nereye giderse gitsin o mescittedir. Buradan hareketle Said Nursî şunları söyler:

“Evet, o Furkan’dır ki, şu kâinatın sayfalarında ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan ayat-ı tekvinîyeyi cin ve inse ders verir.”²⁸⁸

Bu açıklamalarda da görüleceği gibi, Said Nursî, iki Kur’an’ı birbirine raptetmiş olmaktadır. Bu yüzden risaleleri zevkle okunmakta ve açtığı çığır da etkileyici olmaktadır.

Allah-u Teala, Efendimiz Muhammed’e (a.s.m.), onun âline ve ashabına salât ve selam etsin!

²⁸⁶ RNK, Sözler, s. 199.

²⁸⁷ RNK, Sözler, s. 49.

²⁸⁸ RNK, Sözler, s. 49.

Dördüncü Bölüm

“KUR’AN” KAVRAMI

GİRİŞ

“Kur’an” kavramı, Bediüzzaman’ın Türkiye sınırları dâhilinde ateşini yaktığı ve daha sonra Risale-i Nur kanalıyla bütün dünyaya ışıık saçan Nur hareketini anlamanın ilk ve en temel anahtarıdır.

Bediüzzaman’ın dehalık özelliği, Kur’an-ı Kerim’in reşahatından bir reşhanın, ebediyen âlemler üzerine coşkuyla akan şualarından bir parıltı dışında bir şey değildir. Kur’an, çok yüce Rabbanî bir nurdur: “Ey insanlar! Bakın size Rabbinizden burhan geldi, size açık bir nur indirdik.” (Nisâ: 174)

Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed’e (a.s.m.) indirildiği günden itibaren beşeriyet üzerine yükseklerden coşarak akıp gelmekte olana bir nurdur. Son asır İslâm şairi Muhammed İkbal’in dediği gibi:

Tûr üzerinde Nur’un tecellileri hâlâ bakidir

Acaba Kelim Tûr-i Sina’da kalmış mıdır?

İşte bu yüce Kur’an-ı Kerim, Allah tarafından gönderilen aşîkâr bir nurdur. Bu mukaddes kitabı ancak saf ve temiz kalpler taşıyabilir. Sadece kalpler arındıkları oranda Kur’an’ın şualarını aksettirebilir ve bu sayede ufuklardaki yıldızlar gibi parıldar! İstersen şu İlahî kelama bir kulak ver:

“Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki doğuya da, batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.” (Nur: 35)

Bediüzzaman’ın vicdanî duyuşları buradan, bu nur kaynaklarından tutuşmuş ve ortaya Risale-i Nur eserleri çıkmıştır. Keskin bakışıyla çok açık olarak görmüştür ki, bu çetin asırda dine ve iman hakikatlerine yöneltlen amansız saldırılara, Kur’an-ı Kerim’in keskin kılıcı dışında bir şeyle mukavemet etme imkânı yoktur! Buradan hareketle, Said Nursî, Kur’an-ı Kerim dışındaki bütün vasıtaları bir kenara bırakmıştır. Yeni bir dil, yeni bir üslup ile, yine Kur’an-ı Kerim’in bizzat kendisinden ilham aldığı bir yöntemle, onun mucizeliğini ilan etme vazifesini üstlenmiştir. Daha sonraki günler, onun bu yöndeki muvaffakiyetini alenen ortaya koymuştur. O en yüksek sesi ve en güçlü ifadeleri bütün âleme ilan eden Said Nursî’nin Kur’an-ı Kerim’e dayalı hareketi, dalâlet ve inkârcılık karanlıklarını yarmayı başarmıştır. Bütün fitne çeşitlerine meydan okuyan eşsiz bir nesil yetiştirmeye muvaffak olmuştur. İman hakikatleri, yeni zındıka cereyanlarının yakıp kül ettiği ve hayır adına var olan bütün mahsulatı kasıp kavurduğu topraklarda yeşil fidanlar boy göstermiştir. Ancak şunu bilmek gerekir ki, bu asırda Risale-i Nur vasıtasıyla iman hakikatlerini ortaya koymak ve Kur’an-ı Kerim’in i’cazını âlemlere göstermek de, Hz. Muhammed’in (a.s.m.) ebedî mucizesinin yansımalarından bir yansımadır. O mucizeden Kur’an-ı Kerim şöyle bahsetmekte, onun ebedî ve daimi hususiyetleri haiz kevnî bir hakikat olduğunu dile getirmektedir:

“Allah’ın nurunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlamaktan asla vazgeçmez. O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulünü hidayet ve hak dinle gönderendir.” (Tevbe: 32-33).

Bu hakikat, Kur'an-ı Kerim'in esrarından bir sırdır. Şimdi, Bediüzzaman'ın bizzat kendisinin gerçekleştirdiği Kur'an-ı Kerim müşahedeleri ve bu müşahedeler çerçevesinde sunduğu hakikatlerden bir bölümüne birlikte bakalım!

A) TANIM

1) Sözlükte

Neredeyse bütün lügatler, (قُرِئَ) ile (قَرَأَ) kelimelerinin kök harfleri itibarıyla aynı manaya; toplamak, toplanmak ve de bunları türevleri manalarına delalet ettikleri noktasında hemfikirdirler. Kelimenin sonunda hemze bulunup bulunmamasının müsavi olduğunu söylerler. Kur'an'a "Kur'an" denilmesi de, içinde muhtelif hükümlerin, kıssaların ve ibretlerin cemedildiği, âyet ve sureleri bir araya toplandığı içindir. İbn Faris der ki: "Kaf, râ ve illetli harf; sahih bir kök olup, 'toplamak' ve 'toplanmak' manalarına delalet eder. Karyeye 'karye' denilmesinin sebebi de budur; yani insanlar karyede toplandıkları içindir.

Arapların kullandığı (قَرِئْتُ الْمَاءَ فِي الْمِقْرَةِ) ifadede geçen fiil, 'tuluma su doldurdum, topladım' manasını taşır... Bu bab, şayet hemzeyle kullanılırsa, o ve öncekiler müsavi olur... Lügatçiler der ki: Kur'an'a 'Kur'an' denilmesi bu sebeptedir; yani içinde hükümleri, kıssaları ve başka pek çok unsuru cemettiği/toplandığı içindir."²⁸⁹

Muhtaru's-Sihah müellifi şöyle der:

"(قَرَأَ الْكِتَابَ قِرَاءَةً وَقَرَأْنَا) denilir, zamme ile Kur'an olarak okunur; 'kitabı kıraat etti' manasınadır. Kur'an'a 'Kur'an' denilmesinin sebebi, sureleri cemetmesi, bir araya getirmesidir."²⁹⁰

Birçok kullanımını vermekle beraber, İbn Manzur da aynı şeyleri söyler: "(قَرَأَهُ يَقْرُؤُهُ وَيَقْرَأُ قِرَاءَةً وَقَرَأْنَا)

²⁸⁹ El-Makayis, " kaf, râ ve yâ" maddesine bakınız.

²⁹⁰ Muhtaru's-Sihah, " kaf, râ ve hemze" maddesine bakınız.

Kur'an, Allah Teala'nın peygamberi Muhammed'e (a.s.m.) Kitap, Kur'an ve Furkan olarak indirdiği kelimasına verilen isimdir. Kur'an'ın manası, 'toplamak'tır. Kur'an'a bu adın verilmesinin sebebi, sureleri topladığı ve dâhil ettiği içindir. Nitekim âyet-i kerimde 'Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir' (Kıyâmet: 17) buyrulur. 'O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et' (Kıyâmet: 18) âyetinde de bu mana vurgulanır. Bazı lügatçilere göre, 'kıraat ettim' demek, 'fıkhettim/iyice kavradım' demektir.

Arapça'da (قَرَأْتُ فِي الشِّعْرِ) 'şiire nazire yaptım' ve (هَذَا الشِّعْرُ) 'bu şiir şu şiirin üslup ve tarzındadır' denilir... Ayrıca (الْقَرَأُ) el-kar'u 'vakit' demektir. Nitekim şu şiirde bu manada kullanılmıştır:

*Gökyüzünün bulutsuz olduğunda bir de gelirse
Peşinden Süreyya anı, işte yağmur zamanı*

"Bu beyitte Süreyya yıldızının görünme anı kastedilmektedir.

"El-Kar'u ve el-Kur'u, 'hayız/âdet dönemi' ve zıddı olan 'temizlik dönemi' anlamına da gelmektedir. Zira el-Kur'u, 'vakit/dönem' anlamına geldiğinden, hem temizlik hem de âdet dönemi olabilmektedir."²⁹¹

Lügatteki karşılığı açısından (kaf, ra ve hemze) harfleri kök itibarıyla "toplama" anlamına gelmektedir. Buna göre de kıraat, "harfleri tilavet etmek" demek olup, o kökün şubelerindendir. Zira kâri/okuyucu, tilavet esnasında harfleri cemetmekte ve birbirine katmaktadır. Ne var ki, buradaki problem, "Kur'an" kelimesi şayet toplama anlamından geliyorsa bu ilk vad' ile midir, yoksa fer' bir kullanım olan kıraat ve tilavet manasına mıdır?

²⁹¹ El-Lisan, " kaf, râ ve hemze" maddesine bakınız.

Görebildiğim kadarıyla, genelde lügat kitapları ilk görüşü tercih ediyorlarsa da, Ebu Ca'fer et-Tabarî (H. 310), aynı zamanda bir lügat kaynağı olan tefsirinde ikinci görüşü tercih etmiştir. Yani Kur'an'ın bu ismi almasının sebebi "kıraat ediliyor," yani "okunuyor" olmasıdır, "cem ediyor/topluyor" olması değildir. Der ki: "Kur'an'a gelince, tefsirciler tevili hususunda ihtilaf etmişlerdir. Vacip olan tevlinin İbn Abbas'ın görüşü üzere, tila- vet ve kıraatten geldiği ve mastar olduğudur. Nitekim 'Kur'anen kıraat etti,' 'hüsrânen perişan oldu' veya 'gufranen Allah mağ-firet etti' şeklinde ifadeler vardır..."

Katâde'ye göre, "Kur'an" lafzının mastar olması lazım gelir. Arapların, "Bir şeyi topladım ve birbirine kattım" manasını ifade etmek için kullandıkları قَرَأْتُ الشَّيْءَ ifadesinden alınmadır. Bu manadan olmak üzere, "Bu deve hiçbir nesil kıraat etmedi, yani rahminde hiçbir yavru bulunmadı" denilir...

Her iki görüşün de, yani İbni Abbas'ın ve Katâde'nin görüşünün de Arapça açısından tutarlı dayanakları vardır. Ancak "Şüphesiz onu toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et" (Kıyâmet: 17,18) âyetlerinin teviline en uygun olan, İbn Abbas'ın görüşüdür. Zira Cenâb-ı Allah, birçok âyette peygamberine, "Sana vahiy edilene tabi ol" diye emretmiştir. Ve aynı zamanda, Kur'an'ın bir araya getirilmesi sırasında, hangi bir emrine tabi olmayı bırakmasına da ruhsat vermemiştir!"²⁹²

Lügat delaleti açısından –Allah Teala bilir– her iki mananın da kastedildiği kanaatindeyiz. Hâliyle, Ebu Ca'fer'in (r.a.) dile getirdiği Kıyâmet Sûresindeki âyetin özel delaletinden ayrı olarak buna bakıyoruz. Bir yerde cüz'î bir mananın geçmiş olması, ondan daha şümüllü olan küllî mananın da maksut olmadığını göstermez. Binaenaleyh, Kur'an'ın bu adı alması, zikredilen bütün manaları cemettiği için olduğu söylenebilir. Bu gayet uygun bir tevcih de olur.

Cenâb-ı Allah buyuruyor ki: "Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık." (En'am: 38) Ayrıca Kur'an-ı Kerim, gayet uygun

²⁹² Camiu'l-Beyan, 1/42-43.

bir şekilde bir araya cemedilmiş ve toplanmıştır. Sonra Kur'an-ı Kerim, okunmak ve tilavet olmak üzere indirilmiştir. Bütün bu anlamlar, Kur'an'ın lügat manası açısından gayet güzel manalardır. Bütün bu anlamlarda birbirini iten ve birbiriyle çelişen bir yön yoktur.

Bu söylediklerimiz, Rağıb el-İsfehanî'nin (H. 502) el-Müfredat fî Garîbî'l-Kur'an adlı eserinde, önceden dile getirdiklerinden de anlaşılmaktadır: "Kıraat, harfleri ve kelimeleri okurken birbirine katmaktır... Bazı âlimlere göre; diğer kitaplarının aksine, Cenâb-ı Allah'ın bu kitabına 'Kur'an' denilmesinin sebebi, diğer kitaplarının da meyvesini topladığı, hatta bütün ilimlerin semeresini cemetmesi içindir. Nitekim şu âyetler de buna işaret etmektedir:

"...Her şeyin tafsilidir." (Yusuf: 111), "...Her şeyin açıklamasıdır." (Nahl: 89)²⁹³

Kanaatimce bu iki lügat delaletine uzlaştırmacı bir bakış açısıyla bakmak, Bediüzzaman'ın "Kur'an-ı Kerim" mefhumunu tefsirine, bir ıstılah olarak daha uygundur. Nitekim devam eden bölümde, Allah'ın izniyle bunu göreceksiniz.

2) Bediüzzaman Said Nursî'nin Gözüyle "Kur'an" Kavramı

Said Nursî'ye göre, Kur'an-ı Kerim bir âlem isimdir ve bir kavram olarak tanımı şöyledir:

"Âlemlerin Rabbi Allah Teala'nın, resülü Abdullah oğlu Muhammed'e (a.s.m.) indirdiği, tilaveti ibadet sayılan, mushaflarda yazılı olan ve bizlere tevatürle nakledilmiş olan kelimadır."

Bu tanım, Kur'an-ı Kerim âlimlerine göre bir tanım ise de, siyakati özel bir letafet taşımaktadır. Mamafih, vicdanî bir sınıftı ve tefekkürî bir tecrübe süzgecinden geçtiği de muhakkaktır.

Said Nursî, hâliyle Kur'an-ı Kerim ve tefsir âlimlerinin tanımına önem atfetmektedir. Ancak "Kur'an-ı Kerim" kavramını açıklarken, mantıkçıların yöntemlerine göre, haddî veya resmî bir tanım yapma cihetine gitmemiş, akıllarda Kur'an-ı Ke-

²⁹³ el-Müfredat, " kaf, râ ve hemze" maddesine bakınız.

rim'in manasını, "tilavet olunan mushaf" olarak yerleştirmek istemiş, böylelikle Kur'an-ı Kerim'le bir başka şeyin karıştırılmasına veya fazlalık ve eksiklik cihetiyle tahrifine mahal bırakmamıştır. Bu hususiyet, Allah Sübhanehü'nün tekeffül ettiği bir hedeftir.

Âyette şöyle buyrulur:

"Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız." (Hicr: 9)

Kur'an-ı Kerim ve tefsir âlimleri, onların ardından ümmetin hafızları ve âlimleri Cenâb-ı Allah tarafından, bu büyük görevi ifa etmek üzere istihdam edilmektedirler. Bediüzzaman işin bu yönüne, emanetin taşıyıcısı insana yönelik bir mesaj olan, âlemlerin Rabbi'nin kalamı olan Kur'an-ı Kerim'i tanımlamaya çalışır. Bediüzzaman, Kur'an-ı Kerim'i tanımlama çalışması, onun muhteva ve hedeflerine yönelik olmuş, harfleri ve şekillerine yönelik olmamıştır. Yani o, Kur'an-ı Kerim'i, beşeriyetin kâinat-taki var oluş maksadını belirleyen, Rabbine giden yolda takip etmesi gereken yörüngesini insanlığın önüne çizen Rabbanî bir mesaj olarak tanımlamaya gayret etmiştir.

İşin ne kadar çetin olduğunu gösteren (maceranın da diyebilirsiniz!) yön işte budur. Bunun sebebi de, bir yandan bu ıstılahın Allah'ın -celle celalühü- kalamı olması, diğer yandan da Kur'an-ı Kerim'i müşahade ve vicdanî teferrükle tanımlama gayretidir. İşte, imkânsız değilse de gayet zor olan uygulama, bütün bu manaların niteleyici bir lügat yoluyla aktarılmasıdır!

Bediüzzaman, Kur'an-ı Kerim'i tanımlarken, ıstılah ve kavramların tanımında kullanılan geleneksel mantık yöntemleriyle gayet sınırlı ve kalıplaşmış bir yol takip etmemiştir. Kavramları tamamen kuşatmayı hedeflemeyen, zevki bir tanım yapmıştır. Çünkü Allah'ın kelimelerini hiçbir kimsenin kuşatması düşünülemez. Onun çabası, zevk alma duyusuna sahip olanlara, "Kur'an nedir?" cümlesinin zevkini aktarabilmektir. "Zevk" denilen şey, genelde bir cüz'den alınır. Bu cüz, bütün hakkında doğru bir kanaat verebilir; görülme de küllî anlamına ilişkin kanaat sahibi kılar. Kalan kısımdan da lezzet almak için insanların iç âleminde arzular uyandırır. İşte bu gayelerle Said Nursî, "Kur'-

an" kavramına yaptığı tanımların başlığı olarak "Kur'an nedir? Tarifi nasıldır?" ifadesine yer vermiştir.²⁹⁴

Bediüzzaman, adını "lem'a" olarak koysa da, hasseleri ve fasılları tayin etme üzerine kurulu mantıki tanımlarda yapıldığı gibi, tek bir cümleden veya kısa cümlelerden oluşan bir tanım yapmamıştır. Çünkü Said Nursî, "Allah'ın kelamı"ndan bahsettiğinin farkındadır, hatta iç derinliklerinde bunu hissetmektedir. Kur'an-ı Kerim'in azametini anlatırken, ancak remizle bahsedilmesi yeterli olacaktır. Hangi dil, Kur'an-ı Kerim cemaline ve celaline karşı duyulan şevk ateşini, nurların müşahedesini ihata imkânına sahiptir ki! Said Nursî, bunun şuurundadır. Yaptığı tanımda da bu özelliği dikkate almaktadır.

Şöyle der:

"Allah Sübhanehü'nün kelamının, Kehf Sûresi 109. âyetin 'Eğer Rabbimin kelimatı için deniz mürekkep olsaydı, her hâlde Rabbimin kelimatı tükenmeden deniz tükenirdi!' sırrıyla sabittir ki, nihayeti yoktur..."²⁹⁵

Biz burada, Allah'ın izniyle önce Kur'an-ı Kerim'in tanımını yapacağız. Sonra da o tahlili irdeleyeceğiz. Böylelikle, Kur'an-ı Kerim'in ihtiva ettiği eğitime yönelik, manevî zevk dolu maksatları, yüzmekte olduğu vicdanî fezaları açıklama imkânı bulacağız. Bütün bunların neticeleri, Said Nursî'nin bu tanımdaki hedef ve maksatlarından anlaşılabilir.

Said Nursî, Kur'an tanımını şöyledir:

"Kur'an;

- Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi,
- ve ayat-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi,
- ve şu âlem-i gayb ve şahadet kitabının müfessiri,
- ve zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlahiye'nin manevî hazinelerinin keşşafı,
- ve sutur-u hadisatın altında muzmer hakaikin miftahı,

²⁹⁴ RNK, İşaratü'l-icaz, s. 22.

²⁹⁵ RNK, Şualar, s. 907.

- ve âlem-i şâhadette âlem-i gaybın lisanı,
- ve şu âlem-i şâhadet perdesi arkasında olan ve âlem-i gayb cihetinden gelen iltifâtât-ı ebediye-i Rahmaniye ve hitabat-ı eze-liye-i Sübhaniyenin hazinesi,
- ve şu İslâmiyet âlem-i manevîsinin güneşi, temeli, hende-sesi,
- ve avâlim-i uhreviyenin mukaddes haritası,
- ve zat ve sıfat ve esmâ ve şüun-u İlahiye'nin kavl-i şârihi, tefsir-i vazıhı, bürhan-ı kâtı, tercüman-ı sâtı,
- ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi; ve insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyet'in mâ ve ziyası.
- ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi,
- ve insaniyeti saadete sevk eden hakiki mürşidi ve hâdîsi,
- ve insanlara
 - hem bir kitab-ı şeriat,
 - hem bir kitab-ı dua,
 - hem bir kitab-ı hikmet,
 - hem bir kitab-ı ubûdiyet,
 - hem bir kitab-ı emir ve davet,
 - hem bir kitab-ı zikir,
 - hem bir kitab-ı fikir,
 - hem insanın bütün hacat-ı manevîyesine merci olacak çok kitapları tazammun eden tek, cami bir kitab-ı mukaddes,

— hem bütün evliya ve sıddikinın ve urefa ve muhakkikînin muhtelif meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine, her birindeki meşrebin mezakına layık ve o meşrebi tenvir edecek ve her bir mesleğin mesakına muvafık ve onu tasvir edecek birer risale ib-raz eden mukaddes bir kütüphane hükmünde bir kitab-ı sema-vidir.”²⁹⁶

Bu önemli tanım, üç büyük manevî bölümü içermektedir. Her bir bölüm, tanım özelliği taşıyan muhtelif işaretlerden mey-dana gelir. Öte yandan –bütün bir bölümün içinde– tamamı iti-

²⁹⁶ RNK, İşaratü'l-İcaz, s. 1158.

banyla gayet mütekâmil bir konu bütünlüğü arz etmektedir. Bu üç bölüm şunlardır:

Kur'an-ı Kerim'in kevnîliği/evrenselliği. "Bu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi" cümlesi ile başlayan ve "Zat ve sıfat ve şüun-u İlahiye'nin kavlı-ı şârihi, tefsir-i vazıhı, bürhan-ı natıkı, tercüman-ı sâtı..." cümlesi ile son bulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in mesajı kulluk gayesine yöneliktir. "Şu âlem-i insaniyetin mürebbisi" cümlesiyle başlamakta, "hem bir kitab-ı zikir" cümlesiyle bitmektedir.

Vahdet gözünde kesreti arz etmektedir. "Hem bir kitab-ı hikmet ve şeriat" sözüyle başlamakta, "bিরer risale ibraz eden bir kütüphane-i Mukaddesdir" cümlesiyle bitmektedir.

Bütün bu üç bölüm tek bir cümleyle dile getirilmekte ve tanımın özünü teşvik etmektedir. O cümleden işte bütün bu niteleme ortaya çıkmıştır. O da "Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi'nin kalamıdır" cümlesidir. Bu manevî değeri ve derecesi büyük kelan, diğer üç bölümün temelini teşkil eder. Said Nursî'nin dile getirdiği tanımdaki tarif edilmez lezzetteki ifadeler, bu büyük var oluş hakikatinin cazibesine kapılmış olmanın birer tezahürüdür. Risale-i Nur Külliyyatı'nın pek çok yerinde de, Allah'ın izniyle görebileceğiniz gibi, bu hakikat dile getirilmiştir. Buradan hareketle, yukarıda zikri geçen üç bölüme ilâve olarak, mezkûr kavramın özünü ele alacağımız bir bölüme yer vereceğiz. Bu bölüm, tıpkı mücevherler ve inciler arasına saklanmış bir yüzük taşını andırır. Bu kısa açıklamanın ardından, Bediüzzaman'ın sözlerinde geçen ve vicdanî duyuşlar hâlinde kendisini gösteren yansıma ve akislere yer verelim.

a) Kur'an, Allah Kalamıdır

Burada, Said Nursî'yi tesir altına alan, duygularını harekete geçiren hususun azamet ve haşmet boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Öyle ki, beşer kalbi bu vicdanî hislere tahammül etme ve taşıma gücüne sahip değildir. Bu hisler ve duyular, şu uçsuz bucaksız kâinata tefekkür nazarıyla bakmakla başlar. Ne gözün, ne tasavvurun ve ne de hayalin sınırlarına sığmayan uçsuz bucaksız ufuklara doğru uzar gider! Milyonlarca ışık yılı uzaklıktaki dolaşan sayısız yıldızlar, gezegenler ve galaksiler; onları çevreleyen üst üste gökler; oraları şenlendiren nurani varlıklar ve da-

ha nice varlıklar, künhü idrak edilemeyen, tasavvur olunamayan varlıklar zincirini meydana getirir. Sonra bütün bunlar arasındaki farklı zaman tabakaları; sayıyla, takdirle, günlere veya yıllara nispetle anılan zaman dilimleri fikren bilinebilecek, ihata edilebilecek şeyler değildir. Bazen oradaki bir gün "Sizin saya durduğunuz bin sene"den (Secde: 5) tutun da "elli bin sene"ye (Meâric: 4) kadar uzayıp gider. Bütün bu âlemlerin Rabbi, Hâlıkı, hepsini zaman ve mekânlarıyla kuşatan, ezelden ebede kadar uzanan kayyûmiyetiyle hepsinin hayat memat ve rızık işlerini tedbir eden, Esmâ-i Hüsnâ'sı ve Sıfat-ı Ulyâsı ile hepsinin dizginlerine malik olan Allah Sübhânehü ve Teala Hazretleri'dir. Bu Rahman ve Rahîm olan Allah, her şeyin Rabbidir; en yüce olan Sultandır. Yüceliğinde, büyüklüğünde, celalinde ve azametinde her şeyden münezzehtir. Rahmaniyeti ve rahmetiyle insana, şu âciz ve cılız mahluka ikramda bulunmayı takdir etmiştir. İnsan ki, yerkürede; dalga dalga gök taşları ve gök cisimleri ile dolu şu muazzam feza bahrinde yüzmekte olan dünya gezeğinde neredeyse hiç mesabesinde olan son derece küçük, son derece güçsüz ve son derece savunmasız bir varlıktır. İşte bu yüzdendir ki, böylesi sıfatları üzerinde yaşayan beşerin, şu yüce İlahî kelim ile Kur'an-ı Kerim'le muhatap olması en yüksek ikram makamlarındandır.

Fani bir varlık olan insanın vicdanî duyuları, mutlak Bâkî olan Allah'ın kelamını nasıl yüklenebilir? Zaman ve mekân dairesinde sıkışıp kalmış bir kalbin sayılı atışları, sayılı nefesleriyle zaman ve mekânı delen kelamın ağırlığını nasıl kavrayabilir?

İşte, insanın varlığıyla ilgili akıl ve idrak sınırlarını aşan nokta burasıdır. Bediüzzaman Said Nursî, o eşsiz manevî tat ve lezzetleri alabilecek seviyede gelişmiş, kalbinin bütün kıvrımlarında neşvünema bulmuş his ve latifeleriyle bu derin manalara, Allah'ın izniyle nüfuz etmiş; Risale-i Nur Külliyyatı'nda, birer müzik nağmesini ve ritmini andıran anlatımıyla takdim etmiştir. Bütün bu cihetlerden hareketle, "Kur'an-ı Kerim" kavramının her yönüyle cami bir tarifini veya detaylı bir resmini, "Bediüzzaman" unvanını hakkıyla taşıyan bir zattan başka kim yapabilir?

Diğer yandan Said Nursî, mantık âlimlerinin kullandığı "efradını cami, ağyarını mani" bir mahiyette Kur'an-ı Kerim'i tanımladığı iddiasını taşımaz. Onun ortaya koymuş olduğu tarif,

kalp nurlarından süzülen feyiz dolu bir tanımdır. Kalbi, Esmâ-i Hüsnâ şualarını yansıtan bir kameri andırır. Arif sıddıkların makamı, ne güzel bir makamdır!

Allah'ın kitabını hiçbir tarif kuşatamaz ve resmedemez. Ancak, Said Nursi'nin de söylediği gibi, kendi yörüngesinde yürüyen kamerlerin, ayların ve uyduların hedefi, nurlarını başkalarının istifadesine sunmaktır. Buradan hareketle o, yapmış olduğu tarifi ancak hakiki "tanımın bir lem'ası" olabileceğini ifade eder.

Bediüzzaman, yukarıdaki tanımın özeti mahiyetinde, aynı zamanda Allah kelamı olan Yüce Kur'an'ın her türlü tanım ve tasvirin üstünde olduğunu beyan ederek şöyle der:

"Şimdi şu nihayetsiz kelimat içinde en büyük makam, Kur'an'a verilmesinin sebebi şudur ki: Kur'an, ism-i azamdan ve her ismin azamlık mertebesinde gelmiş. Hem bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelimasıdır. Hem bütün mevcudâtın ilahî unvanıyla Allah'ın fermanıdır. Hem semavat ve arzın Hâhkı haysiyetiyle bir hitaptır. Hem rubûbiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir. Hem saltanat-ı amme-i sübhâniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir. Hem rahmet-i vasia-i muhita noktasında bir defter-i iltifatat-ı Rahmaniye'dir. Hem ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazen şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır. Hem ism-i azamın muhitinden nüzul ile arş-ı azamın bütün muhatına bakan, teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir. İşte bu sırdandır ki, Kelamullah unvanı kemal-i liyakatla Kur'an'a verilmiş."²⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'in "Rabbü'l-Âlemîn olan Allah'ın kelamı olması" hakikati, Kur'an-ı Kerim'i okurken, tilavet ederken, düşünür ve çalışırken mü'min kişinin kendisini Esmâ-i Hüsnâ'nın nurlarına intisap etmesi; rubûbiyetinin nurlarına kendisini rabtetmesi neticesine ulaştırır. Bediüzzaman'ın kalbini kuşatan sevginin, eşsiz bir muhabbetle şekillenmiş mimarisini kalıba döken en muazzam unsur işte budur! Bediüzzaman'ı kendisinden geçiren ve âdeta büyüleyen şey, Kur'an-ı Kerim'in Rabbanî bir hitap olmasıdır. Buradan hareketle, iç âleminde onu anlamaya ve tef-

²⁹⁷ RNK, Sözler, s. 51.

sir etmeye yönelik bütün hisleri ve latifeleri büyük bir coşku hâline geçmiştir. Bu coşku, takatin kifayet etmeyeceği bu muazzam hakikati düşünmesi ve tefekkür etmesinden hâsıl olmuştur. Bu hâlet, yukarıda iktibas ettiğimiz ifadelerinde de temas etmiştir. Bıkmadan usanmadan aynı hakikatleri dile getirmiş, aynı cümleleri ve aynı hakikatleri her fırsatta söylemiştir. Tıpkı âşık bir kimsenin, sevgilisinin adını sürekli anması misali, istek ve irade dışı bir tarzda ve hâlette dile getirmiştir. Bir nevi aşk ve muhabbet vurgunu olma hâletini ifade eden şu sözleri, buna gayet güzel misaldir:

“Kur’an, İsm-i Azam’dan ve her ismin azamlık mertebesinde gelmiş. Hem bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah’ın kelamıdır.”²⁹⁸

Bu kısa, ama öz ifadeyle ilgili olarak, “Bu gayet açık bir manadır, Kur’an-ı Kerim’in âlemlerin Rabbi olan Allah’ın kelamı olduğunu herkes bilir” diyebilir. Hayır! Çünkü Said Nursî ibarelerle değil, delalet ve manalarla konuşmaktadır. Bu husus hakikaten çok şaşırtıcı ve farklı bir hakikattir. Said Nursî’nin “Elimizdeki Kur’an-ı Kerim, Rabbü’l-Âlemîn’in kelamıdır” ifadesi, dikkatleri şu iki hususa gayet açık bir şekilde çekmektedir:

İnsanlar çoğu zaman ellerindeki o muazzam ve eşsiz nimetten habersizdirler. Kur’an-ı Kerim her tarafa neşredilmiş ve yayılmış mushaflarda yazılıdır. Herkesin elinde bulunmaktadır. Ancak alışkanlık hâline getirmek âdeta onlar için bir afet olmuş, insanlardaki tefekkür ve tedebbür melekesini öldürmüştür. Gözler, ellerinde olmasına rağmen Kur’an-ı Kerim’in kevnî hakikatlerini ve Rabbanî manalarını göremeyecek kadar körleşmiştir!

Bu az ve öz tanımla Bediüzzaman, şayan-ı dikkat olan asıl hususun, Kur’an-ı Kerim’de öncelikle âlemlerin Rabbi olan Allah’ı müşahade etmek olduğunu vurgular. Yani Kur’an-ı Kerim vasıtasıyla konuşan O’dur. Bu düşünce ve yaklaşım, ne yazık ki insanlardaki ülfetin ve cehaletinin unuttuğu bir hakikattir. Said Nursî bu hususu izah ederken, eline aldığı taşın altın olduğunu bilmeyen ve fark edemeyen bir adamı örnek verir. Kendisini de, o kör insanı gören adam yerine koyar. Karşısındaki o ki-

²⁹⁸ RNK, Sözler, s. 51.

şi altının değerine yakışmayacak tarzda muamele etmekte, “değersiz taş” zannıyla hareket etmektedir. Şüphesiz böyle bir durum en fazla, altının değerini bilen ve ona değersiz bir taş parçası gibi muamele gösterilmesini hazmedemeyen sarrafı menfi olarak etkiler. Bu durum karşısında üzüldür ve içten içe kendini yer. Adamın elindeki değerli malı bilmeyerek ayaklar altına alışı karşısında esef eder. Bu tablo karşısında Said Nursî âdeta çılgılık çılgılığa seslenerek, elimizdeki azametini dikkat çeker ve “Elimizdeki, Kur'an-ı Kerim'dir...” der.

Said Nursî'ye Kur'an-ı Kerim, bu tanımını yaptıran vicdan, Rabbülâlemîn olan Allah'ın azameti karşısında kendinden geçen bir vicdandır. Evet, bütün Müslümanlar “Kur'an-ı Kerim, Allah kelamıdır” diye bilir ve söylerler. Ancak çok az kişi bu sözü söylerken, Rabbülâlemîn olan Allah-u Teala'nın Kur'an-ı Kerim'le konuştuğunun şuurundadır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, bu alışkanlık ve ülfet hastalığı, insandaki tefekkür ve tedebbür hususiyetini âdeta öldürmüştür. Netice olarak kalpler, koca koca dağların güç yetiremediği Kur'an-ı Kerim'in tesiriyle titreme ve tüm hisleriyle onun azametini tatma özelliğini kaybetmişlerdir: “Biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik her hâlde sen onu Allah korkusundan başını eğmiş çatlamış görürdün...” (Haşr: 21)

Burada, Bediüzzaman'ın tanımındaki hususi maksadı anlamaya yönelik çok önemli bir hakikate dikkat çekmemiz gerekir. İnsanlara Kur'an-ı Kerim'i tanıtmamanın temel hedefi, onlara Allah-u Tealayı tanıtmaktır. İşte bu gerçekten hareketle Said Nursî, rubûbiyet kapısından giriş yapar. Ona göre rubûbiyet, hallakîyet ve kayyûmiyet cihetinden bütün kâinat üzerine Esmâ-i Hüsnâ'nın tecelli etmesi, bunlara bağlı olarak Rabbanî sıfat ve isimlerin alakaları şeklinde açıklanabilir. Kâinattaki her bir cüz, her bir zerre O Rabbe bağlı, onunla alakalıdır. Çünkü O, “her şeyin yaratıcısıdır.” (En'am: 102) Bu durum, bütün varlıkların İsm-i Azam'a ve saltanatının celalini ve şümulünü haykıran Esmâ-i Hüsnâ'sına taalluk etmesini ifade eder. Bediüzzaman'a göre Kur'an-ı Kerim, tanıma konu olan bir mana olarak, işte bu büyük hakikate, Rabbülâlemîn olan Allah Sübhânehü ve Teala'yı tanımaya ve bilmeye götürür.

Said Nursî'nin tecdide dayalı ıslah projesinin üzerine oturduğu zemin ve gaye, belirlediği hedef, işte bu hakiki ıslahtır, insanlık âleminde imanın kurtarılması ve yenilenmesi projesidir. Bu ıslah projesinde Said Nursî, yukarıda da zikrettiğimiz hedef niteliklerle, özellikle Kur'an-ı Kerim'in idrakine yönelik takip edilmesi gerekli yöntemlerin yenilenmesini temel edinmiştir. Bediüzzaman Said Nursî gayet açık bir şekilde bu hakikati şöyle dile getirir:

“Zira Kur'an'ın vazife-i asliyesi: Daire-i rubûbiyetin kemalat ve şuunatını ve daire-i ubûdiyetin vezaif ve ahvalini talim etmektir.”²⁹⁹

İşte bu sebeple Kur'an-ı Kerim'e bu kadar sıkı ve bu kadar yüksek ehemmiyet vermiştir. Bu sebeple Kur'an'ın anlaşılması ve idrakine yönelik belirlediği çizgiye bu kadar çok ehemmiyet vermiştir.

Said Nursî bir başka eserinde, Kur'an-ı Kerim'i tarif ederken, rubûbiyetin cemel ve celaline daha fazla vurgu yapar:

“Kur'an-ı Kerim hem bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla, hem bütün mevcudâtın ilahı unvanıyla, hem semavat ve arzın Hâlıkı haysiyetiyle, hem rubûbiyet-i mutlaka cihetinde, hem saltanat-ı amme-i sübhâniye hesabına, hem rahmet-i vasia-i muhita noktasında, hem ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, ism-i azamın muhitinden nüzul ile arş-ı azamın bütün muhatına bakan Allah'ın kelimidir.”³⁰⁰

Bir başka eserinde ise, Kur'an'dan bahsederken, idrak ve anlayışları onun Rabbanî kaynağına yöneltir:

“Kur'an, ism-i azamdan ve her ismin azamlık mertebelerinden gelmiş. Hem bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelimidir. Hem bütün mevcudâtın ilahı unvanıyla Allah'ın fermandır. Hem Semavat ve Arz'ın Hâlıkı haysiyetiyle bir hitaptır. Hem rubûbiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir. Hem saltanat-ı amme-i sübhâniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir. Hem rahmet-i vasia-i muhita noktasında, bir defter-i iltifatat-ı Rahmaniyedir. Hem ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazen

²⁹⁹ RNK, Sözler, s. 108.

³⁰⁰ RNK, Mektubat, s. 463; benzeri ifadeler için bk., RNK, Mektubat, s. 346.

şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır. Hem ism-i azamın muhitinden nüzul ile arş-ı azamın bütün muhatına bakan, teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir. İşte bu sırdandır ki, Kelamullah unvanı kemal-i liyakatle Kur'an'a verilmiş."³⁰¹

Bu eşsiz ifadeler, bir başka açıdan, Said Nursî'nin gerçek bir edebiyatçı olduğunu da teyit eder. Dahası, coşkulu bir nesir üslubuyla birlikte, gerçek bir şairdir. Kur'an-ı Kerim'e, onun yüce menzillerini zihninde canlandırarak kulak verir. Vahiy hakikatini, şu büyük kâinat kitabını aşan; bütün semavat tabakalarını dürüp, mekân ve zamanı nurlarına gark eden cihetleriyle nazara alır. Bir başka yönden vahyi, beşer tarihinde uzayıp gidecek, Kur'an okundukça ve tefekkür edildikçe her daim yenilenecek bir medeniyetin inşasında temel taşı olarak değerlendirir.

Bu manasıyla Kur'an'ın hakikati bütün kâinatı aşıp gitmekte, İsm-i Azam'ın nurundan başlayıp yeryüzünde insanlık tarihinin inşasına, ilk tekviden son tekvine veya dünyadan ahirete kadar gitmektedir. Öyleyse "Rabbülâlemîn'in kelâmı" olan Kur'an'ın, beşerin mahdut kapasitesiyle tanımlanması asla mümkün değildir. Ancak "Kur'an-ı Kerim'in tanımından bir lem'a" ortaya konabilir. Zira "Kur'an, Kur'an'dır" demekten başka tanım yapılamayacaktır. Bu sebeptendir ki Said Nursî, dalâlete sapmış felsefe ehlinin "bağımsız/objektif" olarak nitelediği yöntemlerle Kur'an-ı Kerim bahsini ele almayı reddeder. Zira ona "Kur'an" kavramı, mutlak üstünlüğe sahip bir kavramdır. Bir başka şeyle mukareneti söz konusu dahi edilemez. Kur'an-ı Kerim'in bir vasat noktada farz edilmesi doğru değildir. Bu yöndeki her türlü çaba, gerçek ilim metodunun dışına çıkmaktır!

Bu hususla paralel olarak, bir eserinde, kendi iç dünyasında yaşadığı bir muhavere ve münazarayı aktarır. Tartışmanın tarafları kendisi ve şeytandır. Şöyle ki: Mel'un İblis, Kur'an-ı Kerim araştırmalarında objektif bir metot veya en azından orta bir yol kullanması için onu ikna etmeye çalışır. Ancak Bediüzzaman, ortaya koyduğu kesin delil ve hüccetlerle bunu reddeder. Ona göre, Kur'an-ı Kerim'i ancak ona iman etmiş bir kimse tedebbür edebilir. Hâlık ile mahluk, Yaratıcı ile yaratılmış arasında vasat

³⁰¹ RNK, Sözler, s. 51.

olmadığı gibi, Kur'an-ı Kerim ile bir başka şey arasında da vasat olamaz. Var olan ya Yaratıcıdır ya da O'nun tarafından yaratılmış bir varlıktır. Arada ve ortada bir başka ihtimal yoktur!

Kavram çalışması mahiyetindeki konumuzu aydınlatması açısından, mezkûr hadiseyi önemine binaen aktarmak istiyoruz. Böylelikle Bediüzzaman'a göre "Kur'an kavramı" veya "Kur'an nedir?" konusunu daha da açmış olacağız:

"İstanbul'da Bayezid Cami-i Şerifinde hafızları dinliyordum. Birden şahsımı görmedim, fakat manevî bir ses işittim gibi bana geldi. Zihnimi kendine çevirdi. Hayalen dinledim, baktım ki bana der: 'Sen Kur'an'ı pek âli, çok parlak görüyorsun. Bitarafane muhakeme et, öyle bak. Yani bir beşer kelamı farz et, bak. Acaba o meziyetleri, o ziynetleri görecek misin?'

"Hakikaten ben de ona aldandım! Beşer kelamı farz edip öyle baktım. Gördüm ki: Nasıl Bayezid'in elektrik düğmesi çevrilip söndürülünce ortalık karanlığa düşer. Öyle de, o farz ile Kur'an'ın parlak ışıkları gizlenmeye başladı. O vakit anladım ki, benimle konuşan şeytandır! Beni vartaya yuvarlandırıyor. Kur'an'dan istimdat ettim. Birden bir nur kalbime geldi. Müdafaa kat'i bir kuvvet verdi. O vakit şöylece şeytana karşı münazara başladı.

"Dedim: 'Ey şeytan! Bitarafane muhakeme, iki taraf ortasında bir vaziyettir. Hâlbuki hem senin hem insandaki senin şakirtlerin, dediğiniz bitarafane muhakeme ise, taraf-ı muhalifi iltizamdır, bitarafılık değildir. Muvakkaten bir dinsizliktir. Çünkü Kur'an'a kelam-ı beşer diye bakmak ve öyle muhakeme etmek, şikk-ı muhalifi esas tutmaktır. Bâtılı iltizamdır, bitarafane değildir, belki bâtıla tarafgirliktir.'

"Şeytan dedi ki: 'Öyleyse ne Allah'ın kelamı ne de beşerin kelamı deme. Ortada farz et, bak.'

"Ben dedim: 'O da olamaz.... İşte, Kur'an kıymettar bir malıdır. Beşer kelamı Cenâb-ı Hakk'ın kelamından ne kadar uzaksa, o iki taraf o kadar, belki hadsiz birbirinden uzaktır... Hem ortası yoktur. Çünkü vücut ve adem gibi ve nakızeyn gibi iki zıttırlar. Ortası olamaz. Öyleyse, Kur'an için sahib-ül yed, taraf-ı İlahîdir. Öyleyse, onun elinde kabul edilip, öylece delâil-i ispata bakılacak. Eğer öteki taraf onun Kelamullah olduğuna dair bütün

bürhanları birer birer çürütse, elini ona uzatabilir. Yoksa uzatamaz!"³⁰²

Bediüzzaman'ın bu sözleri gösteriyor ki, Kur'an'ı hakiki bir şekilde kavramak için iman şarttır. İman ise ancak görünmeye-ne iman etmektir. Görülen ve hissedilen şeyler, duyu organları ve tecrübeler yolu ile bilinir. Akliyat ise akıl ve istidlal yoluyla bilinir. Oysa gaybiyat, yani görünmeyen hakikatler, kalbî teslimiyete ve kabule dayanan bir imanla idrak edilebilir. Bunun manası, Kur'an-ı Kerim'in aklen ispatının mümkün olmadığı değildir. Asla! Aksine, anlatılmak istenen, Kur'an-ı Kerim'in azametli bir gücü, muazzam bir mesnedi ve harikulâde bir nuru oluşudur. Ancak bütün bunları anlamak, ona aidiyet duyanlar içindir. Bu aidiyetin de, kendisine has özelliklerle gerçekleşmesi gerekir.

Kur'an-ı Kerim'e iman ve intisap etmiş kimse, istikametli bir akla sahiptir. Bu akla sahip olanlar ise, mücerred akıl sahibi bir kimsenin göremediklerini görür. Bu sebeptir ki, Kur'an-ı Kerim'in Rabbanî yönünü ispat etmek mü'min bir kimse için gayet kolaydır. Zira gözünü sadece maddiyata ve basit akliyata hasreden bir kimsenin göremeyeceği hakikatler, iman nuruyla hadiselere ve eşyaya bakan insanlar için son derece kolay ve ihatalıdır.

Bu sebeptir ki, Kur'an-ı Kerim'e intisap eden bir mü'min, onlarca kat akıl kuvvetine sahip kişilerle kolayca mücadele ve münakaşa edebilir, onları ilzam edebilir. Aksi takdirde, Kur'an'a ve onun Rabbanî kaynaktan geldiğine iman etmediğini farz edecek olursak, kalbinin hak nurunun etrafında dönen yörüngesinden çıktığını, hidayet güneşinden aldığı daimi ziyayı kaybettiğini görürüz. O anda aynasından dalâlet karanlıkları yansımaya başlar. Böyle birinin etrafındaki nihayetsiz âyet ve delilleri görmesi mümkün değildir.

"Kur'an" kavramı gaybi bir kavramdır. Gayb âlemi şahadet âleminin üstündedir ve onu kuşatır. Kuşatılan bir şeyin kuşatandan daha güçlü olması mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'in

³⁰² RNK, Mektubat, s. 493.

cemalini görmek isteyenlerde "kalp selameti" olması gerektiğini söyleyen Said Nursî, bu hususta şunları söyler:

"Makam-ı irşatta beyanat-ı Kur'aniye o derece müessir ve rakıktır ve o derece munis ve şefiktir ki, şevk ile ruhu, zevk ile kalbi, aklı merakla ve gözü yaşla doldurur."³⁰³

b) Kur'an-ı Kerim'in Kevnîliği

Kur'an-ı Kerim mefhumuyla ilgili dikkate alınması gereken ikinci husus, Kur'an-ı Kerim'deki kevnîlik özelliğidir.

Bunun tanımı, yukarıda zikredilen "Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi" cümlesiyle başlar ve "Zat ve sıfat ve şunun-u İlahiye'nin kavli şârihi, tefsir-i vazihı, bürhan-ı natıkı, tercüman-ı sâtı..." cümlesiyle tamamlanır.

Kur'an-ı Kerim'in kevnî oluşu, tanımdaki ilk ifadeyle sıkı bir ilişki içindedir. Zira Kur'an-ı Kerim'in "âlemlerin Rabbi olması itibarıyla Allah kelamı" oluşu bunu gerektirmektedir. Rabb olmak, bütün ihata edici olma, malikiyet ve iktidar sahibi olma manalarının üstünde bir hususiyettir. Kur'an-ı Kerim, Rabbü'l-âlemînin kelamı olmakla, kâinattaki her bir şeyi teshir ve iktidarı cemedan Rab olma vasfını da içinde taşıyor demektir. Nitekim bütün bir kâinat o paralelde bu mana etrafında dönmekte, yaratıcı olan Allah Teala'ya yönelmekte, O'nun nuruna doğru çekilmektedir. Bu itibarla da, insana hitap eden Kur'an-ı Kerim kevnî bir hitap olmuştur. Allah insanı yaratmış ve onu kâinatın bir nüsha-i camiası, âlem kitabının bir fihristesi yapmıştır.

Bir kavram olarak Kur'an-ı Kerim'in kevnîliğini şöyle izah edebiliriz:

Kur'an, kâinat kitabını okumak, sırlarını deşifre etmektir:

Bediüzzaman'a göre, Peygamber'e (a.s.m.) nazıl olan Kur'an-ı Kerim, kâinat kitabını okumaktadır.

Kur'an-ı Kerim, hayatın perdelerini basit bir surette açan bir kitaptır. O, girift ve çetrefilli konuları gayet kolay bir üslupla takdim etmektedir. Bu yüzdendir ki bütün avam, hatta okur yazar olmayanlar bile, Kur'an-ı Kerim'in kevnî boyutları açısından maksatlarını kolayca okuyabilirler. Zira Kur'an-ı Kerim her göz

³⁰³ RNK, Sözlür, s. 170.

sahibinin görebileceği kâinat gerçeklerine dikkatleri çekmekte, göklerin ve yerin yaradılışını tefekküre çağırmaktadır. Herkes gücü nispetinde/anlayışı oranında mükelleftir. Binaenaleyh Kur'an-ı Kerim bu kevnî yönüyle, dilleri ve ırkları farklı, kültürel düzeyleri değişik bütün insanlığa hitap etmektedir. Bu da Kur'an-ı Kerim'in mucize yönlerinden biridir. Bediüzzaman der ki:

“Bil ki: Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın ifadesinde çok şefkat ve merhamet var. Çünkü muhatapların ekserisi, cumhur-u avam'dır. Onların zihinleri basittir. Nazarları dahi dakik şeyleri görmediğinden, onların besatet-i efkârını okşamak için tekrarlar, semavat ve arzın yüzlerine yazılan âyetleri tekrar ediyor. O büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor. Mesela: Semavat ve arzın hilkatı ve semadan yağmurun yağdırılması ve arzın dirilmesi gibi, bilbedahe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O huruf-u kebire içinde küçük harflerle yazılan ince ayata nazarı nadiren çevirir, ta zahmet çekmesinler... Hem üslub-u Kur'anî'de öyle bir cezalet ve selaset ve fitrîlik var ki: Güya Kur'an bir hafızdır, kudret kalemiyle kâinat sahifelerinde yazılan ayatı okuyor. Güya Kur'an, kâinat kitabının kıraatıdır ve nizamâtının tilavetidir ve Nakkaş-ı Ezelîsinin şununatını okuyor ve fiillerini yazıyor. Bu cezalet-i beyaniyeyi görmek istersen, hüşyar ve müdakkik bir kalp ile, Sûre-i Amme ve “De ki: Ey mülkün hakiki sahibi olan Allah'ım...” (Al-i İmran: 26) âyetleri gibi fermanları dinle!”³⁰⁴

Saîd Nursî'nin de ifade ettiği gibi, bu yönüyle Kur'an-ı Kerim, “Kur'an kâinatın bir tercüme-i ezeliyesidir. Ve kâinatın kendi lisanlarıyla okudukları ayat-ı tekvinîyenin tercümanıdır. Ve şu kitab-ı âlemin tefsiri olduğu gibi, arz, semavat sayfalarında müstetir Esmâ-i Hüsnâ'nın definelerini keşşaftır.”³⁰⁵

Âlimleri ve cahilleri, Arap olanı ve olmayanı ile bütün milletler, bütün toplumlar için bir hüccettir. Zira kâinat kitabını okumak için Arap dili şart değildir. Bütün haşmetiyle gözler önünde serili olan bu âlem, büyük bir kitaptan başka bir şey değildir.

³⁰⁴ RNK, Lem'alar, s. 651

³⁰⁵ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1361.

Kur'an, kâinat hayatının ruhudur:

Yukarıda anlattığımız manasıyla, Kur'an-ı Kerim'le konuşan, âlemlerin Rabbi Allah Teala'dır ve O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse varlık âlemindeki her şey, var oluş hakikati açısından Kur'an-ı Kerim'in kevnî hakikatleriyle alakalıdır. Kur'an-ı Kerim, o Yüce Rab'den gelen bir nurdur. "O Allah ki, göklerin ve yerin nurudur." (Nur: 35) Öyleyse O'nun nurunun dışında her şey karanlıktır. Onun varlığı dışındaki her şey ademdir/yokluktur. Mahlukatın hakikati onun ismiyle, yani Bismillahirrahmânirrahîm ile ayakta durmaktadır. Mahlukatın varlığı Allah Teala'nın varlığına bağlıdır. Tecellileri O'nun nurunun tecellisine bağlıdır. Binaenaleyh kâinatın bizatihi varlığı, şu kâinatın bir yüce Rabbi olduğunun varlığını zorunlu kılmaktadır.

Bütün bunları, âlemlerin Rabbi'nin, her şeyin yaratıcısı Allah Teala'nın kelamı Kur'an-ı Kerim'den öğrenmekteyiz. Öyleyse Kur'an-ı Kerim, kendi hakikatlerinin yanı sıra bütün kevnî hakikatleri de temsil etmektedir. İlk yaradılıştan kıyamette tekrar diriltilmeye kadar vaki olacak her hakikati dile getirmektedir: "İlk başladığımız gibi yaratmayı iade edeceğiz..." (Enbiya: 104)

Sonra yeniden diriliş, neşr oluş ve son durak gelir. Farz-ı muhal olarak Kur'an hakikatlerinin olmadığı düşünülüğünde, bütün bu kâinatın varlığını tasavvur etmek imkânsız hâle gelecektir. Sonra kâinat nizamının sağlam bir tefsiri olan Kur'an-ı Kerim'deki hakikatler, bu kâinat nizamını, istikametli bir şekilde aklen kavramayı gerektirir. Bu hakikatlerin dışında bulunan cihetlerle yaklaşıldığında, aklî tasavvurlarda oluşacak bir anarşi her tarafı sarar. Düşünce dengeleri alt üst olur. Neticede ortaya son derece mantıksız ve bozuk tasavvurlar ortaya çıkar. Hatta göz önündeki eşsiz mükemmellikteki nizam ve intizamın reddedilmesi ve kaosu ortaya çıkmasına kadar varılır. Oysa kâinat düzeninde fesadın ve bozukluğun olması imkânsızdır. İşte bu zaviyeden Said Nursî, Kur'an-ı Kerim'i kâinat hayatının ruhu olarak görür. Der ki:

"Evet, madem kâinat, hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy-ı Kayyûm-u Ezeli'nin bir cilve-i azamıdır, bir nakş-ı ekme-lidir, bir sanat-ı ecmelidir. Madem hayat-ı sermediye, resullerin gönderilmesiyle ve kitapların indirilmesiyle kendini gösterir... Elbette kâinattaki hayat kat'i bir surette Hayy-ı Ezeli'nin vücut-

u vücuduna kat'i şahadet ettiği gibi, o hayat-ı ezeliyenin şuaatı/celevatı/münasebatı olan 'irsal-i rusûl' ve 'inzal-i kütüb' rükünlerine bakar, remzen ispat eder. Ve bilhassa risalet-i Muhammediye (a.s.m.) ve vahy-i Kur'anî, hayatın ruhu ve aklı hükmünde olduğundan, bu hayatın vücudu gibi, hakkaniyetleri kat'idir denilebilir... Vahy-i Kur'an dahi hayattar hakaikinın şahadetiyle hayat-ı kâinatın ruhudur ve şuur-u kâinatın aklıdır.

"Evet, evet, evet... Eğer kâinattan risalet-i Muhammediye'nin (a.s.m.) nuru çıksa, gitse, kâinat vefat edecek... Eğer Kur'an gitse, kâinat divane olacak ve küre-i arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuursuz kalmış olan başını bir seyyareye çarpacak, bir kıyameti koparacak."³⁰⁶

"Eğer Kur'an gitse" ifadesi, "Kur'an hakikatleri kaybolsa" anlamına gelir ki, bu hakikatler gerçekte kevnî hakikatlerdir. Zira yukarıda da gördüğümüz üzere, Kur'an-ı Kerim, kâinat kitabını bir okumadır.

Kur'an-ı Kerim, kevnî zaman mefhumunu kuşatıcıdır:

Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kelimasıdır, yani Allah Teala'nın "kelam" sıfatının bir tecellisidir. Zira kelam, mütekellimin sıfatıdır. Allah Sübhânehü'nün zamanı ve mekânı kuşattığını biliyoruz. Zaman ve mekân, Allah'a hükmedemez. Allah Teala, zaman ve mekâna hâkimdir; O her şeyin fevkinde ve her şeyi kuşatmıştır. Zira O, her şeyin yaratıcısıdır. Buradan yola çıktığımızda, Kur'an-ı Kerim'in de kâinattaki zamanı, geçmişi, bugünü ve geleceği kuşatmıştır. Hatta tarihi ve ömürleri saymakta kullandığımız beşerin dünyevi olarak kullandığı zaman olan yer zamanını ve de aşağıdaki âyetlerde işaret edilen miraç zamanını da kuşatmaktadır: "Semadan zemine (yukarıdan aşağıya) emri tedbir eder, sonra da o ona urûc eyler: bir günde, ki miktarı sizin sayınızdan bin sene eder" (Secde: 5); "Ki O'na Melaike ve Ruh uruc eder, bir günde, ki miktarı 50 bin sene tutar" (Meâric: 4). "Rabbin katında bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir" (Hac: 45) âyetinde geçen Allah katındaki zamanı da kuşatır. Kıyamet gününü, tekrar yaradılışla başlayan, ebedî olan, sonu bulunmayan; yeniden dirilişin, haşrin,

³⁰⁶ RNK, Lem'alar, s. 815.

hesabın, cennetin ve cehennemın olduğu ahiret zamanını da kuşatır. Kur'an-ı Kerim bütün bunlardan tek bir zaman dilimi olarak bahseder. İşte bu açıdan da Kur'an-ı Kerim, ister gayb/görünmeyen âleme, ister şahadet/görünen âleme ait olsun, bütün zamanları kuşatır ve Kur'an-ı Kerim'e göre hepsi eşittir. Bunun için Said Nursî der ki:

“Demek Kur'an öyle bir zatın kelimasıdır ki, bütün zamanları ve içindeki bütün şeyayı bir anda görüyor.”³⁰⁷

Kur'an-ı Kerim, görüldüğü üzere, kâinat kitabını okumasının yanı sıra, bu kâinatın bizzat kendisinin ahirete delaleti kaçınılmazdır. Bediüzzaman şöyle der:

“İşte hakaik-i Kur'aniyeden ve desatir-i İslâmiye'den olan 'adalet, iktisat, nezafet' hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur'aniye ne derece kâinatla alakadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakaiki bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi mümkün olmadığını bil!. (...) Ve bu üç ziya-yı azam gibi, 'rahmet, inayet, hafızıyet' misillü yüzer ihatalı hakikatler haşri, ahireti iktiza ve istilzam ettikleri hâlde, hiç mümkün müdür ki kâinatta ve umum mevcudâtta hükümferma olan rahmet, inayet, adalet, hikmet, iktisat ve nezafet gibi pek kuvvetli ihatalı hakikatler, haşrin ademiyle ve ahiretin gelmemesiyle merhametsizliğe, zulme, hikmetsizliğe, israfa, nezafetsizliğe, abesiyete inkılâp etsinler? Hâşâ!”³⁰⁸

c) Kur'an-ı Kerim'in Mesajı ve Kulluk Hedefi

Burada sözünü edeceğimiz husus, tanımın üçüncü ayağıdır.

Bunun tanımı, yukarıda geçen “şu âlem-i insaniyetin müreb-bisi” cümlesiyle başlamakta ve “hem bir kitab-ı fikir” cümlesiyle son bulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, bütün beşeriyet âlemine, kâinatın Rabbi'nin bir mesajıdır.

Sadece bu cümle, Kur'an-ı Kerim'in muazzam kavramsal delaletini ortaya koymak için yeterlidir. Zira Allah Teala Haz-

³⁰⁷ RNK, Sözler, s. 109.

³⁰⁸ RNK, Lem'alar, s. 801.

retleri, Kur'an-ı Kerim'le sadece kelimeler edip yetinmemiştir. Herhangi bir muhatapla da konuşmamıştır. İnsana hitap etmiştir. Bu muazzam hakikati maalesef âlemdeki birçok büyük hakikate karşı kör kalan beşerdeki gaflet ve ülfet öldürmüştür. Said Nursî, tefekkür ve tedebbür sayesinde bu büyük hakikate karşı harekete geçmiş ve de vicdanî cihetten gelen tazyikatla kendisini Kur'an-ı Kerim'e hizmete adanmıştır. Yukarıda da aktarıldığı gibi, Kur'an-ı Kerim'i tanımlarken de bu noktadan hareket etmiş ve şöyle demiştir:

“Şu âlem-i insaniyetin mürebbisi.. Ve insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyet'in mâ' ve ziyası... Ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi... Ve insaniyeti saadete sevk eden hakiki mürşidi ve hâdisi... Ve insanlara hem bir kitab-ı şeriat, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab-ı hikmet, hem bir kitab-ı ubûdiyet, hem bir kitab-ı emr ü davet, hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı fikir...”

Bediüzzaman Said Nursî, Kur'an-ı Kerim'e teşri cihetiyle, usul ve fıkıh araştırmalarında bahsedildiği gibi, Kur'an-ı Kerim teşri kaynaklarından bir kaynaktır veya teşriin temel kaynağıdır, diye bakıp bırakmıyor. Aksine bu teşrii hükümlere insaniyet âlemini terbiye edici, karanlıklar âleminde ışık saçıcı, hayır ve güzellik kaynaklarına götürücü olarak bakmaktadır. Nihayet insan bu sayede gayelerin gayesi, “Allah'a vuslat”a varabilecektir! Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'e “mü'minlerin miracı” olarak bakmaktadır.

Said Nursî, Kur'an-ı Kerim'in mesaj boyutunun farkında olmakla, lezzetleri ebediyen son bulmayacak vicadani duyularının kapısını aralamış oldu. Allah Resülü Abdullah oğlu Muhammed'e (a.s.m.) de, “Kur'an-ı Kerim'i getiren peygamber” olarak baktı! Bunun için ne muazzam bir peygamber! Kalkmış bu muazzam kâinat kitabını, kâinatın Rabbi'nin bir mesajı olarak beşeriyete getirmiştir. Bediüzzaman bu açıdan Peygamber'i (a.s.m.) şöyle vasfeder:

“Hem Rabbül-Âlemîn, meyve-i âlem olan insana, âlemi içine alacak bir vüsat-i istidat verdiğinden ve bir ubûdiyet-i külliyeye müheyya ettiğinden ve hissiyatça kesrete ve dünyaya müptela olduğundan, bir rehber vasıtasıyla, yüzlerini kesretten vahdete, fâniden bakiye çevirmek istemesine mukabil, en azamî bir derecede, en eblağ bir surette, Kur'an vasıtasıyla en ahsen bir tarzda

rehberlik eden ve risaletin vazifesini en ekmel bir tarzda ifa eden, yine bilbedahe o zattır.”³⁰⁹

Hangi mesaj olursa olsun bir mesajın kıymeti öncelikle, kimden geldiğiyle doğrudan alakalıdır. Yani o mesajı gönderen kimdir? Bu nedenledir ki, eline bir mektup/mesaj alan her insan, doğası gereği zarfın üstüne bakar, kendisine mektup gönderen zatı bilmek ve tanımak ister. Buna binaen de o mektuba göstereceği özen değişecektir. Kimden geldiğini bildiği zaman ona göre mektuba göstereceği özen, atfedeceği değer farklılık arz edecektir. Bediüzzaman muazzam bir şekilde Kur'an-ı Kerim'in büyüüne kapılmıştır. Zira Kur'an-ı Kerim'in, âlemlerin Rabbi Allah katından geldiğini görmüştür! Bu nedenle Risale-i Nur'ların hemen hemen her bahsinde bu azim manaya atf yapmaktan kendini alamaz. Tanımın ilk biriminden bahsederken buna ilişkin örnekleri verdiğimiz için burada tekrarlamaya gerek görmüyoruz.

Mesajın unsurları tamamlandığında olayın ehemmiyeti daha da artar ve büyülenmişlik hâli zirvesine ulaşır. Artık ıslah ve tecdid yolunda, insanların himmetlerini uyandırma noktasında Allah'a giden seyre/yolculuğa ve hizmete soyunmuştur. Sanki ileri atılıp insanlığa şöyle sesleniyor:

Ey insanlar, bu Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi'nden size gönderilmiş bir mesajdır!

Bediüzzaman mesajın unsurlarını iyi kavramıştır. Bir mesajda dört unsur bulunmaktadır: gönderen, gönderilen, gönderilenin/mektubun içeriği veya maksadı, bir de mesajın şartlarını taşıyan konum... Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi'nin kelimidir. Allah Teala bizatihi Kur'an-ı Kerim'le kelam etmektedir. Kur'an-ı Kerim, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşan insanoğluna Allah Teala'nın bir mesajıdır. Öyleyse Kur'an-ı Kerim'le muhatap, insanoğludur. İşte bu nedenledir ki, Kur'an-ı Kerim'de, ey şaşkınlara, kurtuluş yolu budur, denilmektedir. Bu, muazzam bir kevnî şifrenin çözülmesidir. İnsanlığı çevreleyen endişenin, yok olma ve fena bulma korkusunun şifasıdır. Başlangıcın, tekrar var oluşun ve son durağın açıklamasıdır. Özet bir şekilde, yaradılış hi-

³⁰⁹ RNK, Sözler, s. 262.

kâyesidir. Şüpheye, hayrete ve tereddüde ihtimal bırakmayacak bir şekilde, yaratan ve sonra hidayet eden rahmân ve rahîm olan bu Rabbe seyri/yolculuğu bildirmektedir! Mesajın içeriği bunlardır. Konuma gelince, yeryüzünde beşeriyetin içinde bulunduğu bu hayat şartlarıdır. Hayat bilmecesinin karanlığından bir kurtuluş arayan, kâinatın varlığının tılsımını bulmaya çalışan insanoğlu, her yöne, bütün çelişkili ekol ve felsefelere doğru yongun bir akış içindedir.

Bütün bu olumsuz ortamda Kur'an-ı Kerim, insanlara hidayet mesajını getirir. Bediüzzaman, Kur'an-ı Kerim'in mucizevi boyutundan bahseder, gayet veciz ama gayet hâkimane bir cümle söyler:

"Evet, kelamın ulviyetine, kuvvetine, hüsnüne, cemaline kuvvet veren mütekellim, muhatap, maksat, makam olmak üzere dört şeydir. Ediplerin zannettikleri gibi yalnız makam değildir. Demek, bir kelamın derece-i kuvvetini anlamak istediğin zaman, failine, muhatabına, gayesine, mevzuuna bak. Bunların dereceleri nispetinde kelamın derecesi anlaşılır.

"Evet, mesela: O kelim emir veya nehiy olursa, irade ve kudreti tazammun ettiğinden derecesine göre tezauf ediyor."³¹⁰

Kur'an-ı Kerim'in mesaj oluşu, içeriğinin insanlara tebliğ edilmesi esasına dayanır. Bu içeriği Bediüzzaman, Risale-i Nur'ların birçok yerinde "Kur'an'ın maksatları" diye adlandırır ki, tevhid, nübüvvet, haşir ve adalettir. İfadeler değişebilir, bazen birleşebilir; önemli olan, özün tek olmasıdır. Der ki:

"Kur'an'daki anasır-ı esasiye ve Kur'an'ın takip ettiği maksatlar, 'tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet' olmak üzere dördtür."³¹¹

Bir başka yerde de şöyle söyler:

"Kur'an-ı Kerim'de takip edilen maksad-ı asli, ispat-ı Sâni', nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet esaslarına cumhur-u nâsı irşad ve isal etmektir."³¹²

³¹⁰ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1363

³¹¹ RNK, Emirdağ Lahikası, s. 1848.

³¹² RNK, Muhamekat, s. 2036

Bu tür ifadeler, Risale-i Nur'larda çokça geçmektedir. Kur'an mesajı bu maksatları ispata dayanır. Bu, Kur'an-ı Kerim'in indiriliş gayesi olan ilk vazifesidir. Yani Kur'an-ı Kerim'in mesaj yönünü temsil eden en ulu hedefidir. Zira bu dört maksadın ispatı, bunların bizzat kendilerini ispat için değildir. Zira bunlar Allah katında zaten sabit hakikatlerdir. Bunların ispatından maksat, insanın Vahid ve Kahhar olan Allah Teala'ya karşı kulluk görevini yerine getirmesi ve bu kâinatta kendisine verilmiş olan hizmeti ifa etmesi içindir. Bu görev ve hizmet ise Esmâ-i Hüsnâ nurlarına taallukla kulluk dairesi aracılığıyla rubûbiyet dairesine intisap etmektir. Böylelikle, Kur'an-ı Kerim'in mesajı insanlara her iki dairenin işlerini öğretmek demektir. Bediüzzaman der ki:

"Kur'an-ı Kerim'in vazife-i esasiyesi, hem daire-i rubûbiyetin şuunat ve kemalatını hem de daire-i ubûdiyetin vezaif ve ahvalini talim etmektir."³¹³

Bu anlamıyla Kur'an-ı Kerim Allah'a seyreden kul için bir kulluk miracıdır.

d) Kur'an-ı Kerim, Kesretteki Vahdeti Göz Önüne Serer

Kur'an-ı Kerim'in kevnî mefhumu tevhid ilkesi üzerine oturmaktadır. Tevhid ise kâinattaki kesreti vahdete irca etme rolünü üstlenmiştir. Madem Allah Teala "her şeyin yaratıcısıdır," (En'am: 141) öyleyse her şey isteyerek veya istemeyerek ona boyun eğmekte, vahdaniyetine şahitlik etmektedir. Var olan her şeyin hayatı, bekası ve de varlığı ancak Esmâ-i Hüsnâ'nın nurlarının akisleri miktarınca söz konusudur.

Bu mefhumun anlamı şudur:

Bütün semavi dinler, bütün peygamberler tek bir vazife ve tek bir mesaj getirmişlerdir ve Kur'an-ı Kerim bütün bunları bir üslup da hulasa etmiştir.

Said Nursî'nin Kur'an-ı Kerim'e yaptığı tanımda da geçmişti:

"Hem insanın bütün hacat-ı maneviyesine merci' olacak çok kitapları tazammun eden tek, cami' bir kitab-ı mukaddes... hem bütün evliya ve sıddikinin ve urefa ve muhakkikînin muhtelif

³¹³ RNK, Sözler, s. 108.

meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine, her birindeki meşrebin mezakına layık ve o meşrebi tenvir edecek ve her bir mesleğin mesakına muvafık ve onu tasvir edecek birer risale ibraz eden mukaddes bir kütüphane hükmünde bir kitab-ı semavidir”.

Bu ifadeler gösteriyor ki, Kur'an-ı Kerim geçmiş bütün semavi kitapların ihtiva ettiği faziletleri taşımakta ve ilaveleri bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim bütün o kitapları cemetmekte ve orada geçmeyen başkaca faydaları da ihtiva etmektedir. Bu yönüyle de sanki tek kitap değil de kitaplar mecmuasıdır... Bu, Allah Teala'nın bu ümmete bir ikramıdır. Ta ki her insan, fitratındaki kabiliyetleri ve doğasındaki yetenekleriyle Rabbine yol bulabilsin... Bazı şahısların fitratı zahitlik ve azla yetinmeye uygundur. Bazıları aklı deliller isterler. Bazıları tefekkür ve tedeübüre meyyaldır. Diğer bir kısmı öğrenmeye ve anlamaya, i'caz yönlerini keşfetmeye yatkındır. Bütün bunlar Kur'an-ı Kerim aracılığı ile Allah'a götüren yollardır. Bu nedenledir ki, Kur'an-ı Kerim, insanın Allah'a giden yolda ihtiyaç duyacağı bütün imkânları cemetmiştir. Said Nursî bunu gayet tatlı bir ifadeyle şöyle dile getirir:

“Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın altı ciheti parlaktır ve nurludur. Evham ve şübehat içine giremez.

“Çünkü arkası Arş'a dayanıyor; o cihette nur-u vahiy var.

“Önünde ve hedefinde saadet-i dâreyn var. Ebede, ahirete el atmış; cennet ve saadet nuru var.

“Üstünde sikke-i i'caz parlıyor.

“Altında bürhan ve delil direkleri var. İçi halis hidayet... Sağı 'Akletmiyorlar mı?' âyetleriyle ukulü istintakla 'Sadakte' dediriyor.

“Solunda, kalplere ezvak-ı ruhanî vermekle, vicdanları istişhat ederek 'Bârekâllah' dedirten Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'a hangi köşeden, hangi cihetten evham ve şübehatın hırsızları girebilir?”³¹⁴

Bir başka yerde de şöyle der:

³¹⁴ RNK, Mektubat, s. 444.

"Hadsiz, nihayetsiz hazine-i ezeliye-i kalam-ı İlahî'den alınan ve âlem-i gayb hesabına âlem-i şehâdete müteveccih olup, cin, ins, ruh, meleklerle konuşan ve her ferdin kulağında tanînendâz olan Kur'an'ın menbaı bulunan Kelam-ı Ezeli'nin kelimatını saymak için denizler mürekkep olsa, zîşuurlar kâtip, nebatatlar kalem, belki zerratlar kalem ucu olsalar, yine bitiremezler. Çünkü bunlar mütenahi, o ise nihayetsizdir."³¹⁵

Bizzat Kur'an-ı Kerim, geçmiş bütün semavi kitapları bünyesinde topladığını haber verir: "Şüphe yoktur ki, bu, önceki sahi-felerde/kitaplarda ve İbrahim ile Musâ'nın sahifelerinde de vardır." (A'la: 18-19); "Haberiniz olsun ki, bu Kur'an, Benî İsrâile ihtilâf edip durdukları şeylerin ekserisini anlattı. Ve hakikat, o doğruyu gösterir kat'i bir hidayet ve mü'minler için mahz-ı rahmettir." (Neml: 76-77) Bu güzel mananın tafsilatını, uğruna seferlere katlanacak kadar önemli bir hadis-i nebevide de Cenâb-ı Peygamber (a.s.m.) şöyle buyuruyor:

"Tevrat'ın yerine bana yedi büyük süre, Zebur'un yerine yüz-lü süreler, İncil'in yerine de el-Mesânî verildi. Bunlara ilaveten de fazilet cihetinden bana el-Mufasssal verildi."³¹⁶

Said Nursî bu itibarla, Kur'an-ı Kerim'i "geçmiş kitapların bir hulasası" olarak görür. Bir duasında şöyle yakarıшта bulunur:

"Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın, bütün kâinattaki adiyat namıyla yâd olunan, harikulâde ve birer mucize-i kudret olan mevcudât üstündeki âdet ve ülfet perdesini keskin beyanatıyla yırtıp, o hakaik-ı acibeyi zîşuura açıp, nazar-ı ibretlerini celp edip, ukule tükenmez bir hazine-i ulum açar."³¹⁷

Yine Kur'an-ı Kerim'in vahdet perdesinde kesret-i arzına dö-necek olursak görürüz ki, Kur'an-ı Kerim sadece birçok kitabı, birçok risaleyi cemedan bir kitap olmakla kalmıyor, bunun da ötesinde yaradılış birlikteliği/vahdeti zaviyesinden kâinattaki kesreti de arz ediyor. Bu açıdan da Kur'an-ı Kerim'in mefhumu tek iken çoktur. Veya bir başka ifadeyle çok iken tektir.

³¹⁵ RNK, Lem'alar, s. 731.

³¹⁶ Taberanî ve Beyhakî rivayet etmiştir. El-Elbânî, Sahih-i Camii's-Sağır: 1059 bu hadisi "sahih" diye değerlendirmiştir.

³¹⁷ RNK, Sözler, s. 52.

Şöyle ki, muhtelif unsurları temyiz eden çeşitliliğe ve kâinata damgasını vuran kesrete bakan bir kimse bunları takip etmekte hayrete düşer, hakikati bulamaz, sapıtır. Zira kesrete boğulmuş olduğundan taaddüdü kabil olmayan, mutlak tek hakikate yol bulamaz. Bu yüzden de bazen şirke düşüyor, eşyayı ilah ediniyor. Bazen de Allah'ın âyetlerini inkâra kalkışıyor. Oysa iman etmiş olan biri Kur'an-ı Kerim'i okurken aynı zamanda Allah Teala'nın kâinattaki âyetlerini de okumaktadır. Kur'an-ı Kerim'in küçük harfleri, kâinatın büyük harflerini bir okumadır. Bediüzzaman buna işaret eder. Kur'an-ı Kerim, insanı dünyadaki tek istinat noktasına hidayet etmektedir. O nokta da sadece Halık Teala Hazretleri'nin o tek tuğraya, bütün mahlukat üzerine dökülmüş tuğraya sahip olmasıdır. Bunu hakkıyla ancak, bütün o kesreti bu tek tuğra perdesinden arz eden Kur'an-ı Kerim yoluna girmiş olanlar anlayabilir.

Bediüzzaman der ki:

"Kur'an ve ehl-i iman, hadsiz masnuatı bir Sâni'-i Vahid'e verir. Doğrudan doğruya her işi ona isnad eder. Vücup derecesinde sühuletli bir yolda gider, sevk eder."³¹⁸

Bunu yapmak, Said Nursî'nin anlayışındaki iki büyük tevhid mefhumunu, Vahidiyeti ve Ehadiyeti cemederek mümkündür.

Kur'an-ı Kerim vahidiyet ve ehadiyet mefhumunu cemettiği için insanoğlunu kesretten vahdete sevk ediyor, sanatının güzelliği ve yaratmasının mükemmelliğinde Halık Teala Hazretleri'ni müşahede etme imkânını insana veriyor. Said Nursî'ye göre "tevhid" kavramını etüt ederken vahidiyet ile ehadiyet arasındaki farka işaret etmiştik: "Vahidiyet, Allah Teala'nın vahdaniyet sıfatıdır, zatında tek olmasıdır. Mahlukatın onu müşahedesine bakılmaz. Bu mana, tevhidi zihnen tasavvur etmeye dayanır.

Ehadiyet ise, bütün bunları mahlukatında müşahade etmektir. Yani mahlukatın Allah Sübhânehü'ye delalet etmesidir. Said Nursî buna "tevhid mührü" veya "tevhid sikkesi" veya "tuğrası" adını verir. Vahidiyet itikatla bilinirken, ehadiyet ancak müşa-

³¹⁸ RNK, Mektubat, s. 467.

hedeyle bilinir.³¹⁹ Bu bizzat kâinat düzeyinde “Kur'an-ı Kerim'in vahdet gözünde kesreti arz etmesi” olayıdır.

Said Nursî gayet güzel ifadelerle canlı hayattan buna örnekler verir:

“Hadsiz kesret içinde vahidiyet tecellisi, hitab-ı ‘Ancak sana ibadet ederiz’ demekle herkese kâfi gelmiyor. Fikir dağılıyor. Mecmuundaki vahdet arkasında Zat-ı Ehadiyet’i mülâhaza edip ‘Ancak sana ibadet ederiz ve ancak senden yardım dileriz’ demeye küre-i arz vüsatında bir kalp bulunmak lazım geliyor. Ve bu sırra binaen cüziyatta zahir bir surette sikke-i ehadiyeti gösterdiği gibi, her bir nevide sikke-i ehadiyeti göstermek ve Zat-ı Ehad’i mülâhaza ettirmek için hatem-i rahmâniyet içinde bir sikke-i ehadiyeti gösteriyor; ta külfetsiz herkes her mertebede ‘Ancak sana ibadet ederiz ve ancak senden yardım dileriz’ deyip doğrudan doğruya Zat-ı Akdes’e hitap ederek müteveccih olsun... İşte, Kur'an-ı Hakîm bu sırr-ı azîmi ifade içindir ki, kâinatın daire-i azamından, mesela semavat ve arzın hilkatinden bahsettiği vakit birden en küçük bir daireden ve en dakik bir cüzi-den bahseder; ta ki, zahir bir surette hatem-i ehadiyeti göster-sin... Mesela: Hilkat-ı semavat ve arzdan bahsi içinde hilkat-ı in-sandan ve insanın sesinden ve simasındaki dekaik-ı nimet ve hikmetten bahis açar. ta ki, fikir dağılmasın, kalp boğulmasın, ruh mabudunu doğrudan doğruya bulsun... Mesela: ‘Göklerin ve yerlerin yaradılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da O'nun âyetlerindendir’ (Rum: 22) âyeti, mezkûr hakikati mucizane bir surette gösteriyor.”³²⁰

Bütün bunlar, Kur'an-ı Kerim'in ince işaret manalarına yönelik muazzam bir iltifattır. Allah Teala, insanın kapsamlı idra-kindən gayet uzak olan gökyüzü ve arz gibi büyük delaletler ile beşer toplumunun özüne dâhil olan dil ve ırk farklılıkları gibi ince delaletleri bir arada zikretmektedir. Zira şu uçsuz bucaksız âlemi yaratan zat, aynı zamanda insanın bedeninde ve deresindeki küçücük hücreleri de yaratmıştır. Zaten yukarıda Bediüzzaman'ın ifade ettiği gibi, şu insan o uçsuz bucaksız evrenin bir

³¹⁹ “Tevhid kavramı ve türevleri” bölümüne bakınız.

³²⁰ RNK, Lem'alar, s. 634.

fihristesidir. Böylelikle tevhid mührü her yerde kendini gösterir ve mü'min kişi her şeyde Allah'a giden bir yol bulur.

Bu kavram Kur'an-ı Kerim'in gerçekten bütün kâinat kesretini cemedi, bir kalıba, Yüce Yaratıcı'nın mührüne döktüğüne delalet eden bir kavramdır. Bu öyle bir mühürdür ki, Allah Teala'nın cemalini ve celalini müşahade etmesi için mü'minin kalbini açar, böylelikle de Kur'an-ı Kerim'in yüce hedefi; her şeyi Vahid ve Ehad, Ferd ve Samed olan Allah Teala'nın tevhidi için seferber etme gayesi gerçekleşmiş olur. Her şey gibi Kur'an-ı Kerim'i de okurken görürsün ki, her şey 'Onun misli gibi yoktur' (Şura: 11) hakikatine delalet eder. Öyleyse Kur'an-ı Kerim dürbünüyle görülen bütün yollar Allah Teala'ya çıkmaktadır. İşte bu yüzden Kur'an-ı Kerim en garanti yol, en sağlıklı güzergâhtır. Bediüzzaman der ki:

"Belki idamdan ve hapisten gayet zahir olarak Kur'an affetdiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudâtı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelal hesabına istihdam edip, Esmâ-i Hüsnâ'sının mazhariyet ve ayinedarlık vazifesinde istimal ederek mana-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u daimiye girmektir, her şeyde Cenâb-ı Hakk'a bir yol bulmaktır."³²¹

B) KUR'AN-İ KERİM'İN KAVRAMSAL DEĞERİ

"Kur'an" kelimesi Arapça kelimeler arasında ıstılahî mana açısından delaleti en açık/en köklü kelimelerden biridir. Yani özel bir manaya delalet eden âlem bir isim olup, Allah Teala'nın, peygamberi Abdullah oğlu Muhammed'e (a.s.m.) indirdiği kitâbıdır. Kur'an-ı Kerim'in bu şekilde tarifini herkes gayet iyi bilmektedir. Sadece Müslümanlar değil, bütün insanoğlu bunu bilmektedir. Bugün Arapça şekliyle "Kur'an" diye söylediğinizde Müslüman olmayan Acem bir kimse dahi bunun manasını anlar. Veya en azından aklına ilk gelen delaletlerden birisi, bu kelimenin Kur'an-ı Kerim için kullanılan bir âlem ismi olduğudur. Gayrimüslimler böyleyse, ya Müslüman Araplar ve Acemler nasıldır!

³²¹ RNK, Sözler, s. 212.

"Kur'an" kavramı İslâmî kavramlar içerisinde diğer İslâmî ilimler arasındaki en temel kavramdır. Diğer İslâmî kavramlar, "tefsir, hadis, fıkıh, usul, kelim, tasavvuf" vs. ilimlere ait kavramlar, Kur'an-ı Kerim lafızlarından, kelimelerinden ya nakil, ya istikak ya da istinbat yoluyla alınmış kavramlardır. Binaenaleyh Kur'an-ı Kerim bütün İslâmî kavramların kaynağı durumundadır. Bu yüzden de delalet açısından en büyük ve en köklü kavram "Kur'an" kavramıdır. O kadar ki, diğer dünya dillerine Arapça'dan yapılan çevirisi bile aynı harflerle olmuş, Kur'an lafzı âlem isim olarak diğer dillere de geçmiştir. Mesala İngilizce tercümesi "Quran," Fransızca tercümesi ise "Coran" şeklindedir.

C) "KUR'AN-I KERİM" KAVRAMININ KAPSAMI

1) Kur'an-ı Kerim'in Esrarı

Kur'an-ı Kerim'in esrarı, gizli hakikatleri, ilk dönem âlimlerimizin Kur'an-ı Kerim'den çıkardıkları manaları tamamlayıcı ve ikmal edici mahiyette naslarından çıkarılan latif nüktelerdir. Said Nursî'nin bu tanımından anlaşıldığına göre, "Kur'an-ı Kerim'in sırları" ifadesi bütün batını ve maksatlı tevillerden uzak bir mana taşımaktadır. Dil mantığına uymayan, Sahabe-i kiramın anlayışıyla çelişen, sözlük anlamlarından uzak bir yaklaşımdır. Öyleyse Kur'an-ı Kerim'in esrarı, lügat kitaplarının işareti ettiği veya en azından inkâr etmediği latif manalar olup, birçokları ilk anda bu manaların farkında olmasa da kafa yordugunda ve iyi düşündüğünde veya tabiat ve hayat alanındaki yeni bir bilimsel buluş sayesinde bunu anlayabilmektedir. Bu manalar Kur'an-ı Kerim'deki muhtemel manalar olup selefin anlayışıyla çelişmeyen, Kur'an-ı Kerim'in nassındaki lügat anlamının dışına çıkmayan manalardır. Bu yönüyle her asırda Kur'an-ı Kerim üzerine çalışan ve kafa yoran kimseler Kur'an-ı Kerim'in esrarından paylarını alırlar. Bediüzzaman der ki:

"Kur'an-ı Hakîm'in esrarı bilinmiyor, müfessirler hakikatini anlamamışlar' diye beyan olunan fikrin iki yüzü var ve onu diyen, iki taifedir.

"Birincisi: Ehl-i hak ve ehl-i tetkiktir. Derler ki: 'Kur'an, bitmez ve tükenmez bir hazinedir. Her asır nusus ve muhkematını teslim ve kabulle beraber, tetimmat kabilinden hakaik-i hafiye-

sinden dahi hissesini alır, başkasının gizli kalmış hissesine ilişmez.' Evet, zaman geçtikçe, Kur'an-ı Hakîm'in daha ziyade hakaiki inkişaf eder, demektir. Yoksa hâşâ ve kellâ, selef-i salihinin beyan ettikleri hakaik-i zahiriye-i Kur'aniyeye şüphe getirmek değil. Çünkü onlara iman lazımdır. Onlar nastır, kat'idir, esastırlar, temeldirler. Kur'an 'Bu Kur'an'ın lisanı apaçık bir Arapça'dır' (Nahl: 103) fermanıyla, manası vazih olduğunu bildirir. Baştan başa hitab-ı İlahî, o manalar üzerine döner, takviye eder, bedahet derecesine getirir. O mensus manaları kabul etmemekten, hâşâ sümme hâşâ, Cenâb-ı Hakk'ı tekzip ve Hz. Risalet'in fehmini tezyif etmek çıkar. Demek maânî-i mensusa, müteselsilen menba'-ı risaletten alınmıştır. Hatta İbn-i Cerir-i Taberî, bütün maânî-i Kur'an'ı muan'an senetle müteselsilen menba'-ı risalete isal etmiş ve o tarzda, mühim ve büyük tefsirini yazmış.

"İkinci Taife: Ya akılsız bir dosttur, kaş yapayım derken göz çıkarıyor veya şeytan akıllı bir düşmandır ki, ahkâm-ı İslâmiye ve hakaik-i imaniyeye karşı gelmek istiyor."³²²

2) Kur'an-ı Kerim'in i'cazı

Kur'an-ı Kerim'in i'cazı, kudret-i bedia harikalarını örten alışkanlık örtüsünü kaldırmak ve de âyetlerindeki her bir kelimesinin, her bir harfinin hakikatler hazinesi mesabesinde olduğunu beyan etmektir.

Bu tanım, Said Nursî'nin muhtelif yerlerde geçen ve Kur'an-ı Kerim'in i'cazını anlatan ifadelerinden seçilmiş veya terkip edilmiş bir tanımdır. Ona göre, Kur'an-ı Kerim'in i'cazı iki esas üzerine oturur: kevnî i'cazı ve de belagat açısından i'cazı... Her iki durum da Said Nursî'ye göre i'caz kaidesi altındadır. Bu kaide Kur'an-ı Kerim'in mesaj olarak anlaşılmasını da temin etmektedir. Yukarıda yaptığımız alıntıda da der ki:

"Evet, kelamın ulviyetine, kuvvetine, hüsnüne, cemaline kuvvet veren 'mütekellim, muhatap, maksat, makam' olmak üzere dört şeydir. Ediplerin zannettikleri gibi yalnız makam değildir. Demek, bir kelamın derece-i kuvvetini anlamak istediğin za-

³²² RNK, Mektubat, s. 533.

man, 'failine, muhatabına, gayesine, mevzuuna' bak. Bunların dereceleri nispetinde kelamın derecesi anlaşılır.

"Evet, mesela: O kelam emir veya nehiy olursa, irade ve kudreti tazammun ettiğinden derecesine göre tezauf ediyor."³²³

Bu Rabbanî dürbünle bakıldığında, Kur'an-ı Kerim'in âlemlerin Rabbi'nin insanlığa yönelik bir mesaj olarak indirdiği kelamı olduğu görülür. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, yeryüzündeki yaşam şartlarında şaşkın bir vaziyette ortada dolaşan insanoğlu bu mesajın muhatabıdır. Bu açıdan da Kur'an-ı Kerim iki yönlü, hem kevnî hem de belagat yönlü i'caz ihtiva etmektedir. Bu, Said Nursî'nin ifade ve sözlerinden oluşan mürekkep tanımıda görülmektedir. Kanaatimce de Said Nursî, "i'caz" kavramına yeni bir anlayış getirmiş, edebiyat kitaplarının yaptığı gibi, ki Kur'an ilimleri kitapları da onların tesirinde kalmıştır, Kur'an-ı Kerim'in sadece edebî yönden i'cazıyla yetinmemiştir. Birinci yöne, yani i'cazın kevnî boyutuna bakacak olursak, Kur'an-ı Kerim'de bunun "alışkanlık kabuğunu kırmak" veya "âdet edinme perdesi"ni açmak temelini üzerine oturduğunu görüyoruz. Böylece ilginç hakikatleri, esrarengiz sırları ortaya çıkarmaktadır. Oysa insanoğlu günlük alışkanlıklarının tesiri, tefekkür ve tedebbür melekelerinin ataleti sebebiyle bu hakikatleri göremiyordu. İşte bu hakikatlere Bediüzzaman dikkat kesilmiş, bunun önündeki engelleri yıkmak için çalışmıştır. Bir şey gerçekten ilginç olabilir. Ancak dikkatsizce baktığı sürece, ne kadar çok bakarsa baksın insan onun ilginçliğini göremez ve kesinlikle dikkatini çekmez. Mesela günümüzde uçağa ilk defa binen bir kimse, ilk binişinde bir korku hisseder. Bu sadece uçağın düşeceğinden kaynaklanan bir korku da değildir. Aynı zamanda ilk defa binmiş olmanın, gökyüzünde bir demir yığınının uçuyor olmasının da aynı zamanda verdiği bir ürpertidir. Ne var ki ikinciye üçüncüye uçağa binen bir kimse bu manzaraya karşı alışkanlık kazanır ve de artık bir garipseme yaşamaz. Bu bütün olaylar için düşünebileceğimiz psikolojik bir hadisedir. Anne karnında yaratılan insandan tutun da onu doğumuna, süt emmesine, gelişimine kadar geçen bütün süreç böyle dikkat çekici manzaralarla doludur. İnsanın yaşlanması, ölümü, sonra şu kâ-

³²³ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1363

inattaki gezegenler/galaksiler hep böyle büyük hadiselerdir. Sırları bitmek tükenmek bilmeyen hazineler gibidir. Yeter ki tefekkür ve tedebbür dolu bakışlar var olsun!

Büyük küçük her şeyin yaratıcısı olan Allah Teala'nın kelanı olan Kur'an-ı Kerim de işte böylece Cenâb-ı Allah'ın sanatının ve yaratışının olağanüstü yönlerine dikkatleri çeker, alışageldiğimiz ve alışmadığımız manzaralardan alışkanlık örtüsünü çekip çıkartır, düşünceyi öldüren kanıksama perdesini açar. Ta ki insan bundan sonra esyaya baktığında o muazzam güzelliğin büyüüne kapılır. Allah Sübhânehû'nün azametini idrak eder. Böylece Kur'an-ı Kerim'in i'cazı açık ve net olarak görülebilir.

Bediüzzaman der ki:

"İşte Kur'an-ı Muciz-ül Beyan'ın bütün kâinattaki adiyat namıyla yâd olunan, harikulade ve birer mucize-i kudret olan mevcudât üstündeki âdet ve ülfet perdesini keskin beyanatıyla yırtıp, o hakaik-i acibeyi zîşuura açıp, nazar-ı ibretlerini celp edip, ukule tükenmez bir hazine-i ulum açar."³²⁴

Bediüzzaman bunu ilginç bir misalle açıklar. Günümüzde Kur'an-ı Kerim'le tanışan bir kimse, farz edelim ki Kur'an-ı Kerim'in indiği ilk asırda, Asr-ı Saadet'te yaşıyor, o zamanın ve mekânın şartlarını zihninde canlandırıyor olsun. Bu gözle bakınca, Kur'an-ı Kerim'in Araplarda meydana getirdiği vicdan ve tasavvur düzeyindeki değişimin genişliğini görür. Önceden sadece maddî şeyleri görebilen, maddî varlıkları hissedebilen, düşünce ve tedebbürden mahrum olan bir toplum, Kur'an-ı Kerim'in gelmesiyle birden görüş derinliği kazanıyor, göçebe bedevi hayatından engin kevnî bir seviyeye ulaşıyor. Üstelik günümüzde de çağdaş bilimsel yolculuğa engin ufuklar açıyor.

Bugün her ne kadar büyük gelişmeler kaydedilmişse de, o zamanın idrakine göre tefsir ve idrakinde hâlâ kaymalar görülmektedir. Kâinatın kendisine göre ise insanın idrak düzeyi hala olabildiğince zayıftır. Olayları tamamen kavramakta olabildiğince küçüktür. Bırakın başkasını, bir insandaki veya bir hayvandaki üreme sistemindeki ince yaradılış hücresinin sırlarını çözmekten de âcizdir!

³²⁴ RNK, Sözler, s. 52.

Öyleyse bedevilik âlemine bak, Kur'an-ı Kerim'e kulak ver, onun daha düne kadar cahiliyet içinde olan Arap insanını nasıl terbiye ettiğine, neredeyse imkânsız denecek bir eğitimi nasıl başardığına bak! Onun kâinat tasavvurunun, yaratılmış âleme bakışının nasıl yükseldiğine, bugünün insanın seviyesine çıktığına ve hatta onu da aştığına bak! Tafsilat düzeyinde değil, ama genel idrak düzeyinde ulaştığı seviyeye bak! Gerçek mucize, Arap insanının bu terbiyeyi kabul etmiş, idrak ve kabiliyeti sınırlı olmakla beraber fiilen göstermiş olduğu bu terakkidir! Bir anda Kur'an-ı Kerim sebebiyle kevnî/evrensel bir insan hâline gelmiştir. Bediüzzaman'a göre bu yönüyle Kur'an-ı Kerim hakikaten mucizeliğini tamamlamıştır. Der ki:

“Kur'an'ın her bir âyeti, birer necm-i sâkîb gibi, i'caz ve hidayet nurunu neşr ile küfrün zulûmatını nasıl dağıttığını görmek, zevk etmek istersen; kendini o Asr-ı Cahiliyet'te ve o sahra-yı bedeviyette farz et ki, her şey zulmet-i cehil ve gaflet altında perde-i cümud u tabiata sarılmış olduğu bir anda, birden Kur'an'ın lisan-ı ulvîyesinden 'Göklerde ne var, yerde ne varsa, her şeyin hakiki sahibi olan, her türlü noksandan münezze bulunan, kudreti her şeye galip olan ve hikmeti her şeyi kuşatan Allah'ı tesbih eder' (Cum'a: 1) gibi âyetleri işit, bak. O ölmüş veya yatmış mevcudât-ı âlem 'tesbih ediyor' sedasıyla işitenlerin zihninde nasıl diriliyorlar, hüşyar oluyorlar, kıyam edip zikrediyorlar. Hem o karanlık gökyüzünde birer camit ateşpare olan yıldızlar ve yerdeki perişan mahlukat, 'Yedi gök ve yer ve onların içindekiler O'nu tesbih eder' (İsra: 44) sayısıyla işitenlerin nazarında; gökyüzü bir ağız, bütün yıldızlar birer kelime-i hikmet-nüma, birer nur-u hakikat-eda; ve arz bir kafa; berr ve bahr birer lisan; ve bütün hayvanat ve nebatat birer kelime-i tesbih-feşan suretinde arz-ı didar eder. Yoksa bu zamandan ta o zamana bakmakla, mezkûr zevkin dekaikını göremezsin.”³²⁵

Kur'an-ı Kerim'in i'caz yönünün diğer yüzüne, edebî i'cazına gelelim. Said Nursî'ye göre, Kur'an'ın üslubu ve lafızlarıyla ilişkili olmasının yanında i'cazın diğer yönü, kevnî yönüyle de güçlü bir ilişkisi vardır. Şöyle ki, Said Nursî'ye göre Kur'an-ı Kerim kelimelerinin edebî azameti, kâinat sırlarını eşi benzeri görül-

³²⁵ RNK, Sözler, s. 53.

memiş ve de Kur'an-ı Kerim dışında mümkün olmayan bir şekilde özet ve akıcı bir üslup ile ifade etmesindedir. Kur'an-ı Kerim'le konuşan âlemlerin Rabbi Allah Teala olunca, onun harfleri ve kelimeleri de belagat ve i'caz yönünden kelimah sahibinin azameti oranındadır. Bu da gösteriyor ki, Kur'an-ı Kerim lafızlarının taşıdığı ilim ve hikmet, beşer hayalinin alamayacağı tarzdadır. "Lafızlar" derken lafız manasının taşıdığı her şeyi, Kur'an-ı Kerim'den telaffuz edilen her şeyi, cümleleri/kelimeleri/harfleri kastediyoruz. Said Nursî'ye göre bütün bunlar, ister terkip içinde olsun isterse de tek başına olsun i'caz özelliği taşırlar. Der ki:

"Kur'an'ın değil âyetleri, kelimeleri, belki Nun-u Na'büdü gibi bazı harfleri dahi mühim hakikatlerin nurlu anahtarlarıdır."³²⁶

Bediüzzaman'ın ne kadar özenli düşündüğünü, Kur'an-ı Kerim'i ne denli derin tefekkür ettiğini, Kur'an-ı Kerim'in i'caz anlayışına ne derece güzel nüfuz ettiğini göstermesi açısından bu "nun"un hoş bir hikâyesini özet olarak anlatalım. Yalnız şunu da söylemek gerekir ki, Said Nursî (rahimehüllah) harfleri tefsir ederken batınilerin girdiği yola asla girmemiştir. Arap dili kaidelerinin izin verdiği sınırlar içinde kalmaya özen göstermiş, sonra da dil kurallarından, tefsir usullerinden hareketle kelimeler ve harfler vasıtasıyla Kur'an fezasında seyahat etmesi için vicdanını serbest bırakmıştır.

Said Nursî (rahimehüllah) Kur'an-ı Kerim'in tercümesinin imkânsızlığından bahsederken şöyle der:

"Acaba o camî ve i'cazdarane olan lisan-ı nahvî ile mucizekâranane bir surette ve her ciheti birden bilir, irade eder bir ilm-i muhit içinde zuhur eden kelimat-ı Kur'aniye, sair elsine-i terki-biye ve tasrifîye vasıtasıyla, zihni cüz'î, şuuru kısa, fikri müşevveş, kalbi karanlıklı bazı insanların kelimat-ı tercümiyesi nasıl o mukaddes kelimat yerini tutabilir? Hatta diyebilirim ve belki ispat edebilirim ki: Her bir harf-i Kur'an, bir hakaik hazinesi hükmüne geçer; bazen bir tek harf, bir sahife kadar hakikatleri ders verir..."

³²⁶ RNK, Mektubat, s. 536.

"Bir vakit **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** 'deki nun-u mütekellim-i

maalgayrı düşündüm ve mütekellim-i vahde sigasından 'Na'büdü' sigasına intikalın sebebini kalbim aradı. Birden, namazdaki cemaatin fazileti ve sırrı, o 'nun'dan inkişaf etti... Birden bir vaziyet daha açıldı. Gördüm ki, dâhil olduğum cemaat üç daireye ayrıldı:

"Birinci Daire: Rûy-i zeminde mü'minler ve muvahhidindeki cemaat-i uzma.

"İkinci Daire: Baktım umum mevcudât, bir salât-ı kübrâda, bir tesbihat-ı uzmada, her taife kendine mahsus salavat ve tesbihatla meşgul bir cemaat içindeyim. 'Vezaif-i Eşya' tabir edilen hidemat-ı meşhude, onların ubûdiyetlerinin unvanlarıdır. O hâlde 'Allahü Ekber' deyip hayretten başımı eğdim, nefsimi baktım:

"Üçüncü bir daire içinde, hayretengiz zahiren ve keyfiyeten küçük, hakikaten ve vazifeten ve kemmiyeten büyük, bir küçük âlemi gördüm ki, zerrat-ı vücudiyemden ta havass-ı zahiriye kadar, taife taife vazife-i ubûdiyetle ve şükraniye ile meşgul bir cemaat gördüm. Bu dairede, kalbimdeki latife-i Rabbaniyem, **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** o cemaat namına diyor. Nasıl, evvelki iki cemaatte de lisanım, o iki cemaat-ı uzmayı niyet ederek demişti.

"Elhâsıl: 'Na'büdü' nun'u, şu üç cemaate işaret ediyor. İşte bu hâlette iken birden Kur'an-ı Hakîm'in tercümanı ve mübelliği olan Resul-i Ekrem'in (a.s.m.), 'Medine-i Münevvere' denilen manevî minberinde, şahsiyet-i maneviyesi, haşmetiyle temessül ederek, 'Ey insanlar, Rabbinize kulluk edin' hitabını, manen herkes gibi ben de işitip; o üç cemaatte herkes benim gibi İyyake na'budu ile mukabele ediyor tahayyül ettim. 'Bir şey sabit olduğunda bütün levazımatıyla sabit olur' kaidesince, şöyle bir hakikat fikre göründü ki:

"Madem bütün âlemlerin Rabbi, insanları muhatap ittihaz edip umum mevcudâtla konuşur ve şu Resul-i Ekrem (a.s.m.), o hitab-ı izzeti, nev-i beşere, belki umum zîruha ve zîşuura tebliğ ediyor. İşte bütün mazi ve müstakbel, zaman-ı hazır hükmüne geçti; bütün nev-i beşer bir mecliste, safları muhtelif bir cemaat şeklinde olarak; o hitap, o suretle onlara ediliyor.

"O vakit her bir ayat-ı Kur'aniye, gayet haşmetli ve vüsatli bir makamdan, gayet kesretli ve muhtelif ve ehemmiyetli muhatabından, nihayetsiz azamet ve celal sahibi Müttekellim-i Ezeli'den ve makam-ı mahbubiyet-i uzma sahibi Tercüman-ı Âlişan'ından aldığı bir kuvvet-i ulviyet, cezalet ve belagat içinde; parlak, hem pek parlak bir nur-u i'cazı içinde gördüm."³²⁷

Bediüzzaman'ın Kur'an-ı Kerim'in i'cazına bakışı, Rabbanî kelimelerin kevnî boyuta ve varlık sahnesine delaletine vurulmuş bir âşkın zevkinden kaynaklanmaktaydı. Bu yönü ile de belagat, yukarıda şiddetle tenkit ettiği belagatçilerin tanımladığı; "sözün duruma uygun düşmesi" veya "yerine göre konuşma yapma" manasını aşır, kelimeden başlayıp muhatapla son bulunan sözün bütün rükünlerine riayet etme manasına taşmıştır!

3) Kur'an-ı Kerim'in Manevî İ'cazı

Kur'an-ı Kerim'in manevî i'cazı, Kur'an hizmetine halisane bir şekilde kendini adanmış bir Kur'an hadiminin aldığı ilham, kalbine gelen iman hakikatlerinin müşahedesidir.

Zira Kur'an-ı Kerim i'cazının Rabbanî nurları, hizmetkârlarının elleriyle yayılır ve her yana sirayet eder. Bu durumda da Said Nursî'nin ifadesi, manevî i'caz olan iman hakikatleri müşahede edilir. Said Nursî'ye göre bu hakikatler, gayet akıcı bir şekilde, tekellüf ve zorlama olmaksızın Risale-i Nur Külliyyatı'nda ortaya koyduğu kendi müşahedesine dayanan hakikatler gibidir. Bütün bunlar Kur'an-ı Kerim güneşinden yansıyan nurlardır. Böylece Kur'an-ı Kerim gayet yüksek bir seviyeden inkârcılığa ve dinsizliğe meydan okumuş, günümüz maddeci ve liberal felsefeyi susturmuştur.

Kur'an-ı Kerim mutlak olarak manası ve kuruluş düzeniyle fiilen metin olarak bir i'caz, enfüs ve afakta takdim ettiği âyetlerle bir i'caz ihtiva ettiği gibi, hizmetkârlarına akıtmış olduğu şuhûdî latifeler ve Rabbanî uyumlar yoluyla da manevî bir i'caz arz etmektedir. Bunu ifade etmek üzere Bediüzzaman der ki:

³²⁷ RNK, Mektubat, s. 535-536.

"Hakaik-i imaniye ve Kur'aniye'de öyle bir genişlik var ki, en büyük zekâ-yı beşerî ihata edemediği hâlde, benim gibi zihni müşevveş, vaziyeti perişan, müracaat edilecek kitap yokken, sıkıntılı ve sür'atle yazan bir adamda, o hakaikin ekseriyet-i mutlakası dekaikiyle zuhuru, doğrudan doğruya Kur'an-ı Hakîm'in i'caz-ı manevîsinin eseri ve inayet-i Rabbaniye'nin bir cilvesi ve kuvvetli bir işaret-i gaybiyedir."³²⁸

4) Kur'an-ı Kerim'in Tilmizi/Öğrencisi

Kur'an tilmizi; Kur'an terbiyesine girmiş, kevnî kardeşliği/ruh yüceliğini ve genişliğini elde etmiş, tefekkür ve tedeübürle Allah'a kul ve zakir olmuş, böylece de vicdanı ile bütün kâinatı kuşatmış ve artık ehadiyet zaviyesi dışında hiçbir şey görmez olmuş kişidir.

Bu manasıyla Kur'an şakirdi ile felsefe öğrencisi birbirine terstir. Zira felsefe öğrencisi her ne kadar kâinat hakkında düşünüp teemmül etse de, varlığı ehadiyet delaletinden kopardığı için, her şeyi kendi başına ve kendi için var zanneder. Bediüzzaman der ki:

"Amma Kur'an'ın halis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat azam-ı mahlukata karşı da ubûdiyete tenezzül etmez... Feslefenin şakirdi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde dava açar. Kur'an'ın şakirdi ise, semavat ve arzdeki umum salih ibadî kendine kardeş telakki eder... Hem en büyük şey olan Arş ve şemsi, musahhar birer memur ve kendi gibi bir abd, bir mahluk telakki eder.

"Hem iki şakirdin ulviyet ve inbisat-ı ruhlarını bundan kıyas et ki:

"Kur'an, kendi şakirtlerinin ruhuna öyle bir inbisat ve ulviyet verir ki; 99 taneli tesbihe bedel, 99 esmâ-i İlahiye'nin cilvelerini gösteren 99 âlemlerin zerratını, birer tesbih taneleri olarak şakirtlerinin ellerine verir. 'Evratlarınızı bununla okuyunuz' der. İşte Kur'an'ın tilmizlerinden Şah-ı Geylanî, Rufaî, Şazeli (r.a.) gibi şakirtleri, virtlerini okudukları vakit dinle, bak! Elllerinde silsile-i zerratı, katarat adetlerini, mahlukatın aded-i enfasını

³²⁸ RNK, Mektubat, s. 525.

tutmuşlar, onunla evratlarını okuyorlar. Cenâb-ı Hakk'ı zikir ve tesbih ediyorlar. İşte Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın mucizane terbiyesine bak ki: Nasıl edna bir kederle ve küçük bir gamla başı dönüp sersemleşen ve küçük bir mikroba mağlup olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'an'la ne kadar teâli ediyor. Ve ne derece le-taifi inbisat eder."³²⁹

"İşte Kur'an'ın tilmizlerinden Şah-ı Geylanî, Rufaî, Şazeli (r.a.) gibi şakirtleri, virtlerini okudukları vakit dinle, bak! El-lerinde silsile-i zerratı, katarat adetlerini, mahlukatın aded-i enfa-sını tutmuşlar, onunla evratlarını okuyorlar. Cenâb-ı Hakk'ı zi-kir ve tesbih ediyorlar." Metindeki bu sözleri "ehadiyet" diye ta-bir ediyor ve, ancak müşahede ile idrak olunabilir, diyor. Bu noktalar ilgili bahiste işlenmiştir."³³⁰

Kur'an şakirdinin Kur'an'dan alacağı en önemli ders, düşü-nüp tefekkür etmesi için halk âlemine ve Rabbanî melekut âle-mine yönelmesidir. Bu yol sadık imana ve hakiki tevhide götü-ren Kur'an yoludur. Kur'an'ın üstatlığından bahsederken bu manadan söz eder: "Cenâb-ı Hakk'ın rahmetiyle kalbime geldi ki: Bu muhtelif turukların başı ve bu cetvellerin menbaı ve şu seyyarelerin güneşi, Kur'an-ı Hakîm'dir. Hakiki tevhid-i kible bunda olur. Öyleyse, en âlâ mürşit de ve en mukaddes üstat da odur."³³¹

5) Kur'an-ı Kerim'in Hakikatleri veya Hakaik-i Kur'aniye

Kur'an-ı Kerim'in hakikatleri, büyük iman konuları, küllî kevnî prensipleri olup dört maksadı ispat etmektir: tevhid, nü-büvvet, haşir ve adalet...

Bediüzzaman der ki:

"Sözler güzeldirler, hakikattirler; fakat benim değildirler, Kur'an-ı Kerim'in hakaikinden telemmu' etmiş şualardır."³³²

³²⁹ RNK, Lem'alar, s. 645.

³³⁰ Bu sözlüğün "tevhid" kavramı bölümüne bakınız.

³³¹ RNK, Mektubat, s. 516.

³³² RNK, Mektubat, s. 523.

Metinde geçen “Kur’an-ı Kerim’in hakaikinden” maksat, özellikle imanî meselelerdir. Said Nursî bir başka yerde Kur’an hakikatlerini iman hakikatlerine atfederek ikisinin aynı şey olduğunu beyan etmektedir:

“Risale-i Nur eczaları, bütün mühim hakaik-i imaniye ve Kur’aniyeyi, hatta en muannide karşı dahi parlak bir surette ispatı, çok kuvvetli bir işaret-i gaybiye ve bir inayet-i İlahiye’dir. Çünkü hakaik-i imaniye ve Kur’aniye içinde öyleleri var ki, en büyük bir dâhi telâkki edilen İbni Sina, fehminde aczini itiraf etmiş, ‘Akıl buna yol bulamaz’ demiş.”³³³

Risale-i Nur’ların, Kur’an’a getirdiği yeni bir tefsir ve i’cazını keşfederek iman esaslarını, büyük ilkelerini ispat etme gayesini güttüğü, bilinen bir gerçektir.

Bu sebepledir ki, siyasi meseleler, toplumsal ihtilaflar Kur’an hakikatlerinden sayılmamıştır. Bediüzzaman şöyle der:

“Bütün siyaset cereyanlarının ve tarafdirliliklerin çok fevkinde ve onların garazkârane telakkiyatlarından müberra ve safi olan bir makamda verilen ders-i Kur’an ve gösterilen envar-ı Kur’aniyeden hiçbir taraf ve hiçbir kısım çekinmemek ve ittiham etmemek gerektir... Elhamdülillah, siyasetten tecerrüt sebebiyle, Kur’an’ın elmas gibi hakikatlerini propaganda-i siyaset ittihamı altında cam parçalarının kıymetine indirmedim. Belki gittikçe o elmaslar kıymetlerini her taifenin nazarında parlak bir tarzda ziyadeleştiriyor.”³³⁴

6) Kur’an-ı Kerim’in Hikmeti

Kur’an-ı Kerim’in hikmeti, Cenâb-ı Allah’ın “el-Hakîm” isminin varlıklar üzerindeki tedbir, terbiye ve inayet, muazzam tecellilerinin görünmesini örten alışkanlık perdesini kaldırmaktır.

Bir başka ifadeyle, Kur’an-ı Kerim’i tedebbür ederek kâinatın yaradılış gayesini, inceliklerini ve büyüklüklerini görme, kesretten vahdete çıkmak için her şeyi Ehad ve Samed Allah’a isnad etme misyonunun gerçekleştirilmesidir.

³³³ RNK, Mektubat, s. 525.

³³⁴ RNK, Mektubat, s. 368.

Bu açıdan Kur'an'ın hikmeti ile felsefenin hikmeti birbirinden ayrılmaktadır. Zira felsefe kesrete boğulmakta, oradan çıkarmamakta, yani mahlukatı yaratıcısına isnad etmemekte, varlık âleminde ehadiyeti ortaya çıkarmamaktadır. Bediüzzaman diyor ki:

“Kur'an-ı Hakîm ile felsefe ulumunun mahsul-ü hikmetlerini, ders-i ibretlerini, derece-i ilimlerini muvazene etmek istersen şu gelecek sözlere dikkat et!

“İşte Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın bütün kâinattaki adiyat namıyla yâd olunan, harikulade ve birer mucize-i kudret olan mevcudât üstündeki âdet ve ülfet perdesini keskin beyanatıyla yırtıp, o hakaik-i acibeyi zîşuura açıp, nazar-ı ibretlerini celp edip, ukule tükenmez bir hazine-i ulum açar.

“Felsefe hikmeti ise, harikulade olan bütün mucizat-ı kudreti, âdet perdesi içinde saklayıp, cahilane ve lakaydane üstünden geçer... İşte Kur'an-ı Kerim'in ilim ve hikmet ve marifet-i İlahiye cihetiyle servet ve gınası; ve felsefenin ilim ve ibret ve marifet-i Sâni' cihetindeki fakr ve iflasını gör, ibret al!”³³⁵

Bu sebeptendir ki, Kur'an'ın hikmeti, ilimlerin veya Said Nursi'nin adlandırmasına göre eşyanın hikmetinden farklıdır. Der ki:

“Hakikat-i mevcudâtтан bahseden Hikmetü'l-Eşya, Cenâb-ı Hak'ın (c.c.) ism-i Hakîm'inin tecelliyat-ı kübrâsını müdebbirane, mürebbiyane; eşyada, menfaatlerinde ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa, ya hurafata inkılap eder ve malayaniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalâlete yol açar.”³³⁶

7) Kur'an-ı Kerim'e Hizmet veya Hizmet-i Kur'aniye

Hizmet-i Kur'aniye, âlemlerin Rabbi'nin mesajı olması hasebiyle, “Kur'an'a çağırma, yüce maksatlarına delalet etme” vazifesidir. Said Nursi'ye göre Kur'an-ı Kerim'e davet dört maksada, “tevhid, nübüvvet, adalet ve haşır” maksatlarına davet demektir. Ancak bu davet Kur'an metoduyla, tedebbür ve tefekkür üzerine

³³⁵ RNK, Sözler, s. 52.

³³⁶ RNK, Sözler, s. 106.

kurulu Kur'an'ın kendine mahsus sunumuyla olmalıdır. Said Nursîye göre bunun aracı da, kevnî anlamıyla Kur'an'ın i'cazını açıklamaktır. Bu proje Risale-i Nur'un da temelini oluşturmaktadır.

Said Nursî kendisiyle ilgili şöyle der:

“Kur'an-ı Hakîm'in hazine-i âlisinin dellalı cihetindeki muvakkat, sırf Kur'an'a ait bir şahsiyetim var. O dellallığın iktiza ettiği pek yüksek ahlak var ki, o ahlak benim değil, ben sahip değilim. Belki o makamın ve o vazifenin iktiza ettiği seciyelerdir. Bende bu nevden ne görseniz benim değil, onunla bana bakmayınız, o makamındır.”³³⁷

Yine kendisinden bahsederken şöyle der:

“Cenâb-ı Hak, merhametkârane, kudretini benim hakkımda böyle göstermiş ki, en edna bir nefer gibi bu şahsiyetimi, en âlâ bir makam-ı müşiriyet hükmünde olan hizmet-i esrar-ı Kur'aniyede istihdam ediyor. Yüz binler şükür olsun! Nefis cümleden süflî, vazife cümleden âlâ. Elhamdülillâh, hâzâ min fadli Rab-bî.”³³⁸

8) Kur'an Hizmetkârı veya Hademe-i Kur'an

Kur'an hizmetkârları, Risale-i Nur'ların neşrine çalışan Nur talebeleridir. Çünkü Risale-i Nur'lar, Kur'an'ın i'cazını ve dört temel maksadını açıklama ve ortaya koyma vazifesini ifa etmektedir.

Bediüzzaman der ki:

“Bununla beraber etrafına toplandığımız hizmet-i Kur'aniye, eneyi kabul etmiyor. ‘Nahnü’ istiyor. ‘Ben demeyiniz, biz deyiniz’ diyor. Elbette kanaatiniz gelmiş ki, bu fakir kardeşiniz eneyle meydana çıkmamış. Sizi enesine hadim yapmıyor. Belki, enesiz bir hadim-i Kur'anî olarak kendini size göstermiş.”³³⁹

9) Kur'an Yolu

(bk. Kur'an Miracı)

³³⁷ RNK, Mektubat, s. 497.

³³⁸ RNK, Mektubat, s. 498.

³³⁹ RNK, Mektubat, s. 552.

10) Kur'an Lafızları veya Elfaz-ı Kur'aniye

Kur'an lafızları, İlahî kelamın sigaları, zarurat-ı diniyenin sembolleri, esrar-ı Rabbanîyenin muhafızları, kevnî hakikatlerin kaynaklarıdır.

Bunun manası, Kur'an-ı Kerim lafızlarını ayrıcalıklı kılan en önemli husus, bu lafızların, Cenâb-ı Allah'ın peygamberi Hz. Muhammed'le (a.s.m.) vahiy olarak konuştuğu kelimelerin lügat sigaları olmasıdır. Bu aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in mucizeviliğinin de sırrıdır. Nitekim yukarıda da açıkladığımız gibi, Kur'an-ı Kerim, "âlemlerin Rabbi'nden," "her şeyin yaratıcısından" gelmiştir. Said Nursî'yi derinden etkileyen ve Kur'an-ı Kerim'le harekete geçmesini sağlayan hakikat da budur. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in tam manasıyla tercümesi mümkün değildir. Kelimelerinin müradifleriyle değiştirilmesi imkânsızdır.

Kâinatta hangi sözcük Allah Teala'nın konuştuğu bir sözcüğe denk olabilir ve ona sıfat olabilir ki? Agâh olunuz ki, Allah Teala'nın kelimelerinin bir benzeri olamaz!

Kur'an lafızlarının tamamı, her bir harf mukaddestir, yücedir. Said Nursî'nin ifadelerinden alınan tanımın ilk hakikati budur. Der ki:

"Ve bilhassa o Arabî lafızlarla, kelimullah ve tekellüm-ü İlahî olduğunu tahattur etmekle, daimi bir feyze medardır. (...) Bahuşus tekellüm-ü İlahî haysiyetiyle aldığı kudsiyet ve o kudsiyetten gelen feyizler ve nurlar, çok ehemmiyetlidir! Elhâsıl: Zaruriyat-ı diniye mahfazaları olan elfaz-ı kudsiye-i İlahiye'nin yerine hiçbir şey ikame edilemez ve yerlerini tutamaz ve vazifelerini göremez. Ve muvakkat ifade etseler de, 'daimi, ulvî, kudsi' ifade edemezler.

"Elhâsıl: Lisan-ı nahvî olan lisan-ı Arabî'nin camiiyeti ve elfaz-ı Kur'aniyenin i'cazı öyle bir tarzdadır ki, kabil-i tercüme değildir! Belki 'muhaldir' diyebilirim."³⁴⁰

Kur'an lafızları, Rabbanî ve kudsî olmanın yanı sıra taabbüdi dinî kavramlara âlem isim olmuş mesabesindedir. İsm-i âlem ise mefhumuna delalet-i mutabakayla delalet eder. Bu açıdan da

³⁴⁰ RNK, Mektubat, s. 508.

hiçbir dilde bu tür âlem isimlerin tercümesi caiz görülmez. Bu hususiyetine riayet açısından Allah kelamına daha da özen gösterilmesi gerekir. Üstad der ki:

“Elfaz-ı Kur’aniye ve tesbihat-ı nebevîyenin lafızları camit libas değil, cesedin hayattar cildi gibidir, belki mürur-u zamanla cilt olmuştur. Libas değiştirilir, fakat cild değişse vücuda zarardır. Belki namazda ve ezandaki gibi elfaz-ı mübarekeler, manayı örflerine âlem ve nam olmuşlar. Alem ve isim ise değiştirilmez.”³⁴¹

Yukarıda da beyan edildiği üzere, Kur’an lafızları aynı zamanda Rabbanî sırlara ve kevnî hakikatlere “muhafız” veya “kaynak” olmaktadır. Alim ve Habîr olan Allah Teala sadece gerçek yönüyle, kelimelerinin tamam ve kemal üzere, rubûbiyete, yaradılışa, görünen ve görünmeyen âleme yönelik ne tür maksatlar taşıdığını, ne tür sırlara ve hakikatlere muhafızlık ettiğini bilir. Bu yüzden bu kelimelerin beşer lafızlarından herhangi biriyle değiştirilebilir olduğuna yönelik düşünceler kesinlikle saçma ve faydasızdır. Cenâb-ı Allah bütün bunlardan çok yücedir. Bediüzzaman der ki:

“Kur’an, bütün mucizatıyla bir mucize-i Ahmediye (a.s.m.) olur ve bütün mucizat-ı Ahmediye (a.s.m.) dahi Kur’an’ın bir mucizesidir ki, Kur’an’ın Cenâb-ı Hakk’a karşı nispetini gösterir; ve o nispetin zuhuruyla her bir kelimesi bir mucize olur. Çünkü o vakit bir tek kelime, bir çekirdek gibi, bir şecere-i haikaiki mânen tazammun edebilir. Hem merkez-i kalp gibi, hakikat-i uzmanın bütün âzâsına münasebettar olabilir. Hem bir ilm-i muhite ve nihayetsiz bir iradeye istinat ettiği için, hurufuyla, heyetiyle, vaziyetiyle, mevkiıyla hadsiz eşyaya bakabilir. İşte şu sırdandır ki, ulema-i ilm-i huruf, Kur’an’ın bir harfinden bir sayfa kadar esrar bulduklarını iddia ederler ve davalarını o fenin ehline ispat ediyorlar.”³⁴²

Bu durum Kur’an-ı Kerim’deki Arapça isim ve fiillere has bir durum da değildir. Harfleri de dâhil olmak üzere bütün Kur’an

³⁴¹ RNK, Mektubat, s. 508.

³⁴² RNK, Sözler, s. 202.

lafızlarını kapsayan bir durumdur. Said Nursî'nin yukarıda da geçen ifadesiyle:

"Hatta diyebilirim ve belki ispat edebilirim ki: Her bir harf-i Kur'an, bir hakaik hazinesi hükmüne geçer; bazen bir tek harf, bir sahife kadar hakikatleri ders verir."³⁴³

Yine diyor ki: "Kur'an'ın değil âyetleri, kelimeleri, belki Nun-u Na'büdü gibi bazı harfleri dahi mühim hakikatlerin nurlu anahtarlarıdır."³⁴⁴

Bu konunun tafsilatı, "nun" harfinin delalet ettiği beşerî ve kevnî toplulukları beyan ederken anlatılmıştır.

11) Kur'an Miracı

Mirac-ı Kur'anî veya Kur'an yolu, Kur'an-ı Kerim'in tedebbür etmek ve arz etmekte olduğu kevnî âyetleri tefekkür ederek kemalat arşına, marifetullaha vasil olmaktır.

Bu yolun yolcusu, Said Nursî'nin yukarıda ifade ettiği Kur'an tilmizidir. Okunan kitabı tedebbür etmek bizzarure nazar olunan kitabı tefekküre götürür. Bu tefekkürün de iki yolu vardır: Birinci; Allah Teala'nın hikmetsiz hiçbir şey yaratmadığını anlamaktır. Buna Said Nursî inayet delili, delil-i inayet" der. İkinci de; Allah Teala her şeye özel bir varlık vermiştir. Said Nursî buna "icad delili, delil-i ihtira" der. Birinci ve ikinci yolla tefekkür mutlak ehadiyete götürür ki, bu, kâmil anlamda marifetullahıdır. Said Nursî bunu şöyle dile getirir:

"Marifet-i Sâni' denilen kemalat arşına uzanan miraçların usulü dördtür.

"Birincisi: Tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikîn-i sufiyenin minhacıdır.

"İkincisi: İmkân ve hudûsa mebni mütekellimîn tarikidir.

"Üçüncüsü: Şübehat-âlûd hükema mesleğidir.

"Bu üçü şüphe ve vehimlerden salim değildir!

"Dördüncüsü ve en birincisi: Belagat-ı Kur'aniyenin ulvî mertebesini ilan etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı ve

³⁴³ RNK, Mektubat, s. 535.

³⁴⁴ RNK, Mektubat, s. 536.

istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumu-na en eşmeli olan mirac-ı Kur'anî'dir. Biz bu tariki ihtiyar ettik!

“Tarik-i Kur'anî iki nevidir.

“Birincisi: Delil-i inayet ve gayedir. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde itkan-ı sanat ve riayet-i mesalih ve hikemdir.

“İkinci delil-i Kur'anî: Delil-i ihtirâdır. Hülâsası: Mahlukatın her nevine, her ferdine ve o neve ve o ferde mürettep olan asar-ı mahsusasını müntic ve istidad-ı kemaline münasip bir vücudun verilmesidir.”³⁴⁵

Kur'an-ı Kerim tarikiyle Allah'a miraç/yükselmek, Said Nursî'ye göre şu dört aşamayla gerçekleşir:

Acz, fakr, şefkat ve tefekkür...

Kul, Vahid ve Kahhar olan Allah'a ibadeti esnasında bunları içinde hisseder. Böyle bir ibadetin genelde Müslümanların bildiği şekli ibadetten veya fakihlerin ifadesiyle (dinin bir parçası olduğu zarureten bilinen ibadetten) ne şekil ne sayı ne de şartları cihetinden bir farkı yoktur. Bu yüzden Said Nursî, bu metodunun, sufilerin yolundan daha çok şeriatın hakikatine yakın olduğunu kabul eder. Üstad (rahmetullahi aleyh), Kur'an yolu ile aşka dayalı sufilerin yolunu karşılaştırırken şöyle der:

“Cenâb-ı Hakk'a vasıl olacak tarikler pek çoktur. Bütün hak tarikler Kur'an'dan alınmıştır. O tarikler içinde, kasır fehminle Kur'an'dan istifade ettiğim, 'acz ve fakr ve şefkat ve tefekkür' tarikidir. Evet, acz dahi, aşk gibi, belki daha eslem bir tarikdir ki, ubûdiyet tarikıyla mahbubiyete kadar gider. Fakr dahi, Rahman ismine isal eder. Hem şefkat dahi aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir tarikdir ki, Rahîm ismine isal eder. Hem tefekkür dahi aşk gibi, belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tarikdir ki, Hakîm ismine isal eder. Şu tarik, hafî tarikler misillü, 'Letaif-i Aşere' gibi 10 hatve değil ve tarik-ı cehriye gibi 'Nüfus-u Seb'a' yedi mertebeye atılan adımlar değil, belki 'Dört Hatve'den ibarettir. Tarikattan ziyade hakikattir, şeriattır... Şu kısa tarikin evradı: İttiba-ı sünnettir, feraizi işlemek, kebairi terk etmektir.

³⁴⁵ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1370.

Ve bilhassa namazı tadil-i erkân ile kılmak, namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır.”³⁴⁶

12) Kur'an'ın Maksatları

Kur'an'ın maksatları, Kur'an'ın ispat etmek ve büyük ilkesel unsurlarını tespit etmek üzere indirildiği hakikatler olup, tevhid, nübüvvet, haşir ve adalettir. Bunlar: Kur'an-ı Kerim'in mesaj oluşu, içeriğinin insanlara tebliğ edilmesi esasına dayanır. Bediüzzaman bunları Risale-i Nur'ların birçok yerinde zikreder. Esasen Risale-i Nur'ları da bu hakikatleri ispat için telif etmiştir. Bu da Kur'an'ın i'cazını beyanla olur. Der ki:

“Kur'an'daki anasır-ı esasiye ve Kur'an'ın takip ettiği maksatlar, ‘tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet’ olmak üzere dördttür.”³⁴⁷

13) Kur'an'ın Vazifesi

Kur'an'ın vazifesi, Said Nursî'nin ifadesiyle şudur:

“Kur'an'ın vazife-i asliyesi, daire-i rubûbiyetin kemalat ve şununatını ve daire-i ubûdiyetin vezaif ve ahvalini talim etmektir.”³⁴⁸

Allah'ı bilmek demek, O'nu “âlemlerin Rabbi” olarak ve “her şeyin yaratıcısı” olarak bilmek demektir. Yani Allah'ı kevnî boyutuyla bilmek, veçhinin celaline ve saltanatının azametini yaşıyor bir şekilde tevhidle bilmektir. Bu yönüyle marifetullah/Allah'ı bilmek, sair varlıklar ve bütün hareketler üzerine in'ikas eden Esmâ-i Hüsnâ nurlarını müşahade temeli üzerine kaimdir. Bu yönüyle kâinat da Kur'an gibi tefekkür yoluyla Allah'a delalet etmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de tedebbür yoluyla Allah'a delalet etmektedir. Peygamber (a.s.m.) de, tabi olunma ve örnek alınma yoluyla Allah'a delalet etmektedir. Bediüzzaman diyor ki:

“Hâlık-ı Âlem'i bize tarif ve ilan eden deliller ve bürhanlar, lâyuadd ve lâyuhsadır. O delillerin en büyükleri üçtür:

³⁴⁶ RNK, Sözler, s. 210.

³⁴⁷ RNK, Muhakemat, s. 1986.

³⁴⁸ RNK, Sözler, s. 108.

“Birincisi: Bazı âyetlerini gördüğün, işittiğin şu ‘kitab-ı kebir-i kâinat’tır.

“İkincisi: Bu kitabın âyetü’l-kübrâsı ve divan-ı nübüvvetin hatemi ve künuz-u mahfiyenin miftahı olan Hz. Muhammed’dir (a.s.m.).

“Üçüncüsü: Kitab-ı âlemin tefsiri ve mahlukata karşı Allah’ın hücceti olan Kur’an’dır.”³⁴⁹

Bir yerde de şöyle diyor:

“Rabbimizi bize tarif eden üç büyük, küllî muarrif var. Birisi: Şu kitab-ı kâinattır. (...) Birisi: Şu kitab-ı kebirin âyet-i kübrâsı olan Hatemü’l-Enbiya’dır (a.s.m.). Birisi de Kur’an-ı Azimüş-şan’dır.”³⁵⁰

Böyle olunca, Rab ve Halık olarak Allah Teala tanımlanınca ve her şeyde nurları tecelli eder bir şekilde Esmâ-i Hüsnâ müşahede olununca, Kur’an’ın vazifesi olan talim ve terbiyenin birinci şıkkı tamamlanmış olur. Said Nursî bunu tanımında “daire-i rubûbiyetin kemalat ve şuunatını talim etmek” diye belirtir. İkinci şıkkı ise kulun üzerine düşen rubûbiyet ve halikiyet haklarını eda etme yükümlülüğüdür. Yukarıda açıklaması geçen “Kur’an yolu”na ve “dört adım”a tabi olmasıdır. Yol adabında takınması gerekli olan esasları ise “daire-i ubûdiyetin vezaif ve ahvalini talim etmek” diye belirtir.

HÜLASA

Üstad Bediüzzaman Said Nursî’nin, yaşamış olduğu ve hâlen günümüzde de geçerli olan zor şartlara rağmen yenileme hareketindeki başarısının sırrı, Kur’an-ı Kerim’dir. Tasavvufun rahminden bir eğitimci olarak çıkan bu adam, zamanı ve insanı basiretli bir şekilde tanıdıktan sonra bütün dünyaya haykırıyor, var gücüyle bütün davetçilere ve eğitimcilere sesleniyor:

“Şu zaman tarikat zamanı değildir, iman kurtarma zamanıdır!”³⁵¹

³⁴⁹ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1283.

³⁵⁰ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1400.

³⁵¹ RNK, Barla Lahikası, s. 1416.

Ve ona göre, imanı kurtarma projesi, Kur'an yoluna girmek ve bunu bütün Müslümanlara anlatmaktır. Metodunu anlatmaya başlamadan önce şöyle der:

"Belagat-ı Kur'aniyenin ulüvv-ü rütbesini ilan eden ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan, mirac-ı Kur'anî'dir. İşte biz dahi bunu ihtiyar ettik."³⁵²

Bunun manası, gelecek nesillerin eğitimini yenilemektir, insan yetiştirmede Kur'an programını esas almaktır ve de insanı hayatın her alanında yaradılış gayesi olan görevini, Vahid ve Kahrî olan Allah'a kulluk görevini üstlenecek şekilde hazırlamaktır. Aynen Muhammed bin Abdullah'ın (a.s.m.), kendisine inen ilk Kur'an-ı Kerim damlaları inmeye başladıktan sonra yaptığı gibi yapmaktır, insanlar arasına müjdeleyici ve uyarıcı olarak âyetlerle girdiği gibi girmektir. Bu açıdan Bediüzzaman Said Nursî'ye göre Kur'an-ı Kerim'i yenileme hareketinin özü ve temel direğidir. Bu hareket Kur'an'la oluşmakta ve Kur'an için varlık göstermektedir. Kaynak da odur, metot da odur, program da odur. Said Nursî'ye göre her şey, kâinatın tefsiri, hayatın tefsiri ve tekrardan inşası Kur'an-ı Kerim'den alınmadır ve yine Kur'an-ı Kerim'e racidir. Binaenaleyh ona göre ve bizzat kendisinin de tatbik ettiği gibi, Kur'an, Risale-i Nur Külliyyatı'nı anlamının temel anahtarıdır.

³⁵² RNK, Muhakemat, s. 2022.

Beşinci Bölüm

“İNTİSAB-I İMANÎ” KAVRAMI

GİRİŞ

Said Nursî'ye göre “imanî intisap” kavramı, vicdanî manaları, yenilikçi ve ıslahçı maksatlarıyla “iman” mefhumunu ortaya koyması açısından en üstün bir konuma sahiptir. Bu intisapla insanın önünde geniş ufuklar açılır. Bağlılığı sonsuzluğa doğru uzanır. İnsana kazandırdığı hususi zevklerle birlikte kulluk yolunun en genişini kulun önüne serer. Bu zevkli yol her an tazelenen lezzetler ve manalarla alabildiğine uzanır.

Said Nursî'ye göre –Abdullah olarak– onunla kendisine seslenilen sıradan âlem bir isim olarak kalmaz. Yani Abdullah veya Abdurrahman ismi verilmekle bu manaları taşıdığına hükmedilmez. Gerçek kul, kendi vazifesinin gizli tefekkür olduğunu bilir. Bir kişiye “Abdullah” denildiğinde bunu sadece “âlem bir isim” olarak değil, aynı zamanda “bir görev ifade eden isim” olarak algılamak gerekir. Ve bu isim bütün Müslümanlar için haklıdır. Bu isimde Nahvi bir izafet vardır ve büyük bir manaya delalet eder. Hem belagat hem de imanî kasıt aynı anda bu ismin manasında bulunur. Yani imtilak (bir şeyi başka bir şeye bağlama) yoluyla muzâfun ileyhin muzâfa tahsis edilmesi, teferrüt (bir şeyi sadece tek maksat için yapma) ifadesi vardır. Aynı şekilde isnad yoluyla muzâfun muzâfun ileyhe tahsis edilmesinde de aynı durum söz konusudur.

Burada “intisap” kavramıyla ilgili hatırdaki tutulması gerekli bir nokta vardır. Nispi olarak mutlak bir alakanın tasviri, bu

kavram hakkında söz konusudur. Buna ilave olarak, tezat manalar taşıyıp da mantıkta bir araya gelmesi mümkün olmayan iki mefhumun arasındaki ince ilişki söz konusudur. Burada İslâmî manasıyla bir araya gelmektedir. İbadetle ilişkili olarak güzel ve istifadeli bir mana taşır. Ruhî sükûneti peşi sıra getiren bir durumu ifade eder. Bütün bunlara ilave olarak, insanî inceliklerin en derin bir şekilde ders verildiği bir ıstılahtır. Rabbanî iltifata, Rahmanî ikramlara ehil hâle getiren imanî derecelere yükselten bir kavramdır.

Bu çerçevede Said Nursî, "iman" manasını ıslahçı ve yenilikçi bir çerçevede ele alır. Müsmüman'ı, İslâm'a bağlılığa teşvik eder. "İntisap" mefhumu temeli üzerine kurulu olarak Rabbin bağlılığını yenilemesini ister. Bu gayretlerinin en büyük neticesi ise, çağdaş İslâmî düşüncüyü müşahhas hâle getiren Nur medreselerinin teşkil edilmesidir.

Kanaatime göre, İslâm toplumunda dine bağlılığın yenilenmesi eğer "kulluk" manasının gerçekleştirilmesi esası üzerine kurulur ve bu doğrultuda çalışılırsa bir netice alınabilir. Çünkü bu durumda dayanak noktası olarak Rahman'a bağlanma söz konusudur. Bu hareket tarzının kazandırdığı bir diğer özellik, kulun kuvvet, inayet ve hayatın manalarına rahathlıkla ulaşmasıdır. Şu âyet-i kerimede buyurulduğu gibi:

"Benim kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. Onlara koruyucu olarak Rabbin yeter."³⁵³

Bu âyette geçen (ibadî) yâ zamiri, (muzâfün ileyh) Zat-ı İlahî'ye delalet eder. Muzâf olan "ibad" kelimesi abdin (kulun) Malik-i Azim, Göklerin ve Yerin Rabbi olan Allah'a intisap şerefini kazandıran intisap özelliğiyle tahsis edilmiştir. Buradan hareketle Said Nursî, bu bağı bazen "intisap," bazen de "intisab-ı imanî" olarak ifade eder. Şu sözlerinde olduğu gibi:

"Nur-u iman ile bu mensubiyetin ve memlûkiyetin inkişafı suretinde, bir karınca bir firavunu o mensubiyet kuvvetiyle mağlûp ettiği gibi, o mensubiyet şerefiyle dahi, gafil ve kendi kendine malik ve başıboş kendini zanneden ve ecdadıyla ve mülk-ü Mısır ile iftihar eden ve kabir kapısında o iftiharını sönen

³⁵³ İsra: Sözler, s. 65.

bin firavun kadar iftihar edebilir. Ve sinek dahi, Nemrud'un sekerat vaktinde azaba ve hicaba inkılap eden iftiharına karşı kendi mensubiyetinin şerefini irâe edip, onunkini hiçe indirebilir.”³⁵⁴ “İntisab-ı imanî tezkeresiyle, kadir-i mutlak öyle bir sultana istinat edersin ki, zemin yüzünde her baharda 400 bin milletten mürekkep nebatat ve hayvanat ordularının bütün cihazatlarını kemal-i intizamla vermekle beraber, her sene ‘eşcar’ ve ‘tuyur’ denilen o iki muazzam ordusunun elbiselerini tazelendirerek yeni libaslar giydirebilir, urbalarını ve formlarını değiştirir; ve tavuğun ve kuşun fistanlarını ve çarşafalarını tazelendirdiği gibi, dağın libasını ve sahranın yüz örtüsünü değiştirir.”³⁵⁵

Burada kolaylıkla anlayamayacağımız, zevkine varamaya-
cağımız bazı tecellilerin kendini göstermesi için kapı aralanıyor. İstilahî bir araştırmayla, şu gelen neticeler ortaya çıkmış ve beyan edilmiştir:

A) SÖZLÜKTE İNTİSAB-I İMANÎ

Arapça’da “ne-si-be” fiili, “ittisal,” yani “bağlantı” manasına gelir. “Nun, sin ve bâ” harflerinden oluşur ve bu kökten türetilen bütün kelimelerde aynı manaya atıf vardır. Buradan hareketle, bu lügat manası itibarıyla tek noktada birleşirler. Bu yüzdendir ki, aynı kökten türetilen her bir kelimenin manası müştak olsun olmasın, hakiki ya da mecazi olsun hep “ittisal” manasını nazara verir. “El-Makâyis” isimli lügatinde Ahmed bin Faris şöyle der:

“Nûn, sîn ve bâ harflerinden oluşan bu kelime, ‘bir şeyin bir başka şeyle bağlanması’ anlamına gelir. Bu kökten türetilen ‘neseb’ kelimesi, insanların birbirine olan bağlarından dolayı kullanılır. Bu manayı ifade için ‘nesebtü (nispet ettim), ensübü (nispet ederim), hüve nesîbün fülân (o falan kimseye bağlıdır) şekillerinde ifadeler kullanılır. Aynı şekilde ‘nesîb’ kelimesi, müstakim yol demektir. Çünkü istikametli yol, insanları hedefine ulaştırır.”³⁵⁶

Ragıb el-İsfahani şöyle der:

³⁵⁴ Kaynaklı/İndeksli/Lügatli, Risale-i Nur Külliyyatı (RNK), s. 850.

³⁵⁵ RNK, Şualar, s. 875.

³⁵⁶ El-Makayis, “nesibe” maddesi

"Nispet' kelimesi, birbiriyle aynı cinsten olan ve biri diğerine mahsus bulunan iki şey arasındaki bağlantı için kullanılır."³⁵⁷

Aynı kavram hakkında İbn Manzur şöyle der:

"Neseb, bazen geçmiş atalara, bazen bir beldeye, bazen de bir sanata bağlılık için kullanılır... 'İntesebe' veya 'istensebe' kelimeleri de, yine bir şeyin diğerine bağlılığını ifade için zikredilir."³⁵⁸

Buradan hareketle intisap, müntesibi, yani intisap edeni tarif için kullanılır. Bir babaya, bir cihete, bir mekâna veya bir sanata intisap bu konuda eşittir. Çünkü bir şeyin bunlardan birisine intisabı, onun bazı özelliklerini bizlere tarif eder. İbn Manzur şöyle der:

"Bir adamın herhangi bir şeye intisap etmesi istendiğinde 'İntesib lenâ' (bize katıl) veya 'İntesib lenâ hatta na'rifûke' (bize katıl ki seni tanıyalım) ifadelerinden birisi kullanılır."³⁵⁹

Sonuç olarak, "intisap" kelimesinin lügat manası, kişinin bazı özelliklerini tarif için bazı yönleriyle alakasını beyan etmektir.

B) BEDİÜZZAMAN'A GÖRE İNTİSAB-I İMANÎ

İntisap, imanen ve amelen Allah'a kulluk yolunda tesis edilen vicdanî bir bağlıdır.

Göreve taalluk eden manasıyla hizmet dairesine girmenin bir türü olarak intisap sayesinde kul, imanî özelliği kazanır. Bu yolla kul, Melik-i Azim'e karşı olan vazifesiyle meşgul olur. Bu yüzden Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı'nın pek çok yerinde "hizmet-i sultaniye" manasını ön plana çıkarmaya çalışır. Şöyle der:

"Nasıl ki, görsen, bir tek adam geldi, bütün şehir ahalisini cebren bir yere sevk etti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakinen bilirsin, o adam kendi namıyla, kendi kuvvetiyle hareket etmiyor. Belki o bir askerdir, devlet namına hareket eder, bir padişah kuvvetine istinat eder."³⁶⁰

³⁵⁷ El-Müfredat, " nesibe" maddesi.

³⁵⁸ El-Lisan, " nesibe" Maddesi.

³⁵⁹ El-Lisan, " nesibe" maddesi.

³⁶⁰ RNK, Sözlür, s. 3.

Bir başka yerde ise şunları söyler:

“Evet, bu kelimelle hareket eden, o adama benzer ki, askere kaydolur, devlet namına hareket eder, hiçbir kimseden pervası kalmaz. Kanun namına, devlet namına der, her işi yapar, her şeye karşı dayanır.”³⁶¹

Bu belîğ tesbit, vazifenin bütün boyutlarını ortaya koyuyor. Kulluk hizmetini yerine getirmek suretiyle Müslüman, imanî intisap şerefine nail olur. Said Nursî, bu noktaya şöyle işaret eder:

“Küçüklüğü, hiçliği, kimsesizliğiyle beraber, Ezel ve Ebed Sultanı olan Malik-i Yevmiddine intisabıyla şu kâinatta nazdar bir misafir ve ehemmiyetli bir vazifedar makamına”³⁶² girmek...

Buradan hareketle, kişideki iman, intisap makamına ulaşır. Said Nursî de talebelerine, İslâm’a bağlılık zevkini hissettirme hedefine yönelik olarak bir görev yükler. Bu durum ayrıca toplumsal âdetlerle iç içe girmiş, laik dünya görüşüyle gölgelenmiş İslâmî özellik mefhumunun yenilenmesi anlamını taşır.

Bu yolla Üstad Bediüzzaman, insanların içlerindeki vicdanı, mefhumların yenilenmesi, ıstılahların yeniden yorumlanması yollarıyla harekete geçirmeyi sağlamıştır. Bu noktada vicdanî özelliği tanımlarken “intisap” ibaresini belli bir çerçevede tanımlamamız gerekir. Ta ki, Said Nursî’nin iman tecellilerinden birisi olarak kastettiği manaya tam delalet etmiş olsun... O hâlde asıl mesele, İslâmî isimler veya dinî tabirlik kullanmak suretiyle sadece belirli işaret ve alametlerden ibaret olan şeklî bir intisap değildir. Kast edilen mana bundan çok daha derindir. Bu, hakiki anlamda bir şuur, his ve zevktir ki, kul bunlar vasıtasıyla Hakk’a sıdk ile yönelme ve köklü bir intisap özelliklerini kazanır. İlk dönem eğitimcilerinin isimlendirdikleri “Üns Makamı”na yükselirler. Bu makamda insan, Allah’a olan yolculuğunda büyük bir itminan ve sekinete ulaşmıştır. Said Nursî kendi nefesine hitaben şöyle der:

“İntisab-ı imanî vesikasıyla, kadir-i mutlak öyle bir sultana intisap edersin ki, zemin yüzünde, her baharda dört yüz bin milletten mürekkep nebatat ve hayvanat ordularının bütün cihazat-

³⁶¹ RNK, Sözler, s. 3.

³⁶² RNK, Sözler, s. 18.

larını kemal-i intizamla vermekle beraber, başta insan olarak, hayvanatın muazzam ordusunun bütün erzaklarını, değil medenî insanların son zamanlarda keşfettikleri et ve şeker ve sair taamların hülâsaları gibi, belki yüz derece o medenî hülâsalardan daha mükemmel ve bütün taamların her nevinden 'tohum' ve 'çekirdek' denilen Rahmanî hülâsalara koyup ve o hülâsaları dahi, onların pişirmelerine ve inbisatlarına dair kaderî tarifeler içinde sarıp, muhafaza için küçük sandukçalara koyup tevdi eder. O sandukçaların icadı, 'kün' emrinde bulunan 'kâf-nun' fabrikasından o kadar çabuk ve kolay ve çoklukla olur ki, Kur'an der: 'Hâlık emreder, meydana gelir.' Madem sen intisab-ı imanî tezkeresiyle böyle bir nokta-i istinat bulabildiğinden hadsiz bir kuvvete ve kudrete dayanabilirsin, ben de âyetten bu dersimi aldıkça öyle bir kuvve-i maneviyeyi buldum ki, değil şimdiki düşmanlarıma, belki dünyaya meydan okuyabilir bir iktidar-ı imanî hissederek, bütün ruhumla beraber **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dedim.³⁶³

Aynı manaları bir başka eserinde şöyle ifade eder:

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ geldi, perdeyi kaldırdı. Gördüm ve hissettim ve hakkalyakin zevk ettim ki, bekanın lezzet ve saadeti, aynen ve daha mükemmel bir tarzda Bâk-i Zülkema'l'in bekasına ve benim Rabbim ve ilahım olduğuna imanımda ve izânımda ve îkanımda vardır. Çünkü O'nun bekasıyla benim için layemut bir hakikat tahakkuk eder. Zira 'Benim mahiyetim hem baki hem sermedî bir ismin gölgesi olur; daha ölmez' diye şuur-u imanî ile takarrur eder.

"Hem o şuur-u imanla mahbub-u mutlak olan Kemal-i Mutlak'ın varlığı bilinmekle, şedit ve fitrî olan muhabbet-i Zati tatmin edilir. Hem Bâkî-i Sermedî'nin bekasına ve varlığına ait o şuur-u imanî ile kâinatın ve nev-i insanın kemalatı bilinir ve bulunur. Ve kemalata karşı fitrî meftuniyet, hadsiz elemelerden kurtulup zevk ve lezzetini alır.

"Hem o şuur-u imanî ile o Bâkî-i Sermedî'ye bir intisap ve o intisabın imanyla umum mülküne bir münasebet peyda olur.

³⁶³ RNK, Lem'alar, s. 739.

Ve o münasebet-i intisabi ile, hadsiz bir mülke bir nevi malikiyet gibi iman gözüyle bakar, mânên istifade eder.

“Hem şuur-u imanî ile ve intisap ve münasebetle umum mevcudâta bir alaka, bir nevi ittisal peyda olur. Ve o hâlde, ikinci derecede vücud-u şahsisinden başka hadsiz bir vücud, o şuur-u imanî ve intisap ve münasebet ve alaka ve ittisal cihetinde güya onun bir nevi varlığıdır gibi var olur; varlığa karşı fitrî aşk teskin edilir.”³⁶⁴

Kulluk yolunda gerçekleşen vicdanî bağıllık ise, imanen ve amelen kendisini gösterir. Bunlar, manevî zevkleri ve kulluğa ait lezzetleri peşinden getirir. Bunların elde edilmesi ise şu iki şartın bir arada bulunmasını gerekli kılar:

İman ve amel...

Bunların bir araya gelmesi ise öncelikle “tefekür” lezzetini, ikinci olarak da “hizmet” zevkini meyve verir. Buradan da, yalandan uzak bir sıdk ile intisap güzelliği ortaya çıkar. Bu noktadaki insan ise pek çok tecellinin üzerinde yansımasına ehil hâle gelir.

“İntisab-ı imanî” konusunda anlatacağımız hususlar özetle bunlardan ibaretti. Biraz daha tafsiline girdiğimizde aşağıdaki bilgilerle karşılaşırız.

1) İntisab-ı İmanî ve Tevhid

Bediüzzaman’a göre “intisap” mefhumu “tevhid” manasıyla da ilişkilidir. İstilahî olarak bu kavram, “intisap” kavramıyla birlikte kullanılır. Hatta buna ek olarak, aynı manayı taşıyan “istinat” kelimesi de kullanılır. Ancak esas delalet edilen mana, Vahid-i Ehad’e yöneliktir. İntisabın sadece Allah’a yönelik olması gerekir. İntisabın bütün yönleri tevhid ve vahdaniyet etrafında döner. Bütün yardımın, desteğin ve inayetin sadece Allah’tan beklenilmesi öngörülür. Said Nursî şöyle der:

“Bu istinat ve intisap ise, o şey için hadsiz bir kuvvet, bir kudret hükmüne geçebilir. O vakit küçük bir şey, o intisap ve istinat kuvvetiyle, binler derece kuvvet-i şahsiyesinin fevkinde işler görebilir, neticeler verebilir. Ve çok kuvvetli olan, Ferd ve

³⁶⁴ RNK, Şualar, s. 873.

Ehad'e istinat ve intisap etmeyen bir şey, kendi şahsi kuvvetine göre küçük işler görebilir ve neticesi ona göre küçülür.”³⁶⁵

Bu tevhid inancı, tevhide inanan kula bir Vahid-i Ehad'e intisabı sebebiyle sonsuz bir güç kazandırır. Bu açıdan bakıldığında, şirk, tevhidi değil, tefrikayı doğurur. “Zaaf” ve “parçalanmışlık” manalarının tamamını ifade eder.³⁶⁶

Bu manasıyla intisab-ı imanî, Bediüzzaman'a göre “tevhid” mefhumu üzerine kurulmuştur. İntisap eden herkes zaruri olarak tevhide inanır. İntisab-ı imanîsi olmayan her bir kişi ise, tasavvuren veya vicdanen yahut her iki açıdan müşriktir.

Tasavvurî yaklaşımla düşünme, Said Nursî'nin “intisap” mefhumunu üzerine bina ettiği bir düşüncedir. Buna göre, bütün kâinat, sayısız mahlukattan oluşur. En geniş alandan en ince alana kadar her şey Kayyûm olan Allah'ın her an var olmasıyla ayakta durur. O hâlde bu bir intisab-ı kevnîdir. Bu düşünceden hareketle kul, kalbinde tevhide dair bir tasavvur geliştirir. Şirke götüren bütün şaibe ve şüphelerden kurtulur. Hatta ihlâşlı bir intisab-ı imanî ile, vicdanen Vahid ve Kahhar olan Allah'a bağlanma seviyesine ulaşır.

Said Nursî bu konuda şöyle der:

“Bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelal'i Kayyûm'dur, yani bizatihi kaimdir, daimdir, bakidir. Bütün eşya O'nunla kaimdir, devam eder ve vücudda kalır, beka bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun o nispet-i kayyûmiyet kesilse, kâinat mahvolur!”³⁶⁷

Bu tasavvur, kulu ihlâşlı bir şekilde tevhide ulaştıran bir araç olur. Her bir şeyi başka bir merciye değil, sadece Allah'a isnad eder. Bu aşamaların ardından o, bütün işlerinde Vahid-i Ehad'e müntesip, yani müstenit bir kul olur. Bu hususu Bediüzzaman şöyle ifade eder:

“Zerreler, her bir şeyin her bir hâl ve vaziyetini bilen ve her şeye, ona layık vücudu ve vücudun levâzımâtını vermeye kadir ve kudretine nispeten her şey kemal-i suhuletle Musahhar olan bir zatın memuru ve emirber bir vazifedarı olmazlarsa, o topra-

³⁶⁵ RNK, Lem'alar, s. 807.

³⁶⁶ Sh. 5, dp. 15.

³⁶⁷ RNK, Lem'alar, s. 818.

ğın her bir zerresinde, ya bütün çiçekli ve meyvedarların ade-dince manevî fabrikalar ve matbaalar, içinde bulunması lazım gelir ki, o cihazatları ve eşkâlleri birbirinden uzak ve birbirinden ayrı mevcudât-ı muhtelifeye menşe olabilsin veya bütün o mevcudâta muhit bir ilim ve bütün onların teşkilâtına muktedir olacak bir kudret vermek lazımdır -tâ bütün onların teşkilâtına medar olsun... Demek, Cenâb-ı Hak'tan nispet kesilse, toprağın zerrâtı adedince ilahlar kabul edilmesi lazım gelir. Bu ise, bin defa muhal içinde muhal bir hurafedir.”³⁶⁸

Fakat memur oldukları vakit çok kolaydır. Nasıl bir sultan-ı azimin bir adı neferi, o padişahın namıyla ve onun kuvvetiyle bir memleketi hicret ettirebilir, iki denizi birleştirebilir, bir şahı esir edebilir. Öyle de, Ezel ve Ebed Sultanı'nın emriyle, bir sinek bir Nemrud'u yere serer; bir karınca bir firavunun sarayını harap eder, yere atar; bir incir çekirdeği bir incir ağacını yüklenir”

Said Nursî “tasavvur” konusunu değerlendirirken öncelikle şirkten, hurafelerden, imkânsız zıtlıklardan uzak bir intisabı öngörür. Çünkü böyle bir şart olmaksızın kul için intisab-ı imanî istikametli olmaz. Bunun yanı sıra müellif, insan için intisab-ı imanînin etkin hâle gelmesine yönelik tevhid akidesine dayalı bir tefsir yapar. Bu yolla zaafın nasıl kuvvete, cüz'î yardım dilemenin nasıl küllî yardım dilemeye dönüştüğü, intisap edenin maddî olarak küçük olmasına rağmen nasıl büyüklük ve değer kazandığı açıklanır. İşte bu şekilde Bediüzzaman'a göre tevhid cevheri intisab-ı imanî ile kendisini gösterir.

2) İntisab-ı İmanî ve Kulluk

Yukarıda “intisab-ı imanî”nin tarifini yaparken, bunun Allah'a kulluk yolunda vicdanî bir bağlılık olduğunu söylemiştik. “Ubûdiyet” mefhumu hakkındaki Bediüzzaman'ın tefekküre dayalı tespitlerini incelediğimizde şu neticeye ulaşabiliriz:

“İntisap” kelimesi, taşıdığı manaları itibarıyla “ubûdiyet” kelimesinin manasıyla paralellik arz eder. Zira intisap eden kul, bu intisabıyla Vahid-i Kahhar olan Allah'a kulluk yapmış olmakta-

³⁶⁸ RNK, Sözler, s. 124.

dır. Bu ise yaradılıştan kaynaklanan görevlerin en büyük gayesidir. Tıpkı şu âyet-i kerimede buyurulduğu gibi:

“Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”³⁶⁹

“Kulluk” konusunda “intisap” manası ayrı bir zevk kaynağıdır. Güzellikleri sürekli tazelerdir. İmanî bağla daimi bir şuur kazandırır. Hizmet temeli üzerine kuruludur. Bu yolla kul sabah akşam Rabbiyle irtibat kurar. Zevkî bağı hissetme durumu, kulun kalbinde böylece gerçekleşir. Üstelik bu durum herkese nasip olmaz. Bilakis, “imanî intisap” manasının tahakkukuyla ortaya çıkan bir güzellik dalgasıdır. Sadece Allah'ın hususi kullarına mahsustur. Bu açıdan Allah'ın kulu (Abdullah) olma, mücerred bir isim olmaktan öteye, isnadi bir mananın gerçekleşmesi demektir. Bu da ancak insanın “varlık” sıfatını sürekli olarak taşıyabilmek için, kendisini yaratana sürekli dua etmesiyle gerçekleşir. Böylece şu âyetteki hedef kendisini gösterir:

“Cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım.”

Görüldüğü gibi, bu âyette fiilî bir şart ileri sürülmektedir.

Bediüzzaman'ın, mefhumî manasıyla Abdullah olan insanı muhatap alarak söylediği şu sözler ne güzeldir:

“Her bir zîhayat, öyle bir Malik-i Zülcelal'e mensubiyeti ve memlûkiyeti cihetiyle, nazarımda binler derece bir ehemmiyet, bir kıymet kesb ettiler.”³⁷⁰

Bu, uyanmaya dair yapılan bir çağrıdır. Bu yolla kişi, kendi mahiyetinde gaflet ve zulmet sebebiyle gaib olan hakikatini idrak eder. Bu öyle bir idraktır ki, darlıktan genişliğe doğru çıkar ve kişi kendisini büyük bir coşku içinde bulur. Çünkü artık iman nurunu elde etmiştir. “Sırr-ı tevhid ile, Rahman ve Rahîm olan Zat-ı Zülcelal'in, umumî kanunların tazyikatları ve hadisatın tehacümatı altında ağlayan ve sızlayan o sevimli memlûklerine, kanunların fevkinde olarak, ihsanat-ı hususiyesi ve imdadat-ı hassası ve doğrudan doğruya her şeye karşı rubûbiyet-i hususiyesi ve her şeyin tedbirini bizzat kendisi görmesi ve her şeyin

³⁶⁹ Zariyat: 56.

³⁷⁰ RNK, Şualar, s. 850.

derdini bizzat dinlemesi ve her şeyin hakiki maliki, sahibi, hâ-mîsi olduğunu, sır-ı Kur'an ve nur-u iman ile bildim."³⁷¹ O hâl-de kulluk, vicdanî bir şuardur. İntisapla kul, bu şuuru elde eder. Bu ise şu ifadelerdeki sonucu ortaya çıkarır:

"Hem **هَيْكَلُكَ** hitabına terakki etmek, yani küçüklüğü, hiçli-ği, kimsesizliğiyle beraber, Ezel ve Ebet Sultanı olan Malik-i Yevmiddîne intisabıyla şu kâinatta nazdar bir misafir ve ehem-miyetli bir vazifedar makamına girip, **هَيْكَلُكَ** de-mekle bütün mahlukat namına, kâinatın cemaat-i kübrâsı ve cemiyet-i uzmasındaki ibâdât ve istiânâtı O'na takdim et-mek..."³⁷²

Bu noktadan hareketle, namazlarda Fatiha Sûresi'nin okun-masının farz oluşuyla ilgili olarak teşrî-i Rabbani'nin hikmeti de anlaşılabilir.

Gerçekten Fatiha Sûresi, namazın önemli bir rüknüdür. Bu yüzdendir ki, her gün namaz içinde 40 defa tekrar edilir. Fati-ha'nın da merkezinde "İyyâke na'büdü" ifadesi vardır.

"İyyâke na'büdü"nün tekrarı -hakikatte tekrar söz konusu değildir. Her bir zikir ve tilavet esnasında yeniden bir tesis ve başlangıç söz konusudur- gafil olan kulun kalbine sürekli uya-rılar bırakır. "Sen Allah'a kulluktan sakın ayrılma!" der. Aynı şekilde, sürekli olarak Allah'ı hatırında tutan kulun kalbine de uyarılarda bulunur. Gaflete ve uykuya dalmaktan sakındırır. Kulluk kâsesinden içilen suyun lezzeti böylece sürekli yenilenir. Bu hâl ise Rahman-ı Rahîm, Malik-i Yevmiddin olan Allah'ın o kula vereceği sonsuz hediyelerin bir başlangıcıdır.

Bu sürekli yenilenen deveran, kulluk yörüngesinin şaşmadan devamını sağlar. Bu yolla kul, kulluğun güzelliğinin devamlı şu-urundadır. Bu şerefli sıfat, Rahman'ın sadece kendisine intisap edenlere ihsan ettiği bir özelliktir. Bu güzelliğin değerini çoğu insan bilmez. Sadece tadanlar bilir.

Burada, tasavvur ve tatbik özellikleri kulun kalbinde bir ara-ya gelmektedir. Onun intisabı hem şuuru hem hareketlerine

³⁷¹ RNK, Şualar, s. 850.

³⁷² RNK, Sözler, s. 18.

âdeta nakış nakış işlenir. Bunların tamamı ise onun ahlakını oluşturur. Hz. Aîşe (r.anha), Resulullah'ın (a.s.m.) ahlakını soranlara şu cevabı vermişti:

"Onun ahlakı Kur'an'dı."³⁷³

Yani Kur'an'ın bir tercümesi, vicdanî ve içtimâî gidişatını en iyi şekilde gösteren kulluğu, onun ahlakını oluşturuyordu. Allah'a olan itaati, rıza ve muhabbete ulaşmasına vesile olmuştu. Bu özelliği, Bediüzzaman'ın tabiriyle, onun intisabının güzel bir göstergesi olan kulluğuydu. Tıpkı şu sözlerle vurgulandığı gibi: "Kur'an-ı Hakîm'de yüz yerde 'er-Rahmanü'r-Rahîm' sıfatlarıyla kendini bizlere takdim eden ve daima zeminin yüzünde merhamet isteyen zîhayatların imdadına rahmetini gönderen ve gaybdan her sene baharı hadsiz nimet ve hediyeleriyle doldurup rızka muhtaç bizlere yetiştiren ve zaaf ve acz derecesi nispetinde rahmetinin cilvesini ziyade gösteren bir Hâlık-ı Rahîmimizin rahmeti, bu ihtiyarlığımızda en büyük bir rica ve en kuvvetli bir ziyadır. Bu rahmeti bulmak, imanla o Rahman'a intisap etmek ve ferâizi kılmakla O'na itaat etmektir."³⁷⁴

Kişi, "hadsiz küllî vazifelerini Hâlıkının izniyle ve kuvvetiyle ve Hâlık'a intisap ve istinat ile ve Sâniinin cîlve-i kudretiyle ve bir anda, şimşek sür'atinde ve Hüve telâffuzu ve havanın temevvücü suhuletinde yapar."³⁷⁵

Bediüzzaman'ın ifade ettiği gibi, bu idrak, insanın "intisap" manasındaki zevki almaya başlamasında en önemli merhaledir. İnsanların çoğu Allah'a ibadet ederler. Ancak bu manen değil, şeklen olur. Batınen değil, zahiren gerçekleşir. Hakikaten değil, mecazendir. Tıpkı pek çok Müslüman'ın "Abdullah, Abdülmelik, Abdülkuddûs" isimlerini taşıdıkları hâlde bu isimlerin manalarını taşıyamamaları gibi... Pek azı ise ismindeki hakikate uygun bir yaşayış içindedir. Bunların dışındakiler ise hâlleri, fiilleri ve özellikleriyle, taşıdıkları ismin tam tersine hareket ederler.

Abdiyyet (kulluk), tahkikî manada "vazife" ve gaye itibarıyla "üzerine düşen yükümlülüğün idraki" demektir. Bu ise intisap

³⁷³ Müslim.

³⁷⁴ RNK, Lem'alar, s. 702.

³⁷⁵ RNK, Sözler, s. 61.

makamına ulaşmanın ilk basamağını oluşturur. “Sen eğer bir kul isen, sen o zaman memlüksün” manasını dikkate alır. Her kim memlûk ise, elinde kendisine ait hiçbir şey yok demektir. Ondaki her şey Vahid, Kahhar ve her şeyin hakiki maliki olan Allah’a aittir. Abdiyyet (kulluk) bağı ise, müntesibi kendisine intisap edilene, yani Allah’a bağlayan çok güzel bir bağıdır. Bu bağda, yani intisabın gerçekleşmesinde çok önemli bir mana vardır. Lügatî açıdan kökleri üzerinde yaptığımız araştırmalar ve Bediüzzaman’ın kullandığı ıstılahî manalar bizi bu sonuca ulaştırmaktadır. Abdiyyet bağı ancak Allah’a ulaştıracak yolda gitmekle olur. Bu ise şumullü bir taat, mutlak bir huzu ile derece derece gerçekleşir. Abdin (kulun) durumu efendisinin önünde her an emir veya yasak bekleyen bir hizmetkârın durumundan farksızdır. Çünkü insan kulluk için yaratılmıştır. O hâlde yapması gereken tek şey, intisaptır.

3) İntisab-ı İmanî ve Tecelli-i Rabbani

Tecelli-yi Rabbani’nin manası şöyle açıklanabilir:

“Bir abd, muvahhit (tevhide inanan) ve her şeyi Allah’a isnad ederek O’na intisap eden bir kul, kalbinde imanın aydınlığıyla tasaffi eder. Bu aydınlık, dışına da yansır. Esmâ-i Hüsnâ’nın, Rabbânî sanat nakışlarının yansımalarını üzerinde taşımaya başlar.

Her şeyde Vahid-i Ehad olan Allah’ın vahdaniyetini müşahade eder. Kalbi ve vicdanıyla, kendisine sunulan ihsanlardaki her türlü güzelliği keşfeder. Hakiki manadaki intisab-ı imanî ile hâsıl olan safî tevhid inancıyla kul, Kur’anî anlamda bir velayet mertebesine terakki eder. Bir hadis-i kudside buyurulduğu gibi: “Bir kulum nafilelerle bana yaklaşır; ta ki Ben onu seveyim... Onu sevdiğim zaman onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden ne isterse onu veririm. Neyden sakınırsa ona karşı korurum.”³⁷⁶ O hâlde, böyle bir durum bir tecelli-yi nuranidir ki, kulun kalbi bu nurla dolmuş ve taşmıştır. Bu yolla Rahmanî velayetin en hususî makamlarına ulaşır. Bu

³⁷⁶ Buharî

ise kulluk ve tevhid açılarından Vahid-i Ehad'e ihlâslı bir şekilde intisab-ı imanî ile bağlanmak demektir.

Bu mana, Said Nursî'nin de üzerinde durduğu manadır. Uzun bir tefekkür ve tedebbürün ardından zevkine vardığı bir noktadır. Şöyle der:

"Evet, başında şuur ve yüzünde gözü bulunana, şu kâinat ve şu mevcudâtta nizam ve mizan ve tanzim ve tevizin, bir tek, yektâ, Vahid, Ehad, Kadîr, Mürîd, Alîm, Hakîm bir Zatı, vahdaniyet mertebesinde gösterir. Evet, her şeyde bir birlik var. Birlik ise biri gösterir. Mesela, dünyanın lambası olan güneş birdir; öyleyse dünyanın maliki dahi birdir. Mesela, zemin yüzündeki zîhayatların hizmetçileri olan hava, ateş, su birdir; öyleyse onları istihdam eden ve bizlere musahhar eden dahi birdir."³⁷⁷

Bu ifadeler, mü'minin vicdanında intisabın meydana getirdiği güzel hasletleri beyan etmektedir. Bu güzel hasletler ise nurların ve sırların yansıdığı bir ayna olduğunu gösterir. "İnsan, nur-u iman ile âlâ-yı illiyyîne çıkar, cennete layık bir kıymet alır. Ve zulmet-i küfür ile esfel-i safilîne düşer, cehenneme ehil olacak bir vaziyete girer. Çünkü iman, insanı Sâni-i Zülcelal'ine nispet ediyor. İman bir intisaptır. Öyleyse, insan, iman ile insanda tezahür eden sanat-ı İlahiye ve nukuş-u esmâ-i Rabbaniye itibarıyla bir kıymet alır. Küfür o nispeti kateder. O kat'dan, sanat-ı Rabbaniye gizlenir. Kıymeti dahi yalnız madde itibarıyla olur. Madde ise, hem fâniye, hem zaile, hem muvakkat bir hayat-ı hayvani olduğundan, kıymeti hiç hükmündedir."³⁷⁸

İnsan sayfasında İlahî sanatların zuhuru, yine insan aynasında Esmâ-i Hüsnâ'nın güzelliklerinin ve yüce nakışlarının yansması, ancak o sayfanın ve aynanın saflığı ve temizliği ile gerçekleşebilir. Bu saflığa ulaşmak ise ancak hizmet, ihlâs, Allah yolunda fani olmakla gerçekleşebilir. Daha önceden de ifade ettiğimiz gibi, intisap, "hizmete dört elle sarılmak," yani "hakiki kulluğu gerçekleştirmek için bütün işlerini, davranışlarını ve tavırlarını özenle gerçekleştirmek" demektir. Yani "hukukullahı

³⁷⁷ RNK, Mektubat, s. 453.

³⁷⁸ RNK, Sözler, s. 132.

riayet etmek"tir. Tıpkı Hâris b. Esed el-Muhasibî'nin yorumladığı gibi...

İman, insanın bizzat kendi üzerinde tecellilerin izharına ve güzelliklerin yansımalarına kefildir.

Şüphesiz ki bu, halis bir imandır ve Allah'a intisabı peşinden getirir. Hakiki manada kulluğun gerçekleşmesine imkân tanır. İnsanın iç âlemi tasaffi eder. Basiret aynası cilalanır. Bu özellikleri taşıyan bir kul, Allah'ın nuruyla görür. Rahmanî velayet tecellilerine mazhar olur. Bu konuda Bediüzzaman şöyle der:

"Sâniine intisaptan ibaret olan iman, insandaki bütün asar-ı sanatı izhar eder. İnsanın kıymeti, o sanat-ı Rabbanîyeye göre olur; ve ayine-i Samedâniye itibarıyla. O hâlde, şu ehemmiyetsiz olan insan, şu itibarla bütün mahlukat üstünde bir muhatap-ı İlâhî ve cennete layık bir misafir-i Rabbanî olur.

"Eğer kat-ı intisaptan ibaret olan küfür insanın içine girse, o vakit bütün o manidar nukuş-u esmâ-i İlâhiye karanlığa düşer, okunmaz. Zira Sâni unutulsa, Sânie müteveccih manevî cihetler de anlaşılmaz, âdeta baş aşağı düşer. O manidar âli sanatların ve manevî âli nakışların çoğu gizlenir. Baki kalan ve gözle görülen bir kısmı ise, süflî esbaba ve tabiata ve tesadüfe verilip nihayet sukut eder."³⁷⁹

hâlde intisab-ı imanî, kalbin cilası, kalp aynasının lambasıdır. Bu yolla onun üzerinde Rabbanî tecelliler, nurani güzellikler kendisini gösterir. Öyle bir noktaya gelir ki, artık bir şeye baktığı zaman Allah'ın nuruyla görmeye, işittiği zaman Allah'ın nuruyla işitmeye başlar. Bu ise en yüksek velayet mertebelerindendir. Muhabbet yoluna süluk edenlerin hedefledikleri en üstün makamdır.

4) İntisab-ı İmanî ve Harika Bir Kuvvete Dayanma

Kul intisap yoluyla manevî mertebeler katedip kalben tasaffi ettiğinde, Rabbanî tecellilere mahal olur. Kalp aynasında Esmâ-i Hüsnâ'nın nurları yansır. Bu durumda büyük bir İlâhî yardıma vasıl olunur. Allah'ın hıfzı altında her türlü tehlikeden emin hâle gelinir. Allah'ın izniyle, karşılaştığı bütün zorlukların üstesinden

³⁷⁹ RNK, Sözler, s. 132.

gelinebilir. İntisapla gerçekleşen kulluk, insana çok büyük feyizler sağlar. Büyük bereketler hâsıl olur. Esmâ-i Hüsnâ'nın ve yüce sıfatlarının gölgesi altında yaşamaya başlar. Her bir hareketi bu aydınlık doğrultusunda gerçekleşir. O'nun hidayeti ve ismiyle tasarruf eder. Böyle bir insanı gören herkes, onun İlahî bir destek ve yardım altında olduğunu şeksiz şüphesiz görür.

Bu tecelliler kulun önüne İlahî kuvvetin hazinelerinin kapılarını aralar. O'nun azim saltanatından medet bekler. Böylelikle o kul, efendisinin ismiyle tasarruf eden bir hizmetkâr konumunda bulunur. Kendi kuvvetinden çok, efendisinin kuvvetine dayanır. Bu yaklaşım ise tevekkül makamının cevheri ve asıl güzelliğinin sırrıdır. Bediüzzaman der ki: "İmanı elde eden ruh-u beşer, mânisiz, müdahalesiz, hailsiz, mümanaatsız, her hâlinde, her arzusunda, her anda, her yerde o ezel ve ebet ve hazâin-i rahmet maliki ve defâin-i saadet sahibi olan Cemîl-i Zülcelal, Kadir-i Zülkemal'in huzuruna girip hacatını arz edebilir. Ve rahmetini bulup kudretine istinat ederek kemal-i ferah ve süruru kazanabilir."³⁸⁰

"İntisap" sırrı, intisap eden kulun fiilini farklı bir konuma yerleştirir. Artık bu fiil, kulun kendi zatına ve ismine bağlı değildir. İntisap ettiği efendisinin ismiyle gerçekleştirilmiş bir fiildir. Bu yüzden kul, efendisinin sahip olduğu kuvvet, azamet, heybet ve celal gibi özellikleri temsil eder konumdadır. Kalbinin tasaffi etmesi oranında da Melik-i Azim'in nurlarını aksettirir. Bu durum ise şu hadis-i kudside varit olan velayetin bir başka suretini teşkil eder:

"O kulumu sevdiğimde işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum."³⁸¹

Bediüzzaman bu konuyu şöyle açıklar:

"Madem o kudret-i ezeliyeye istinaden hareket ediyorlar ve o ilm-i ezelinin düsturuyla çalışıyorlar; işte o eserler, o kudrete göre vücuda gelir. Yoksa o küçük, ehemmiyetsiz şahsiyetlerine bakmakla o eserler küçülmez. O kudrete intisap kuvvetiyle bir sinek, bir Nemrud'u gebertir. Karınca, Firavun'un sarayını ha-

³⁸⁰ RNK, Mektubat, s. 449.

³⁸¹ Buhârî

rap eder. Zerre gibi küçük çam tohumu, dağ gibi koca bir çam ağacının yükünü omuzunda taşıyor. Bu hakikati çok risalelerde ispat ettiğimiz gibi, nasıl ki bir nefer, askerlik vesikasıyla padişaha intisap noktasında, 100 bin defa kendi kuvvetinden fazla, bir şahı esir etmek gibi eserlere mazhar olur. Öyle de, her şey, o kudret-i ezeliyeye intisabıyla, 100 bin defa esbab-ı tabiiyenin fevkinde mucizat-ı sanata mazhar olabilir.”³⁸²

Rabbanî kuvvetten medet istemek, çok değerli hazinelerin kapısını aralayan bir anahtar olur. Tefekkür, tedebbür, zikir ve dua, bu hazinelerden istifadeyi daha da ziyadeleştirir. Böylece yüksek bir kulluk zevki vicdanlarda hâsıl olur. Rabb-i Azim’in yüce makamına istinat etmekle büyük bir emniyet gerçekleşir. Said Nursî, gurbette yaşadığı bir örnek olayı bir eserinde aktarır. Hayatı boyunca maruz kaldığı sayısız bela ve musibetlere, düşmanlarının tasallutlarına, kendine reva gördükleri baskı ve zulümlere karşı yaklaşımını şöyle dile getirir:

“İşte, ihtiyarlığımın sezgüzeştliğinden gelen ağrılara ve me-yusiyetlere, imandan ve Kur’an’dan imdada yetişen kudsî tesellilerle bu ihtiyarlığımın en sıkıntılı bir senesini, gençliğimin en ferahlı 10 senesine değiştirmem. Hususan hapiste farz namazını kılan ve tövbe edenin her bir saati 10 saat ibadet hükmüne geçmesiyle ve hastalıkta ve mazlumiyyette dahi her bir fânî gün, se-vap cihetinde 10 gün baki bir ömrü kazandırmasıyla, benim gibi kabir kapısında nöbetini bekleyen bir adama ne kadar medar-ı şükrandır, o manevî ihtardan bildim, ‘Hadsiz şükür Rabbime!’ dedim, ihtiyarlığıma sevindim ve hapsime razı oldum. Çünkü ömür durmuyor, çabuk gidiyor. Lezzetle, ferahla gitse, lezzetin zevali elem olmasından, hem teessüf hem şükürsüzlükle, gafletle, bazı günahları yerinde bırakır, fânî olur, gider. Eğer hapis ve zahmetli gitse, zeval-i elem bir manevî lezzet olmasından, hem bir nevi ibadet sayıldığından, bir cihette baki kalır ve hayırlı meyveleriyle baki bir ömrü kazandırır. Geçmiş günahlara ve hapse sebebiyet veren hatalara kefarete olur, onları temizler.”³⁸³

³⁸² RNK, Mektubat, s. 712.

³⁸³ RNK, Mektubat, s. 724.

Rabbanî kuvveti talep etme ancak intisab-ı imanîyle gerçekleşir. Said Nursî'ye göre intisap, tevhid-i rubûbiyet konusunda yakın tahakkuk etmesiyle tamam olur.

Said Nursî bu meseleyi açıklamak için bir temsili hikâyecik anlatır. Bu hikâyecik, Risale-i Nur'un çeşitli yerlerinde aktarılır. Ancak bu tekrarlar büyük bir fayda mülâhazasıyla olduğu için, farklı zevkleri beraberinde getirir. Hemen bütün risalelerinde olduğu gibi, öncelikle kendi nefsine seslenir ve kendi nefsiyle birlikte hisse almak isteyenleri dinlemeye davet eder:

“Bismillâh ne büyük, tükenmez bir kuvvet, ne çok, bitmez bir bereket olduğunu anlamak istersen, şu temsili hikâyeciğe bak, dinle. Şöyle ki:

“Bedevi Arap çöllerinde seyahat eden adama gerektir ki, bir kabile reisinin ismini alsın ve himayesine girsin –tâ şakilerin şerrinden kurtulup hacatını tedarik edebilsin... Yoksa, tek başıyla, hadsiz düşman ve ihtiyacatına karşı perişan olacaktır. İşte, böyle bir seyahat için, iki adam sahraya çıkıp gidiyorlar. Onlardan birisi mütevaziydi, diğeri mağrur... Mütevazii bir reisin ismini aldı, mağrur almadı. Alamı her yerde selâmetle gezdi. Bir kâtiu't-tarîke rast gelse, der: ‘Ben filân reisin ismiyle gezerim.’ Şaki def olur, ilişemez. Bir çadıra girse o namla hürmet görür. Öteki mağrur, bütün seyahatinde öyle belâlar çeker ki tarif edilmez! Daima titrer, daima dilencilik ederdi. Hem zelil hem rezil oldu.

“İşte, ey mağrur nefsim, sen o seyyahsın. Şu dünya ise bir çöldür. Aczin ve fakrın hadsizdir. Düşmanın, hacatın nihayetsizdir. Madem öyledir, şu sahranın Malik-i Ebedîsi ve Hâkim-i Ezelisinin ismini al. Ta bütün kâinatın dilenciliğinden ve her hadisatın karşısında titremeden kurtulasın.

“Evet, bu kelime öyle mübarek bir definedir ki, senin nihayetsiz aczin ve fakrın, seni nihayetsiz kudrete, rahmete raptedip Kadir-i Rahîm'in dergâhında aczi, fakrı en makbul bir şefaataçı yapar. Evet, bu kelimeyle hareket eden, o adama benzer ki, askere kaydolar, devlet namına hareket eder, hiçbir kimseden

pervası kalmaz. Kanun namına, devlet namına der, her işi yapar, her şeye karşı dayanır.”³⁸⁴

5) İntisab-ı İmanî ve “Zaman” Kavramı

İnsandaki hususi latifeler, yüksek sırlar, benzersiz güzellik zevkleri, intisap eden kul için kolayca erişilebilecek nimetlerdir. Böyle bir kul, Rabbine olan yolculuğunda, “zaman” mefhumuyla ilgili çok acip kalbî gözlemler yapar. İntisabın verdiği yüksek hazlarla bütün hisleri ve şuuru devamlı uyarı altındadır. Son derece saf ve cilalanmış olan kalp aynasında binlerce mana tecelli etmeye başlar. “Zaman” kavramının ifade ettiği mana bu zevkleri ifade için yetmez olur. Yani kul, elde ettiği manevî zevklerle ebedî hayatın lezzetlerini almaya başlar. Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellilerine mazhar olur. Bu ise insanı beka ve sermediyetle bağlantılı hâle getirir. Bu İlahî isimlerden bazıları şunlardır:

Hayy, Kayyûm, Bâkî, Emel, Âhir, Vâris...

İntisab-ı imanînin fani olan kul ile Bâkî olan Rabbi arasında ortaya çıkardığı ittisal (bağlantı), intisap eden mü'minin kalbini beka nurlarının aydınlığıyla doldurur. Bu kulluk intisabıyla, nispi olan bir şey mutlak (sınırsız) olana izafe edilmiş olur. Bu izafetle bir mana kazanır. Dünyevi bir zaman diliminde yaşarken aynı anda uhrevi ve ebedî bir hayat sürer. Esmâ-i Hüsnâ'daki beka güzelliğine şahit olan vicdanında o kişinin ömrü ebediyete dönüşür. Ölüm vaki olduğunda başka güzelliklerin kapısı aralanmış olur. Böylelikle dünyadayken ebediyeti gözlemleyen insan, ebediyeti yaşamaya başlamıştır. Ebediyete intikali ise, hakkalyakin olan bir hakikat, aynelyakine dönüşür. Böyle bir zevki tadan insanlar için intisap makamından daha üstün ne olabilir! Bediüzzaman şöyle der:

“İntisab-ı imanî sırrıyla bir dakikalık vücut, intisab-ı imanîden mahrum binlerce seneye mukabil gelir. Hatta o bir dakika, merâtib-i vücut itibarıyla diğer binler seneden daha etem ve daha geniştir.”³⁸⁵

³⁸⁴ RNK, Sözler, s. 3.

³⁸⁵ RNK, Mektubat, s. 787.

Bu özellik ancak Hayy ve Bâkî olan Allah'a ebedî bir intisapla gerçekleşen "kulluk" mefhumuyla ortaya çıkar. Çünkü "bekanın lezzet ve saadeti, aynen ve daha mükemmel bir tarzda Bâkî Zülkemaî'in bekasına ve benim Rabbim ve İlahım olduğuna imanımda ve iz'anımda ve îkanımda vardır. Çünkü onun beka-sıyla benim için layemut bir hakikat tahakkuk eder. Zira 'Benim mahiyetim hem baki, hem sermedî bir ismin gölgesi olur; daha ölmez' diye şuur-u imanîyle takarrur eder."³⁸⁶

Bu mana, daha önceden de ifade edildiği gibi, "Allah'a intisapla bağlantılı bekaya mazhar olma" demektir. Kul arzî zaman perdesini yırtar. Rahman'a yönelerek yaptığı münacatla kopmaz bir bağ kurar. "Sizden biriniz namaz kıldığında Rabbine münacatta bulunsun"³⁸⁷ emrini yerine getirir. Artık zaman ekseninin dışında yaşamaya başlamıştır. Beka ziyafetinden doyarsa ifade eder. "An" kelimesi, ebediyeti ifade etmeye başlamıştır. Bâkî isminin bir tek lem'asına mazhar olmuştur. Kul artık bu ismin gölgesinde yaşamakta, onun ebedî meyvelerinin tadına bakmakta, kalbi sermedi nimetlerin lezzetleriyle dolmaktadır.

Böyle bir kulun önüne ölüm olayı çıksa dahi onun için ölüm artık âlem-i bakiye geçiş için latif bir tezkere hâline gelmiştir. Bu şekilde intisap eden mü'min, dünya hayatını ahiret hayatının mukaddimesi olarak yaşar. Gaflet içine dalanlar, fanilikte boğulanlar ve fani dünyanın günlerine bağımlı olan insanlar ise sürekli olarak ölüm korkusuyla yaşarlar. Ölüm oranın hasat mevsimini bekler dururlar. Bunlara karşılık emniyet içinde mutmain olarak yaşayanlar ise, Bâkî'nin sarsılmaz kelesine intisapla sığınanlardır. Bunlar beka lezzetini iki yönden tadarlar:

"Hem **أَيَّاكَ نَعْبُدُ** hitabına terakki etmek, yani küçüklüğü, hiçliği, kimsesizliği ile beraber, Ezel ve Ebet Sultanı olan Malik-i Yevmiddîn'e intisabıyla şu kâinatı nazdar bir misafir ve ehemmiyetli bir vazifedar makamına girip, **وَأَيَّاكَ نَسْتَعِينُ** demekle bütün mahlukat namına, kâinatın cemaat-i kübrâsı ve

³⁸⁶ RNK, Şualar, s. 873.

³⁸⁷ Buharî

cemiyet-i uzmasındaki ibâdât ve istiânâtı O'na takdim etmek..."³⁸⁸

6) İntisab-ı İmanî ve Varlıklarla Kardeşlik

İntisabın zamanla bağlantısı konusunda görüşlerini aktardığımız Said Nursî'nin ortaya koyduğu bir diğer mefhum ise "varlıklarla kardeşlik"tir.

Pek çok müellif ve İslâm düşünürü bu manayı farklı şekillerde ifade eden yorumlar yapmışlardır. İnsanların diğer varlıklarla olan kardeşlik bağlarından bahsetmişlerdir. Çünkü bütün varlıklar Allah'a kullukta bulunmakta ve O'na hamd ederek tesbih etmektedirler. Bu hakikatin kaynağı ise şu âyettir:

"Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ederek tesbih etmiyor olsun..."³⁸⁹

Resulullah (a.s.m.) Uhud Dağı için şöyle buyurur:

"Bu dağ bizi sever, biz de onu severiz."³⁹⁰

Bu konuda görüş beyan eden âlimlerin aktardığımız âyet, hadis ve benzeri naslar hakkındaki değerlendirmeleri, aynı mabuda ibadet etmelerinden hareketle, Müslümanlar gibi aynı imana ve İslâm'a bağlı insanlar arasındaki kardeşliğe benzer bir kardeşliğin insanlarla diğer varlıklar arasında da bulunduğu yönündedir. (Örneğin Muhammed Kutup'un Menhecü'l-Fenni'l-İslâm isimli eserine bakabilirsiniz.)

Bediüzzaman'ın bu naslara yaklaşımı diğer âlimlerden farklıdır. Bu konudaki değerlendirmeleri, "zamanla bağlantılı intisap" mefhumuyla bağlantılıdır. Buna göre, intisap eden bir kul, sadece Allah'a kulluk noktasında diğer varlıklarla kardeş olmanın ötesinde, varlık âleminde olmakla da ortak bir paydayı paylaştıkları için kardeşirler. Bundan kastedilen mana şudur:

Bâkî'yle intisap hâlinde bulunan sair varlıklarla ömür bakımından bir bağ kurulur. Allah'a intisap eden kul, sair varlıklarla arasında bir kardeşlik hisseder. Çünkü o, kulluğu açısından varlığının devam edeceğini düşünür. Şu fani bedeni ve vücudu yok

³⁸⁸ RNK, Sözlür, s. 18.

³⁸⁹ İsra: 44.

³⁹⁰ Müttefekun Aleyh

olsa da, kulluğu süreklidir. Bu durumda kulluğa dayalı kardeşlik ve bütün varlıkların Vahid-i Ehad'in yarattığı eserler oluşu esası üzerine kurulu muhabbet bağları o kulun kalbinde yer eder. Ebediyeti bu âlemde hissettiği için, kendi fani vücudu bu âlemden ayrılrsa da, varlık âlemindeki mevcudât var oldukça onlarla olan kardeşliği de devam edecektir. Bu manevî ve zevkî şuur, kulun kalbine sekinet ve itminan doldurur. Tıpkı, kendi eliyle yetiştirdiği çocuğunun gelişip büyümesiyle ömrünün uzadığını hisseden baba gibi kalbi huzurla dolar.

İntisap eden mü'min, bütün varlıkların Allah'a kulluk noktasında kendisiyle ortak olduğunu, Esmâ-i Hüsnâ'ya intisapta onlarla yan yana bulunduğunu hisseder. Böylece her bir varlıkla aralarında bağ oluşur. Bu bağ sayesinde kendisi gibi kullukta bulunan varlıkların olduğu sürece kendi kulluğunun ve ibadeti-nin devam edeceğini düşünür. Bediüzzaman bu noktayı şöyle açıklar:

“Ben de baktım ve iman gözüyle gördüm ki, bu zerrecik vücudum, her mü'minin vücudu gibi, hadsiz bir vücudun aynası ve nihayetsiz bir inbisatla hadsiz vücudları kazanmasına bir vesile ve kendinden daha kıymettar, baki, müteaddit vücudları meyve veren bir kelime-i hikmet bulunduğunu ve mensubiyet cihetiyle bir an yaşaması, ebedî bir vücud kadar kıymettar olduğunu ilmelyakinle bildim. Çünkü şuur-u imanla bu vücudum Vâcibül-Vücudun eseri ve sanatı ve cilvesi olduğunu anlamakla, vahşi evhamdan ve hadsiz firaklardan ve hadsiz mufarakat ve firakların elemelerinden kurtulup, mevcudâta, hususan zîhayatlara taallûk eden ef'âl ve esmâ-i İlahiye adedince uhuvvet rabitalarıyla münasebet peyda eylediğim, bütün sevdiğim mevcudâta, muvakkat bir firak içinde daimi bir visal var olduğunu bildim. İşte, imanla ve imandaki intisap ile, her mü'min gibi, bu vücudum dahi hadsiz vücudların firaksız envarını kazanır. Kendi gitse de onlar arkada kaldığından, kendisi kalmış gibi memnun olur.

“Hulasa, ölüm firak değil, visaldir, tebdil-i mekândır, baki bir meyveyi sümbül vermektir.”³⁹¹

³⁹¹ RNK, Lem'alar, s. 720.

İşte, varlığa dayalı bu bağın ölümden sonra da varlığını devam ettirmesi söz konusudur. Elbette bu bağ, bazı dinsizlerin iddia ettikleri gibi tenasuh inancından çok farklıdır. Vahid-i Ehad olan Allah'ın birliğine dair derin tefekkür ve tedebbürle ulaşılabilecek yüksek bir mana taşır. Müslüman'ın üstlendiği kulluk vazifesi, onu, tıpkı O'na ibadeti sevdiği gibi O'nu sevmeyi de gerektirir. Böylece mabuda olan sevgi, O'na ibadet eden her şeyi sevmeyi gerektirir. Buradan hareketle, Vahid-i Kahhar olan Allah'a ibadet, kulun vicdanında itminan meydana getirir. Çünkü öldükten sonra da severek yaptığı kulluk vazifesini eda edecek sayısız kardeşlere kavuşur.

Mabuda ibadette bulunmayı ifrat derecesinde sevme özelliği, doğrudan diğer varlıkların ömürleriyle birlikte, kalan ömrünü de uzatmış olur. Varlık görevi kaim olduğu sürece, Allah'a ibadet de devam edecektir. Ömür süresinin bitimi ise mü'mine göre bir kulluk konumundan bir başka kulluk konumuna geçiş demek olacaktır. Bunlardan ilki âlem-i şahadette, diğeri âlem-i gaybda olsa da kulluk sürekli devam edecektir.

Birincisi vazife âleminde, diğeri ziyafet âleminde olsa da, hiçbir şey değişmeyecektir. O hâlde, varlığa dayalı kardeşlik bakıdır. Kulluk sürdükçe devam edecektir. İster bu âlemde, ister diğer âlemde olsun... Bu bakış açısı ise insanın Vahid-i Kahhar, Rabbü'l-Alemin olan Allah'ın huzurunda mutlak bir huzu hâlinin gerçekleşmesini netice verir. Böyle bir kul, bu âlemde Ulûhiyet-i Sermedi açısından Allah'ın eşi ve benzeri olmadığına dair kesin bir inanç elde eder.

Kevnî kulluk, hakiki varlıkla Allah'a kullukta bulunmayı gerektirir. Bediüzzaman bu konuda şöyle der:

“Hem o şuur-u imanla mahbub-u mutlak olan Kemal-i Mutlak'ın varlığı bilinmekle, şedit ve fitrî olan muhabbet-i Zati tatmin edilir. Hem Bâki-i Sermedi'nin bekasına ve varlığına ait o şuur-u imanî ile kâinatın ve nev-i insanın kemalatı bilinir ve bulunur. Ve kemalata karşı fitrî meftuniyet, hadsiz elemelerden kurtulup zevk ve lezzetini alır.”³⁹²

³⁹² RNK, Şualar, s. 873.

Sair varlıklarla kardeşliği hissetme açısından varlık âlemi sınırsızdır. Bunu hisseden insan, her bir varlıkla Rahmani bir ünsiyet kurar. İntisap eden kul, Rabbine olan yolculuğunda bu kardeşlerinin yardımını yambaşında hisseder.

HÜLASA

Böyle Fatiha makamında sözü hitama erdirirken, bu çalışmaya Bediüzzaman'ın "intisap" makamıyla ilgili görüşlerine de bir giriş yapmış olduk. Bediüzzaman gibi Rabbanî bir zatın ele aldığı bir konuya giriş yapmaktan aslen âciz ve fakiriz! Sözü yine kendisine bırakalım:

"Ey kimsesiz, garip, biçare hasta! Hastalığınla beraber kimsesizlik ve gurbet, sana karşı en katı kalpleri rikkate getirirse ve nazar-ı şefkati celp ederse, acaba Kur'an'ın bütün surelerinin başlarında kendini 'Rahmanü'r-Rahîm' sıfatıyla bize takdim eden ve bir lem'a-i şefkatiyle umum yavrulara karşı umum valideleri, o harika şefkatiyle terbiye ettiren ve her baharda bir cilve-i rahmetiyle zemin yüzünü nimetlerle dolduran ve ebedî bir hayattaki cennet, bütün mehasiniyle bir cilve-i rahmeti olan senin Hâlık-ı Rahîm'ine imanla intisabın ve O'nu tanıyıp hastalığın lisan-ı acziyle niyazın, elbette senin bu gurbetteki kimsesizlik hastalığın, her şeye bedel O'nun nazar-ı rahmetini sana celp eder.

"Madem O var, sana bakar; sana her şey var. Asıl gurbette, kimsesizlikte kalan odur ki, iman ve teslimiyetle O'na intisap etmesin veya intisabına ehemmiyet vermesin..."³⁹³

İşte, Bediüzzaman'ın "intisab-ı imanı" konusunda Nur talebelerine sunduğu müşahedeleri özetle bundan ibarettir. Böyle sınırlı bir çalışmayla bu konudaki yaklaşımlarını tam olarak aktarmak imkânsızdır. Bu konuda daha ayrıntılı araştırma yapmak ve bu zevki daha fazla tatmak ise sizlerin elindedir.

³⁹³ RNK, Lem'alar, s. 700.

Altıncı Bölüm

“AHLAK” KAVRAMI

GİRİŞ

Risale-i Nur'un fezasına girmek, yani “görenler”den (mubsirîn) biri olmak... Ne büyük bir iddia! Kim bu iddiaya cesaret edebilir? Bunun ağırlığını taşımaya kimin gücü yeter? Nasıl yetsin ki? İki gözüyle “bakan” herkesin “görenler”den sayılmadığı sabittir. Rabbimiz, “Sana baktıklarımı görürsün, oysa onlar görmezler” (A'râf: 7/198) buyurmuyor mu? Bilinmektedir ki Üstad Bediüzzaman Said Nursî, görme makamlarının en yücesine ve en dakik olanına yükselmiştir! Öyleyse gerçekten gören biri olmadıkça araştırmacının onun müşahedelerine eşlik etmesi nasıl mümkün olabilir? Her hükmün bir şartı olduğundan bunun da Üstad'ın şartı olduğu sabit olmuştur! O şöyle demiyor mu:

“Kendilerini dinleyici yerine koyan sair konuşmacıların aksine ben kendi namıma konuşacağım. Böylece yüzü bana dönük bir kitap olur. Ondan aksedenler ve de kalbedilenler dinleyiciye dönük durur. Sanki aynadan bir şey okuyormuş gibi kendini hisseder, zorlanır. Binaenaleyh ben onun makamına gitmeyeceğim. O hayalini benden tarafa göndersin de onu gözüme başıma katayım. Benim gördüğüm gibi o da görsün.”³⁹⁴

³⁹⁴ Mesnevi-î Nûriye.

Öyleyse mesele budur! Onun şartı da icmali olarak bundan ibarettir!

O hâlde bu icmalin tafsili, “ahlak” mefhumu gibi, delaletleri bakımından çok yoğun bir mefhumun araştırılması olursa hâl nice olur? Risale-i Nur Külliyyatı’nın en mühim anahtar ıstılahlarından biri olarak görülen bu kevnî [kozmetik] ıstılah, bizi onun (risalelerin) tüm var oluş/kozmetik boyutlarına havale eden bir ıstılahtır. Öyleyse bizim konuya yaklaşma ve yakınlaştırmadan başka bir iddiada bulunma hakkımız yoktur. Derinliklere dalmaya gelince, işte önünüzde Risale-i Nur’lar! Hiçbir şey onun yerini tutmaz!

Evet, Üstad Bediüzzaman Said Nursî’nin (rahimehullah) Kur’an için yazdığı tefekkürî tefsiri aracılığıyla sunduğu “ahlak” anlayışı, bir yandan risalelerin sistemini anlamanın, öte yandan bizzat din hakkında küllî bir anlayışa yaklaştırmamanın en mühim anahtarlardan biri olarak kabul edilir. Risale-i Nur Külliyyatı son tahlilde Kur’an’ın şualarını ve bugün körlükte yol alan bu mütemerrit insanîyet için tecellisini yansıtan saf bir aynadan başka bir şey değildir.

İslâm âlemine zulmetlerini üfleyen eski ve yeni küreselleşme ve sömürgeleştirme anlayışı, sadece kâinatın Rabbi’ne karşı beşerî temerrüdün merhalelerinden bir merhaleden ibarettir. Ahlaka dair Nur anlayışına bir bakış dahi, küreselleşmenin ahlak manzumesine dair beşerî yapının kırılma ve çöküşünün beyanına yeterlidir. Çünkü bu manzume, en çok, dünyadaki büyük kentleri kuşatan keyfî yapıya benzer. Bu manzume, Müslümanlar katındaki ahlak bünyesinin mütekâmil nizamına hücum teşebbüsüdür; Kur’anî asılları içindeki ahlak anlayışının kevnî [kozmetik] boyutunun güzel sistemini bozma ve karıştırmadır.

Bediüzzaman’ın bu mevzu hakkında istisbârî (hakikatleri görme gayeli) bir metotla “geleceğin ilimleri”nden bahsetmesi, Batı –ve onun etkisinde kalan Doğu– ahlakının dönüp varacağı ilginç iflasa dair tespitleri gayet dikkat çekicidir. Başta Sovyetler Birliği’nin yıkılışından sonraki merhale olmak üzere pek çok gelişmeyi yaşıyor ve görüyormuşçasına birtakım gelişmelerden bahsetmesi şaşkınlık vericidir.

Antik Yunan düşüncesinin neslinden olan ve tahrif edilmiş sureti içinde olsa dahi Hristiyanlığı inkâr eden Batı felsefesi,

son küreselleşme boyutu içinde kapitalizm sistemiyle şekillendi. Bu, Bediüzzaman'ın, risalelerinde beşer düşüncesinin iflas ve intiharının alameti olarak uyardığı ve Kur'an manzumesinin zafetinin başlangıcı olduğunu açıkladığı noktadır. Bu aynı zamanda, Risale-i Nur'un her mekânda okunacağı ve tüm dünyaya yayılacağı yolundaki haber ve müjdelerin de odaklandığı noktadır.³⁹⁵ Bu özellik ve gelişmeler aynı zamanda, Kur'an'ın dünya hayatını şekillendiren hüküm ve esaslarının ne derecede cihanşümül olduğunun da göstergesidir.

Taabbüd ile temerrüt, yani Allah'a kullukta bulunma veya kulluktan inatla kaçma arasındaki fark, beka ile fena arasındaki fark gibidir. Aynı zamanda bu iki durum, anlam ile anlamsızlık arasındaki farka benzer.

Ahlak anlayışıyla ilgili gerekli araştırma ve çalışmalara işte bu noktadan başlanması lazımdır. Nitekim Risale-i Nur Külliyyatı'nda bu husus tüm evrensel ve küresel çerçevesiyle ortaya konulmuştur. Böyle bir çizginin takip edilmesi, bu ıstılahın, Nursi'nin Kur'an'dan aldığı şekliyle, insan tasavvurunun yapısında edindiği delalet yoğunluğu boyutunu anlamamız açısından gereklidir ve yine ahlak felsefesinin, Bediüzzaman'ın tabiriyle mana-yı "ismi"siyle "ene"ye tutunan -Allah'ın izniyle bunu aşağıda açıklayacağız- mütemerrit rasyonel düşüncenin iflasının boyutunu beyan içindir.³⁹⁶

İnsanın âlemşümül bir ahlakî yapıyla şekillenmesi gereklidir; fakat bu, iki anlamda ve iki metotla gerçekleşebilir. İlki Kur'an'ın, ikincisi felsefenin metodudur. Bu iki hareket noktasından ortaya çıkan içtimaî, siyâsî ve ahlakî ilimler, kendi temel esasları çerçevesinde hayata aktarılmış ve yayılmıştır.

Kur'an'daki ahlakî kevnîlik, insanın "ene"sini ismîliğinden tecrit etmiş, onu tecrit ve tefrit bakımından "Allah" ismine muhtaç olan mana-yı "harfî"si içine yerleştirmiştir. Böylece insanın

³⁹⁵ RNK, Kastamonu Lahikası, s. 1571.

³⁹⁶ Bediüzzaman'ın mutlak olarak felsefeye hücum etmediğine işaret etmek gerekir. O, beşerî toplum için zararlı olan bir felsefe anlayışına hücum etmektedir. O (rha.) şöyle der: "Risale-i Nur'un şiddetli tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise mutlak değildir. Belki, muzır isimdir. Çünkü felsefenin hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye ve ahlak ve kemalât-ı insaniyeye ve sanatın terakkiyatına hizmet eden felsefe ve hikmet kısmı ise, Kur'an'la barışıktır. Belki Kur'an'ın hikmetine hadimdir, muaraza edemez. Bu kısma Risale-i Nur ilişmiyor." bk. RNK, s. 1754.

ahlak ciheti tüm kâinatı kuşatıp âbidlere imame ve öncü olacak, tüm kâinatın Rabbi olan Allah'a taabbüd feleğinde seyredecek şekilde genişler. Öte yandan felsefî düşüncedeki ahlakî kevnîlik, "ene"nin ismîliğini kökleştirmiş ve insanın edindiği bilgilere olan güvenini büyütürken kanserli bir ura çevirmiştir. Hatta bu durum, Allah'tan gelecek her türlü yardımdan istiğna, hatta Allah Teala'nın varlığından istiğna görüşüne varmıştır. Vehim ve tevehhümle tuğyan etmiş, kendi zatına ibadet eden/onu ilahlaştıran bir puta dönüşmüştür! Bu sebeple bir âyette şöyle denilir:

"Gerçek şu ki, insan kendini müstağnî görerek tuğyân eder." (Alak: 96/6-7)

Bediüzzaman Said Nursî, Kur'an'dan istinbat ettiği ahlak nazariyesini işlemiş ve onu çok dikkat çekici bir mukayeseli metotla sunmuştur. Onun âlemşümül varlık ufuklarını ve terbiyeve önceliğini açıklamıştır. Bunu, çıkış noktası ve vuslat için muhtasar bir yol olarak Kur'an'a dayanmayan geçmişteki ve modern dönemdeki ahlak felsefesi nazariyelerinin nihayetinde vardığı neticeyle mukayese içinde yapmıştır. Biz de bu çalışmada onun ahlak anlayışını sunarken, bizzat onun dayandığı bu metodu muhafaza edeceğiz ve buna yazılı ifadeleri istikra ve onun parçalarını bir araya toplamaya dayalı ıstilahî araştırma metodunu ekleyeceğiz. Böylece Bediüzzaman'ın "ahlak" mefhumuna verdiği ve risalelerin çeşitli parçaları arasında mücmel ve mufassal olarak dağıttığı küllî manaya ulaşmayı umuyoruz.

A) AHLAKIN SÖZLÜK ANLAMI

"H-l-k" maddesi, sözlükte "takdir (ölçme/ölçü koyma), inşa, tab' ve tekvin" anlamlarına racidir. Bu lafzın daha sonra kullanıldığı diğer anlamlara delaleti de bu kökten türemiştir. Bu sebeple kelime, asaleten mahlukları yaratma (tekvin) ve onları sabık bir misal olmaksızın inşa etmede Allah'ın fiiline delalet eder; bu cihetle de mahlukâtın duyular bakımından zahiri suretlerindeki tüm cibillî sıfatlara şamildir. Râğıb el-İsfahânî şöyle der:

"El-halk' kelimesinin aslı, 'müstakim takdir' demektir; 'bir şeyi, bir asla dayanıp taklit etmeksizin yaratmak (ibda)' anlamında da kullanılır. Nitekim 'Gökleri ve yeri halk etti,' (En'âm: 6/1) yani 'ibda' etti' denilmiştir. Buna 'göklerin ve yerin mübdii' (Bakara: 2/117) âyeti delalet eder. Kelime yine 'bir şeyi başka bir

şeyden vücuda getirmek (icad) (anlamında da kullanılır. Nitekim 'Sizi bir tek nefisten halk etti' (Nisâ: 4/1) âyetinde bu anlamdadır. 'Halk' lafzı, 'mahluk' anlamında da kullanılır. Halk ve huluk aslen aynıdır. Ancak 'halk' kelimesi, basar (göz) ile idrak olunan heyetler, şekiller ve suretlere; 'huluk' kelimesi ise basiretle idrak olunan kuvvetlere ve seciyelere tahsis olunmuştur. Nitekim âyette şöyle buyurulmuştur:

“Şüphesiz sen büyük bir ahlak [huluk] üzerindesin.” (Nûn: 68/4)³⁹⁷

Muhtârü's-sihâh müellifi de şöyle der:

“El-halk, 'takdir' demektir. Kişi deriyi kesmeden önce ölçtüğü zaman 'halaka'l-edim' (deriyi ölçtü) denilir. Kelime, 'nasara' bâbındandır. Halîka ise 'tabiat' anlamındadır ve cemi halâik gelir. Yine 'halîka' kelimesi, 'halâik' anlamındadır. Mesela 'Hum halâikullah; hum halkullah' (Onlar Allah'ın mahluklarıdır) denilir. O, aslen mastardır. 'Hilkat' kelimesi, fıtrat anlamına gelir. 'Falan buna halıktır, yani layıktır' denilir. Mudğa muhallaka, 'tamme' manasındadır. 'Lâm'ın sükûnu ve zammıyla hulk/huluk, 'seciye' anlamına gelir. Falan hulkunun dışında bir hulk edinmeye çalışır (yetehallaku biğayri hulkih); yani tekellüfe girer denilir.”³⁹⁸

Lisânü'l-Arab'da ise şöyle denilir:

“Hilkat, 'fıtrat' demektir. Hulk ve huluk, 'seciye' demektir. Hadis-i şerifte, 'Mizânda güzel ahlaktan (hüsnu'l-huluk) daha ağır bir şey yoktur' denilmiştir.”³⁹⁹ “Lâm'ın sükûnu ve zammıyla 'hulk/huluk, din, tab', seciye' demektir. Onun hakikati, insanın batını suretidir; yani nefsi, nefsin sıfatları ve ona has manalardır. Halk da insanın zahiri suret, evsaf ve manaları için kullanılır.”⁴⁰⁰

Kâmus'ta ise şöyle denilir:

³⁹⁷ Râğib el-İsfahânî, *Müfredât*, “h-l-k” md.

³⁹⁸ *Muhtârü's-sihâh*, “h-l-k” md.

³⁹⁹ Ahmed, Ebu'd-derdâ'dan merfû olarak rivayet eder. Elbânî, *Sahîhu'l-camii's-sağîr*'de (5390) bu rivayeti sahih olarak nitelemiştir.

⁴⁰⁰ *Lisânü'l-arab*, “h-l-k” md.

"Hâlekahum, 'Onlarla güzel bir ahlak üzere muâşeretle bulundu' demektir."⁴⁰¹

Demek ki sözlükte ahlak, insanın nefsinin sıfatlarından ve batını seciyelerinden kaynaklanan tasarruflarıdır. Bir başka ifadeyle o, nefsin siması ve batını suretidir.

B) FELSEFENİN AHLAK TARİFİ

Felsefî düşüncede "ahlak" mefhumuna gelince, bu anlayış, Üstad Bediüzzaman'ın ifadesiyle "ene"nin övülmesi çerçevesi dışına çıkamamıştır ve bunun delili aşağıda gelecektir. Yunan felsefî düşüncesinden başlayıp modern Batı felsefesine gelinceye kadar "ene," tarihî ilerleyişi boyunca felsefenin bilinçaltına yerleşmiştir. Bu, putperest düşüncenin içinde felsefe-i ûlânın şekillendiği kültürel çerçeveyi oluşturduğu antik dönemden beri, antik Yunan filozoflarıyla birlikte felsefî düşüncenin billurlaşmasından beri böyledir. Bunun, felsefî düşüncenin putlaştırılmasında büyük bir rolü vardır. Çünkü hakikatte Yunan filozofu, kâinat üzerinde hâkimiyet kurma noktasında ilahlarla mücadele ve çekişme hâlindeydi. Homeros bunu büyük harplerinde kaydetmiştir. Yunan felsefî vicdanına damgasını vuran mücadele düşüncesi, ona (felsefeye) ismî kimliğiyle ve insanı ilelebet ilahlaştırma isteğiyle hükmetmiştir. Bu sebeple söz konusu felsefe, uzun tarihi boyunca "ene"nin putlaştırılması mihveri etrafında dönmüştür ve İslâm meşşâi felsefesi sureti içinde ve Hristiyanı sureti içinde dahi bu durumdan kurtulamamıştır, yani Müslüman meşşâi filozoflar ve Hristiyan Orta Çağ filozoflarıyla aynı durum devam etmiştir.

Antik dönemde Eflatun, kendi ahlak nazariyesinde "en yüce hayr" ya da "hayr bizatihi" anlayışından hareket etmiştir. Bu, hevâdan tecrit edilmiş mutlak idealizmi çağrıştırır; ancak o, bunu ideal cumhuriyetine –ya da eski Arapça tercümelerdeki ifadesiyle medine-i fazılâya– tatbik etmek istediğinde "felsefî yalan" olarak adlandırılabilir olan şeye sığınmıştır. Yöneticilerin ve filozofların, aşağı tabakadan vatandaşları kandırmak ve onların kendi içtimaî durumlarını değiştirme emellerini tama-

⁴⁰¹ *el-Kâmûsu'l-muhîr*, "h-l-k" md.

men kesmek üzere bazen açıkça yalana başvurmalarında bir beis görmemiştir. Öte yandan bu vatandaşların, yöneticilerini aldatmaları ise caiz görülmez. Bu “zaruri yalan” anlayışı, her sınıfin farklı bir asıldan (madenden) yaratıldığı görüşünü savunmak anlamına gelir.⁴⁰² Böylece, Eflatun’un “ahlak” nazariyesi, yöneticiler ve filozoflar sınıfı ile varlıklılar sınıfının sınıfsal “ene”sinin övülmesi neticesine varmıştır.

Bu putperest “ene,” İslâm filozoflarına da intikal etmiştir. Burada o, Müslüman ahlak filozofu İbn Miskeveyh’te farklı bir suret içinde tecelli etmiştir. O, şeriat ile söz konusu felsefe arasında diğer İslâm filozoflarının yolunu takiben bir uyum sağlamaya çabalamasına rağmen Yunan filozofları katındaki ahlak felsefesi anlayışının tesirinden kurtulamamıştır. O, ahlakın gayesini, “saadetin gerçekleştirilmesi” olarak görür; saadet ise, Allah’ta ve meleklerde olduğu üzere vücut (varlık) düzeyinde bir tür zati yeterliliğin gerçekleştirilmesinden ibarettir! Bu, Fârâbî’nin de benimsediği görüştür. Nitekim o, saadetin gayesinin, “zati kemalin elde edilmesi” olduğunu söyler.⁴⁰³ Bu anlayış, tefekkürde aklın kullanılmasının insanı ilahların hayatına ortak edeceği görüşünü benimseyen Yunan medeniyetinin özelliklerinden biridir.

Felsefi uyanış Batı ülkelerine intikal ettiğinde Avrupa filozoflarının ahlak düşüncesinde “ene”de derinleşme artmıştır. Burada, Eflatun ve Aristo’dan tevarüs edilen anlayıştan yola çıkılmış ve Hristiyan Orta Çağ filozofları elinde ilahlaşan bir narsizme varmıştır; söz konusu filozoflar, felsefelerini, putperest Yunan filozoflarının tanıdığı üzere, “ene”nin meyil ve istekleriyle ve mutlak saadet talebiyle boyamışlardır. Ancak buna, Orta Çağ’daki idealist filozof Tomas Akinas’ta⁴⁰⁴ ve daha sonra modern çağda felsefenin üstadı Immanuel Kant’ta⁴⁰⁵ olduğu üzere Hristiyanı bir giysi giydirilmiştir. Batı felsefesinde “ahlak” düşüncesinin temeli, hâlâ “enenin saadetinin gerçekleştirilmesi arzusu” olmaya devam etmektedir. Hatta ahlak, 18. yüzyıldan başlaya-

⁴⁰² *Eflâtûn sîretuhu ve felsefetuhu*, hzr. Ahmed Şemseddin, s. 142.

⁴⁰³ Ebu Reyân, *Târihu’l-fikrî’l-felsefî fi’l-islâm*, s. 268-9.

⁴⁰⁴ bk. Kâmil Muhammed ‘Avîza, *Tûmâs el-Akuyinî*.

⁴⁰⁵ bk. Kâmil Muhammed ‘Avîza, *‘Immânuel Kant*.

rak meydana gelen endüstriyel gelişmelere uygun olarak Avrupa'nın şahit olduğu derin içtimai değişimlerin etkisiyle maddeci sureti içindeki faydacılık ekolü hâline ilerlemiştir.⁴⁰⁶ Nitekim İngiliz asıllı Batı felsefesi tarihçisi Bertrand Russell şöyle der:

"Faydacılık ekolü, özellikle Hutcheson'a raci olan ahlak nazariyesinden gelişmiştir. O, bu nazariyeyi 1725 yılında ortaya koymuştur. Nazariye özetle, iyinin lezzetten, kötünün de elemenden ibaret olduğunu ileri sürer."⁴⁰⁷

Durum bu şekilde –ister Marksist ister liberal sureti içinde olsun– modern faydacılığa gelinceye kadar devam etmiştir. Ahlak felsefesi nazariyeleri bu şekilde, –cumhuriyetini halkları istismar etmek üzere yalanı kullanma üzerine kuran Eflatun'un felsefesi misalinde olduğu üzere– başlangıçta çıktığı noktaya doğru gelişim göstermiştir. Yeni sureti içindeki küreselliğin özü de tam olarak budur.

C) RİSALE-İ NUR'DAKİ AHLAK TARİFİ

Bediüzzaman Said Nursî'nin anlayışına gelince, bu anlayışa göre ahlak, insanî ruhun suretine onun mahiyetiyle birlikte damgasını vuran ve kevnî [kozmetik] anlamını kazanması için onu terbiye ve mücadele yollarına sevk eden Kur'an nizamıdır.

Bediüzzaman'ın vazettiği şekilde Risale-i Nur'daki ifadelerin istikrasından elde ettiğimiz bu tarifi şümüllü tasavvurunu ortaya koymak için, madde madde onun unsurlarını incelememiz gerekir; ki böylece, onun kendi tefekkür metoduyla Kur'an-ı Kerim'den istinbat ettiği anlayışın özünü açığa çıkarmamız mümkün olsun...

1) Ahlak Kur'an Nizamıdır

Bediüzzaman'ın taşıdığı davet/mesaj kaygısı ve Risale-i Nur'un telifi sırasında bütün benliğinde bulunan ıslah gayesi, onun Kur'an'ı tedebbür etmesine nefsin ve toplumun ahvalini düşünmesine yol açmış, bu da onu, Kur'an'daki ahlakın hakikatinin keşfine sevk etmiştir. Nitekim bunu daha sonra risalelerde

⁴⁰⁶ Bertrand Russell, *Hikmetu'l-ğarb*, 2/207 vd.

⁴⁰⁷ *Hikmetu'l-ğarb*, 2/213.

Kur'an nizamının tümü ya da Kur'an'ın küllî sistemi olarak sunulmuştur.

Kur'an'ın mesajı, küllî anlamda ahlak temeline dayalı bir toplum oluşturmak üzere gelmiştir. Beşerin, kâinatın geri kalan kısmıyla olan nefsi, içtimâî ve vicdanî ilişkilerindeki tasarrufları ahlaktan ibarettir. Bu, "ahlak" kelimesinin taşıdığı manaya dair hususi bir anlayıştır. Bazıları onu sırf içtimâî anlamıyla "faziletler" sahasıyla sınırlı görürler. Fıkhi istimalden etkilenmiş olan bu yaygın anlamıyla fazilet anlayışı, insanın gönüllü olarak yaptığı bir tür nafiye imâ eder. Bu, kelimenin fer'î anlamıdır. Oysa Said Nursî'nin "ahlak" tasavvuru, aşağıda kendi ifadesiyle geleceği üzere, furû' değil, usule dayalıdır. Yani ahlak, muttarit bir nizam ve küllî bir sistem anlamında bir kanundur; hudûsu veya ârız olduğu şeyden tahallüfü [geri kalmayı] kabul eden [kelam ilmindeki] ahval değildir. O, "zavabıt" anlamında kavâid [kaide-ler] olduğundan, insanın davranışını düzenlemek üzere sevk edilmiştir; bu sevk, beşerî tasarrufu, kendisinde abes bulunmayacak ve kargaşa tarafından bozulamayacak bir şekilde, muayyen ve sabit bir mizan uyarınca terbiyevî olarak düzenlemek üzere yapılmıştır. Ahlakın nâfile bir fazilet olduğu şeklindeki tasavvur, cüz'î bir anlayıştır. Onunla yetinmek, ahlak ıstılahı hakkında şümüllü ve derin bir boyuta sahip olan Kur'anî delaletin tahrifine yol açar. Kanaatimce, "ahlak" anlayışının tahkîki, Risale-i Nur'larda Kur'an hakikatlerini sunup Batılı düşünce ve ahlak anlayışının hücumuna meydan okurken Bediüzzaman'ın yapmayı düşündüğü bir tür tecdiddir. Said Nursî'nin Kur'an'dan istinbat ettiği bu manayla ilgili tasavvuru, tamamen başka bir delalete dayalıdır. O, Said Nursî'ye göre, insanın nefsindeki ve toplumdaki tüm hareketlerine delalet eder. İnsanın, bunun ötesinde ahlak ıstılahının şümülünde olmayan hiçbir tasarrufu kalmaz. Buradan yola çıkarak, Kur'an'ın -Kur'an'ın tümünün- bu geniş şümüllü anlamıyla sadece ahlakî inşa etmek üzere gelmiş olması sahih olur. Bu, Hz. Aîşe hadisinin ihtivâ ettiği mananın yansımasıdır. Nitekim kendisine Hz. Peygamber'in ahlakından sorulduğunda Hz. Aîşe, "Onun ahlakî Kur'an'dı"⁴⁰⁸ şeklindeki meşhur sözünü dile getirmiştir. Bu, Kur'an'ın tümüne şamil

⁴⁰⁸ Müslim rivayet etmiştir.

ve istiğrâk ifade eden bir sözdür. Bu, Hz. Peygamber'in de şu meşhur hadisteki sözüdür:

"Ancak güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim."⁴⁰⁹

Buradaki "hasr" ifadesi, Muhammedî bi'setin (nübüvvet görevinin) tüm maksatlarını kapsar. Öyleyse Kur'an'ın tümü – Allah'ın insanların taabbüdi, nefsi ve içtimai hayatlarını tanzim için indirdiği Rabbanî bir nizam olması itibarıyla– ancak bir ahlak nizamıdır. Bu sebeple Bediüzzaman Said Nursî, bu anlamda Kur'an ahlakının önceki tüm semavi kitapların getirdiği her şeyi ve fazlasını içerdiğini ifade eder:

"Kur'an'daki ahlak esasları, tüm diğer dinlerin kitaplarında gelenlerin yüceliğine sahiptir. Ona boyun eğen milletlerin ahlakı, zamanların ve ırkların değişimiyle değişiklik arz eder. İstinbat edilebilecek en mühim netice, Kur'an-ı azim'in onun ahkâmına boyun eğen milletlerdeki tesiridir. İslâm'ın gönüllerde sahip olduğu saltanata sahip dinler gerçekten çok azdır. Hatta İslâm'ın sahip olduğu daimi etkiye sahip bir dini bulamazsın. Kur'an, Şark'ta hayatın kutbudur ve hayat umûrunun en önem-sizinde dahi eserini görürüz."⁴¹⁰

Bu sebeple, Kur'an'ın, ona boyun eğen toplumlarda meydana getirdiği değişim, radikal ve derin olmuştur. Onun ahlaka verdiği bu anlamda, o, ona intisap eden tüm ırkların kültürel ve vicdanî bünyesini değiştirmiş ve onları tek bir sistem ve tek bir nizam içinde kaynaştırmıştır; bu da Kur'an ahlakıdır. Dil, tarih, soy, âdet, gelenek vb. bakımından birbirinden farklı, hatta birbirine zıt ırkları ve kavimleri nabı aynı şekilde atan tek bir vicdan hâlinde kaynaştırmak, kesinlikle en garip muhallerden biridir! Fakat muhal sınaati değilse mucize başka nedir? Kur'an eğer tartışmasız en başta gelen i'caz kitabı değilse başka nedir? Bazı yazarların âdeten ahlak anlayışı dışında bir yere yerleştirdikleri dinî hükümlerin ve Kur'anî yasamaların birçoğunu Bediüzzaman bizzat ahlakın kendisi ve usulü olarak görmüştür. Şâri-i Hakîm, İslâm'ın teşriî kanunlarının tümünü, mücerred bağlayıcı kanun, şariat ve ceza olarak değil, ahlakî davranış şekli olarak

⁴⁰⁹ İbn Sa'd ve Hâkim Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Elbânî *Sahîhu'l-camii's-sağîr*'de (2349) bu rivayeti "sahih" olarak nitelemiştir.

⁴¹⁰ RNK, *İşaratü'l-İ'caz*, s. 285.

indirmiştir. İnsanların İslâm'ın teşriî kanunlarına bağlılığının sırrı ancak onun yüce ahlakî derinliğine racidir. Bu ikisi arasındaki birlik ve uyum, Kur'an'ın insan inşasında çalıştığı şeydir.

“Kur'an tüm sorunlar için çözümler bulur ve dinî kanun ile ahlak kanununu birbirine bağlar; bir nizam ve içtimaî vahdet kurmaya, kötülükleri/kasveti/hurafeleri azaltmaya çalışır. Mustazafların elinden tutmaya çabalar; iyiliği tavsiye eder, merhameti emreder. Yasama konusunda da gündelik yardımlaşma, akit ve miras nizamı için en ince tafsilatı koyar. Aile sahasında her ferdin çocuklar, köleler, hayvanlar, sıhhat, giysi vb. ile muamelesindeki davranışıyla ilgili kaideler koyar.”⁴¹¹

Mesela içtimaî teşrî' konusunda Kur'an'ın cüz'î hükümlerinin en dakik olanı dahi, ister mezkûr ifadede görüldüğü üzere miras hükümleri, isterse akitlerle ilgili hükümler vb. olsun sadece ahlak nizamının unsurlarından biridir. Tüm bunlar ve –Kur'an'ın tabiatından haberdar olmayan kişinin ahlakî bir boyuta sahip olduğunu göremediği– benzer manadaki hususlar, İslâm'daki “taabbüd” [kulluk] anlayışına racidir. Kulluk anlayışı da muhabbet temeline dayanır. Bu, dindeki ahlakın özüdür. Muhabbet, İslâm teşriinin esasıdır. İnsan davranışındaki güzel/salih ahlakın hangisi muhabbet manasının dışında kalır? Kur'an'da muhabbet zevkinin düzenlenmediği hangi âyet vardır? Şeriat ile felsefe arasında –Said Nursî'nin zikrettiği– farkların en mühimlerinden birinin, felsefenin hedefinin menfaat olması, buna karşılık şeriatın hedefinin ise “menfaat yerine fazîlet” olmasıdır ve faziletin “şe'ni, muhabbet ve tecazüptür.”⁴¹²

Bediüzzaman buradan yola çıkarak, ulemânın –esas olarak fazîlet için sevk edilmiş olup, manası sevginin tüm anlamlarını ifade etme bakımından zahir olan– fezail âyetleri olarak tasnif ettikleri âyetler bir yana, Kur'an'daki tüm âyetlerin muhabbet nurunu yaydığını görmüştür.

“Kur'an'da hiçbir âyet yoktur ki, Allah'a şiddetli bir muhabbeti ilhâm etmesin... ve onda ahlakî davranışa has kaideler dışında da fazilete büyük bir teşvik vardır. Yine onda duyguların,

⁴¹¹ RNK, İşaratü'l-İ'caz, s. 266.

⁴¹² RNK, Lem'alar, s. 573.

güzel maksatların tebadülüne ve kötölemelerden yüz çevirmeye büyük bir davet yapılır. Yine onda kibir ve öfkeye karşı öfke vardır. Onda günahın fikir ve nazar ile de olabileceğine işaret vardır. Yine onda kâfirlerle bile olsa ahitlere vefa göstermeye teşvik vardır; tevazu ve alçak gönüllülüğe, insanların kendilerine kötülük edenler için istiğfar etmelerine teşvik vardır. Hikmet ve rüşd dolu bu camî' sözlerin tümü, Kur'an'daki ahlak kaidelerinin safiyetini ispata yeter."⁴¹³

O, cemal ve muhabbetin birbiriyle bağlantılı iki husus olduğunu görmüştür. Sahih hadiste "Allah güzeldir, güzelliği sever"⁴¹⁴ ifadesinde geçtiği üzere kâinat, Esmâ-i Hüsnâ'nın cemalinden kaynaklanan muhabbet şualarıyla sıralanmıştır. Allah'a hak üzere ibadet eden herkes bu nura intisap eder ve bu küllî şamil hulukla, yani muhabbetle ahlaklanır. İslâm ahlakının, Esmâ-i Hüsnâ'nın nurlu bir yansımasını temsil etmesi itibarıyla varlık nizamıyla, varlığın hakikatlerini ifade etmesi ve ona kul-luk yolunda nizam vermesi itibarıyla Kur'an nizamıyla ve bu yansıma ve imtisalin en yüksek numunesi olması itibarıyla nübüvvetin hidayetiyle irtibatı da buradan kaynaklanır. Kevnî uzantısı içindeki Kur'an ahlak nizamına benzeyen ve kâinatta birbirini takip eden bu nurânî ilişkiler hakkında Bediüzzaman'ın muhteşem bir ifadesi vardır: "...Kendi cemalini sevmesiyle, o cemalin aynası olan Habîb'ini sever. Ve kendi esmâsını sevmesiyle, o esmânın mazhar-ı camîi ve zîşuuru olan o Habîb'ini ve ihvanını sever. Ve sanatını sevmesiyle, o sanatın dellal ve teşhircisi olan o Habîb'ini ve emsalini sever. Ve masnuatını sevmesiyle, o masnuata karşı 'Mâşâallah, bârekallah, ne kadar güzel yapmışlar!' diyen ve takdir eden ve istihsan eden o Habîb'ini ve onun arkasında olanları sever. Ve mahlukâtının mehasinini sevmesiyle, o mehasin-i ahlakın umumunu camî olan o Habîb-i Ekrem'ini ve onun etbâ ve ihvanını sever, muhabbet eder."⁴¹⁵

Çünkü Muhammed (s.a.v.) muhabbet ahlakının ya da bir başka deyişle Kur'an ahlakının güzelliğini temsil eden en mükemmek kuldur. Bu sebeple o (s.a.v.), kulların ahlakça en camî'

⁴¹³ RNK, İşaratü'l-İ'caz, s. 272.

⁴¹⁴ Müslim rivayet etmiştir.

⁴¹⁵ RNK, Sözler, s. 283; ayrıca bk. RNK, Mektubat, s. 490.

olanıydı. Çünkü o, onlar içinde, tatbik ve imtisal bakımından Kur'an'ı en cami olanıydı. Nitekim yukarıda zikredilen Hz. Aişe hadisinin mantuku da bunu ifade eder. Bediüzzaman, bu mana üzerinde hususi olarak durmuş ve onun sünnetinin Kur'an ahlakı olduğuna ve ondan başka bir şey olmadığına dair ondaki delaletle işaret etmiştir. Bu anlamı kavrayamayan kimse, sünnete ittibadan mahrum kalır. Yine burada, Kur'an ile sünneti birbirinden ayıran ve onlardan biriyle iktifayı caiz görenlere belîğ bir ders vardır. Onlar, Bediüzzaman'ın kendisi vasıtasıyla İslâm'daki ahlakî küllileri gördüğü bu cami' bakış açısını gözden kaçırmışlardır. Aynı sebeple, Sünnet'e bağlılığa çağıran birçok kimse, ittibâ' ve maksat bakımından ondan en uzağa düşebilmektedir. Bu, bugün dinî tecdid hareketlerinin düşünce ve davet bakımından idrake en çok ihtiyaç duydukları büyük bir derstir. Bediüzzaman şöyle der:

“Rivayat-ı sahiha ile Hz. Aişe-i Sıddika (r.anha) gibi Sahabe-i Güzîn, Hz. Peygamber'i (a.s.m.) tarif ettikleri zaman, 'Hulukuhu'l-Kur'an' diye tarif ediyorlardı. Yani Kur'an'ın beyan ettiği mehasin-i ahlakin misali, Hz. Muhammed'dir (a.s.m.). Ve o mehasini en ziyade imtisal eden ve fitraten o mehasin üstünde yaratılan odur. İşte böyle bir zatın efâl, ahval, akvâl ve harekâtının her birisi, nev-i beşere birer model hükmüne geçmeye layık iken, ona iman eden ve ümmetinden olan gafillerin (sünnetine ehemmiyet vermeyen veyahut tağyir etmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu divaneler de anlar.”⁴¹⁶

Hatta sünnete ittibâın ölçüsü, “Resulullah'ın ahlakıyla ahlaklanma” derecesine bağlıdır. Çünkü Allah Teala, “kendi mahlukâtının mehasin-i ahlakiyelerini sevdiği için, mehasin-i ahlakiyede bilittifak en yüksek mertebede bulunan Muhammed-i Arabî'yi (a.s.m.) sever ve derecata göre ona benzeyenleri dahi sever.”⁴¹⁷

Buradan, Said Nursî'nin, “Onun ahlakı Kur'an'dı” şeklindeki bu ilginç hadis üzerinde durmasının sırrını anlamaktayız. Hz. Peygamber'in ahlakının Kur'an'a havale edilmesinin anlamı, bizim tüm varlığa yöneltilmemizdir! Nitekim İslâm ahlakı ona göre kevnî bir nizam edinmiştir. Nitekim tarifte şöyle demiştik:

⁴¹⁶ RNK, Lem'alar, s. 612.

⁴¹⁷ RNK, Mektubat, s. 490.

"Ahlak, insanî ruhun suretine onun mahiyetiyle birlikte damgasını vuran ve kevnî [kozmetik] anlamını kazanması için onu terbiye ve mücadele yollarına sevk eden Kur'an nizamıdır. Çünkü Bediüzzaman'ın tefekkür anlayışına göre Kur'an, büyük kâinat kitabının keşşafıdır. Kur'an ahlakıyla ahlaklanmak da, varlığın derinliğine girmek ve tüm kâinatla kardeşlik irtibatı kurmaktır. Bu, söz konusu ahlakî hasletlerin, Kur'an feleği ayarındaki kâinat nizamındaki benzersiz gezegenler olmaları bakımındandır. Nitekim yukarıda bu konuya temas etmiştik.⁴¹⁸ Onun (rahimehullah) Kur'an tarifi, Risale-i Nur'lardaki en derin tefsir inceliklerinden biridir. Burada sadece maksudumuzun bir kısmına delalet eden ifadeleri alıntılatacağız; bu, onun ahlak anlayışıyla ilgili araştırmamızda bize yardımcı olacaktır. O (rahimehullah) şöyle der:

"Kur'an nedir?' dersin, Kur'an, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi ve ayat-ı tekvinîyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedisi ve şu âlem-i gayb ve şehâdet kitabının müfessiri ve zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlahiye'nin manevî hazinelerinin keşşafı ve sutur-u hadisatın altında muzmer hakâikın miftahı ve âlem-i şahadette âlem-i gaybın lisanı... ve şu İslâmiyet âlem-i manevîsinin güneşi, temeli, hendesesi ve avâlim-i uhrevîyenin mukaddes haritası ve zat ve sıfat ve esmâ ve şuun-u İlahiye'nin kavli şârihi, tefsir-i vazıhı, burhan-ı kâatı, tercüman-ı sâtı ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi...dir."⁴¹⁹

Bundan dolayı Resulullah'ın (s.a.v.) Kur'an ahlakıyla ahlaklanmış olması büyük bir kemaldi ve Kitabullah'ta bu durumu ifade eden bir âyetin gelmiş olması abes değildi: "Şüphesiz sen pe ve varlığın Rabbinden gelen kâmil bir şahitliktir; ve onun Kur'an-ı Azim mucizesine ilave olarak kendi başına bir mucizedir. Bediüzzaman şöyle der:

"Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) Kur'an'dan sonra en büyük mucizesi, kendi zatıdır. Yani onda içtima etmiş ahlak-ı âliyedir ki, her

⁴¹⁸ bk. Risale-i Nur sözlüğü "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesinde geçen "Kur'an" istilâhi.

⁴¹⁹ RNK, Sözler, s. 95.

bir haslette en yüksek tabakada olduğuna, dost ve düşman ittifak ediyorlar.”⁴²⁰

Tabiatıyla bu, ancak onun ahlakının Kur'an olması itibarıyla olmuştur. Onun “insanlar arasında yürüyen Kur'an” olduğu şeklinde tavsif edilmesinin anlamı da budur. Kur'an, Allah'ın ezeli kelamı olması itibarıyla, kendi ahlakı üzere insanı terbiye ederken, onu Esmâ-i Hüsnâ ve yüce sıfatların nurlarından geçerek Allah'a götüren kulluk yoluna sokmaktadır. Bu, İslâm'ın insan toplumunu onun paralelinde kurmak ve onun nizamı ve ölçüsü üzere inşa etmek için geldiği büyük kevnî ahlaktır. Bediüzzaman şöyle der:

“Evet, ben, Hülâsatu'l-Hülâsâ'yı okuduğum zaman, koca kâinat, nazarımda bir halka-i zikir oluyor. Fakat her nevin lisanı çok geniş olmasından, fikir yoluyla sıfat ve esmâ-i İlahiye'yi ilmelyakin ile iz'ân etmek için akıl çok çabalyor, sonra tam görür. Hakikat-i insaniyeye baktığı vakit, o cami mikyasta, o küçük haritacıkta, o doğru numunecikte, o hassas mizancıkta, o enâniyet hassasiyetinde öyle kat'i ve şuhûdî ve iz'ânî bir vicdan, bir itnî'nân, bir iman ile o sıfat ve esmâyı tasdik eder, iman-ı tahkîkîyi kazanır ve 'Allah, insanı Rahman sureti üzere yaratmıştır.'⁴²¹ hadis-i şerifinin hakiki bir manasını anlar. Çünkü Cenâb-ı Hak hakkında suret muhal olmasından suretten murat, sîrettir, ahlak ve sıfattır.”⁴²²

Bu ilginç pasaj bizi, Üstad Nursî'deki kâinat anlayışına yöneltir. Kâinatın tarifindeki özelliklerinden birinin, onun “Esmâ-i Hüsnâ'dan inikâs etmesi” olduğunu görürüz; bu, kemal sıfatlarıyla muttasıf ve cemel isimleriyle müsemma olan yüce rubûbiyetin fiilinin eseri olması anlamındadır. Bir kez daha varlıkta ki dağınık kesret vahdete kavuşur ve bu, şuaları icât, riâye ve rahmet bakımından kâinata yayılan Esmâ-i Hüsnâ'sı aracılığıyla tek Rabbe rücu yoluyla olur. Her şey, varlığı bakımından Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sından biriyle irtibatlıdır. Çünkü Allah

⁴²⁰ RNK, Mektubat, s. 439.

⁴²¹ Taberani, *el-Kebîr*'de rivayet etmiştir: 12/430. İbn Hacer, ravilerinin sika olduğunu söyler, bk. *Fethu'l-bârî*, 5/183. Ancak Heysemi, *Mecmau'z-zevâid*'de bunu „zayıf” olarak niteler, bk. 8/106. Mahfûz olan, “innallâhe halâka âdem 'alâ suretihi” kavlidir ve bu mütefekun aleyhtir.

⁴²² RNK, Emirdağ Lahikası, s. 1738.

Sübhânehu ve Teala, Hâlık, Mûsâvvir, Bedî', Muhyî, Mumît, Râzık, Muheymin, Rahman, Rahîm... olması bakımından kâinatta halk ve icât ile tasarrufta bulunmaktadır. Öyleyse bu Rabbanî dairelerin haricinde kalan bir şey düşünülebilir mi? Bundan dolayı, varlıkların hakiki vücudu (varlığı) onların kendi zatlarıyla değil, ancak Esmâ-i İlahiye iledir.⁴²³ Öyleyse insanın vücudu, sadece, halk, riaye ve tekrîm bakımından Esmâ-i Hüsnâ'nın reşhalarından biridir. Tüm bunların gayesi de, bu mükerrem mahlukun, bu muazzam felek etrafında dönerek râğbet ve rehbetle kulluğu tahkike çalışmasıdır. Bediüzzaman'ın "ahlak-ı İlahiye ile ahlaklanmak" ya da "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak" ifadesiyle kastettiği de budur. O, eserinde birçok yerde bu ifadeyi kullanır; mesela şöyle der:

"Gaye-i insaniyet ve vazife-i beşeriyet, ahlak-ı İlahiye ile secaya-yı haseneyle tahalluk etmekle beraber, aczini bilip kudret-i İlahiye'ye iltica, zaafını görüp kuvvet-i İlahiye'ye istinat, fakrını görüp rahmet-i İlahiye'ye itimat, ihtiyacını görüp gına-yı İlahiye'den istimdat, kusurunu görüp aff-ı İlahiye istiğfâr, naksını görüp kemal-i İlahiye tesbihhan olmaktır."⁴²⁴

Yani Allah'a kulluk ve davranış olarak intisap etmek, râğbet ve rehbet hâlinde O'nun Esmâ-i Hüsnâ'sı ve yüce sıfatlarının nurları ile aydınlanmak demektir. "Allah insanı Rahman sureti üzere yarattı" şeklindeki mezkûr hadisın delaleti de bu manaya hamledilir. Beşerî acz ve zaafın itirafı, kuvvet ve azamete intisap etme ve onların gölgesinde korunma talebine yol açar. Bunun kemali ve hakikati, Âlemlerin Rabbi Allah'ın zatında temessül eder. Huzu [alçalma] fiiliyle yücelme talebi, kulluğun ta kendisidir, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmanın ta kendisidir. Çünkü Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak, yani 'Ahlak-ı İlahiye ile muttasıf olup Cenâb-ı Hakk'a mütezellilâne teveccüh edip acz, fakr, kusurunuzu bilip dergâhına abd olunuz' kaidesi, 'nübüvvetin hayat-ı şahsiyedeki düsturi neticelerinden'dir."⁴²⁵

Bediüzzaman, ahlaka verdiği bu şümüllü anlamla, fiilen, Kur'an nizamını dünyaya içtimâî bir şekilde, toplumu da kevnî

⁴²³ bk. "kevn" ıstılahı, "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesi içinde.

⁴²⁴ RNK, Sözler, s. 243.

⁴²⁵ RNK, Sözler, s. 244.

bir sunuşla sunar. Bununla o, Kur'an-ı Azim'in metoduyla insan toplumunun inşası sadedinde meydan okumanın zirvesine ulaşır. Çünkü âyetler onun elinde, İslâm ahlakını küçümseyen ve — hars ve nesli helak eden, İslâmî kimliğin kendi medeniyet hususiyetini, Kur'an'a intisabını ve kâinata imtidadını kaybettiren—ibahiyeciliğe ve laikliğe çağıran ön yargılı kimselerin hücumlarına karşı koyduğu bir silah hâline dönüşür. O, bu fiiliyle Batı felsefesinin ahlak anlayışını hayvânî şehvetleri ve behimi eğilimlerinin bataklığı açısından kuşatır. Öte yandan insan, Kur'an ahlakıyla kâinatın geniş ufuklarına yükselir, sermedî vücud yolunda Müslüman insanın davranışlarını düzenler. Çünkü onun vicdanına Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sının nurlarıyla ulaşır ve bununla onun vücudi mahiyetinin hakikatini bulur. Ondan şer veya eza sadır olmaz. Bundan dolayı Müslüman, âlemde güvenliğin ve barışın mastarıdır, kaynağıdır.

Burada, Üstad Dr. Muhsin Abdulhamid'in *İşaratü'l-İ'caz* kitabına yazdığı takdimden alıntı yapmak istiyoruz. Bu alıntı, Batı'nın Müslümanlar aleyhine yürüttüğü ahlak harbinin tehlikesi konusunda Said Nursî'nin şuurunun boyutunu ve Kur'an nizamının İslâm ahlakından ibaret olması itibarıyla bunun tüm Kur'an nizamına tesirinin boyutunu ortaya koymaktadır: "Risale-i Nur'ların üslubu, tereddüt bırakmayan vuzuhu, hayret verici ilmi sükûneti, yüksek zevkî beyanı ve susturucu akli hüccetleriyle, nazm nazariyesiyle Kur'an'ın lügavî, beyanî, akli i'cazının ispatı usulünün çağdaş zeki bir şeklidir. Çünkü düşmanlar, Kur'an'ın belagatına dil uzatamaz, onun i'cazıyla veya onun sure, âyet ve kelimelerinin tenasübüyle alakalı münakaşaya uzanamaz. Sadece, iman esaslarına, şer'î hükümlerin hikmetlerine yönelik umumi kapsamlı bir hücum yapmaya yoğunlaşır; Kur'an-ı Kerim'in getirdiği ahlak nizamını parçalamaya çabalar. Üstâd Said Nursî, yeni mücadelenin meydana getirdiği korkunç değişimlerin şuuruna varmış ve buna, akli, fitrî mantığın esasları ve çağının ilim ve marifetleri yoluyla sunduğu Kur'an hakikatleriyle karşı koymuştur."⁴²⁶

Gerçekten Bediüzzaman, ahlak meselesini garip bir basiret ve önsezi metoduyla ele almıştır! Nüfuzlu basireti ve Kur'an nu-

⁴²⁶ Muhsin Abdulhamid'in *İşaratü'l-İ'caz*'a yazdığı mukaddimeden, s. 8.

ruyla aydınlanmış firasetiyle perdeleri açmış ve gelecekteki 50 sene sonra olmasını umduğu ümmetin hâline hitap etmiştir. Bu, bugün, üçüncü bin yılın başlangıcında tamamen müşahade ettiğimiz hâllerdir. O (rahimehullah), kendi zamanının ahvali ve daha sonrası ile ilgili beklentileri hakkında şöyle der:

“(…) Şimdiki vaziyette de 50 sene sonra bu dindâr, namus-kâr, kahraman seciyeli milletin nesl-i âtîsi, seciye-i diniye ve ahlak-ı ictimâîye cihetinde ne şekle girecek elbette anlıyorsunuz.”⁴²⁷

Ondan sonra gelecek olan nesle yönelir ve ilginç bir şekilde şöyle seslenir:

“Ey kardeşlerim ve ey 50 sene sonra bu sözleri işiten arkadaşlarım!”⁴²⁸

Bediüzzaman Said Nursî'nin (rahimehullah) ahlak meselesini ele alırken teşhis, tedavi ve tavsif bakımından nefsin batını derinliklerine nüfuz etmesinde ona yardımcı olan şey, faydalandığı bu keşfedici, basiretli hadıdır. Müstakbeli görmek üzere zaman perdelerini açmaya çalıştığı gibi, –nefsi tecrit ve tehzip, ahlakını düzeltme kastıyla– nefsin mahiyetini görmek üzere de beden perdelerini izale etmeye çalışır. Bunun izahı şu şekildedir:

2) Ahlak, Mahiyetiyle Birlikte İnsanî Ruhun Sûretini Damgalar

Kur'anî tefekkürlerinden sızıp aktığı üzere, Bediüzzaman'ın ahlak anlayışı, hususi bir eğitim anlamına racidir. Çünkü bu eğitim, “insanın mahiyeti”nin vücudi enâniyet şaibelerinden ve yalancı putperest süslerinden ayıklama faaliyetidir. Bu da ruhtaki insanî boyutun açığa çıkartılması ve arındırılmasıyla mümkündür. Böylelikle de o ruh aynasında en parlak hakikatler ışıldama imkânı bulur ki bu, kulluğun en mükemmel remzidir. Kur'an ahlakı, bu noktada insanın hakikati ve mahiyetine yalancı perdeler çeken, onu Vahid ve Kahrîr Allah'tan başka bir ilah olarak vehmeden felsefenin ahlakından ayrılır. Felsefe, kadim devir-

⁴²⁷ RNK, Sözler, s. 1683.

⁴²⁸ RNK, Hutbe-İ Şamiye, s. 1972.

lerden beri bilgi kıvılcımının “bilgi ilahından çekilip alınması” efsanesinden yola çıkar; o, ilahlarla insan arasındaki mücadele- nin neslinden gelir. Bu sebeple o, aralarında ideal insanî değer- ler de bulunmak üzere her şeye karşı temerrüt, taşkınlıkta bu- lunma tabiatına sahip olan Batı felsefî düşüncesini intaç etmiş- tir. Felsefenin talebesi, kendi nefsine kulluğa ve onu övmeye koşturur. Bediüzzaman bu noktada, yukarıda geçen “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanma” anlayışı ile söz konusu felsefî düşüncenin ahlak nazariyesindeki hedefi olan “Allah’a teşebbüh/benzeme” anlayışını birbirinden ayırır. İlki “ene”nin nefyedilmesi [olum- suzlanması] iken, ikincisi onun kökleştirilmesi ve putlaştırılma- sıdır. O (rahimehullah), Allah’ın ahlakıyla ahlaklanma konu- sunda geçen ilgili pasajın tetimmesinde şöyle der:

“Nübüvvetin hayat-ı şahsiyedeki düsturi neticelerinden ‘ta- hallakû bi-ahlakillah’ kaidesiyle, ‘Ahlak-ı İlahiye ile muttasıf olup Cenâb-ı Hakk’a mütezellilane teveccüh edip acz, fakr, ku- surunuzu bilip dergâhına abd olunuz’ düsturu nerede? Felsefe- nin ‘Teşebbüh-ü bi’l-Vâcib insaniyetin gayet-i kemalidir’ kaide- siyle, ‘Vâcibü’l-vücuda benzemeye çalışınız’ hodfuruşane düstu- ru nerede? Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyaçla yoğrulmuş olan mahiyet-i insaniye nerede? Nihayetsiz Kadîr, Kavî, Ganî ve Müstağnî olan Vâcibü’l-Vücut’un mahiyeti nerede?”⁴²⁹

Öyleyse Said Nursî’ye göre ahlak, başlıkta ifade ettiğimiz üzere mahiyetiyle birlikte insanî ruhun suretini damgalar. Öyle ki, fena ve beka bakımından Hâlıkıyla ilişki kuruncaya, varlığı- nın kulluk maksatlarına hizmette fena buluncaya ve bununla anlamını kazanıp mahiyetini gerçekleştirinceye kadar istinadi tabiatını ve harfî varlığını ortaya çıkarır. Bediüzzaman bundan dolayı da cismin sureti yerine ruhun suretine ihtimam göster- mektedir; sadece insandaki fenanın mazharlarından biri olan “toprak”lı mahiyeti pahasına, bekanın sırrı olan onun ruhî ma- hiyetinin tecellisine rağbet eder. Bu sebeple o (rahimehullah), latif işaretlerle Müslüman kadına örtünmenin farz kılınmasının sırrını açıklar. Çünkü örtünmeyi sadece, sapkınlığa ve fitneye düşmeden korunmanın bir türü olarak görmez; aynı zamanda insanın ruhî mahiyetine delalet eden derin bir sembol olarak da

⁴²⁹ RNK, Sözler, s. 244.

görür. Âdeta o, seni hakiki surete iletmek üzere yalancı sureti gizlemektedir. Bu izah, Kur'an naslarını tedebbür ve yüksek ideal hâli içinde Müslüman toplumun içtimaî tabiatını tefekkür bakımından son derece latif ve dakik bir seviyedir. Said Nursî (rahimehullah) şöyle der:

“Hem Kur'an, merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için, hayâ perdesini takmasını emreder; ta hevesât-ı rezilenin ayağı altında, o şefkat madenleri zillet çekmesinler; alet-i hevesât, ehemmiyetsiz bir metâ hükmüne geçmesinler... Medeniyet ise kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Hâlbuki aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde müteakıl hürmet ve muhabbetle devam eder. Hâlbuki açık saçıklık, samimî hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Hususan suretperestlik, ahlakî fena hâlde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği, şununla anlaşılır.”⁴³⁰

Sûret, ruhun zıddıdır; şuur ve ihsas bakımından onu öldürücüdür. Yani kendisine suretperestliğin hâkim olduğu kimse, gerçek cemali göremez; kadının insanlığı, rikkati ve kemal ve güzellik olarak akan şefkatinde tecelli eden ruhun gizli suretine karşı körleşir. Ahlak ancak bunun üzerine terbiyeden, insanî râğbeti tecrit ve tehzip bakımından ruhun güzelliğine bakma ve onun kemalatını keşfetme sevgisi üzerine yönlendirmekten ibarettir. Bu sebeple, mesela kadının cisminde bakmak, ölünün cesedine bakmak gibidir. Onda hangi cemal ve hangi ihtişam vardır? “Nasıl ki merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak ne kadar ahlakî tahrip eder. Öyle de, ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenâzeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrip eder.”⁴³¹ Bu, âilelerin başarıyla devamı veya yıkımındaki en mühim sırlardan biridir. Kalbin nazarı ruha taalluk ettiğinde, bu, âilenin devamına sebep olur; çünkü ruhun güzelliği bakidir, fena bulmaz. Öte yandan cesedin suretine taalluk ettiğinde, neticede kesin olarak, taalluk ettiği şeyin, yani fânî cismânî suretin solup çürümesiyle fena ve solup çürümeye varır. Sonra, bizzat

⁴³⁰ RNK, Sözler, s. 185.

⁴³¹ RNK, Sözler, s. 185.

cismani suretin güzelliği, –yalnızca şekli değil, onun cevherini görenler katında– sadece ruhun güzelliğinin yansımasıdır. Kim ruha ve onun cemaline bakarsa, başkasının cismânî suretinin güzelliğinde bulamadığı şeyi görür. Öte yandan bakışı sadece zahirî hislerle olan ise hüsrana uğrar; onun bakışı, cildin sınırı ötesine geçmez ve feyezân eden ruhânî cemali göremez. Zevcesinin varlığındaki ruhu seven koca, onun hakikatini görür ve bu sebeple onu hakiki olarak tanır. Fakat zevcesinin sadece şekil ve karaltısını gören ise onu tanımaz. Bu sebeple, o kadını kendisine bağlayan maddî dürtülerin her azalıp hafiflemesinde onunla çatışır, kavga eder. Allah Teala'nın Kur'an-ı Azim'de zikrettiği husus sebebiyle, evlilik, bedenlerin değil, nefislerin evliliğidir; nitekim bu hususa şu âyette çok ilginç, latif bir işaret bulunmaktadır:

“Ey o bütün insan kümeleri! Sakının o Rabbinize karşı gelmekten ki sizleri bir tek nefisten yarattı; ondan eşini yarattı da ikisinden birçok erkek ve dişi üretti.” (Nisâ: 4/1)

Buradan hakiki muhabbetle tutuşmuş duygular fışkırır ve koca, zevcesinde kendi nefsinde görmediği faziletleri bulur. Bu yolla İslâm'da kadının hakları vicdanî bir korumayla korunur; âdeta her hatırlanışında ihlal edilen yalancı kanuni bir korumayla değil. Nitekim, kendilerinin gerçekleştirmekte büyük bir başarısızlığa uğradığı şeyi Müslüman toplumlara dikte eden Batı ülkelerinin bugünkü hâli budur. Bediüzzaman Said Nursî, yaşadığı çağa (19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar) dair dakik gözlemlerde bulunmuştu. O dönemde söz konusu söylemler, henüz işin başlangıcındaydı; fakat o, dakik firaseti ile bunların akıbetini görmüş ve tehlikeleri konusunda uyarıda bulunmuştur. Latif işaretlerle ve derin tefekkürüyle bunlara reddiyeler yapmış ve bu bağlamda İslâm'daki ahlakın hakikatini açıklayıp yalancı bedenın sureti pahasına ruhın suretini ortaya çıkarmıştır. O (rha.), kişinin hanımına yönelik sevgisi hakkında şöyle der:

“Hem refika-i hayatını, rahmet-i İlahiye'nin munis, latif bir hediyesi olduğu cihetiyle sev ve muhabbet et. Fakat çabuk bozulan hüsn-ü suretine muhabbetini bağlama. Belki kadının en cazibedar, en tatlı güzelliği, kadınlığa mahsus bir letâfet ve nezâket içindeki hüsn-ü sîretidir. Ve en kıymettâr ve en şirin cemali

ise, ulvî, ciddi, samimî, nurânî şefkatidir. Şu cemal-i şefkat ve hüsn-ü sîret, ahir hayata kadar devam eder, ziyadeleşir. Ve o zaife, latife mahlukun hukuk-u hürmeti o muhabbetle muhafaza edilir. Yoksa, hüsn-ü suretin zevaliyle, en muhtaç olduğu bir zamanda biçare hakkını kaybeder.”⁴³²

Bediüzzaman'ın bakış açılarına damgasını vuran “vücudi [varoluşsal] gelecekçilik” ve “içtimai gelecekçilik,” onun tarihî hareketin derinliklerine nüfuz etmesini ve hazırdaki ahvalin ilerideki akıbetinin ne olabileceğini görmesini sağlamıştır. Bu yolla o, ahlak meselesini gerçekten etkili ve nadir bir sezgi metoduyla ele almıştır. Bu bağlamda onun (rahimehullah) en latif işaretlerinden biri, Şualar kitabında hikâye ettiği kıssadır. O, bir vakit Eskişehir hapsinde pencereden bakıp cumhuriyet bayramı sebebiyle oynayıp eğlenen küçük kızları görmüş ve şiddetli bir şekilde ağlamaya başlamıştı. Bu durum, hapis arkadaşlarının intibahına yol açmış ve ondan bu ağlamasının sebebini sormuşlardı. O (rahimehullah) şöyle cevap verdi:

“Bir zaman Eskişehir Hapishanesi'nin penceresinde bir cumhuriyet bayramında oturmuştum. Karşısındaki lise mektebinin büyük kızları, onun avlusunda gülerak rakediyorlardı. Birden, manevî bir sinemayla 50 sene sonraki vaziyetleri bana göründü. Ve gördüm ki, o 50-60 kızlardan ve talebelerden 40-50'si, ka-birde toprak oluyorlar, azap çekiyorlar. Ve 10 tanesi, 70-80 yaşında çirkinleşmiş, gençliğinde iffetini muhafaza etmediğinden sevmek beklediği nazarlardan nefret görüyorlar kat'i müşahede ettim. Onların o acınacak hâllerine ağladım. Hapishanedeki bir kısım arkadaşlar ağladığını işittiler. Geldiler, sordular.”⁴³³

Bediüzzaman'ın ağlaması, onun, insanın hakiki suretini görmesine racidir: Ruhun suretini... O, bedeninin suretinden geçerek dâhilde batını hakikatlerden neyin –nefs-i zekiyyenin mi, yoksa nefs-i şakiyyenin mi– bulunduğu hususuna nüfuz etmekte, bunun ışığında gelecekteki akıbetleri görmekte ve gördüğü şeyin korkunçluğu sebebiyle ağlamaktaydı. Onun hadsî, tefekkürî metodu, kâinatta ve toplumda cari sünnetler ve ilim kaideleri vasıtasıyla, gelecekte dönüp varacağı hâl itibarıyla tarihin hareketi-

⁴³² RNK, Sözlür, s. 292.

⁴³³ RNK, Şualar, s. 950.

nin okunmasına dayanıyordu. Bu sebeple onun şu ilginç sözünde şöyle bir ibare varit olmuştur:

“Eğer mazi, yani geçmiş zamanın hadisatını sinemayla hali-hazırda gösterdikleri gibi istikbaldeki ahval dahi, mesela 50 sene sonraki hâlleri bir sinemayla gösterilseydi, ehl-i sefahet şimdiki güldüklerine yüz binlerce nefrin ve nefret edip ağlayacaklardı.”⁴³⁴

Sapkınlığa düşmenin sebeplerinden biri, insanın, süslü suretine esir olup içinde bulunduğu an içinde yaşamasıdır. O, müstakbel hakkında düşünse dahi, süflî hayvanî yaşantısı içinde nefsin engellerini yırtıp akıbetleri ve bunların içerdiği ihtimalleri ve sürprizleri düşünme çabasında âdeta zaaf gösterir. Bu, nefsin tabiatı gereği hoşlanmadığı bir durumdur. Bundan dolayı Said Nursî'nin üslubu, nefsi acı ama gerçek olan bu meşakkate sevk etmek olmuştur. Kendisinden kaçışın olmadığı kesin bir husus: İhtiyarlık ve ölüm! Ondan sonra? İnsanın sureti nerede? Mahiyeti nerede? İşte esas mesele budur! Lemeât'ta, gençlerin suretlerinin gelecekteki akıbetlerini gördükten sonra şöyle der:

“Elli sene sonra, bu kemal-i neşeyle gülen ve eğlenen zavallılardan 50'den beşi, beli bükülmüş, 70 yaşlı ihtiyarlar gibi; 45'i, mezaristanda çürümüş bulunacaklar.”⁴³⁵

Bu faal metot, Üstad Said Nursî'nin ruhun suretine nüfuz için kullandığı ilginç anahtardır; ki ruh, ayrıntılı olarak zikrettiğimiz husus sebebiyle insanın mahiyetinin açığa çıkarılması için tahallukun [ahlaklanmanın] menâtı durumundadır. Tahalluk ile ruhun sureti üzerine tabedilmek istenen mahiyetin bedeninin suretini geçmesi gerekir. Bu, ancak “ene”nin tehzibi için terbiyevi araçlarla, nefsin derinliklerine sezgiye dayalı bir şekilde nüfuz etmekle mümkün olur. Taabbüdi tahallukun esası budur. Bu esas, aşağıda açıklanmaktadır.

⁴³⁴ RNK, Sözler, s. 56.

⁴³⁵ RNK, Lem'alar, s. 741.

3) Ahlak, İnsanî Ruhu Terbiye ve Mücahede Yollarına Sevk Eder

Üstad Said Nursî'nin Kur'an'ın nizamı olması itibarıyla ahlakın hakikatine ulaşmak için kendisine dayandığı metot, bizzat Kur'an'ın metodudur. O, risalelerde birçok yerde bunu "Kur'an'ın yolu" veya "Kur'anî miraç" olarak adlandırır. Bu, daha önce zikrettiğimiz husus sebebiyle, Allah'a ve O'nun ahlakıyla ahlaklanmaya ulaştıran yolların en kısa olanıdır. O (rahimehullah) şöyle der:

"Belagat-i Kur'aniyenin uluvv-u rütbesini ilan eden ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan, mirac-ı Kur'an'dır. İşte biz dahi bunu ihtiyar ettik."⁴³⁶

Ruhu, ahlakî mahiyetiyle damgalamayı amaçlayan Kur'anî metot, delaleti bakımından 'terbiye ve mücahede' manasına racidir. Bu sebeple terbiye ve mücahede, Bediüzzaman'ın ahlak anlayışında aslî bir unsurdur. Çünkü ahlak, kazanılan bir sıfattır, gündelik terbiyevi usul ile insanî ruhun sureti üzerine damgasını vurur. Bu usul, şu âyette zikredilen Rabbanî esas üzerine, ilmin büyüklerinden önce küçükleriyle nefsi terbiye eder:

"Kitap talim etmekte olduğunuz ve ders alıp vermekte bulunduğunuz için Rabbaniler olunuz!" (Âl-i İmrân, 3/79)

Öyleyse Hz. Peygamber'in, "İlim ancak taallümle, hilm tahallüm ile; kim hayrı ararsa kendisine verilir, kim şerden sakınırsa ondan korunur"⁴³⁷ hadisine muvafık olarak "Ahlak, tahalluk [ahlaklanma] ile" diyebiliriz.

Tahalluk, ancak ve ancak terbiye ve mücahededir. Bu sebeple Bediüzzaman, camî' mânî' bir sözünde şöyle der:

"Mesleğimiz ise, ahlak-ı Ahmediye ile (a.s.m.) tahalluk ve sünnet-i Peygamberî'yi ihya etmektir."⁴³⁸

Mücahedesiz tahalluk yoktur. Bu, onun şu sözünde açıkça ifade edilir:

⁴³⁶ RNK, Muhakemat, s. 2022.

⁴³⁷ Dârekutnî, hasen bir isnâtla rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Elbânî, *Sahîhu'l-camii's-sağîr*, (2328).

⁴³⁸ RNK, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 1930.

"Yüksek hissiyat ile güzel ahlakın neşvüneması, ancak mücadele ve içtihatla olur."⁴³⁹

Bu ifadede, mücadele ile, ahlakî bozulmanın yayılmasına karşı azimle mukabele eden Müslüman'ın nefsi müdafaasıyla ilgili manalardan kastettiği hususa da işaret bulunmaktadır. Müslüman, bununla, nefsinin kışkırtan ve Kur'an nizamı üzere müstakim hâlde ilerlediği yörüngesinden saptırmaya çalışan hayvânî şehvetlerle mücadeleye girer. Söz konusu yörünge, ahlakî kemale bakımından nümûne-i intisal olan Hz. Peygamber mihverinde dönmektedir. Üstad (rahimehullah), kendi zamanında kurulan ve 'İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti' diye adlandırılan cemiyetin temelini ve mesleğinin ne olması gerektiği hususunda şöyle der:

"Böyle cemiyetin reisi, Fahr-i Âlem'dir. Ve mesleği, herkes kendi nefsiyle mücadele, yani ahlak-ı Ahmediye (s.a.v.) ile tahalluk ve sünnet-i nebeviyeyi ihya ve başkalara da muhabbet -ve eğer zarar etmezse- nasihat etmektir."⁴⁴⁰

Bu zamanda mücadele, batını ve nefsi düzeyde harp mesabesinde; insan, kendi şerli eğilimleriyle harbe girer. Said Nursî, düşüncelerini sunmada âdeti olduğu üzere ibretler çıkarırken, Birinci Dünya Harbi'nden alınma temsili bir hikâye getirir ve mecâzî bir şekilde onunla ilgili hakikatleri, insanın nefsi ve şeytan ile olan hurbine indirger: "Ve o harp ise, nefis ve hevâ, cin ve ins şeytanlarına karşı mücadele edip günahlardan ve ahlak-ı rezileden kalp ve ruhunu helaket-i ebediyeden kurtarmaktır."⁴⁴¹

Bu mücadele, beşer tabiatını âdetlerin çamurundan ibâdetlerin suyuna nakleden vicdanî bir ameliye olduğu oranda bir istirahat gezintisi değildir. Hiçbir şey bu muhteşem cibillî değişime ve bu derin terbiyevi sınaata Kur'an'dan daha muktedir değildir. Bundan dolayı Bediüzzaman, Resulullah'ın (s.a.v.) Kur'an sancağı altında yürüttüğü bu terbiye ameliyesinden gözünü ayırmamıştır. Hz. Peygamber, Arap kabilelerinin ahlakını, bedevilik ve vahşilik ahlakından yöneticilik ve egemenlik ahlakına dönüş-

⁴³⁹ RNK, İşaratü'l-İ'caz, s. 1251.

⁴⁴⁰ RNK, Divan-ı Harb-i Örfi, s. 1922.

⁴⁴¹ RNK, Sözler, s. 8.

türmüş ve böylece onlar, fazîlet ve en ulvî manalar bakımından tarihteki en asil toplumlardan biri hâline gelmişlerdir. Nitekim o, bir keresinde Hz. Peygamber hakkında şöyle der:

“İşte bak: Şu cezire-i vâsiada vahşi ve âdetlerine mutaassıp ve inatçı muhtelif akvâmı, ne çabuk âdât ve ahlak-ı seyyie-i vahşiyânelerini def’aten kal’ ve ref’ ederek, bütün ahlak-ı hasene ile teçhiz edip bütün âleme muallim ve medenî ümeme üstat eyledi.”⁴⁴²

Bir başka yerde de, bu ümmî nebînin (s.a.v.) nasıl “gayet hatırlı mevakide kemal-i vüsûk ile teşebbüs ederek efkâra galebe” ettiğini tefekkür eder ve şöyle der:

“Ervâha tahabbüp ve tabâyia tasallut, gayet kesire ve müstemirre ve rasiha ve me’lûfe olan âdât ve ahlak-ı vahşiyâneyi esasıyla hedmederek, onların yerine ahlak-ı âliyeyi gayet metin bir esasa, lahm ve demlerine karışmış gibi tesis etmekle beraber, zaviye-i vahşette hamit olan bir kavimdeki kasavet-i vahşiyeyi ihmat ve hissiyat-ı dakikayı tehyîç, evet hissiyat-ı âliyeyi ikaz ve cevher-i insaniyetlerini izhar etmekle beraber evc-i medeniyete bir zaman-ı kasirde is’âd ederek, Şark ve Garp’ta oturmuş bir devlet-i cesimeyi bir zaman-ı kalilde teşkil edip ateş-i cevval gibi, belki nur-u nevvâr gibi veyahut asâ-yı Mûsâ gibi sair devletleri bel’ ve imha derecesine getirdiğinden, basar-ı basireti kör olmayanlara sıdkını ve nübüvvetini ve hakla temessükünü göstermiştir.”⁴⁴³

İşte bu, Üstâd Said Nursî’yi Kur’an’ın insanların ahlakında meydana getirdiği değişimlerin anahtarlarını ve dönüşümlerin esrarını araştırmaya sevk eden husustur. Böylece o, hadis-i şerifte vaat edildiği üzere, dinde tecdid esası üzerine çağdaş Müslüman toplumun oluşturulmasında ve terkiibinin iadesinde kullanacağı ipin ucunu yakalamayı ümit etmiştir. Buradan yola çıkarak, Kur’an’ın insanda meydana getirdiği değişimin sırrının, Müslüman’ı, –vücudi [varoluşsal] anlamıyla “ene”nin reddine dayalı– cevherî mahiyetinin hakikatiyle irtibatlandırmak olduğu neticesine ulaşmıştır. O, bunu ifade etmek üzere Kur’an terbi-

⁴⁴² RNK, Sözler, s. 92.

⁴⁴³ RNK, Muhakemat, s. 2033.

yesinin tilmizi ile felsefenin tilmizi arasında latif bir mukayese yapar. Burada bu mukayeseyi özet olarak vereceğiz. O (rahimehullah) şöyle der:

“Kur'an-ı Hakîm'in hikmeti, hayat-ı şahsiyeye verdiği terbiye-i ahlakiye ve hikmet-i felsefenin verdiği dersin muvazenesi: Felsefenin halis bir tilmizi, bir firavundur. Fakat menfaati için en hasis şeye ibadet eden bir firavun-u zelildir. Her menfaatli şeyi kendine rab tanır. Amma hikmet-i Kur'an'ın halis tilmizi ise, bir abddir. Fakat a'zâm mahlukata da ibadete tenezzül etmez. Hem cennet gibi a'zâm menfaat olan bir şeyi gaye-i ibadet kabul etmez bir abd-i azizdir. Hem tilmizi mütevâzidir, selim halimdir. Fakat Fâtırının gayrına, daire-i izni haricinde ihtiyarıyla tezellüle tenezzül etmez.”⁴⁴⁴

İslâm'daki şer'î anlamıyla ubûdiyet, ahlakî terbiyenin esasıdır. İşin ilginç yanı şudur ki, bu, iki zıddı, izzet ve zilleti cemedir. Çünkü Vahid ve Kahhâr olan Allah'a karşı zillet, kulda izzeti meydana getirir; bu, Said Nursî'nin görüşünde olduğu üzere,⁴⁴⁵ intisap babındandır. Şöyle ki, Allah'ın kulu, O'nun Es-mâ-i Hüsnâ'sının nurlarından istifade eder ve kuvvet, azamet, celal ve izzet gibi Allah'ın yüce sıfatları onu destekler; böylece kul, Allah Teala'ya intisap yoluyla izzet bulur. Beşerî toplum açısından bakıldığında o, yeryüzünde salah ahlakıyla ahlaklanır. Şöyle ki:

O, insanlara muamelesiyle ve ıslah ve salah bakımından onların ihtiyaçlarına koşturmasıyla Rabbine ibadet etmiş olmaktadır. Bu durum, Müslüman'ın ahlakını ideâl bir tarzda doğruluk ve vefa ile dangalar ve bu manalar, abitler toplumu dışında bulunmaz. İslâm ahlakını karakterize eden kulluğun kendiliğindenliği [gönülden oluşu], Kur'an'ın nezaretindeki eğitimin başarisının sırrıdır. Bunun felsefî eğitimde düşünülmesi imkânsızdır. Felsefî akla müracaat, iltizam (kişinin kendisinin bağlanması) ve ilzam (başkalarını bağlayıcı hükümler ortaya konulması) neticesini doğurmaz. Kalp, insandaki ahlakî dönüşümlerin sırrı olan muhabbet/sevgi duygusuna vicdanî bir şekilde yönelmedikçe durum böyledir. Nitekim, Arap kabileleri vahşiyâne bed-

⁴⁴⁴ RNK, Sözler, s. 50.

⁴⁴⁵ bk. "intisap" istilâhı, "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesi içinde.

vilikten ahlak dersinde âleme üstatlık seviyesine dönüşmüşlerdir. Bediüzzaman, bu anlayışla, felsefeye ve filozoflara, sosyoloji ve siyaset bilginlerine meydan okur ve sesini şöyle yükseltir:

“Nev-i beşerin hayat-ı ictimâiyesiyle alakadâr olan ictimâiy-
yûn ve ahlakiyyunların kulakları çınlasın!”⁴⁴⁶

Kur'an terbiyesi, Müslüman toplumu, kolay itaat eden, idaresi kolay bir toplum kılar. Çünkü onda kulluk kabiliyeti vardır ve ahlaki kayıtlarla ve Allah'ın hududuna kendiliğinden bağlılık göstererek Allah'a yaklaşma isteği vardır. “Hatta benim gibi köylü bir adam, Süreyya kadar ulvî olan idare-i umumiye nazara alacak, âmâl ve muvazâatın filizlerini orada bağlayacak. Ve her bir fiil ve tavrının orada bir ihtizaz ile zümedhal bulunacağından, himmet Süreyya kadar teâlî ve ahlakî o derece tekemmül ve efkârı memalik-i Osmaniye kadar tevessü edeceğinden, Eflatun'ları, İbn Sînâ'ları ve Bismark'ları, Dekart'ları ve Taftazânî'leri inşallah geri bırakacak.”⁴⁴⁷

Bir yandan Kur'anî hakikati, öte yandan tarihî hakikati bilmeyenler için imkânsız görünebilecek olan bu öncelik/takaddüm, mesnetsiz olmadığı gibi, fikrî bir lüks de değildir. Bilakis, mücahede ve ıstıraptan kaynaklanır. Terbiyevî mücahede, ümmî bedevide imanî marifetin sırlarını ortaya çıkarır ve bu marifet, beşere liderlikte takaddümün şartıdır. İşte raşit halifeler, bu muhteşem terbiye metodu sayesinde Mekke vadisindeki deve çobanları olmaktan çıkıp farklı ırklara mensup, farklı kültürleri olan ve çeşitli dilleri konuşan toplumları sevk ve idare fenninde üstatlar hâline dönüşmüşlerdir. Bu, tek bir ip sayesinde, hadis-i şerifte geçtiği üzere “gökten yere uzatılmış Allah'ın ipi,”⁴⁴⁸ yani Kur'an-ı Azim sayesinde olmuştur.

İslâm'da tahallukun temeli olan terbiyevî mücahede, insanı kendisi için yaratıldığı ve –İblis'in âlemde sebep olduğu telbis olmasaydı– onun varlık [vücudî] hakikatini temsil eden kevnî gayesine ulaştırır. Bundan dolayı, İslâm'da ahlak anlayışı –Bediüzzaman Said Nursî'nin kendi tefekküratından çıkardığı üze-

⁴⁴⁶ RNK, Şualar, s. 964.

⁴⁴⁷ RNK, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 1934.

⁴⁴⁸ Taberî, bunu tefsirinde rivayet eder, bk. 4/31 (Dâru'l-fıkr yayını, Beyrut, 1405). Elbânî, bu rivayeti *Sahihu'l-cami'l's-sağîr*'de “sahih” olarak niteler (4473).

re- tüm felsefî fikri, onun ufuklarına yaklaşmaktan ve onun müntehasını hayal etmekten âciz bırakan kevnî bir boyuta sahiptir. Çünkü Yunan felsefesindeki fâziletli şehir, ırk esasına dayalı sınıflı yapısı bir yana, tarih boyunca kâğıt üstündeki mürekkep olarak kalmıştır. Batı düşüncesindeki demokrasi de, sömürgeci pençelerini gösterdikten ve yeni küresel derisi içinde kibirle ortaya çıktıktan sonra âlemşümül bir rezalete dönüşmüştür.

İslâm'daki ahlakî kevnîlik, insanı, bu geniş kâinatta ibadet feleğinde dönmekte olan tüm hayat sahibi, zahir ve batın şuur sahibi varlıklarla vücudî [varoluşsal] kardeşlik alakasıyla bağlamak üzere muhabbet miracıyla yükseltir. Bu sebeple, -Kur'an mefhumlarının kevnî [kozmik] boyutlarını açıklamaya yoğunlaşmış olan- Üstad Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı aracılığıyla tahalluk sahasında hakiki kevnîliği bize yakalamaya ve Nur talebeleri için onun terbiyevî aşamalarını adım adım resmetmeye muktedir olmuştur. Böylece geriye "Nur ahlak tasavvuru" olarak adlandırılabilir şeyin nazari ve tatbikî açıdan inşasıyla tamamlanması kalmıştır. Bu, aşağıda ele alınmaktadır:

4) Ahlak, İnsanî Ruha Kevnî Anlamını Kazandırır

Üstad Said Nursî'nin "insan" anlayışı, yerinde incelediğimiz üzere,⁴⁴⁹ kevnî [kozmik] hilafet anlayışından kaynaklanır. Şöyle ki insan, onun ifadesiyle "kâinat şeceresinin semeresi" ve "fihrist-i âlem"dir. Bu ifadeler, risalelerde birçok yerde varit olmuştur. Bu, ahlakla ilgili bu araştırmamızda mühim bir husustur; çünkü bu olmaksızın, ona göre "ahlak ve tahalluk"un hakikatini tam olarak tasavvur edebilmemiz mümkün değildir. İnsanın kevnî boyutu ve yine bu bağlamda kendisi için yaratıldığı taabbüdi gayesi, bunların her ikisi de, -kelimenin dar anlamında içtimaî bir ıstılah olmayıp kevnî bir ıstılah olması bakımından- "ahlak" mefhumunu karakterize eden hasiyetin, mahiyetin bilinmesinin şartlarından biridir.

Bediüzzaman, camî bir ifadede şöyle der:

⁴⁴⁹ bk. "insan" ıstılahı, "Mu'cemu Resâil'n-nûr" projesi içinde.

"Bu küçücük insan, camiyyet-i fitrat itibarıyla şu mevcudât içinde bir ustabaşı ve bir dellal-ı saltanat-ı İlahiye ve bir ubûdiyet-i külliyyeye mazhar olduğundan büyük ehemmiyeti vardır."⁴⁵⁰

Bunun anlamı, insanın büyük kevnî vazifeye, yani taabbüdi imamete ehil olduğudur. Çünkü Allah onu abitlere ve ibadet yö-rüngesinde dönen tüm diğer mahlukâta imam kılmıştır. Nitekim buna emanet âyetinde işaret edilmektedir: "Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O cidden çok zalim, çok cahil bulunuyor!" (Ahzâb: 33/72) Allah onu arza yerleştirmiş ve arzı zikredilen anlam itibarıyla buna el-verişli ve Allah'ın halifeliğini misafir etmeye salih kılmıştır. Onu, tefekkürî ve amelî tüm insanî ibadet türleri için hazırlamış ve bunları, kulları Allah'a götüren yollar kılmıştır. İnsan bununla, fiilen değil ama bîkuvve olarak kâinatın tüm taabbüdi ahlakını cami olmuştur. Terbiyevi mücadele yoluna girdiğinde bu sıfatları bilfiil hâle getirir; zaaf gösterir ve şehvetlerine uyar-sa, bu sıfatlar kuvve kabrinde kalır ve onun yerine -Allah koru-sun- şer ahlaki ortaya çıkar. Bundan dolayı arz, her türlü namaz için müstait olan küllî bir mescit olmuştur. Nitekim Bediüzzaman şöyle der:

"Semere-i âlem olan insan en cami, ... olduğundan, beşiği ve meskeni olan zemin, asumana nispeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber, manen ve sanaten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün tecelliyat-ı esmâsının mazharı, nokta-i mihrakiyesi ve nihayetsiz faaliyet-i Rabbaniyenin mahşeri ve makesi ve hadsiz hallakiyet-i İlahiye'nin, hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-ı sağıresinde cevadane icadın medar ve çarşısı ve pek geniş ahiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta nümûnegâhı ve mensucat-ı ebediyenin sür'atle işleyen tezgâhı ve menazır-ı sermediyenin süratle değişen taklitgâhı ve besatin-i dâimenin tohumcuklarına süratle sümbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur."⁴⁵¹

O hâlde tüm bunlar, ancak Allah Teala'nın insan nefsinde, onun huluk ve tahalluk bakımından takvâ kemalatına ulaşması

⁴⁵⁰ RNK, Sözler, s. 26.

⁴⁵¹ RNK, Sözler, s. 70.

için koyduğu fitrî istidatların önüne fırsatlar konulması içindir. Bu kemalat, Kur'an'ın âyetlerindeki şeriatın zübdesi, dinin gayesi ve iki denizin mecmasıdır. Bu konuda daha önce Hz. Peygamber'in şu sözü zikredilmişti:

“Ben ancak güzel ahlakı [salihu'l-ahlak] tamamlamak için gönderildim.”⁴⁵²

Ey Âdemoğlu! Gayen bu olduğuna göre, bu gayeye gidiş nasıl olacaktır? Bu, başından itibaren Kur'an'daki ahlakî kevnîlik hi-kâyesinin kendisidir. Peki onun tahkîk-i menâtı nasıl olacaktır?

Bunlar, Said Nursî'nin ilgili görüşün mazmununun bir parçası kıldığı sorulardır. Bunların açıklanması aşağıda gelmektedir:

5) İsmî Arınma ve Harfî Süslenme Arasında Ene Mücahedesi

Üstad Said Nursî, ahlakî mücahede yolunu tasvirde, tüm ahlakî hastalıkların aslını teşhiste istikraî tefekkürî bir mebdeden yola çıkmıştır. Bu hastalıkların tamamı, insanın, kendisinde ikamet eden zati [sübjektif] “ene”nin müşahedesine dahnasından kaynaklanır. Öyle ki bu müşahede, kendisi dışındaki her şey konusunda insanı körleştirir ve ancak kendi aracılığıyla onları müşahedeye izin verir. İnsanın içinden, beşerî toplumun tüm maslahatlarını kendi çıkarı için kullanma şeklinde günahkâr bir arzu uyanır. Bunu yaptıktan sonra o, başkalarının helak olmasına ehemmiyet vermez. Said Nursî (rahimehullah) şöyle der:

“Bütün ihtilâtât ve fesadın asıl madeni ve bütün ahlak-ı rezilenin muharrik ve menbaı, tek iki kelimedir. Birinci kelime: ‘Ben tok olsam, başkası açlıktan ölse bana ne?’ İkinci kelime: ‘İstirahatım için zahmet çek, sen çalış, ben yiyeyim!’⁴⁵³

Birinci kelime, “ene”nin övülmesindeki ve kendi zatiyla ve sadece kendisi için lezzetlenmesindeki günahkâr arzuya racidir. O, gördüğü her şeydeki hedefidir. İkinci kelime, ilkinin gerçekleştirilmesi için her şeyin kullanılmasıdır. İkincisi, birincisinin aracıdır.

⁴⁵² Tahriri daha önce geçti.

⁴⁵³ RNK, Mektubat, s. 572.

Bediüzzaman buradan yola çıkarak bu zorlu ahlakî hastalığı tedaviye çalışmış; "ene"nin insan üzerindeki hâkimiyetinden kurtuluş yolunu ve fitrî dengeyi ve vehmî değil hakiki kemali gerçekleştirecek şekilde ahlakî salah aşamalarında yükselme yolunu belirlemek üzere beşerî varlığın tabiatını açıklamıştır. Şöyle ki:

İnsanın varlığı, Hâlık Teala'nın varlığına nispetle diğer mevcudât gibidir. Yani insan, diğer mahluklardan biridir ve tüm mahlukâtta olduğu gibi o da halikiyet sıfatına boyun eğer. Onlardan ayrıldığı husus, onun tüm mahlukât içinde Allah'ın rahmetine en muhtaç mahluk olması bakımındandır. Çünkü o, kâinat ağacının semeresidir ve ağacın semeresi, ondaki en zayıf, fakat onun özelliklerini en camî olan kısımdır. Yerinde açıklandığı üzere, onun imametinin sırrı da budur.⁴⁵⁴ Mahza varlık açısından ele alındığında ise, tüm mahlukât, harfî vücuda [varlığa] boyun eğer; ismî mananın içinde sadece her şeyi yaratan Allah ism-i Celal'i vardır. Bu temel üzerine, kevnî tahalluk yolları aracılığıyla terbiyevî mücadele imkânı bina edilir. Çünkü harfî mana ile mevcut olması bakımından insanın, harfiliğin gerçekleştirilmesi yoluna girmesi gerekir. İnsan bunu, -Hâlık Teala'nın vücudu [varlığı] olan- Hak ismindeki (ismî vücud) ismiyete dayandığını müşahede etmekle yapar. İnsan kendi nefsindeki zati harfiyeti müşahede etme yoluyla kâinattaki tüm mahlukların kendisini tasdik ettiğini, onun da onları tasdik ettiğini müşahade eder. Çünkü onların tamamı İsm-i A'zâm feleğinde dönmekte olan mahza harflerden ibarettir. Böylece onların hepsinin sedasını kendi nefsinde bulur ve hakiki varlığının şuuruna varır; hatta şumûllü kevnî bir ahlak ile ahlaklanır. Bu, tüm Esmâ-i Hüsnâ'nın ve İsm-i A'zâm'ın kendisine ait olduğu Allah'a seyr ile olur. Yerinde incelediğimiz üzere,⁴⁵⁵ "imanî intisab"ın anlamı da budur.

Bediüzzaman, icadçı bir tefekkürî tarzda kullanmak üzere nahivcilerin "ismiye" ve "harfiye" istilahlarını ödünç almıştır. O bunlarla vücud [varlık] hakikatlerinin en dakik ve latif olanlarını ifade etmiş; Kur'an'ın enfüste ve âfâktaki i'cazını ve işâretle-

⁴⁵⁴ bk. "insan" istilâhı, "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesi içinde.

⁴⁵⁵ bk. "intisap" istilâhı, "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesi içinde.

rini beyan etmiş ve Kur'an âyetleri aracılığıyla kevnî tahalluk için amelî/pratik bir yol tasvir etmiştir. Nahivde "harf" in delaletinin aslı, kendi başına müstakil olmaması ve daima kendi dışında bir şeye muhtaç olmasıdır. Bu, nahivcilerin "iftikâr" diye adlandırdıkları şeydir. "İsim" e gelince, o, manaya delalette kendi başına yeterlidir.⁴⁵⁶

Buradan yola çıkarak, kâinatın ismî değil, harfî anlamda mevcut olduğu, yani kendi başına kaim, müstakil olmayıp aksine daima Hâlık'ına muhtaç ve bekası için O'nun iradesine bağımlı olduğu ifade edilir. Mevcudata sadece "harfî" varlığı açısından bakmak, mevcudâtı Bâri, Mûsâvvir, Alîm ve Habîr olan Hâlık'larına muhtaç olmaları hasebiyle, İlahî esmâ ve sıfatların tecellilerini yansıtan mazharlardan ibaret kılar. Çünkü "ihtiyacı" teemmül, el-Ğanî'nin cemaline delalet eder. Buradan, harfî kâinatın, ismin hakikatini taşımasının muhal olduğu anlaşılır. Çünkü tüm harfler, tek bir İsm-i A'zâm'a sevk eder. Üstad (rahimehullah), bazı nur talebelerinin sorularına cevaben şöyle der:

"Senin ikinci sualın olan, mana-yı ismî ile mana-yı harfinin bahsi ise, ilm-i nahvin umum kitapları başlarında o mesele izah edildiği gibi, ilm-i hakikatin Sözler ve Mektubat namındaki risalelerinde temsilatla kâfi beyanât vardır. Senin gibi zeki ve müdakkik bir zata karşı fazla izahat fazla oluyor. Sen aynaya baksan, eğer aynaya şişe içinden bakarsan şişeyi kasten görürsün, içinde Re'fet'e tebeî, dolayısıyla nazar ilişir. Eğer maksat, mübarek simanıza bakmak için aynaya baktın, sevimli Re'fet'e kasten görürsün, 'fetebârekallahu ahsene'l-hâlıkın' (Mu'minûn: 23/14) dersin. Ayna şişesi tebeî, dolayısıyla nazarın ilişir. İşte birinci surette ayna şişesi mana-yı ismîdir. Re'fet mana-yı harfî oluyor. İkinci surette ayna şişesi mana-yı harfîdir; yani kendi için ona bakılmıyor, başka mana için bakılır ki akistir. Akis, mana-yı ismîdir. Yani 'delle alâ ma'nen fî nefsih' (manası kendi içindedir ve kendine işaret eder) olan tarif-i isme bir cihette dâhildir. Ve ayna ise 'delle alâ ma'nen fî ğayrih' (tek başına manası yoktur, ancak başkasının manasını gösterir) olan harfin tarifine masadak olur. Kâinat, nazar-ı Kur'anî ile bütün mevcudâtı hurûftur; mana-yı harfîyle başkasının manasını ifade ediyorlar.

⁴⁵⁶ bk. *Elfiyetü İbn Malik*: "ve ke'ftikârin aslen" ibaresi.

Yani esmâsını, sıfatını bildiriyorlar. Ruhsuz felsefe ekseriya mana-yı ismîyle bakıyor, tabiat bataklığına saplanıyor.”⁴⁵⁷

Bediüzzaman, tüm kevnî zevahiri, olguları bu bakış açısıyla inceliyor ve tefekkür ediyordu. O, şöyle der:

“(…) İdamdan ve hapisten gayet zahir olarak Kur'an affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudâtı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelal hesabına istihdam edip Esmâ-i Hüsnâ'sının mazhariyet ve aynadarlık vazifesinde istimal ederek, mana-yı harfi nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u dâimîye girmektir, her şeyde Cenâb-ı Hakk'a bir yol bulmaktır.”⁴⁵⁸

Onun “Her şeyde Cenâb-ı Hakk'a bir yol bulmaktır” şeklindeki ifadesi, mü'min insanın kendi nefsinde itikat, ibâdet ve tefekkür bakımından manay-ı harfiyi gerçekleştirmesine delalet eder. Bu, onun Vahid ve Ehad olan Allah'a kâmil ubûdiyeti gerçekleştirme derecesine onu iletmeye kefildir. Yine o, Hakk varlığına intisabının gerçekleştirilmesine de kefildir. Öte yandan nefiste “ismiyet”i amaçlamak, bîzatihi ademi/yokluğu amaçlamaktır.

Bütün bunlar ancak “ahlak” ve “tahalluk”tur. Çünkü harfiyetin gerçekleştirilmesinde çıkış noktası, benliğin inkârı, şehvetlerden tecerrüt ve her türlü belânın sebebi olan “ene” ile mücadele temeline dayanır. Bu konuda Said Nursî'nin sözü ne kadar inceliklidir: “Ene hakkında manay-ı harfi ile düşünürsen o, sana bir göz olur, onunla kâinattaki her şeyi anlar ve görürsün; çünkü afaki malumatlar geldiğinde enede onları tasdik eden şeye rast gelirler. Ene onları anladığında onun vazifesi, mevhum rubûbiyeti ve mefruz malikiyeti sona erer. Ene, balıklıktan kabarcıklığa [hakiki varlıktan mevhum varlığa] dönsün. Fakat eneye mana-yı ismî ile bakar ve onu malik itikat edersen, emanete ihanet etmiş olursun ve ‘ziyan etmiştir onu kirletip gömen’ (Şems: 91/10) kavline dâhil olursun. Zira semavat ve arzın, hamlinden korkarak imtina ettikleri cihet, enenin bu cihetidir. Çünkü dalâletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar. Eğer vaktiyle o enenin şiddetli bir terbiyeyle başı kırılmazsa büyür, insanın vücudunu

⁴⁵⁷ RNK, Lem'alar, s. 641.

⁴⁵⁸ RNK, Sözler, s. 212.

yutar. Eğer milletin de enânîyeti inzımmam ederse, Sâniin emrine karşı mübarezeyle çıkar. Tam manasıyla şeytan olur. Sonra, halkı da kendisine kıyas eder, esbabı da o kıyasa dâhil eder, büyük bir şirke düşer. El-iyâzu billah! İşte bu vecihten gözünü açsan ve tüm âfâk açılrsa, gözünün nefsine rücuu sebebiyle hepsi senin yüzüne kapanır; çünkü her şeyi, nefsindeki enenin rengiyle görürsün. Ve onun rengi, kendi zatı itibarıyla bu cihetten şirk ve ta'tıldir; tüm âfâk, ayat-ı bahira ile dolu olsa ve enede karanlık bir nokta kalsa, o, tüm ayatı boğar, siler!"⁴⁵⁹

Bu ifadeler, gerçekten Üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin (rahimehullah) en latif, en incelikli sözlerindendir. Bu sözlere ubûdiyet manalarının özünü ve tevhid asıllarının cevherini yerleştirmiştir. Görüldüğü üzere bu, yüksek bir işari üslupla yapılmıştır. Öyleyse tüm kevnî uzantılarıyla birlikte "ahlak"ın başlangıç noktası ancak "ene"dir. Kaziyye budur! Bunu en güzel ifade eden, şu ifade olsa gerek:

"Ene, balıklıktan kabarcıklığa dönsün."

Aksi durum, kılıcı kınından çıkartır, insanın boynunu vurdurur!

Benim yaralı bir ciğerim var; kim alır?

Yaralı olmayan bir ciğer karşılığında...

İnsanlar satın almıyorlar onu.

Sağlamı verip kim alır hastalıklıyı?

"Balıklık"tan maksat, manay-ı ismidir; "kabarcıklık"tan maksat ise manay-ı harfidir. Çünkü suda yüzen balık bir "zat"tır (benlik); öte yandan kabarcık (baloncuk), suyun nefesleri ve köpükleridir; arkasında havadan başka bir şey yoktur; varlığı tebeîdir, zati değildir. Balığın kabarcığa dönüşmesi, "benliğin inkârı ve varlık bakımından suya intisap etmesi" anlamına gelir. Eşyayı tecrit ve tefrit bakımından ancak onun aracılığıyla görür. Bu, tevhidin ta kendisidir. Öte yandan ismiyeti üzerinde ısrar etmesi, onu körleştirir, denize intisabını görmekten alıkoyar, eş-

⁴⁵⁹ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1347.

yayı ancak kendi zatı aracılığıyla görür. Bu da büyük şirkin ta kendisidir.

O hâlde “Bahıklıktan kabarcıklığa dönsün” misali, Bediüzzaman’ın ahlakın vücudi hakikatini ve kevnî boyutunu açıklamak üzere verdiği en latif misallerdendir –ve misallerde tartışma olmaz.

Öyleyse “ene,” ahlakî kevnîliğe ulaşmak üzere tahallukun mevzuu, terbiyenin kapısı ve mücahedenin yoludur. Felsefe talebesinin ayağı, tefekkürün hareket noktasında ve ilk mebdeinde, yani her hayrın ve şerrin hareket noktası olan “ene”de, ona yüklediği “ismiyyet” veya “harfiyet” bakımından kaymıştır. Üstad (rahimehullah) şöyle der:

“Enenin iki veçhi vardır. Bir veçhini nübüvvet almıştır, bir vechini de felsefe almıştır. Birinci vecih, ubûdiyet-i mahzaya menşedir. Mahiyeti, harfiye olup müstakil değildir. Vücudu tebeî olup asli değildir. Malikiyeti vehmî olup hakiki değildir. Vazifesi, Hâlık’ın sıfatını fehmetmek için bir mizan ve bir mikyas olmaktır. Enbiya (aleyhimüsselâm), enâniyetin bu veçhine bakmakla, mülkü tamamen Allah’a teslim ederek ne mülkünde, ne rubûbiyetinde, ne ulûhiyetinde şeriki olmadığına hükmetmişlerdir. Enenin bu veçhinden, Cenâb-ı Hak şecere-i tuba-i ubûdiyeti inbat edip dal ve budakları kâinat bahçesinde enbiya, evliya, siddikin gibi mübarek semereleri vermiştir. İkinci veçhi alan felsefe, eneye manay-ı ismîyle bakmış, onun vücudunu asli ve kendisini müstakil ve malik-i hakiki olduğunu zu’metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zatıyla tekemmül-ü hayattır. Enenin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalâletler çıkmıştır. Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor; ikisi de tağutlardandır.”⁴⁶⁰

Buradan hareketle büyük kevnî [kozmetik] emanetin durumu, mevkıf ve süluk bakımından tek bir kaziyeye varıp dayanmış demektir. O da enedir. Kur’an ahlakıyla ahlaklanabilmesi için onu nasıl terbiye etmeli? Onun dar beşerî cüziyetten küllî halifeliğe ve geniş kevnî emanete çıkarılması nasıl mümkün olur? Hz.

⁴⁶⁰ RNK, Mesnevî-i Nuriye, s. 1348.

Peygamber'in ahlakını "Onun ahlakı Kur'an'dı"⁴⁶¹ şeklinde tavsif eden Hz. Aişe'nin hadisi, bizi Allah'a ibadet eden ve O'nun otoritesine boyun eğen kâinata yöneltmektedir. Bediüzzaman'ın risalelerde birçok yerde ifade ettiği üzere Kur'an, kâinatın tercümanını değil midir? Onun sırlarının burhanı ve keşşafı değil midir? Sonra, kâinat, Allah'ın görülen, müşahade olunan kitabı değil midir? Açılıp yayılmış burhanı değil midir?⁴⁶² Öyleyse Kur'an ahlakıyla tahalluk, -ibâdet felekleri aracılığıyla arzulayarak ve korkarak Allah'a doğru ilerleyen- kâinatın ahlakıyla tahalluktur. Nitekim âyetle şöyle buyrulur:

"Onu yedi sema ile arz ve bütün bunlardaki zevî'l-ukul tesbih eder ve hatta hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ile tesbih etmesin ve lakin siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız! O cidden halim ğafûr bulunuyor." (İsrâ: 17/44)

Yine canlılardan şuur sahiplerinden haber veren bir âyetle şöyle buyrulur:

"Hem yerde debelenen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasınlar! Biz kitapta hiçbir tefrit yapmamışızdır; sonra hepsi toplanır, rablerine haşrolunurlar. âyetlerimize 'yalan' diyenler, birtakım sağırlar ve dilsizlerdir, zulmetler içindedirler. Kimi dilerse Allah şaşırtır, kimi de dilerse bir tarik-i müstakim üzerinde bulundurur." (En'âm: 38-9)

"Ene"nin fânî süslü tîniyetinden çıkarılması, onu, vehmî ismiyetinden Bâkî Hak Sübhânehu ve Teala'ya istinat eden harfliğine çıkarır. Bu sebeple o, en yüksek varoluş mertebesine yükselinceye ve en yüksek ubûdiyet derecesine yerleşinceye kadar tehzîp ve arındırmaya muhtaçtır. Bu, onun harfliğine dair her burhan getirilişinde sadece Allah ile baki kalıncaya kadar, kendi zatından tecerrüt edip ondan fena bulması yoluyla olur. Diğerlerinden farklı olarak sadece Hak ismi, tüm kâinatta mevcuttur. Çünkü o, kendisiyle Allah'ın vahdaniyetine davranış ve ibadet bakımından burhan getirmesi için insana verilmiş olan ilimdir. İşte bu, yüce ahlaktır; daha doğrusu, tüm ahlakin anah-

⁴⁶¹ Müslim rivayet etmiştir.

⁴⁶² bk. "Kur'an" ıstılahı, "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesi içinde.

tarı, onun sırlarının sırrıdır. Düşün, Allah (c.c.) nasıl her mütekebbire karşı şiddetli bir şekilde gazap eder... Çünkü tekebbür, "ene"nin taşkınlığının ve vehmî ismiyeti üzerindeki ısrarının sırrıdır. Onun fitrî harfliliğine intikali ancak her türlü kibirden tamamen tecerrüt etmesi ve tevazu ve huzu ahlakına girmesiyle mümkündür. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir hadis-i kudsîde rivayet ettiği üzere, Rahman'ın kullarına yaptığı şu inzar boşuna değildir:

"Allah Teala şöyle buyurur:

"Kibriya benim ridamdır ve azamet izarımdır; kim bunlardan biri hususunda benimle çekişirse onu ateşe atarım!"⁴⁶³

HATİME: AHLAK, ISLAHIN ANAHTARIDIR

Bu mütevazî araştırmamızla, bugün İslâm ümmetinin uyanışını köstekleyen mevcut krizden çıkış yoluyla alakalı bir neticeye –inşallah– ulaşabiliriz. Bu netice de, Risale-i Nur Külliyyatı'nı inceleyen kişinin, kolaylıkla şu tesbitte bulunabileceğidir:

Üstad Bediüzzaman Said Nursî, çağdaş İslâm düşüncesinde davet ve ıslah âlimleri arasındaki meşhur ihtilaf konusunda bir görüşe sahiptir. Söz konusu ihtilaf, iki sorun etrafında döner:

- Krizin tabiatı nedir?
- Bundan çıkış yolu nedir?

Bilindiği üzere, bu konuyla ilgili cevaplar birbirinden farklı ve birbiriyle çelişkilidir. Bazı davetçiler, krizin fikrî bir kriz olduğunu, bazıları ruhî bir kriz olduğunu ya da kültürel veya iktisadi veya siyasi veya askerî... vs. olduğunu söylerler. Bu ilk konudaki ihtilaftan sonra bu krizden çıkış yolu noktasında da ihtilaf ederler: Bu yol, parti esaslı siyasi pratik midir? Yoksa ilmî kültürel çalışma mıdır? Yoksa tasavvufî ruhî pratik midir? Bazılarının görüşleri, krizle ilgili muayyen bir tasvirde birleşir, ama çıkış yolunu tarif konusunda ihtilaf ederler.

Bediüzzaman, şüpheye yer bırakmayacak şekilde bugün krizin bir emanet krizi olduğunu ispat eder. Ancak bu, kelimenin

⁴⁶³ Bu rivayeti Ahmed, Ebû Dâvûd, İbn Mâce rivayet etmiş, Elbânî de *Sahihu camii's-sağir*'de "sahih" olarak nitelemiştir (4311).

fıkhi anlamında bir emanet değildir. Bilakis, insanın Kur'an'da ifade edilen varlık [vücudi] vazifesine raci olan ve Rabbanî istihlâfın (halife tayininin) adı olan ekzistansiyel anlamıyla emanettir. Âyette şöyle buyrulur:

“Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O cidden çok zalim, çok cahil bulunuyor!” (Ahzâb: 33/72)

Sonra Bediüzzaman'ın ahlaka verdiği bu şümüllü anlam, onun ahlakî salah ve ıslah bakımından krizden çıkış yolu olarak görmesini sağlamıştır. Çünkü ahlakin salih olmasıyla insanlar emaneti yüklenirler ve onun fesadıyla emanete ihanet ederler ve temerrüt ederler. O aynı anda hem gaye hem vesiledir ve eğitimin mevzuu ve maksadıdır.

Üstad Said Nursî, dar anlamıyla siyasi pratiğin ıslah ameliyesindeki önemini azaltmış ve onu, dinî tecdid projesinde başlangıç noktası ve usulden değil, tali öneme sahip fûruattan bir mesele kılmıştır. Burada bir yandan İslâm'ın teşriî tabiatından, bir yandan da içtimaî hadiselerin akıbetlerini dikkate alan çağdaş siyasi vakıa (realite) fıkından yola çıkmıştır. O (rahimehul-lah) şöyle der:

“Şeriatte yüzde 99 ahlak, ibadet, ahiret ve fazilete aittir. Yüzde 1 nispetinde siyasete mütealliktir.”⁴⁶⁴

Burada, İslâmî pratiği kevnî gayesine götürmeyen araç esaslı [instrumental] bir bakış açısına hapseden cüz'î siyasi tasavvurlara yönelik açık, sarîh bir tenkit bulunmaktadır.

Risale-i Nur Külliyyatı'nda ahlak, dinî amelin (pratiğin) özüdür. Üstad Said Nursî, onun aracılığıyla kendi nesli ve zamanından sonraki nesillere hitap etmiştir ve tedeyyünün geleceğe uzanmasını sağlamıştır; hatta tüm şekilleri ve söylemleri içinde tüm küreselleşme manzumelerine karşı muzaffer olmasını temin etmiştir.

⁴⁶⁴ RNK, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 1933.

Bu araştırmamızı onun esir-i vücudda kevnî bir nida olarak bıraktığı ve ebediyete kadar âlemin kulağında çınlamaya devam edecek olan şu sözüyle bitirmek istiyoruz:

“Ey ebna-yı vatan! Hürriyeti su-i tefsir etmeyiniz; ta elimizden kaçmasın ve müteaffin olan eski esareti başka kapta bize içirmekle boğmasın... Zira hürriyet, mürâat-ı ahkâm ve adab-ı şeriat ve ahlak-ı hasene ile tahakkuk ve neşvünema bulur.”⁴⁶⁵

Bu, onun Kur'an besairi yoluyla gelecek hayatı gördüğü basiretidir. Risale-i Nur'lar, görmeyenler için, körlerden olmasınlar diye yazılmış bir tabsîrdir [gösterme/gördürmedir]. Allah Teala şöyle buyurmuştur:

“Hakikat, Rabbinizden size birçok basiret [deliller, âyetler] geldi; artık kim gözünü açar görürse kendi lehine, kim de körlük ederse kendi aleyhinedir ve o hâlde ben size karşı muhafız değilim.” (En'âm: 6/104)

Müellifi: Rabbinin kulu, O'nun afv ve mağfiretini uman, Miknâset-i Zeytûn'da Risale-i Nur'lârın hadimi, Mağrib-i Aksâ sâkinlerinden: Ferîd b. el-Hasen el-Ensârî el-Hazrecî es-Sicil-mâsî. Yazılması ve tashihi, 10 Safer 1423/22 Nisan 2002 Pazar-tesi günü tamamlandı.

⁴⁶⁵ RNK, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 1933.

KAYNAKLAR

• Kur'an-ı Kerim.

• Ebu Abdullah, Muhammed b. İsmail el-Buhârî, Sahîhu'l-Buhârî, thk. ve şerh: Kasım eş-Şemâî er-Rifâî, Dâru'l-kalem, Beyrut, 1. tab', 1407/1987.

• Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâru'l-hadis, Kahire, 1. tab', 1412/1991.

• Muhammed Nasıruddin el-Elbânî, Sahîhu'l-camii's-sağîr ve ziyâdâtihi, nşr. el-Mektebu'l-islâmî, Beyrut/Dımaşk, 3. tab', 1408/1988.

• Bediüzzaman Said Nursî, Kulliyyatu resâilî'n-nûr, trc. İhsan Kasım es-Salihî, nşr. Sözler Yayınevi Kahire şubesi, 2. tab', Mısır, 1412/1992. Bu külliyatta şu eserler bulunmaktadır:

cilt: el-Kelimât.

cilt: el-Mektûbât.

cilt: el-Lemeât.

cilt: eş-Şuaât.

cilt: İşârâtu'l-i'câz fî mezânni'l-îcâz.

cilt: el-Mesnevî el-arabî en-nûrî.

cilt: el-Melâhik.

cilt: Saykalu'l-İslâm.

cilt: Sîre zatiyye.

• Bediüzzaman Said Nursî, Terimli-İndeksli-Lügatli Risale-i Nur Külliyyatı (RNK), Nesil Yayınları, İstanbul, 1996. (Eserin Türkçe tercümesinde bu çalışma esas alınmıştır.)

• İbn Hacer Askalânî, Fethu'l-bârî şerhu sahîhi'l-buhârî, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki ve Muhibbuddin Hatîb, nşr. Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1379.

• Mecduddin Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-muhît.

• Cemaluddin Muhammed b. Manzûr, Lisânu'l-arab, Dâru sâdır, Beyrut, ty.

• Ebu Bekr er-Râzî, Muhtâru's-sihâh, nşr. el-Mektebetu'l-emeviyye, Beyrut, 1391.

• Râğîb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kur'an, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, nşr. Şeriketu Mustafa el-Bâbu'l-halebî ve evlâduhu, Mısır, 1381/1961.

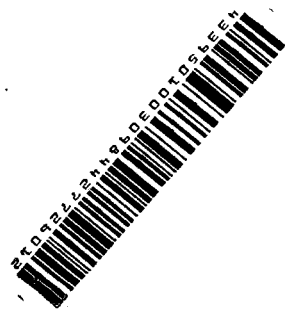
• Eflâtûn sîretuhu ve felsefetuhu, hazırlayan: Ahmed Şem-seddin, nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 1. tab', 1411/1990.

• Muhammed Ali Ebu Reyyân, Târihu'l-fikri'l-felsefî, Dâru'n-nahzati'l-arabiyye, Beyrut, 2. tab', 1973.

• Kâmil Muhammed 'Avîza, Tûmâs el-Akuyinî el-feylesûf el-misâlî fi'l-'usûri'l-vustâ, nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1. tab', 1413/1993.

• Kâmil Muhammed 'Avîza, 'Immânuel Kant Şeyhu'l-felsefe fi'l-'asri'l-hadis, nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1. tab', 1413/1993.

• Bertrand Russell, Hikmetu'l-ğarb, trc. Fuad Zekeriyya, Sil-siletu âlemi'l-ma'rife, nşr. el-Meclisu'l-vatanî li's-sekâfe ve'l-funûn ve'l-âdâb, Kuveyt, sayı 72, Safer/Rebiulevvel 1404/1983.

Bediüzzaman'ın dünyaya geldiği ve yaşadığı dönem sıradan bir dönem değildir. Allah, onun yaşadığı dönemde yaşayan İslâm ümmetinin imanlarının kurtulması ve istikbale yönelik imanlı bir ümmetin bina edilmesi için gönderdiği ve görevlendirdiği bir insandır. Asırlar boyu İslâm hilafetinin merkezi olan bir belleden ayrılmamış olması, bir tesadüf ve abes bir tavır değildir. Bilakis, tecdid görevinin bir göstergesi, bu cihetten kaderde takdir edilen bir hükmün icrasıdır. Şu hâliyle de İslâm ümmetinin ufkunu aydınlatan bu ışığın istikbalde de yansımaları olacaktır.

Risale-i Nur'u ilk olarak okuyan kişi, ilk başta bu eserlerin, tıpkı önceki dönemlerde kaleme alınmış pek çok kitap gibi sadece nasihatler ve uyarılarla dolu kitaplardan ibaret olduğunu, dünya ve din hakkında edebî ifadeleri barındıran kâğıtlardan müteşekkil bir toplama eser olduğunu tevehhüm edebilir. Ancak onu derinlemesine ele alan, sabırla en ince ayrıntılarına kadar tahlil eden bir araştırmacı, Kur'an-ı Kerim merkezli bir yaklaşımla, özellikle kâinatı, hayatı ve bu maddî âlemde kendisini gösteren her türlü hadiseyi ele alan bir eser olduğunu keşfedecektir.

Said Nursî'nin ıstılahları ağırlıklı olarak mahza Kur'anî'dir. Ancak o, bu kavramları çeşitli açılardan tahkik ve tevil etmiştir. Her kim onun ince bir perdeyi andıran bu yaklaşımlarını biraz aralayacak olursa, Kur'an'ın hakikatlerini açıkça görecektir. İşte bu yöndeki işaret taşlarını takip ettiğiniz takdirde, Said Nursî'nin çok özel kavramsal sözlüğü bütün özellikleriyle karşılaşacaksınız ve onu takdir etmekten başka yapacağınız bir şey kalmaz.

Elinizde bulunan bu mütevazı çalışmada, Risale-i Nur Külliyyatı'nda yer alan temel ıstılahlar ve kavramlar ele alınıyor; anahtar konumundaki ıstılahlar açısından bir kaynak sözlük ortaya konuluyor.

www.nesilyayinlari.com

10 00₺

